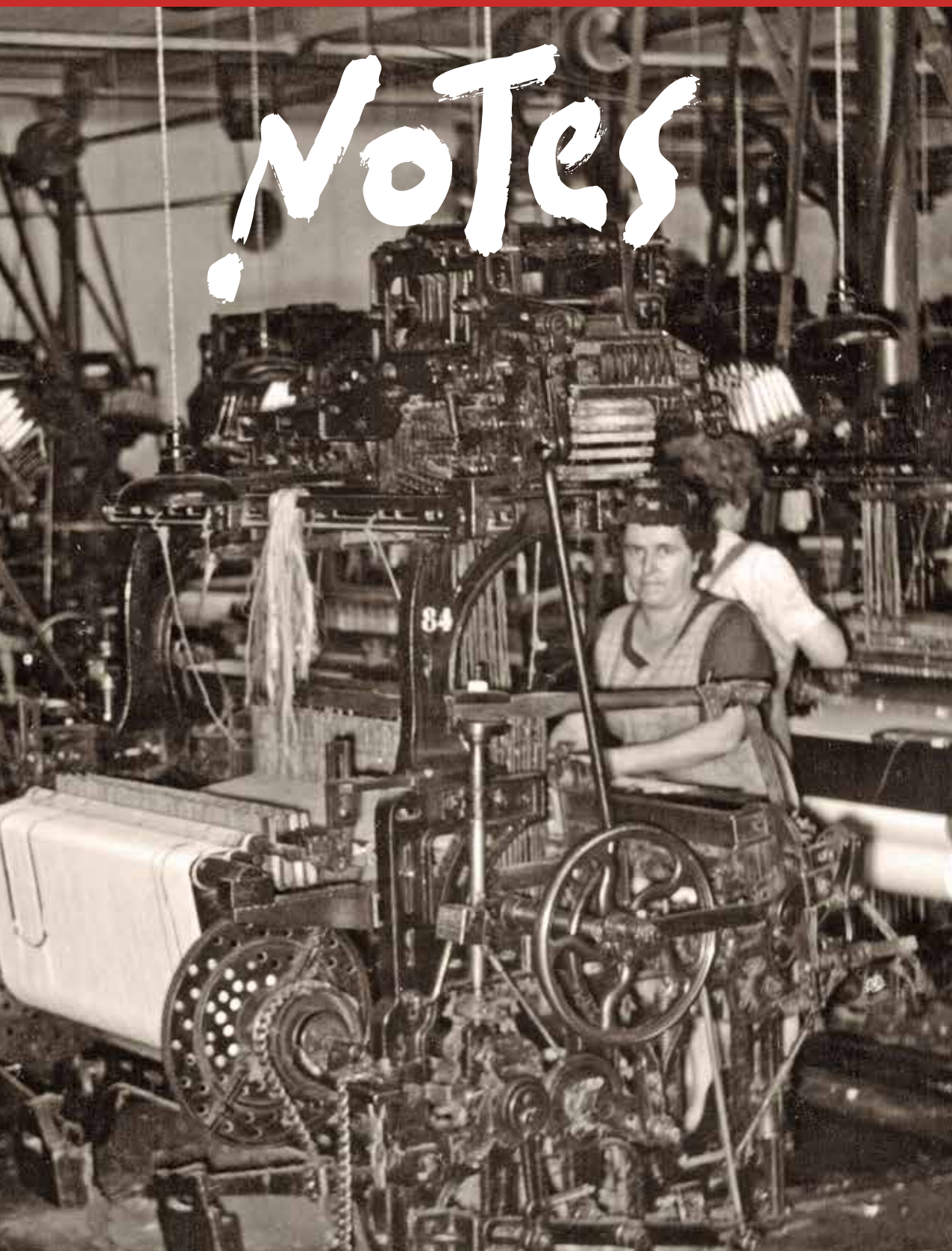



Notes




Notes

VOLUM 30
2015

Aquest llibre ha estat editat amb el suport de 

És rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, sota les sancions establertes a la llei, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, i la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec públics.

Les lletres  de la portada han estat dibuixades per Joan Abelló

© TEXT: Les persones que signen els articles
© EDICIÓ: Centre d'Estudis Molletans-Ajuntament de Mollet del Vallès
(Can Lledó, c/ Comte d'Urgell, 26)
FOTOGRAFIES PORTADA: Arxiu Històric Municipal
TIRATGE: 700 exemplars
IMPREMTA: IG Santa Eulàlia de Ronçana
ISSN: 1578-6009
ISBN: 978-84-938025-7-8
DL: B-37-059-1987

SUMARI

PRESENTACIÓ	5
MISCEL·LÀNIA	7
La litúrgia de la memòria	9
R. Nadal	
Dos molletans al front. Escrits de guerra de Francesc Ollé i de Pere Mayolas	17
O. López i M. Mas	
El compromís de la família Guanyabens i Martí Vivès amb els exiliats molletans	31
J. Daví	
El CF Mollet UE, l'equip del poble amb cent anys	49
J. L. Rodríguez	
La contaminació per òxids de nitrogen (NO_x) a Mollet del Vallès¹	55
Y. B. Hammou i S. Pastor	
MONOGRÀFIC. La indústria tèxtil a Mollet	63
Presentació: El tèxtil a Mollet del Vallès	65
El Vallès, terra de telers	67
M. Domènech	
El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats	73
G. Arimon, J. Bertran, M. C. Macià, R. M. Securún, M. À. Suárez, J. Ventura	
Història del Cotó. Mollet del Vallès, 1871-1963	79
M. À. Suárez	
Breu recorregut històric per Can Fàbregas - Sedunion. Mollet del Vallès, 1900-2001	97
M. À. Suárez	
La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971	141
R. M. Securún	
Josep Molas, director de Can Fàbregas	157
X. Pérez	
Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès	175
G. Arimon	
Tallers familiars i petites indústries tèxtils a Mollet del Vallès	193
M. C. Macià	
Els darrers batecs del tèxtil a Mollet del Vallès: Texlene SA (Shappe-tex) i La España Industrial SA	207
M. C. Macià	
Lèxic de la indústria tèxtil a Mollet del Vallès	217
M. Domènech, M. Forns, M. Navas, M. Pocurull, J. Ventura	

Presentació

Hem arribat al número 30 de la revista i ho hem pogut fer amb un número emblemàtic per diverses raons. La primera raó és que hi ha articles que recorden esdeveniments molt importants per a la nostra història. En primer lloc, la història del país, ja que aquest 2014 hem commemorat els 75 anys del final de la Guerra Civil i de l'inici de l'exili. Aquests fets, tan dramàtics per a la nostra història col·lectiva i de manera directa per a centenars de milers de persones, es mereixen ser recordats amb tot el respecte, agraïment i homenatge possibles. A Mollet ens hi hem sumat i ho hem volgut deixar també per escrit. En segon lloc, la història esportiva local, i de caire molt diferent, ja que celebrem el centenari del CF Mollet, una entitat ben nostra, amb una llarga història que ha aplegat tants aficionats i tants jugadors que ja foment part de la nostra identitat.

L'altra raó per la qual aquest número és especial és perquè recull la gran feina feta sobre la nostra indústria tèxtil. Gran per la profunditat del treball i la recerca duta a terme; gran per la informació inèdita que descobrirem; gran, sobretot, perquè ha estat un projecte que ha implicat més d'un centenar de molletanes i molletans que ens han ofert el seu testimoni i, en molts casos, les fotos i els objectes que conservaven de quan treballaven a les fàbriques. Tot aquest material i tota aquesta informació ens han servit per mostrar de manera entenedora i amena una història de més de cent anys, que ha estat la història vital de milers de molletans. És la història de la nostra indústria tèxtil, però és sobretot la història de nosaltres mateixos, d'avis, pares, germans, veïns, amics... amb la qual hem conformat una part de la nostra vida i del nostre paisatge. Els articles que trobareu, i tot el treball de divulgació que hem fet i continuarem fent, és més que una recerca per saber de la nostra història: és sobretot un profund homenatge a unes generacions treballadores i emprenedores.

Per totes aquestes raons, vull agrair molt sincerament el treball fet: les aportacions de les persones informants, el testimoni i les hores que ens han dedicat, i la recerca i la intensa dedicació de les persones que signen els articles i la d'un important nombre de col·laboradors. A tots vosaltres, moltes gràcies.

Tenim, doncs, una nova aportació de la tasca de construcció del saber local que impulsem des del Centre d'Estudis Molletans. Una feina que ens omple d'orgull i que ens fa ser una referència comarcal.

D'un Mollet de serveis d'ara, ens endinsem en un Mollet industrial. Del present, anem cap al passat per seguir aprofundint en el coneixement del que som, per conservar aquest ric patrimoni col·lectiu i per encarar amb més fermesa i possibilitats un futur que compartim i que ens espera per fer-nos més grans com a ciutat.

Josep Monràs i Galindo
Alcalde i president del Centre d'Estudis Molletans

Miscel·lània

La litúrgia de la memòria

Rafel Nadal i Farreras*

Alguns comentaristes han escrit que als meus llibres practico la literatura de la memòria i els confesso que la definició no em desagrada. Suposo que és per això que els amics del Centre d'Estudis Molletans, amb l'alcalde, el mossèn i l'amic Oriol Fort al capdavant, han pensat en mi per parlar-los avui en aquest acte i per fer-ho precisament sobre la memòria i la seva litúrgia.

Però, si els sóc sincer, mai no he estat un expert en aquest món. Jo, la memòria, la practico, la utilitzo com a eina literària. Però, de fet, mai no m'he parat a teoritzar sobre les seves circumstàncies.

Quan escrivia *Quan érem feliços* vaig descobrir amb perplexitat que la generació dels meus pares tenia una pobríssima memòria familiar. No coneixien més enllà de dues generacions i amb prou feines recordaven els episodis fonamentals de les vides dels seus ancestres, incloent-hi els besavis, els avis i de vegades els pares i tot.

Sí que recordaven clarament molts episodis de la seva pròpia existència, però només els explicaven amb voluntat de reforçar les apel·lacions a la prudència, com una mena de tallafoc per aïllar les noves generacions del passat més convuls que ells havien viscut. O, si volen, com una invocació a l'oblit i a la superació de la pròpia història personal i col·lectiva.

Primer ho vaig atribuir a la proximitat de la Guerra Civil espanyola i a la por que encara despertava en els dos bàndols. Els guanyadors recordaven la inestabilitat de les primeres dècades del segle XX i la seva pròpia persecució a la

rereguarda republicana. Els perdedors van haver de patir successivament els efectes cruels de la derrota i la vergonya dels camps de refugiats o de concentració francesos. Després, molts encara van patir els estralls dels camps nazis, la duresa de la resistència a França, la prolongació de la guerra al costat de les tropes aliades i finalment l'exili. I molts anys després d'acabada la Guerra, encara van patir l'exclusió, la persecució i la venjança del règim franquista.

De manera que la generació dels nostres pares, a un bàndol i l'altre, va decidir oblidar la Guerra i ocultar-la a les noves generacions. I quan va arribar la transició i ja no hi havia motius per a la por, ja havien decidit oblidar, per donar-nos a nosaltres l'oportunitat de negociar el futur democràtic, sense la hipoteca permanent dels retrets mutus. I vaig donar per fet que aquesta era l'única raó de la manca generalitzada de memòria.

Però de seguida em vaig posar a escriure *Quan en dèiem xampany* i vaig descobrir que a França, sense la hipoteca d'una guerra civil, hi havia els mateixos dèficits de memòria i exactament en les mateixes generacions. Ni el meu pare, ni els meus oncles, ni els seus cosins francesos no em sabien explicar com el meu besavi Francisco Oller, un nen orfe de pare i mare que el 1885 havia fugit a la Xampanya francesa des de la Catalunya arruïnada per la fil·loxera, s'havia pogut casar amb la filla del mas Viader, una casa ben arrelada i pròspera de Bescanó. Ni per què als anys vint del segle passat l'avi Nadal es va vendre el seu propi negoci de com-

pravenda de suro per anar a treballar a les ordres del sogre. Ni què se n'havia fet, de l'Aimée, l'amant estacional del besavi. Tenien veritables forats negres tant en el record dels orígens familiars com en la consolidació econòmica del benestar familiar o en les simples infidelitats d'alguns membres de la saga.

Privat d'una memòria oral que em pensava que encara podria consultar, em vaig haver de submergir, doncs, en la memòria escrita, molt abundant en la família i també en els arxius de l'empresa familiar. I aviat vaig descobrir l'enorme privilegi documental de tenir una branca de parents a la Xampanya i una altra a Catalunya, perquè això havia generat una correspondència molt rica. I també vaig comprovar que la correspondència comercial de l'època era plena de referències personals i socials que m'havien de resultar utilíssimes per reconstruir minuciosament les vides dels personatges que perseguia.

10

Quan vaig haver estudiat tota aquesta documentació, vaig començar a explicar els meus descobriments al pares i als oncles i vaig tenir una nova sorpresa: la memòria se'ls va despertar de cop. A cada nou capítol que jo els llegia, ells em responien amb noves i més riques revelacions sobre el passat familiar i sobre les societats catalana i francesa de l'època. I m'ho amaniaven amb tota mena de detalls i d'anècdotes.

És a dir, la memòria hi era ben viva. Però no l'havien cultivat. No sé si m'explico. Els paisatges, les persones i les vivències havien quedat gravades en algun racó del cervell o de l'ànima. Els records, les dades i la informació hi eren, però no s'havien dedicat mai a ordenar-los, sistematitzar-los i convertir-los en memòria, en un relat més o menys complet i amb els mecanismes de funcionament ben definits.

En realitat, escrivint *Quan érem feliços* i *Quan en dèiem xampany* he pres consciència que per a les generacions anteriors a la

nostra, la memòria era un luxe que no es podien permetre, perquè els absorbia el dia a dia, la necessitat de resoldre les necessitats més elementals. I no tenien temps per cultivar els refinaments de la civilització, com és l'exercici regular de la memòria. La generació dels pares i sobretot la dels avis, la generació d'europèus que va haver d'anar dues vegades a la guerra amb poc més de vint anys de diferència, simplement no ha tingut el temps lent i reposat que la memòria necessita per créixer, concentrar-se i dipositar-se en la nostra consciència com un sediment inesborrable.

La memòria és un luxe que la humanitat només ha pogut permetre's en moments molt especials i civilitzats de la raça humana i que ara sé que no van tenir les generacions que van viure les convulsions del segle XX europeu, segurament el que ha recollit el millor i el pitjor de la raça humana.

Nosaltres som la primera generació que ho hem tingut tot resolt. La primera que no sap què és no tenir alguna de les necessitats bàsiques per proveir. Que no sap què és passar gana o fred o no tenir sostre (tot i que la inoperància política davant de la crisi ho està fent tot per desmentir-me). Des de l'època de Crist, segurament som la primera generació d'aquesta part del planeta que no participa directament en una guerra. Ens hem pogut dedicar a la cultura i a la civilització, que abans estaven reservades a les elits, i per això hem cultivat amb normalitat i una dedicació intensa el record i la memòria.

Ho hem vist d'una manera espectacular aquests darrers anys als nostres pobles i als barris de les nostres ciutats. Alguns joves historiadors, periodistes o simplement activistes culturals van començar a interrogar les generacions més grans. Els van entrevistar, els van demanar detalls d'episodis concrets, els van fer obrir els calaixos de les fotos, els documents i les cartes, oblidats des

de molts anys enrere. I tot va ser rescatar uns primers episodis del passat per iniciar una espiral de recuperació de la memòria que ja no s'ha aturat.

Els més grans es van veure publicats, retratats i interpretats. Els va agradar i van córrer ells mateixos a escriure's i explicar-se. I un record n'ha alimentat un altre, una monografia n'ha inspirat una altra, una confessió o una passió continguda han desfermat un vendaval d'emocions. Com més peces quedaven col·locades en el seu lloc just i exacte, més fàcil ha anat resultant completar el trencaclosques de la memòria. Primer oral i després escrita. I tan ben escrita que tinc el convenciment que finalment hem donat veu als que no en tenien i hem salvat de l'oblit una part importantíssima de la nostra història.

La feina, és evident, no s'ha acabat. Vostès hi tenen encara molt a dir. Els centres d'estudis, les institucions culturals, els historiadors professionals o ocasionals, els mitjans de comunicació i les editorials d'àmbit local o general han de cobrir encara alguns forats negres, acabar de rescatar alguns fets i, sobretot, respondre moltes preguntes sobre per què les coses han estat com han estat.

En aquest sentit, deixin-me formular un desig personal que he expressat de manera recurrent. Els obstacles a la recuperació de la memòria històrica, és a dir, la nostra història col·lectiva, encara són molt grans i resulten incomprendibles en una societat com la nostra. Deixo de banda la vergonya de les pegues que es posen des de les mateixes administracions per investigar fets històrics, recuperar familiars de l'oblit i restablir la dignitat de moltes víctimes republicanes i les seves famílies. O les negatives reiterades a condemnar el passat dictatorial. En això, vist l'auditori, vull pensar que la majoria hi estarem d'acord.

Però el mateix sectarisme i la mateixa manca de penediment el protago-

nitzen sovint els partits amb els quals comparteixo d'una manera genèrica els ideals i la visió de la nostra història.

Els poso un exemple: en un bosc proper al santuari de Santa Maria del Collell, a les muntanyes entre Banyoles i Olot, s'hi aixeca una creu modesta de pedra en memòria dels 48 presoners que els darrers dies de la Guerra Civil espanyola van ser afusellats per ordre del general Enrique Líster, que comandava les tropes republicanes en retirada cap a la frontera. És l'episodi que ha fet famós Javier Cercas a *Soldados de Salamina*, la novel·la que tracta d'una mirada: la que es van intercanviar en aquell mateix indret el fundador de la Falange Española Rafael Sánchez Mazas i el milicià que el va descobrir amagat darrere d'unes mates, però va decidir no denunciar-lo i salvar-li la vida.

Setanta-un anys després dels fets, ara fa dos anys, un grup d'activistes del Pla de l'Estany van demanar que aquesta creu fos enderrocada, per la seva significació franquista. I ho van fer com a part d'una campanya que tenia el vistiplau del Memorial Democràtic i del corresponent departament de la Generalitat de Catalunya. La notícia i l'argumentació em van desconcertar i em van causar un pessimisme enorme. I també van despertar els meus propis fantasmes.

Perquè el dia exacte que vaig fer els 9 anys, el 2 d'octubre de 1963, vaig arribar per primera vegada al Collell per estudiar-hi com a intern el batxillerat elemental i vaig passar per primer cop pel costat de la creu de pedra que recorda els afusellats. Durant els cinc anys següents hi vaig passar molt sovint, cada cop que corriem per aquells boscos, quan de córrer fent fúting encara en dèiem *fer cros*. Durant cinc anys també vaig creuar cada dia, camí de l'església principal del col·legi, la capella de l'Aparició, on les tropes de Líster havien mantin-

gut tancats bona part dels seus dos mil presoners. Aquells mateixos cinc anys vaig passar cada dia davant del mur on estan gravats els noms dels 182 sacerdots de la diòcesi de Girona assassinats durant la Guerra. Tot just feia 23 anys d'aquells esdeveniments cruels i jo, ni als meus nou anys ni als anys següents, no en vaig ser conscient. No en tenia memòria ni els grans me la van saber transmetre.

Fins que molts anys després vaig tornar de visita a l'internat, vaig redescobrir la història, vaig lamentar la meva manca de curiositat, d'interès i de respecte. I em va saber greu. Potser també em vaig sentir avergonyit. Igual que el dia que l'abat Soler em va ensenyar els treballs de restauració de la sala capitular de Montserrat i em vaig sentir interpel·lat per les pintures de Pere Pruna, amb els noms dels 23 monjos del monestir benedictí, que s'havia proclamat fidel a la República, assassinats durant la Guerra.

Un altre dia, mossèn Modest Prats, un savi enorme, un lingüista reputat i un capellà compromès, em va explicar la sorpresa que va tenir en llegir en un diari una ressenya biogràfica en la qual es deia textualment que el seu pare havia mort afusellat pels franquistes. En Modest no s'ho podia creure, perquè el seu pare va ser detingut il·legalment a Castelló d'Empúries, segrestat pels comitès i afusellat en una tanca prop de Barcelona, ara no sé si a Montcada i Reixac o a Santa Coloma de Gramenet.

Quan en Modest va trucar per aclarir que els responsables de l'assassinat del seu pare eren addictes a la República i no al feixisme, l'excusa del periodista el va deixar sense capacitat de reacció:

—Però com pot ser, Modest, si tu ets un capellà *progre*. No pot ser que al teu pare el matessin els bons.

Bons i dolents. Aquest és un dels temes que els qui es dediquen a res-

catar la nostra memòria històrica han de saber calibrar molt millor. A la seva novel·la, Javier Cercas confronta lliurement els seus personatges a les seves pròpies decisions morals, al marge del bàndol al qual pertanyen. És indiscutible, per mi, que la raó històrica i política, la legitimitat democràtica van estar sempre del costat de la República. En aquest sentit, sí, els republicans eren els bons. Però res més. Tant al front com, sobretot, a la rereguarda, els espanyols van actuar sota les seves pròpies conviccions morals i els seus actes van ser bons o dolents independentment de la seva adscripció. La memòria tendeix a seleccionar i decantar-nos a favor dels que sentim més pròxims i és feina dels historiadors, dels periodistes i dels escriptors recordar la paleta de colors rica i variada que han pintat des de sempre les nostres societats.

He arrencat aquesta intervenció confessant-los que jo, la memòria la practico, però que mai no m'he parat a teoritzar sobre les seves circumstàncies: què és la memòria? Des de quan tenim memòria? Què ens l'activa, la memòria? Com la selecciona el nostre cervell? Hi ha diferències de funcionament entre la memòria personal i íntima i la memòria col·lectiva? Si tingués resposta a totes aquestes preguntes segurament els podria respondre amb exactitud per què les generacions immediatament anteriors a la meva tenen tan poca memòria. Com que no tinc les respostes, em limito a apuntar la intuïció que la memòria necessita ser convenientment cultivada, seguint unes pautes i unes normes que són les que s'encarreguen d'activar-la.

Els que s'ho han estudiat ens dirien que la memòria més íntima, la que utilitzem en la literatura, la desperten els petits detalls sensorials: l'olor, el gust, el color, els sons, les sensacions físiques com la fred o la calor. I per tant, la pluja, la neu, les estacions i sovint el menjar,

el més ampli compendi de colors, olors i gustos, capaços de desencadenar tota mena de sensacions, com bé va demostrar Proust amb la seva Magdalena.

Per a mi la memòria ara mateix pot ser el Simba, el lleó de plàstic que el meu nét Jordi es devia deixar al sorral l'últim dia d'estiu, a sota del tiler del mas d'Aiguaviva, i que treia el cap entre la sorra un d'aquests dies de Nadal quan vaig anar a preparar les enfiladisses per als pèsols i les faves de l'hort. Tot va ser veure aquell animal de plàstic i recordar en Jordi, en ple estiu, banyant-se els peus a les regues de l'hort mentre jo anava nasprant les tomateres. I tot va ser enyorar-lo, pensar que volia que arribés el proper cap de setmana per tenir-lo a casa i construir en el meu cervell un relat sencer de la meva pròpia vida, de les coses que estimo i de les coses en les quals crec.

Per a Nabokov la memòria era una papallona que va veure de molt jove a l'estepa russa i que va acabar caçant al final de la seva vida al Brasil. Per Walter Benjamin eren els tramvies, els carrers i l'ordre ciutadà d'un matí de diumenge al Berlín d'*Una infància berlinesa*.

De fet, ja veuen que, de tot això, jo no en sé res. La memòria la sento, la intueixo, la visc, la busco i la narro. Això és tot. I per això potser els decebo, perquè em limito a alguns exercicis de memòria personal que es poden extrapol·lar i convertir en imatges de memòria col·lectiva. O no. Això depèn de cadascú de vostès. Per mi, i només és una intuïció, el que desvetlla més activament la memòria són les imatges fixades per culpa de les absències. Tot el que fixem a l'ànima i al cervell quan som conscients de l'absència.

Per anar acabant, deixin-me que els posi un parell d'exemples. En el primer, tornem al Col·lell. Just el dia que vaig fer nou anys, el 2 d'octubre de 1963, la mare m'hi va portar per primera vegada. La recordo vagament

aquell 2 d'octubre a la cambra, desfent el mundo de la roba i explicant-me com m'havia de fer el llit. Quan va arribar l'hora dels consells –“fes tot el que et diguin, fes cas dels capellans, estudia, aprofita el temps, resa molt” i coses per l'estil–, jo encara me l'escoltava un xic desconcertat.

Després em va abraçar i va marxar. Jo vaig sortir al balcó de la cambra, al cinquè pis, i vaig esperar fins que la vaig veure sortir per la porta del claustre i dirigir-se a l'extrem de l'esplanada, cap al dos cavalls de casa. Va pujar al cotxe, va fer marxa enrere i va enfil·lar la carretera de Banyoles, per davant d'aquella creu dedicada als afusellats que ara alguns voldrien tirar a terra. La mare es va perdre un segon darrere del primer revolt, però de seguida la vaig veure reaparèixer en plena baixada cap a Sant Miquel de Campmajor. Després, el segon revolt de la carretera la va engolir definitivament i jo vaig ser conscient per primera vegada que ja no tornaria enrere.

Em vaig quedar allà al balcó, sol, immòbil, amb la mirada perduda a la carretera, i vaig començar a plorar. Aquell era el primer dia dels meus cinc anys d'internat al Col·lell i acabava de prendre consciència de la meva solitud i que només baixaria a Girona per Nadal i Setmana Santa.

Hi vaig passar moltes nits blanques, en aquell balcó, mirant el cel clar i estrellat que després només he vist en alguns llocs llunyans, com al desert d'Atacama, al nord de Xile. Eren nits solitàries, glaçades i tan clares que hauries pogut córrer per aquelles muntanyes de la Garrotxa amb la mateixa llum que a ple dia. Però també eren nits solitàries, d'hores lentes, imaginant els de casa a Girona, a la vora del foc, a punt per sopar. I vaig començar a enyorar-me fins a sentir un mal físic, insuportable.

En aquelles nits vaig aprendre a con-

servar com un tresor cada imatge, cada gest, cada paraula, per reconstruir la presència dels de casa. I vaig aprendre a ser conscient de la seva absència dolorosa i a fer del record una conquesta. Allà vaig començar a escriure i gravar en el més profund de l'ànima la meva pròpia memòria.

Encara ara, quan sóc de viatge, quan arriba l'hora foscant se'm fa com un nus a l'estómac, penso en els de casa i els trobo a faltar. Com aquell dia que navegàvem per davant dels penya-segats de la costa meridional de la illa grega d'Icària i dos nens s'havien entatxonat entre la meva dona i jo mateix per anar veient com desfilava el paisatge davant nostre. Al cap d'una estona, vaig començar a parlar amb els pares, que també s'havien acostat a la barana.

Venien de recollir els nens, que havien passat tot l'estiu a casa dels avis, en un poblet penjat dalt del penya-segat, en aquesta banda de l'illa; ells només s'hi havien pogut quedar una setmana i aquell matí, acabades les vacances, havien sortit gairebé de fosc, a les sis de la matinada, per iniciar el camí de tornada cap a Atenes. Ara ja eren prop de les tres de la tarda.

—Pel cantó dels penya-segats no hi ha carretera, però per l'altra banda l'illa és més plana i hi ha una pista de terra; però del poble dels pares al port hi ha més de tres hores, perquè la pista és horrorosa —m'anaven explicant quan ja érem quasi a la punta de l'illa i els dos petits s'havien tret un mirall de la butxaca i, encarant-lo al sol, jugaven i feien la rateta.

De cop van començar a cridar excitats, i fins i tot els pares cridaven i gesticulaven: de dalt de tot de la muntanya, del que semblava un poblet de quatre o cinc cases, en sortia un reflex de llum que els responia. Els dos miralls, el del vaixell i el de la muntanya, van estar una bona estona parlant, abraçant-se. De matinada s'havien promès

que s'acomiadarien quan el ferri passés davant del poble i ara, des de casa, els avis els deien adéu.

Em sembla que jo també vaig plorar. I no em vaig poder estar de trucar a casa. Aquell dia, els nens del mirall van construir un mecanisme importantíssim de la seva memòria amb els avis. I estic convençut que els acompanyarà per sempre.

Com acompanya el notari Juanjo López Burniol, que sempre que passa per la plaça de la Catedral de Barcelona entra a seure una estona a la capella del Crist de Lepant. No és que en sigui especialment devot, és que la seva àvia, que era de Llavaneres, hi entrava a resar sempre que des del Maresme pujava a Barcelona.

—Repetint aquest gest de seure a la capella on resava l'àvia, honoro la seva memòria i sento que repeteixo una gesticulació centenària que m'hi lliga d'una manera fortíssima —em va confessar un dia en Juanjo.

Fa una estona, quan entrava a la sala per dirigir-me a tots vostès, els periodistes de Televisió de Mollet em preguntaven què tenen a veure els dos conceptes integrats en el títol *La litúrgia de la memòria*. És el que intento explicar-los: els gestos, la repetició gestual, la litúrgia de tradició religiosa o simplement d'arrel cívica, solen ser el desencadenant de la memòria. Com més gesticulació assentada en el record personal de cadascú, més possibilitats que s'activi la memòria i que es fixi en nosaltres per sempre, d'una manera sistemàtica. Els que de nens van veure beneir el pa abans de començar a llescar-lo recordaran indefectiblement la cuina o el menjador de casa cada cop que vegin beneir el pa en qualsevol punt del planeta. Els nens d'avui, en canvi, no tindran aquest desencadenant, encara que probablement en tindran molts d'altres.

És per tot això que em dol la pèr-

dua voluntària d'algunes litúrgies col·lectives relacionades amb les nostres tradicions populars i la nostra cultura, i m'indigna la confusió absoluta que provoquen algunes pràctiques, com les d'algunes escoles de Barcelona que del pessebre en diuen *paisatge d'hivern* i hi posen fades i gnoms en comptes d'àngels, pastors i filadores.

En definitiva, la memòria individual que creix a cops d'absència i que necessitem omplir amb el record, per ser excitada i desvetllada, necessita aquests rituals, com el dels miralls fent la ratea, o les estones de silenci en una capella, o les figures del pessebre, que a alguns de nosaltres ens lliguen a la nostra tradició religiosa i a d'altres ens vinculen simplement a la història a les petites gesticulacions quotidianes dels

nostres avantpassats. I cada petit tros de memòria personal ens acaba relligant de manera indefugible a la memòria col·lectiva que ens fa ser, ens fa pertànyer i ens defineix. Ens lliga a una cadena que ve de molt lluny i que ens ajuda a projectar-nos individualment i col·lectivament en el futur. Per això els animo a perseverar en l'esforç necessari per rescatar i fixar definitivament la nostra memòria col·lectiva.

Per això, avui, dia de sant Vicenç, patró de Mollet i també patró dels xampanyers de la Xampanya francesa, permetin que aixequi una copa simbòlica i brindi amb tots vostès per la nostra memòria individual i col·lectiva.

I per un futur més pròsper, més just i més lliure.

Salut! I moltes gràcies.



Figura 1. Acte de presentació del número 29 de la revista *Notes*. D'esquerra a dreta: Oriol Fort, director del CEM; Miquel Planas, rector de la parròquia Sant Vicenç de Mollet del Vallès; Josep Monràs, alcalde de Mollet del Vallès, i Rafel Nadal, periodista i escriptor

Dos molletans al front.

Escrits de guerra de Francesc Ollé i de Pere Mayolas

Oriol López Mayolas i Montserrat Mas*

Resum

Dos molletans al front ens situa en els anys 30 de dos joves de Mollet del Vallès que van anar a combatre a la Guerra Civil amb uns ideals de llibertat i de defensa de la República. En Francesc Ollé, anarquista, passarà per presons i morirà a l'exili. En Pere Mayolas és empresonat primer pels mateixos republicans i després pels franquistes. Tots dos viuen moments de màxima tensió vital que deixen per escrit des del front. Un fent un diari durant deu mesos des de les presons franquistes; l'altre mitjançant cartes enviades als seus familiars i amics. Es tracta de dos testimonis que ens expliquen de viva veu uns fets que ens provoquen emocions molt diverses, des de la ràbia i la incomprensió fins a l'esperança per a la pau.

Paraules clau: Memorialisme, Guerra civil, Mollet del Vallès, Jarama, Belchite, exili, presons, camps de concentració, franquisme

El per què d'aquest article

“Si me matan moriré pensando en ti. Son momentos de serenidad. Adiós, amada mía”

Francesc Ollé. 10 de març de 1938

“Sentíem els batecs del cor, els polsos treballaven ràpid, les narius obertes respirant fort. Esperàvem sentir l'es-

petec dels fusells d'un moment a l'altre: sabíem, encara que no ho vèiem, que estaven encarats a nosaltres”.

Pere Mayolas. 11 de febrer de 1938

A vegades, en un calaix de casa hi podem trobar petites joies. És així com en un pis de Tolosa de Llenguadoc (Occitània) i en una casa de la Pobla de Claramunt (l'Anoia) hi havia desats els escrits que donen raó a aquest article. La Guerra Civil (1936-1939) arribava després d'esperances de llibertat i de drets civils, però els vençuts van rebre un càstig d'una manera rotundíssima: amb la mort, la presó, l'exili, o el silenci.

És en aquells anys 30 que dos joves molletans, con tant altres, van anar a lluitar per uns ideals o després van ser cridats al front: en Francesc Ollé Riqué marxa el juliol de 1936 amb la columna Durruti i en Pere Mayolas Borrell és cridat al front el 1937. El 1939 esberla tota possibilitat de retornar a fer una vida normal a aquests joves, així com a tota una societat, després d'una guerra i essent-ne a més els vençuts.

Ara, ja morts els dos protagonistes d'aquest article, una neboda d'en Francesc Ollé i un nebot-nét d'en Pere Mayolas s'han vist amb l'obligació moral de fer públic allò que van escriure, d'analitzar el per què ho van voler deixar per escrit, i també, en darrera instància, de fer conèixer a qui li interressi aquestes lletres plenes de patiment i de sentiment sincer.

* Oriol López Mayolas treballa en el món de la comunicació i les assegurances i ha estudiat Filologia Catalana. olmayolas@gmail.com. Montse Mas Ollé és esteticista.

Durant molts anys, el diari de guerra i d'empresonament de Francesc Ollé va restar oblidat: primer amagat a Mollet, i després en un calaix de l'exili a Tolosa (el protagonista hi moriria sense mai retornar a terres molletanes). Com és habitual entre els exiliats, Ollé parlava poc a la família dels seus ideals republicans i de la guerra que va viure. Els seus fills en sabien ben poc de la joventut del seu pare, però somriuen quan recorden Ollé renegant cada cop que la ràdio o la televisió francesa parlava de l'Espanya franquista o del dictador. La família molletana de Francesc Ollé, sabent de l'existència d'aquest diari, en va demanar una còpia; i va ser el seu fill Gerard qui l'ha recuperat i l'ha transcrit sense poder evitar llargues estones de llàgrimes als ulls.

El cas de Pere Mayolas és diferent. Passada la guerra i els camps de concentració retorna a Mollet, es casa, fa el servei militar i acaba trobant feina primer a Madrid i més tard a la comarca de l'Anoia. Allà viu amb la seva dona i els seus fills, a la Pobla de Claramunt. I és un cop jubilat que recupera les cartes escrites des del front de Madrid adreçades a la seva promesa i a la seva família. Les treballa, els dona forma i també en fa una mena d'introducció a la manera de pròleg, se suposa que amb la voluntat –a vegades amagada en tothom qui escriu– que un dia veiessin la llum. Qui va conèixer en Pere Mayolas segur que recorda una d'aquelles personalitats que només els anys trenta van poder forjar: de conviccions valentes, petits humanistes –molts cops autodidactes– que coneixien moltes coses i que sabien transmetre-les.

Ara que un d'ells faria els 100 anys –Ollé era de l'any 1914 i Mayolas del 1917– els autors d'aquest article veiem una oportunitat per retre homenatge a aquests dos personatges que van viure moments intensos i que van tenir la

gosadia de deixar-ho per escrit. També de recordar les seves dues famílies, que van veure canviar el seu rumb natural per aquells fets: al Gerard –el fill d'en Francesc– i a l'Eulàlia i a en Joan –fills d'en Pere–. I també a tants molletans i catalans que van lluitar per uns ideals i que van perdre o van guanyar, però que van protagonitzar aquella guerra que tant ens ha marcat com a societat. Per no perdre la memòria hem volgut recuperar i analitzar aquest escrits. I és per això que, per ser llegits de manera íntegra, han estat penjats a la xarxa per poder ser consultats: www.aramollet.cat/dos-molletans-al-front

El memorialisme de la Guerra Civil

La Guerra Civil que va viure el nostre país entre 1936 i 1939 és un dels esdeveniments històrics més importants del segle XX. Va ser ben poc abans de la II Guerra Mundial, hi van venir brigadistes plens d'ideals de diversos indrets del món, i a sobre de la taula hi havia en joc una República que havia trigat massa anys a arribar i a fer justícia de moltes situacions, ja fos al camp, a les indústries, a les escoles, a la sanitat, etc. Manta vegades s'ha afirmat que la Guerra Civil espanyola va ser la darrera guerra on els ideals eren presents al camp de batalla. I això ha impregnat d'una brillant aureola tot el que hi té a veure.

El cinema, les novel·les i la literatura en tota la seva extensió han servit per plasmar una idea de què va passar al front i a la rereguarda. I ens ha emmarcat una visió d'allò que va succeir, sense que sigui l'àmbit d'aquest article fer-ne cap anàlisi. Però també la Guerra Civil ens ha deixat un nombre molt considerable d'escrits en forma de memòries, de cartes, de reculls, de poesia o de teatre. I és d'això del que ens fem càrrec en aquest article.

Els textos que analitzem estan escrits, en la major part, mentre succeïen

els fets. El diari de gairebé un any de durada de Francesc Ollé es va confegint dia rere dia, amb poques línies, un cop el combatent ha estat fet pres pels franquistes. I fa la sensació que aquest diari no va ser retocat. En canvi, les cartes de Pere Mayolas, tot i ser escrites en el moment que succeïen els fets, són molt més extenses i està ben clar que retocades posteriorment. L'estil, la visió de com s'explica, tot i mantenir la viveza de la carta, han passat ja pel sedàs del temps i la memòria.

Francesc Ollé, de la il·lusió anarquista cap a l'exili

En Francesc Ollé i Riqué neix al carrer Berenguer III, número 58. Ho fa en primavera, concretament el 8 de maig de l'any 1914 a Mollet del Vallès. Fill d'en Pere Ollé i Bellsolà i de Maria



Figura 1. Francesc Ollé, en una fotografia d'estudi (1936), vestit de milicià

Riqué i Catafau; els seus germans van ser en Jacint -mort als quatre mesos- la Rosa i l'Antoni.

Lampista de professió, persona compromesa amb el seu poble, el seu entorn i el temps convuls que li va tocar viure, va entrar en el món polític ja de molt jove. Mai va tenir un càrrec important o destacat, però com a militant de base va viure molt de prop el temps d'una gran efervescència social i política, com va ser el pronunciament de la II República.

Militant de les Joventuts Llibertàries, d'idees anarquistes, militant de la CNT, va ser conjuntament amb d'altres joves de Mollet dels primers milicians voluntaris que van sortir de Barcelona. Uns mesos després, el 26 de març de 1937 i aprofitant un permís, es casa amb Maria Bagès, la seva promesa. L'alegria d'aquell moment, enmig de tant dolor, se celebrà al pati del darrere de la seva casa natal, al carrer de Berenguer III.

En paraules textuais del seu germà Toni, van fer un "gran refrigeri". Uns dies a València donen per acabada la petita treva d'aquells dies convulsos; marxa una altra vegada al front i ja no sabem res més fins l'aparició del diari que escriu dirigit a la seva dona. El diari comença el 9 de març de 1938 i acaba sobtadament el 17 de gener de 1939, just uns dies abans d'acabar la guerra. Passada l'etapa bèl·lica, i ja lliure després de mesos empresonat, intenta retornar a Mollet, però a causa d'una denúncia que pesava sobre ell i el consell d'una persona de gran prestigi i estima a Mollet, el doctor Tiffon, es recomana a la família que fóra millor que no tornés a Mollet massa de pressa.

Passa un temps amagat a Burriana, poble natal de la segona dona del seu pare, la Maria Seprià. Allà aixeca alguna sospita i passa a Vilafranca del Penedès, protegit aquesta vegada per parents de la seva esposa. S'està a Barcelona, a la zona vella, on d'amagat rep l'ajuda dels parents de Mollet, que van a portar-li

menjar¹. Finalment, li poden falsificar un salconduit amb una rocambolesca història on es veu molt clar que no hi ha res que espavili més l'ésser humà que la necessitat i l'instint de supervivència. El cas és que una germana de la seva dona es deia Paquita. Van transformar el nom de Paquita, els cognoms de la dona i, amb aquell paper, va poder arribar fins a Figueres i d'allà cap a França. Un cop passada la frontera, com milers de catalans, la més miserable de les acollides, a la platja d'Argelers sense el més mínim dret com a persona. D'allà, passa a Perpinyà; la seva dona intenta passar muntanya a través per poder trobar-se amb ell tres vegades. La primera és portada a la presó de Figueres, on s'està arrestada per més d'un mes; la segona, la tornen sense fer-la presa i a la tercera es pot trobar amb ell a Perpinyà.

20 És ja a l'exili de Perpinyà que neixen els seus dos fills, en Gerard i l'Henri. Al cap d'uns anys se'n van a Tolosa de Llenguadoc on van refent la seva vida com poden, lluny dels seus, lluny del seu poble, lluny de tot i de tots. Francesc Ollé mai va poder tornar a trepitjar el seu poble, Mollet, ni la seva estimada terra, Catalunya. Una persona del poble, molt coneguda i d'idees totalment contràries a les d'ell, no va deixar retirar mai, ni tan sols a punt d'acabar la dictadura, l'ordre de cerca i captura que pesava sobre ell. Així fou com en Francesc mai va poder tornar, ni tan sols per visitar els seus familiars. Fins aquí podem entendre el que va ser la guerra entre germans, entre conciutadans, entre veïns. L'odi i la intolerància van perviure per molts i molts anys.

La fatalitat va tornar a quedar pa-

lesa quan la matinada del 17 de maig de 1971 va sortir, com cada matí, de casa seva per anar a treballar i un cotxe se li va tirar al damunt; ell conduïa una motocicleta i tenia 57 anys. Tres anys més tard, i pràcticament en les mateixes circumstàncies, va morir el seu fill Henri quan conduïa la mateixa moto que havia volgut arreglar i conduir en record del seu pare. L'Henri va morir a l'edat de 24 anys. L'esposa d'en Francesc, la Maria Bagès, sí que va poder tornar molts anys després al seu Mollet. Tenia molta por de l'enyorament, tenia por de trobar aquell Mollet que ella va deixar, però, com va dir als seus familiars, pràcticament no va reconèixer res; amb la qual cosa, la vinguda a Mollet se li va fer un pèl més tranquil·la.

La Maria va morir als 75 anys, a Tolosa, el 23 de desembre de 1991.



Figura 2. A l'exili francès cap el 1950. D'esquerra a dreta: Francesc Ollé, el seu fill Gerard, la seva dona Maria Bagès i el seu fill petit Henri

¹ Rosa Ollé (1920-2012), germana de Francesc, explicava als autors com estant Ollé al barri vell de Barcelona ella mateixa, durant l'any 1939, li portava roba i menjar. Agafava el tren des de Mollet fins a Barcelona, però abans se n'anava cap a un altre poble per despistar davant de la possibilitat de ser vigilada.



Figura 3. Llibreta on va escriure el diari de guerra en Francesc Ollé (24 de desembre de 1938)

Diari d'un vençut a les presons franquistes

El diari de Francesc Ollé i Riqué, que s'allarga durant deu mesos entre 1938 i 1939, va ser escrit en castellà. En la pràctica totalitat del temps mentre escrivia aquest diari era presoner de les tropes franquistes i penssem que la por a què li trobessin els escrits en català i el poguessin represaliar més encara és la principal causa de la renúncia a la llengua materna. No hem cregut oportú traduir les seves memòries, perquè perdrien autenticitat.

El diari comença el 9 de març de 1938 i acaba el 17 de gener de 1939. Ollé escriu en una petita llibreta, on de manera curta hi ha una ressenya d'allò que li ha passat durant el dia. El primer dia s'endevina que la situació és greu, ja que explica a la seva dona que les tropes franquistes són molt a prop de les trinxeres d'Azuara i que han hagut de resistir tot el dia el foc dels canons i de l'aviació. Intueix que això anirà per llarg i que en ser totalment impossible l'enviament de cartes, comença a escriure unes línies a la seva llibreta.

Els fan presoners. D'Azuara al camp de Belchite (Saragossa), el fan pres primer a Villar de los Navarros i més tard a Darroca. D'allà passa a Deusto (Bilbao) i, més endavant, i ja fent treballs forçats, amb l'avenç de les tropes nacionals passa per Saragossa, Casp, Mequinensa, Fraga, Lleida, Balaguer i Agramunt. A la zona de l'Ebre sobreviu obligat a fer treballs forçats (sobretot fent carreteres i ponts) durant els mesos que es disputa la batalla de l'Ebre, la més crucial i determinant per a la posterior caiguda de Catalunya i el final de la guerra. Les memòries es trenquen sobtadament el 17 de gener de 1939, pocs dies abans de l'entrada de les tropes franquistes a Mollet i quan ell està encara pres en terres lleidatanes. Suposem que és en els dies immediatament posteriors que pot escapar i s'amaga, per finalment poder marxar a l'exili.

Francesc Ollé, com ja hem comentat anteriorment, marxa de voluntari a la guerra el mateix juliol de 1936² juntament amb altres companys de Mollet. És amb la columna Durruti que va al front d'Aragó, on s'hi està fins al final de la guerra a diferents indrets. Al petit pròleg previ al diari ens diu que escrivia cartes, però que decideix fer un diari que guarda ell mateix i que algun dia llegeix a la seva estimada esposa. I així ho fa, en una petita llibreta que ha arribat fins als nostres dies. Escriu un total de 121 entrades diferents en aquests 10 mesos, o sigui, amb una mitjana de cada dos dies i mig. Recordem que és durant un permís que té mesos abans, el mateix 1937, que es casa amb Maria Bagès pel civil (en un local de la CNT) a Mollet. El diari va dirigit a ella, a la seva dona, i és escrit en primera persona.

Ollé lluita a la batalla de Belchite, ciutat tristament famosa pels canvis de mans entre els exèrcits feixista i el republicà i on es calcula que hi moriren

² SUÁREZ, M.A. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 165 (Vicenç Plantada: 4). Marxen 25 voluntaris de Mollet el dia 24 de juliol de 1936.

més de 5.000 persones. Des de finals de 1937 hi ha batalla, i les escaramusses entre els exèrcits s'allarguen fins que el 10 de març de 1938 la ciutat de Belchite cau finalment a mans dels Nacionals. I és just el 9 de març, un dia abans, quan els seus estan perdent, que Ollé comença a escriure el diari. Fins al moment havia pogut enviar les cartes a casa seva, però de segur que el fet de ser envoltats per l'enemic fa que li sigui impossible que surtin cap a Catalunya.

Ja l'11 de març narra que les tropes nacionals l'han fet presoner. Els propers dies la narració pren una deriva de desesperació: fet presoner i estant dies sense menjar, tancat en una església, tot fa pensar que no se'n sortirà. I això es desprèn de la seva escriptura: "Te escribo con el corazón lleno de dolor. Pues, en estos momentos me encuentro entre los Nacionales. ¡I quién sabe el día que podré volver a verte! A la diez de la mañana, no pudiendo más combatir, nos hemos entregado a las fuerzas de Franco en el pueblo de Moneva (...). Somos más de 100 en la Iglesia de este pueblo".

Un cop fet presoner, l'idealisme d'Ollé passa a un segon pla. Explica com viu durant aquests llargs mesos fet presoner, i un dels temes més recurrents és el gran amor que sent per la seva dona. Dia rere dia li diu que l'adora, que sols viu per a ella, que frisa per tornar-la a veure i poder-la abraçar (recorda quan en un permís es troba amb ella a Maella), i diu que sense aquest record i aquesta il·lusió faria un disbarat. Fins i tot el 16 de desembre de 1938 fa el següent comentari: "Si no fuera por tí, ya habría hecho una barbaridad, pero tú sales a mi pensamiento y me detienes". Dia rere dia li diu

que l'estima. I és aquesta estima el que li fa aguantar el captiveri.

Un altre tema recurrent és el record del seu poble, de Mollet, les passejades per la Rambla dels diumenges quan eren junts i feliços, els seus companys anarquistes, l'alegria de retrobar-se amb algú conegut (companys de Santa Perpètua, de Martorelles o de Mollet). La trobada amb Vicenç Maynou³ –també com ell membre destacat de la CNT local– el 4 de gener de 1939, es descriu com una gran alegria en retrobar-se per uns minuts a Camarasa. "Hoy he tenido una gran sorpresa. Pues esta mañana a las 11 me he encontrado delante de Vicente Maynou, o sea el marido de Carmeta Mauri. No puedes afigurarte la impresión que me ha hecho. Nos hemos abrazado y se lo han llevado hacia el Estado Mayor y no lo he podido ver más".

Però d'aquests records de Mollet, el més impressionant és un somni que ell relata a la Maria fil per randa, anunciant que és molt colpidor. El somni s'explica el 20 de juny de 1938, quan somia que la guerra ha acabat, el porten cap a Barcelona i ell immediatament cerca un tren que el dugui a Mollet. Diu que baixa a l'estació de França i enfila pel carrer Berenguer III, on va néixer i hi va viure molts anys: però no coneix res d'aquest carrer, era com si fes molta pujada. Arriba a casa i hi retroba la família i la seva dona, i finalment per defensar la seva dona acaba matant al seu pare. És un somni que ens revela en quin estat de desesperació viu el presoner Francesc Ollé.

Una altra menció a Mollet és del 20 d'abril de 1938, estant a la Universitat de Deusto. Parla que és un edifici mag-

³ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàgs. 98, 138, 276 i 287. (Vicenç Plantada: 4). Vicenç Maynou Camps, destacat membre de la CNT molletana, empresonat pels Fets d'Octubre de 1934, membre també del comitè revolucionari de l'empresa Sedes Ros Campaña el 1936. El 1939 acusat de tenir càrrecs a l'Ajuntament el condemnen a 12 anys de presó a Barcelona. El seu germà Josep Maynou Camps va ser afusellat al Camp de la Bota el 16 de juny de 1939.

nífic, de cinc plantes i tan gran com la fàbrica Ros i Campanà, més coneguda per Can Mulà a Mollet.

El tracte que reben els presoners també es descriu amb cruesa al diari. Dies sense menjar, fent-los treballar inhumanament i un intent sempre d'assimilar-los i de canviar el pensament lliure d'aquells republicans. En una data tan assenyalada com la del 14 d'abril de 1938 ens relata: "Hoy cumple el 7º aniversario de la proclamación de la República, y en este mismo día, aquí, en la España Nacional, es jueves santo. Hemos pasado todo el día en la Iglesia. El señor cura nos ha hecho una conferencia. Ha sido un día de luto, con rabia en el corazón".

O el 16 d'abril: "Esta mañana a las 10 ha resucitado Nuestro Señor Jesús Cristo y hemos oído muchos tiros de cañón. Y por la tarde, todos formados en el patio, hemos oído los himnos nacionales siguientes: El nacional, Oriamendi, Legionario y Falange. Mientras tocaban los himnos mis hojos se bañaban de lágrimas amargas".

Els estats d'ànim d'en Francesc evolucionen, a mesura que avança el diari, de la serenor a la por, del dolor a la desesperació, passant per l'esperança d'un acabament ràpid d'aquella guerra inhumana i, tot seguit, cap a uns sentiments que tan sols els humans portats fins a un estat límit poden sentir. El record de la seva anterior vida a Mollet, i per sobre de tot, el record de la seva esposa, traspuen en la narració. Llegint el diari queda clar que l'escriptura li va bé per poder expressar allò que sent en uns moments de tanta incertesa vital.

El primer sentiment un cop fet presoner, el dijous 10 de març de 1938, és de serenor; escriu a la seva dona: "Si me matan, moriré pensando en tí, son momentos de serenidad; adiós amada mía".

A més del dolor que es desprèn en molts dies del diari, un altre sen-



Figura 4. Fotografia de combatents molletans al front d'Aragó (1936-1937. Aguantant la bandera on diu Mollet, amb la mà alçada, Francesc Ollé

23

timent que apareix és el de desesperació. Per exemple, la nit de Nadal, el 24 de desembre de 1938: "Estoy escribiendo con lágrimas en los ojos, en estos momentos mis amigos están cantando alrededor de una hoguera y yo me encuentro solo dentro de mi cabaña, esta noche es Noche Buena, pero para mí es una noche terrible. Todo es dolor y amargura, no puedo escribir más, mis ojos no ven nada, buenas noches vida mía".

En Francesc explica diverses vegades que intenta —sempre sense obtenir resposta— escriure als seus cosins de França. Segurament ja tement-se que no podria retornar a Mollet, i amb la intenció que el reclamessin algun dia per poder marxar cap al país veí.

Però també hi ha tocs d'esperança. El 7 de gener de 1939 diu: "Hemos salido de Camarasa y estamos ya en Cubellas, poco a poco me parece que llegaremos a Mollet, que es lo que

espero de todo corazón, tu esposo, Francesc”. Però Francesc Ollé mai més retorna al seu poble, ja que les noves autoritats molletanes no li van permetre mai. Passa mesos en camps de concentració⁴, després amagat i malvivint, un cop escapa del captiveri, per finalment passar cap a França⁵, on mor sense veure mai més el seu carrer Berenguer, ni els seus amics ni aquell Mollet que va intentar canviar durant els anys trenta. A l'exili, tal com fa al relat del diari, quan sentia parlar de Franco i dels feixistes que van esmicolar el seu anhel de llibertat, se li humitejaven els ulls, igual que al recordar el seu poble i el seu país. En un primer moment aquesta llibreta amb el diari d'en Francesc Ollé va romandre amagada a Mollet sota la protecció de la seva germana Rosa, qui anys més tard i un cop mort en Francesc la retorna a la Maria. En Francesc, des de Tolosa, d'aquest diari en comptades ocasions en va parlar. Avui és un acte de desgreuge i de justícia fer-lo públic.

24

Pere Mayolas, un jove cridat a fer la guerra

Pere Mayolas i Borrell neix a Mollet del Vallès el 21 de novembre de 1917. Els seus pares eren de Mollet: en Jaume Mayolas Grabulosa i la l'Eulàlia (Laieta) Borrell Arimany, de can Teixidor. Era el mitjà de tres germans: el 1915 havia nascut l'Andreu (que treballà tota la vida a la Pelleria, després de l'experiència del front d'Aragó i més tard a la batalla de l'Ebre, de ser ferit i haver de fugir a l'exili per un temps), i el 1921 l'Antoni, el petit de la casa. Neixen i viuen sempre en una casa encara dem-

peus al carrer de Gaietà Ventalló, número 27, amb sortida també pel darrere al carrer de Portugal (carrer dels Fems).

En Pere estudia als Col·legis Nous i, més tard, com els seus germans, a l'Acadèmia Ninou. Ell mateix explica que la seva infància havia estat la d'un nen feliç, en aquell Mollet dels anys vint on la pagesia i la indústria del tèxtil eren les principals fonts de subsistència per a tantes famílies. En Pere va ser un dels infants que van ser educats amb la República, amb uns valors que li servirien per a tota la vida. Jove de fermes conviccions culturals i amb grans ganes d'aprendre, gran conversador, va ser tota la seva vida un autodidacte en moltes coses, com tants d'altres que als anys trenta estaven en plena etapa de formació. De ben jove freqüenta el Tabaran i altres espais, i forma part de les juntes del Foment de la Sardana, entitat fundada el 1926 i que es dedica al sardanisme i la cultura, edita el butlletí *Nostra veu*, i té cura d'una biblioteca al poble. Pere Mayolas és un dels joves de la junta —encapçalada per personatges molt importants de la cultura i la política progressista del moment com Joan Ambrós Lloreda— i s'encarrega de la biblioteca⁶. És d'aquesta biblioteca que uns dies abans de finir la guerra, el gener de 1939, i prenent llibres abans que entressin les tropes nacionals, la seva promesa n'amaga alguns en català a casa seva de la Biblioteca A tot vent, que encara la família conserva amb el segell de l'entitat molletana.

En Pere comença treballant en el món del tèxtil i fent de barber. Quan

⁴ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 295 (Vicenç Plantada: 4). Consta l'estada, el 22-7-1939, al camp de concentració de Cassoe. L'Ajuntament de Mollet va elaborar un informe sobre ell però no un aval per poder sortir en llibertat.

⁵ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 246 (Vicenç Plantada: 4). A la llista d'exiliats se cita a Francesc Ollé.

⁶ CORBALÁN, J i GARCIA-MORENO, C. *Joan Ambrós Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*: Centre d'Estudis Molletans, 2002, pàg. 47 (Vicenç Plantada: 7). Mayolas és citat com a membre de la junta de l'entitat de ben jove, possiblement amb 15-17 anys.

esclata la guerra té 19 anys, i el setembre de 1937 parteix, amb altres molletans, cap al front del Jarama, a Madrid. Té asma i bronquitis i és per això que els seus amics i familiars comenten que “En Mayolas no tornarà perquè si no el mata una bala al Jarama el matarà la bronquitis”⁷. Per sort, el destí de la Meseta és d’un clima sec i no comporta gaires problemes. Allà s’hi està dos anys, etapa en la qual redacta alguns dels textos que analitza aquest article. Al front, Mayolas s’enfronta a les dinàmiques de la guerra amb la força del seu caràcter, hi veu morir companys seus i no entén, des de la seva concepció de la llibertat, la intransigència i ineficàcia d’algunes maneres de l’exèrcit. I se’n rebel·la, cosa que li comporta alguns problemes.

Acabada la guerra és fet presoner i tot seguit és portat al camp de concentració d’Alcazar de San Juan⁸, on roman durant uns quants mesos. El fet d’haver fet d’escolà a l’església de Mollet i de no tenir delictes de sang fa que la família pugui reunir avals per demanar-ne el retorn. Ell mateix explicava que quan retorna a Mollet arriba de Barcelona amb un carro al qual havia pogut enfil·lar-se, i la casualitat vol que als Quatre Cantons, un cop ja a terra ferma, es trobés de cara amb el seu pare, que no el va reconèixer després dels anys de guerra i de captiveri.

Quan marxa al front ja estava promès amb la Teresa Ventura i Casademunt (de ca la Maria Llarga), amb qui es casa el 19 de setembre de 1943 durant la Festa Major, un cop retornat del servei militar a la Corunya on s’està durant dos anys (marxa al servei un 6 de setembre de 1941). Aviat, però,



Figura 5. Teresa Ventura i Pere Mayolas en un carrer de Mollet, a principis de la dècada dels 40

a causa del clima humit de Mollet, se li recomana que vagi a viure a un indret més sec i un amic de Madrid el recomana per a una feina. Allà s’està amb la família, durant uns anys. Té dos fills, l’Eulàlia (li posa el nom de la seva mare), nascuda el 1945 i en Joan (1951). Volta i treballa per Badajoz, Granada, i de nou a Catalunya, primer a Sant Vicenç de Castellet i finalment a la Pobla de Claramunt, on es queda a viure definitivament. Les feines sempre tenen a veure amb el que va aprendre de jove a Mollet, el tèxtil.

⁷ Explicat pel seu fill, Joan Mayolas Ventura.

⁸ GONZÁLEZ MADRID, DAMIÁN. *Violència y Guerra Civil en la comarca de Alcázar de San Juan (1936-1943)*, Patronato Municipal de Cultura de Alcázar de San Juan, 2007. Camp de concentració a la província de Ciudad Real. A finals de 1939 hi consten 7.042 presoners republicans fent treballs forçats. Molts d’ells hi moririen. Pere Mayolas explicava com treballant morien companys perquè ja no aguantaven més aquella situació extrema.

Mayolas retorna al Jarama de més gran, hi fa caminades i visita la zona amb el seu fill. Un cop jubilat, en Pere no oblida Mollet i cada dimarts de mercat s'acosta al seu poble natal per visitar la família i els amics i esmorzar a la Xurrerria Coll. Però és a la Pobla on arrenen els seus fills i hi tenen néts. Allà mor Pere Mayolas el 12 de juliol del 2000, a l'edat de 82 anys, una nit tranquil·la assegut al seu balancí després de fumar una pipa. La seva esposa moria mesos després.

Les cartes d'un molletà des del front del Jarama

Els textos que hem recuperat de Pere Mayolas són un altre valuós testimoni de la generació de molletans que van lluitar a la Guerra Civil. Mayolas va ser mobilitzat amb la lleva del 38^o, que s'incorpora al front el 18 de setembre de 1937, amb nois de 19 i 20 anys. Van ser 54 joves. Sembla que una bona part d'aquests van anar cap al front del Jarama, a Madrid, on es lliura una de

les batalles decisives per al futur de la guerra: la pèrdua final de la batalla és el que fa que la comunicació entre Madrid i València quedi tallada i que el govern de la República acabi marxant de la capital, primer cap a València, després cap a Barcelona, per finalment anar a Figueres i passar cap a l'exili.

Pere Mayolas marxa juntament amb d'altres molletans que són també protagonistes als seus escrits: Josep Plantada, Joan Bonvilà, Vicenç Colomer, Anton Parera, en Serrano de Can Calet, en Llavina, en Bru, en Gassó i en Martínez.

Es tracta d'uns textos que són pur memorialisme: alguns dels escrits van ser retocats i reescrits posteriorment. Dels tres textos que ens deixa, un porta per títol *Una mena de pròleg* i està datat del dia 29 de maig de 1989, quan Mayolas ja tenia 72 anys. Clara és la voluntat de llegar (tot està passat a màquina d'escriure) les cartes que va escriure des del front de Madrid. Són cartes escrites en català, i ja al pròleg ens diu que "El que aquí deixo escrit, sense cap mena

de pretensió, és solsament una munió de fets ocorreguts i viscuts fa molts anys", i que gairebé subtitula amb aquesta afirmació: "Records a pedaçs i peripècies d'uns aprenents de soldat, que per força els feren anar a la Guerra Civil". Continua citant algunes frases i alguns autors, com Martin Luther King, Ramon i Cajal o Jaume Balmes.

En aquest pròleg també parla de política: "Quan un govern que ha nascut d'una victòria popular no sap imposar-se a les classes privilegiades i desapareix el respecte que aquestes han de donar a la legalitat democràtica, l'autode-

26



Figura 6. Foto de família, mitjans 60, a la pl. Espanya de Barcelona. D'esquerra a dreta: Joan Mayolas (fill), Teresa Ventura (dona), Eulàlia Mayolas (filla), Andreu Mayolas (germà gran) i Pere Mayolas.

⁹ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 167 (Vicenç Plantada: 4).

fensa popular es converteix en un dret o, més ben dit i clar, en una necessitat. I a l'arribar en aquest punt es cau inevitablement en una guerra civil”.

Recorda el Mollet que ell va viure poc abans de la República, quan encara anava al col·legi, per tant, amb 13-14 anys, i feia d'aprenent de barber i la feia petar amb els treballadors de la Pelleria: “Quasi tots eren d'esquerres. Es parlava molt de Francesc Macià, l'Avi”. També narra com va viure el 14 d'abril de 1931: amb 14 anys era a l'Acadèmia Ninou quan uns homes hi van anar i van dir que era festa perquè s'havia proclamat la República “el mestre Emili (Ninou) va quedar més blanc que la paret i nosaltres fent xerinxola tot donant visques a la República (...) Molts anàrem a la plaça de l'Ajuntament podent contemplar com onejaven dues banderes —la catalana i la tricolor de la República—. Crec i segur estic encara avui en dia que a xics i grans se'ns humitejaven els ulls de cofois que estàvem”. Explica tot seguit com aparegüeren partits i sindicats, com companys seus d'escola anaren a escoles racionalistes o laiques, o com es començava a ensenyar el català a l'escola.

Però com s'ho va fer Pere Mayolas per escriure aquestes dues llargues cartes que analitzem a continuació? “Gràcies al meu cosí Vicenç Colomer¹⁰, i a d'altres amics que passaven per allà prop del campament del Pelotón de castigo on hi estava pres (...) donant-los els escrits que havia fet d'aïtal manera que ells ho depositaven a la bústia de correus d'Arganda. Així no em passaven per la censura de la meua brigada (la 110 Brigada Mixta, base 1a C.C. núm. 3 del front del Jarama)”. Els escrits eren fets des de les trinxeres i van arribar a Mollet, on hi havia la

seva promesa Teresa, juntament amb la seva mare, que “varen amagar aquestes cartes i escrits junt amb uns quants llibres en català de la col·lecció *A tot vent*. Van fer un clot a terra dins d'un cobert enterrant-hi la capsa per guardar els llibres i escrits; així que van entrar els alliberadors (“los nacionales”) a Mollet, crec que un divendres dia 27 de gener de 1939 no les hagueren trobat. Perquè anaven per les cases tot fent escorcolls. Si trobaven quelcom que fes ferum de català (separatista) o bé republicà (roig) ho feien desaparèixer com també algunes persones”. També ens diu que de les cartes que va enviar a casa seva la majoria les va cremar la seva mare per por que les trobessin.

El front del Jarama va ser el destí de Pere Mayolas. Ja el febrer de 1937 s'inicien les batalles al sud-est de Madrid amb l'objectiu estratègic dels feixistes d'aïllar Madrid i València. Es tracta de la primera gran batalla amb infanteria, tancs i aviació, que es descriu també a les cartes. Mayolas està enquadrat des del setembre de 1937 al quart batalló d'Arganda. Finalment, el desembre de 1937, s'enquadra a les trinxeres de la 110 Brigada Mixta fent treballs forçosos.

Les dues cartes que analitzem en aquest article són escrites totes dues des d'Arganda del Rey, la primera l'11 de febrer de 1938 i dirigida a Teresa Ventura (que fou després la seva dona) i la segona datada el 18 de febrer de 1938 i dirigida a la seva família. Tots dos textos es complementen, ja que se'ns narra amb pocs dies de diferència el que li passa al front, i més concretament a l'escamot de càstig (del mateix bàndol republicà) on ha estat confinat.

A la primera diu que fins ara havia escrit en castellà perquè li obligaven des de la censura del front i ens diu que

¹⁰ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d'Estudis Molletans, 2000, pàg. 296 (Vicenç Plantada: 4). Tenim notícia que Vicenç Colomer va estar al camp de concentració de Lleida amb data 13 de juliol de 1939. Va tenir informe de l'Ajuntament de Mollet però no l'aval.

narrarà “tota aquesta mena de galimaties que estic visquent junt amb un grup de catalans més”.

Tot s’inicia el 21 de desembre de 1937. Mayolas fa de barber al 4t Batalló quan demana permís per anar a visitar els companys del seu poble que són enquadrats en un altre batalló. S’hi afegeixen els companys de Mollet Anton Parera i en Serrano de can Calet. Quan arriben al lloc on han de trobar els seus amics, tot es capgira: no hi són i els diuen que hi ha hagut un català de Castellterçol que s’ha passat al bàndol feixista i que tots els catalans del batalló estan detinguts. Ells també són detinguts i portats a una obaga més enllà de les trinxeres. Allà troben els amics de Mollet que cercaven: “en Llavina, Plantada, Bru, Gassó i altres més com també uns quants de Caldes”. Els fan entrar a una “xavola” on hi ha la comandància de l’exèrcit republicà. Després d’un curt interrogatori són confinats, sols cadascun d’ells, a d’altres dependències on passa tot el dia i no els donen menjar. Mayolas, ja adormit, és cridat en plena nit i portat a un camp d’oliveres, on retroba en negra nit la resta de soldats catalans i arriba un dels moments crítics de la narració: “Sento soroll de fusells, em tombo i de fet a unes quantes passes hi havia un grup d’homes armats. Un d’ells donava ordres en veu baixa que nosaltres no podíem precisar: el silenci esdevingué paorós, el grup es feu més compacte, tremolàvem de fred i de por, ens petaven les dents. Allò què era? Ens volien eliminar per escarment”.

Mayolas, amb el seu atreviment, demana què passa i rep per resposta un cop amb una pistola al mentó que el fa caure a terra. Els fusells es carreguen i el grup pensa que és el seu final. In extremis un “Alto!” de fons d’un ofi-

cial d’enllaç fa que segons abans de ser afusellats els deixin d’apuntar. Tots ells viuen moments que mai oblidaran.

Després d’això, els 12 membres del grup són portats en camió cap a una zona de trinxeres i de batalla més encesa on els són entregades les pertinences i se’ls fa un segon interrogatori. En el moment que li demanen a Mayolas si pretenia passar-se a l’enemic ell respon: “Para pasarse al enemigo los catalanes no teníamos que hacer tan largo viaje. La frontera la tenemos cerca, así es que ustedes saquen la conclusión”. Després de l’interrogatori el grup és portat a un altre espai, on junts i amb molt de fred (recordem que era 21 de desembre) no acluquen l’ull en tota la nit: a partir d’aquell moment els haviem enquadrat en un batalló de càstig i intuïen que les passarien molt magres.

Així acaba la primera carta, que tracta sobretot del que els passa per ser catalans al front de Madrid a 12 joves vallesans i que té com a moment culminant quan són a punt de ser afusellats i la posterior “missió obligada de treballs forçats i perillosos entremig de les dues línies de foc”. La segona carta és conseqüència de la primera, i l’escriu només una setmana després. Va dirigida a la seva família i el fil narratiu tracta únicament com un jove molletà amic seu, en Josep Plantada¹¹, és mort a les trinxeres just al seu costat. “Pares: la present és per asabentar-vos de que estic bé de salut, creient de que vosaltres us trobeu sans i bons. En aquesta carta que, per cert és un xic llarga, us haig de notificar una trista nova. No sé jo quasi com explicar-vos-la i tindre el coratge per recordar-la i escriure. La trista nova que aixís podem anomenar recau precisament damunt del més preuat amic

¹¹ SUÁREZ, M.A. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*: Centre d’Estudis Molletans, 2000, pàg. 179 (Vicenç Plantada: 4). Josep Plantada Salas, de la lleva del 1938 igual que Pere Mayolas, tenia 22 anys quan mor al Jarama. Nascut a Granollers i resident a Mollet, era impressor.



Figura 7. Fotografia de Pere Mayolas Borrell, setembre de 1998

i company –Plantada– que en pau reposi. Sí, pares meus, al Plantada me l’han mort!”

Al batalló de càstig els toca obrir noves trinxeres a molts pocs metres del bàndol feixista. De fet, estan tan a prop que fins i tot parlen entre ells. Des del front estant, Mayolas pensa en la injustícia del què els passa i diu el següent: “Si mai torno al vostre costat penso escriure quelcom de lo succeït per tindre present la bestiesa que ací a Espanya s’està fent avui amb el beneplàcit de França, Anglaterra i d’altres més, com la nul·litat de la societat de nacions”.

La narració segueix explicant que el dia 15 de febrer -tres dies abans d’escriure la carta-, treballava a les trinxeres amb un pic i una pala –sentint sempre a prop seu trets i morters– amb dos molletans més: en Joan Bonvilà (de can Mollet) i en Josep Plantada. Plantada li demana a Mayolas que el rellevi i quan

estan fent el canvi se sent el tret d’una bala. Plantada cau a terra i quan intenten alçar-lo “la meua mà es posà al seu cap, amb un crit esgarriós la vaig treure xopa d’una cosa calenta i llefiscosa: era la sang de l’amic que li brollava del cap i amb regalims clatell avall”. Mayolas queda afligit pel que acaba de passar amb qui per ell era “quasi un germà”: plora però el fan continuar treballant mentre s’enduen el cos de l’amic. Agafa el casc del caigut i hi veu que la bala li ha travessat el cap ja que el casc tenia dos forats. Els soldats estan abatuts i tenen la certesa que d’aquesta situació no en sortiran vius. És en aquest moment quan Mayolas parla directament a la seva mare, a qui estima amb devoció pel que es desprèn de les cartes, i recorda moments de la infantesa i de la seva joventut a Mollet com quan retornava de la fàbrica i parlava amb ella de coses diverses i dels telers.

Mentrestant, el company Plantada ha estat portat a l’Hospital d’Arganda sense saber encara si és mort. Mayolas ho demana als superiors, intenta saber si el podran enterrar al cementiri i una de les respostes és ben punyent: “Los fascistas catalanes como vosotros no merecéis una sepultura”. És molta la ràbia que s’endevina en aquest moment de la narració i es plasma en una frase definitiva, que demostra que en els moments més difícils encara hi ha esperança de sobreviure i tirar endavant: “Tinc por, vull viure, sóc jove i haig de tornar a casa meua a veure els meus i la tan enyorada i estimada terra que m’ha vist néixer i fet home”. Aprofita en aquest moment per explicar la duresa de la vida a les trinxeres: mengen poc, treballen moltes hores i tota la nit per no ser vistos, i fa dos mesos que no els han deixat canviar de roba.

Finalment la carta acaba amb la confirmació que el molletà Josep Plantada havia mort a les 9 del matí del 16 de

febrer de 1938¹² i que va ser enterrat en una “bassa de calç”.

Les darreres paraules són per als seus pares: “Ara espero que vosaltres sabreu complir, envers aquest desgraciat pare que ha tingut la dissort de perdre l’únic fill, el seu puntal per al dia de demà; deixeu-l’hi llegir si vol, així tot sol se’n farà més càrrec”. I un final que resumeix el dolor del moment d’una família molletana treballadora de l’època amb dos dels seus tres fills al front: “Em trobo sol, no obstant haver-hi altres amics, però aquest era com un germà. No patiu per mi, doneu records als amics. Em despedixo de vosaltres amb un bes i un abraç extensiu al germà petit Ton, records pel germà Andreu quan us escrigui des del front d’Aragó”.

1939 o l’ideal que mai més va ser

30

“La ciutat d’ideals que volíem bastir” del poeta Màrius Torres –que va escriure des del sanatori de Puigdoleña, al Vallès Oriental– era la ciutat que una generació havia volgut construir. Una generació que s’havia cregut lliure. La primavera de 1931 va portar les llibertats més bàsiques i amb elles els anhels de voler una societat més justa, més lliure, més culta. I aquell 1931 els nostres dos memorialistes tenien 17 i 14 anys. Eren joves que s’havien de menjar el món. I com ells tota una generació de joves catalans i molletans als quals una guerra de tres anys, l’exili, o l’empresonament, els van canviar la vida. Eren massa joves per merèixer un destí tan tràgic.

Aquesta generació de joves molletans –les famílies dels quals treballaven al tèxtil o eren pagesos– va ser desdibuixada per una guerra i per una duríssima postguerra. Ells havien vist com arribava la llibertat amb una República que, amb els seus encerts i els seus errors, els obria possibilitats de tirar endavant. Van viure a Mollet l’ebullició de la vida cultural, esportiva, política i social. Els càlculs són esfereïdors: d’una població de poc més de 6.000 persones el 1936, hi va haver més de 400 mobilitzats per a la guerra. D’aquests, 107 van morir al front. Molts més van ser a camps de concentració i alguns d’ells van patir presó, exili o mort posterior.

En aquests dos casos van retornar dels seus respectius empresonaments, però, van tornar a ser lliures altra vegada? Segurament no. Segur que, sent en un lloc o un altre sempre van ser combatents, sempre van sentir-se estranys, com tants joves de la seva edat. L’exili interior a què es va abocar tota una generació va ser nefast. Amb el seu exili hi va haver molts anys de silenci, que ara contribuïm a trencar amb la publicació d’aquest article i amb la possibilitat de la lectura dels seus escrits a internet <http://www.aramollet.cat/dos-molletans-al-front>

L’ideal que van tenir al seu cap en Francesc i en Pere, aquests dos joves molletans que un dia van marxar cap al front, no deixa de ser el mateix ideal de justícia i de canvi que avui impregna bona part de la nostra joventut. També per a ells, un dia serem lliures.

¹² ARCHIVO DE LA GUERRA CIVIL AYUNTAMIENTO DE ARGANDA DEL REY. A l’arxiu consta que José Plantada Salas, del 438º Batallón 110ª Brigada Mixta 2ª Compañía. Frente de Arganda, mor el 16 de febrer de 1938. És enterrat al Patio de San José, fila 21, sepultura 3.

El compromís de la família Guanyabens i Martí Vivès amb els exiliats molletans

Joan Daví Mayol*

Resum

Els Guanyabens i el pintor Martí Vivès són persones que exemplifiquen uns valors d'amistat, de lleialtat, d'ètica, de democràcia, de fraternitat i de compassió, en el compromís per ajudar republicans catalans, especialment de Mollet, en l'exili a la Catalunya Nord. A l'article es repassen com van arribar allà, què hi van fer per sobreviure i com van ajudar nombrosos molletans a sortir dels camps de refugiats.

Paraules clau: exili, Martí Vivès, Guanyabens, Mollet del Vallès

Introducció

He escrit aquest article en record dels 75 anys de l'exili republicà, en el qual, com a mínim 84 molletans i molletanes en van ser protagonistes directes, i persones properes en van patir els danys col·laterals. Esmentaré aquelles persones de les quals de petit a casa me'n havien parlat i parlaré de la relació de Martí Vivès amb Mollet, entre els anys vint i el 1939.

Recordarà també gent de Mollet que, havent patit un primer autoexili amb motiu de la dictadura de Primo de Rivera, amb el pas del temps van passar a l'oblit, però des del seu exili consolidat, van ser peça clau per ajudar alguns molletans exiliats el 1939.

Moltes de les coses que exposaré vénen del que em queda en la memòria de les explicacions que els grans, tant de casa com de fora, feien a un nen tafaner en un temps en què poca televisió es veia, que anar a veure passar el tren a qualsevol de les dues estacions de Mollet era una atracció, i uns temps en què els mals de coll i les gripes es curaven covant-les al llit, on el temps passava entre els contes i les històries que t'explicaven els que et venien a veure, mirant les ombres de la gent que passava per davant de casa i que es projectaven en el sostre de l'habitació, o bé comptant des del llit les totxanes que hi havia a la façana de l'església de Sant Vicenç.

De les històries que m'explicaven, hi havia la del nostres parents de França, que periòdicament ens venien a visitar i, que a més de venir amb uns cotxes espectaculars, a la vista d'un nen que no passava dels vuit anys, ens portaven uns queviures rars de veure a les botigues de Mollet i sobretot, portaven aires de llibertat que, ja de molt petit, veia que no es respirava en el Mollet dels anys seixanta i setanta. Aires que ells també van anar a cercar al Rosselló a partir de 1923.

Els Guanyabens

Els parents de França eren la família Guanyabens Mayol, que fins l'any



32 Figura 1. Can Guanyabens, Ventalló núm. 3

1925 havien viscut a la casa de la seva propietat al carrer Gaietà Ventalló (de la Pietat) núm. 3, on avui hi ha el menjador del Bar-Restaurant Marfà. Posteriorment va viure al primer pis, entre d'altres, Llorenç Pascual Solanes, regidor 4t tinent d'alcalde de l'Ajuntament de Mollet pel Centre Catalanista Republicà (gener 1934) i la seva esposa Maria Mercè Mayol Solé amb els seus fills Josep i M. Rosa, en Pere Màrtir Montañá Clapers i la seva esposa Dolors Vila Jordà, amb els seus fills Pere i Jordi (dels Cafès Montañá). A la dècada dels setanta, la casa es va vendre als actuals propietaris del Marfà. La galeria posterior del primer pis donava al c/S. Oleguer, núm. 21 (per aquell carrer també s'entrava i sortia de la casa).

La família Guanyabens Mayol estava formada per Felicià Guanyabens Masriera, (Mataró 20-5-1881/Millars 2-11-1966), mestre d'aixa i ebenista, un home alt, fort i robust; la seva es-

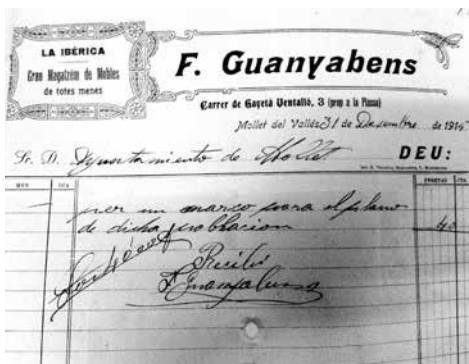


Figura 2. Factura La Ibérica de F. Guanyabens

posa Teresa Mayol Alemany, una dona també robusta de molt bones mans per a la costura i brodat de la roba blanca, i els seus fills Joaquim, Pilar, Sebastià i Rosa (Rossita), i la mare de Felicià, Joaquina Masriera Castellà, nascuda a Caldes d'Estrac.

A la planta baixa de la casa, on hi ha el restaurant, tenien la botiga "La Ibérica -Gran Magatzem de Mobles de totes menes", on venien mobles fets per Guanyabens, roba blanca i parament de la llar, amb la peculiaritat de vendre a terminis, circumstància que feia que la botiga tingués nombrosa clientela, tant de Mollet com dels pobles del voltant. Gent treballadora, també s'agafaven a qualsevol feina que sorgís; així completaven els ingressos familiars, car les necessitats d'una família de set persones, dels quals quatre eren mainada, no eren poques.

El fet de marxar cap al Rosselló es va gestar el 1923. Primer van marxar els dos fills Joaquim i Sebastià, i es va fer efectiu per a tota la família entre els anys 1924 i 1925.

Van decidir marxar per dues raons: la primera, per evitar que el fill més gran, en Quim, anés a fer el servei militar a l'Àfrica, on s'arrossegava l'anomenada Guerra de l'Àfrica des de feia anys. En conversa mantinguda amb Pere Fortuny Velazquez (26-8-2014), m'explicà que, atès que les famí-



Figura 3. Sega de blat. Felicià Guanyabens, dret a l'esquerra sense cap gorra ni barret; al centre, asseguts a terra, els seus fills Joaquim i Sebastià

33

lies Fortuny i Guanyabens eren veïnes i que en Quim era molt amic del seu pare, Josep Fortuny Torrens, com que tenien la mateixa edat, va acompanyar amb cotxe fins a la frontera francesa els dos germans Guanyabens. La segona raó va ser la dictadura del general Primo de Rivera, que del 2-10-1923 fins el 14-3-1924, va convertir obligatòriament Felicià Guanyabens en regidor, per ser membre de la Junta Municipal com a vocal associat, un cop cessats per decret els regidors elegits "democràticament"¹.

Cal imaginar el tarannà de la família Guanyabens durant la dictadura de

Primo de Rivera. Joan Solé Tura² escriu que "la gent, no obstant també mostrava la seva disconformitat de diverses maneres i tenim per exemple el cas d'aquelles enfervorides noies molletanes, Montserrat Camps, Maria Mayol i Pilar Guanyabens, que lluien sense dissimular-ho massa un braçilet cada una, esmaltat amb la bandera catalana, i quan els de l'Ajuntament se'n van adonar els hi van clavar una forta multa amb l'advertiment de que si reincidien el càstig seria pitjor". Veiem que dues cosines, la Maria M. Mayol i la Pilar Guanyabens, a la ratlla dels 20 anys, mostraven a la seva manera el re-

¹ Del 2-10-1877 fins l'Estatut Municipal de Calvo Sotelo de 1924, l'administració municipal estava formada per un Ajuntament i una Junta Municipal. Els regidors s'elegien entre els caps de família per sufragi censal masculí, directe i secret i es renovaven per meitat cada dos anys. L'Ajuntament eren els elegits i la Junta Municipal els elegibles i no hi podien renunciar; estava formada pels regidors i un nombre igual de vocals associats que eren representants dels contribuents i designats anualment per sorteig.

² Mollet una mica d'Història, Joan Solé Tura (1981), pàg. 96



Fig. 4. **Maria Mercè Mayol Solé** havia estat Reina dels Jocs Florals de Mollet el 1920. Foto de la banda

buig al règim dictatorial en una època i lloc on tothom es coneixia. La Maria M. Mayol, a més, havia estat Reina del Jocs Florals de Mollet l'any 1920.

La Dictadura també va substituir els càrrecs electes de la Mancomunitat de Catalunya per altres addictes al règim nomenats a dit. El 20-3-1925 suprimieix la Mancomunitat i drets que s'havien aconseguit en un incipient primer autogovern, que d'ençà el 1714 no havien tingut.

Felicià Guanyabens era un home de pensament catalanista i seguidor de les tesis de l'Estat Català. Després del seu pas per l'Ajuntament durant cinc mesos amb l'arribada de Primo de Rivera sense haver estat elegit ni poder renunciar-ne, prefereix un exili voluntari cap unes contrades on la llibertat, la legalitat i la fraternitat era el

lema de l'Estat, i on el català, aleshores, era l'idioma predominant entre els seus habitants. (Perpinyà només tenia 53.742 habitants, dels quals, 13.626 eren emigrants de l'Estat espanyol).

D'entrada, s'instal·len a Perpinyà, al c/S. Francesc de Paula, al centre de la ciutat, però al cap de pocs mesos, per motius de salut de la Teresa Mayol, els metges els recomanen que es traslladin al camp i van a Millars, a uns 17 km, on compren una casa anomenada "l'Île", envoltada de camps i amb un petit llac al davant (uns anys més tard, a causa d'uns aiguats, queda ple de fang i es transforma en un camp de fruiters).

Felicià Guanyabens col·labora el 1926 en els Fets de Prats de Molló (Vallès-pir), on es pretenia una invasió militar des de la Catalunya Nord per independitzar Catalunya, planejada per Francesc Macià i la direcció d'Estat Català. Guanyabens va deixar la casa per convertir-la en punt de trobada dels grups participants, que procedien de París i de Tolosa de Llenguadoc i es dirigien cap a Estagell, a 12 km de Millars, per des d'allà anar a S. Llorenç de Cerdans, on hi havia amagades les armes. El pla consistia en la penetració de deus columnes formades per, a més de catalans, quasi un centenar de mercenaris italians, la majoria de la Legió Garibaldina que lluità a la legió estrangera francesa durant la I Guerra Mundial. Una era la columna de S. Llorenç de Cerdans i l'altra la de Coll d'Ares, que havien d'ocupar Olot i proclamar-hi la República Catalana. La iniciativa independentista va ser descoberta i avortada definitivament el

34



Figura 5. **La Rossita**, en **Sebastià** i en **Joaquim Guanyabens** amb la seva àvia **Joaquima Masriera**, el 1925, al balcó del primer domicili a Perpinyà, c/S. Francesc de Paula

4-11-1926, perquè els gendarmes havien estat alertats amb l'ajut de Ricciotti Garibaldi, espia de la Itàlia feixista i nét de Giuseppe Garibaldi. Macià fou empresonat i jutjat a París, però guanyà molta popularitat a Catalunya.

Els primers mesos del 1939, Felicià Guanyabens, amb els fills i filles, va ajudar a buscar sortides de supervivència a exiliats molletans que es trobaven dins o fora de camps de refugiats al Rosselló, el Conflent, el Capcir, el Vallespir i la Cerdanya francesa. Val a dir que els Guanyabens Mayol, excepte els fills que eren desertors de l'exèrcit espanyol, anaven periòdicament a Mollet durant el període 1925-1936, visites que es tornen a regularitzar cap el 1947, dos anys després d'acabada la II Guerra Mundial, on s'afegien els fills Guanyabens i els seus descendents.

En Felicià continuava fent mobles, però amb la iniciativa dels dos fills, el 1928 comença a fer projeccions de pel·lícules per les places dels pobles del Rosselló, que arriben a ser una referència per aquelles contrades, en relació amb Maria Pi Carrasco i la seva mare Dolors Carrasco Gavara (vegeu notes 1 i 2 al final del text). Les dues filles, la Pilar i la Rossita ajudaven a vendre entrades i també van fer de modistes i cosidores amb molt bones mans, com la seva mare, en especial la Pilar, que amb els anys es va guanyar un nom dins la costura a Perpinyà.

La Rossita, a principis dels anys trenta, es casà amb Jean Pous, un vinyador de Maury, un poblet a 23 km de Millars que llavors tenia uns 1.500 habitants. Maury, des de molts segles enrere, era i és conegut pel seu vi negre dolç, el maury, semblant al vi de Porto. Passats uns anys, el cinema a les places es va substituir per la sala de cinema al Cafè de Millars. Els anys van anar passant, amb néts i besnéts que sempre van seguir vinculats d'una manera o altra amb Mollet del Vallès, i a un fort

esperit de catalanitat. Així, a fora d'un panteó del cementiri de Millars es pot llegir: "Felicià Guanyabens i els seus"; i dins, en una placa: "Aquí reposa una família catalana". Anys enrere, abans de ser robat, un Sant Jordi de bronze presidia el panteó.

Fou precisament una de les filles Guanyabens, la Pilar, nascuda a Mollet el 23-9-1905 que possiblement cap el 1922 va conèixer Martí Vivès a Mollet, un jove pintor del Rosselló-Conflent, que del 1920 fins el 1922 va treballar al costat del cèlebre pintor Joaquim Mir.

Martí Vivès. L'home, el pintor

Per a la gent de la Catalunya Nord, sentir a parlar o veure escrit el nom de Martí Vivès en un carrer o una plaça d'un poble no té res d'estrany. Tampoc ho és per la gent de Figueres a l'Alt Empordà, però si baixem uns quilòmetres cap al sud, és un gran desconegut, possiblement per motius polítics després del 1939 (el 1935 Vivès havia exposat a la Sala Parés de Barcelona, però la Guerra Civil i el seu posicionament antifranquista no hi va donar continuïtat).

Martí Vivès era nét per línia paterna de refugiats catalans a França que des-

35



Figura 7. Petit llac de la Vil·la l'Île. D'esquerra a dreta: Júlia Carreras (vda. Vivès), Rossita Guanyabens, Llorenç Pascual, Maria Mercè Mayol, Francesca Mayol Alemany, Pilar Guanyabens i Martí Vivès

prés de la darrera guerra carlista vivien a Prada de Conflent, i fill de Josep Vivès i de Júlia Carreras. Martí va quedar orfe de pare quan encara no tenia dos anys. La mare, sola i amb un nen a càrrec seu, acceptà, cedint a les conveniències de l'època, casar-se el 1909 amb un cosí llunyà, vidu també, que vivia a Figueres. Així, del 1909 al 1913, Martí Vivès va tenir com a company de classe Salvador Dalí, un any més gran que ell.

Cotillaire d'ofici, Júlia Carreras va viure malament la seva condició de mestressa de casa. Tenia nostàlgia de la terra d'origen i tot fent servir el seu poder de persuasió, la parella, juntament amb en Martí, es van instal·lar a Perpinyà.

Vivès, des dels 12 anys, ja pintava amb els mitjans que tenia a mà, un vell mirall o una rajola... La seva vocació era ben coneguda pels més propers, però la mare, conservadora i pragmàtica, li demanava que adquirís un bon bagatge, perquè "l'art no dona de menjar", sovint li deia.

El 1920 pinta la seva primera tela, "El Mas Miraflores", i descobert aquell mateix any pel cartellista i pintor Josep Morell, el fa admetre a l'Escola de Belles Arts de Barcelona (La Llotja) on passa tres anys treballant amb el paisatgista Joaquim Mir, amb qui ve a Mollet i on sembla que coincideix per primera vegada amb la jove Pilar Guanyabens. Ella i la família eren veïns de la família Fortuny (amos d'una casa al c/Lluís Duran que tingueren llogada a Mir durant els anys que visqué a Mollet, del 1913 al 1921). De fet, en Mir, tot i haver deixat de viure a Mollet, seguia tenint contactes amb els seus paisatges i venia amb freqüència a veure les amistats que van sorgir de les tertúlies que es feien a la Farmàcia Foz o al voltant d'un bon àpat servit per Salvador Llavina a l'Hostal La Marinette.

La Pilar Guanyabens era neboda de Francesca Mayol, assídua a les tertúlies de can Foz i a les passejades que feia Mir pels voltants de Mollet. També era cotillaire, com la mare de Vivès, amb botiga a la plaça Mercadal de Mollet (avui S. Oleguer, 1). La Pilar era una noia molt maca, alegre, simpàtica i amb força personalitat; sembla que inicià una amistat amb el pintor que va acabar en matrimoni a Millars el 1927, quan tots els Guanyabens ja vivien a la Catalunya francesa des del 1925. Abans del casament hi va haver trobades dels dos joves al Centro Español de Perpinyà, on es feia ball i altres activitats culturals i on anys més tard, del 1936 al 1939, la Pilar col·laborà en les tasques d'acollir nens exiliats i en el sosteniment de famílies desesperades que fugien de l'horror de la Guerra Civil espanyola. (Nota 3 a final de text)

El matrimoni Vivès-Guanyabens va durar deu anys i va tenir dos fills, la Jeannine (1928-1996) i en Jean Marie,



Figura 8. Pilar Guanyabens i Martí Vivès en el petit llac de la Vil·la l'Île, cap 1926-1927

que va néixer el març del 1930 i va morir als tres mesos. Vivès es va casar una segona vegada, el 1939, amb Marguerite Cazenove, amb qui va tenir una filla, Jacqueline, nascuda el 1941.

Del 1920 al 1923 i ja casat amb Pilar Guanyabéns, Martí Vivès havia conegut a Mollet, a part de la família de la Pilar, les amistats d'aquests, de cognoms Fortuny, Tura, Foz, Ambrós, Rosés... entre d'altres, amb els mateixos o semblants ideals catalanistes i republicans que els Guanyabens o els Mayol.

Seguint amb la formació artística, el 1923 Vivès marxa de Barcelona per anar a l'Escola Gauthier de Bordeus, on esdevé un ferm admirador de Cézanne, dels impressionistes i del fauvistas. Durant els anys 1928 i 1929, juntament amb l'artista rossellonès Fons-Godail, segueix fent recerca per diferents estils i elements de l'art i la pintura. Fa la primera exposició a Perpinyà l'any 1930, i només amb 25 anys ja expressa la seva forta personalitat. Amb curiositat d'artista, experimenta durant

Figura 9. Dia del casament de Martí Vivès i Pilar Guanyabens. Millars, 27-7-1927.
D'esquerra a dreta:
Maria Mercè Mayol, Llorenç Pascual, Rossita i Pilar Guanyabens, Martí Vivès, Francesca Mayol i Júlia Carreras, vídua Vivès



Figura 10. Camí de La Tor de França, de Vivès.
Col·lecció particular

uns anys l'art del ferro forjat amb els germans Sombré, que tenien el taller a l'anomenada Route de Prades de Perpinyà. El crític d'art Rafael Benet, el 1935, amb motiu d'una exposició de Vivès a la Sala Parés de Barcelona, deia: "Vivès pinta amb audàcia, l'art d'aquest català de França participa al mateix temps de la pintura fauvista de l'Escola de París i de la pintura més autòctona de l'Escola de Barcelona".

Martin Vivès va ser nomenat el 1945 conservador del Museu Rigaud de Perpinyà, després d'haver fer una estada al Louvre. Allà posà tota l'energia, el reorganitzà i el dotà, entre d'altres, amb una col·lecció única de ceràmiques hispanoàrabs i catalanes de l'època medieval. A més, promocionà algunes accions comunes durant el franquisme entre Catalunya i el Rosselló. A més, exercí la docència del 1947 fins el 1968, a l'Escola de Belles Arts de Perpinyà. Va pintar un nombre importantíssim de quadres fins poc temps abans de la seva mort, el Nadal del 1991 (la família creu que superen el miler, perquè encara avui apareixen teles de les quals no en tenien constància).

Martí Vivès. El compromés, el resistent

A més d'artista, també té un vessant polític i de compromís amb els lemes inspiradors de la república francesa de legalitat, igualtat i fraternitat. Així, durant el mandat de l'alcalde de Perpinyà, Víctor Dalbiez, ell és cap de Gabinet i segueix treballant a l'Ajuntament amb l'alcalde Laurent Baudru. Pocs mesos després, entre finals de gener i principis de febrer del 1939, milers de catalans i d'espanyols inicien un exili on homes, dones, nens i nenes són emmagatzemats en camps de refugiats o de concentració en situacions molt precàries.

Martí Vivès té notícies que en camps com els d'Argelers, S. Cebrià i altres, hi ha artistes catalans i espanyols, a qui des de la seva tasca professional i política els

podia donar un cop de mà. Així, ajuda a fugir Antoni Clavé, Carles Fontserè, Ferran Callicó, el pintor murcià Pedro Flores i el marxant i promotor d'art Joan Merli (aquest episodi fa que Vivès mantingui una amistat indestructible amb Antoni Clavé). Val la pena esmentar que amb Pedro Flores es van trobar casualment per primera vegada a Perpinyà, dies després que aquest passés la frontera, el febrer de 1939 amb uns quants guaixos sota el braç. Vivès els hi va demanar per vendre'ls perquè Flores obtingués alguns diners. Poques hores després d'aquestencontre, Flores és detingut i com que no té cap document que acrediti la seva situació a França, el porten al camp de refugiats de Les Haras, a prop de Perpinyà, avui barri cèntric d'habitatges socials prop de l'estació, on també hi ha Clavé. Passats uns dies, localitzat el camp on era, apareix Vivès amb 3.000 francs de la venda dels guaixos, diners que serveixen per acreditar que Flores podia començar un treball i sortir del camp (sembla que els mateixos diners també van servir per alliberar Antoni Clavé). (CABAÑAS, 2006)

Aquelles mateixes dates, Martí Vives



Figura 11. Carles Fontserè, Antoni Clavé i Martí Vives el 1939 a Perpinyà.

és informat per l'exsogre, Felicià Guanyabens i per la seva exmuller Pilar, que en diferents dies havien arribat al camp d'Argelers, Sebastià Mayol Alemany, el seu fill Joan Mayol Solé i Llorenç Pascual Solanes, espòs de la seva cosina Maria M. Mayol Solé. A més, hi havia altres molletans tant a Argelers com a S. Cebrià, S. Llorenç de Cerdans, Agde, Sètfonts... Eren Josep Fortuny, Feliu Tura Valldeoriola i els seus fills Esteve i Joan, Joan Ambrós Lloreda, Francesc Foz Casaramona...

A l'agenda de Llorenç Pascual Solanes, el 19 d'octubre d'enguany vaig constatar que Feliu Tura Valldeoriola va ser al camp de refugiats de S. Cebrià (Saint Cyprien), carrer D, barraca 30 Sector 3. A la mateixa agenda hi ha l'adreça de molts refugiats catalans que eren amics seus. Quan ho van saber, Vivès i Guanyabens, es posen en marxa, amb l'ajuda dels seus fills, per treure'ls dels camps. Un cop a fora, si s'acreditava que un resident o ciutadà francès es podia fer càrrec d'ells o si es demostrava que tenien diners per instal·lar-se, perquè tenien diners o feina, els deixaven residir a França, lliures. Va ser el cas de l'alcalde de Mollet Feliu Tura, del també alcalde Josep Fortuny, del regidor Llorenç Pascual i del seu exoncle i regidor de Mollet del 1918 al 1922, Sebastià Mayol i el seu fill Joan Mayol. El mètode

de fugida era apropar un cotxe al filat del camp i sortir per sota, amagar-se entre les cames dels ocupants del cotxe i anar cap a un amagatall fins a tenir-ho tot a punt per demostrar que es podien mantenir a França. En cas contrari, havien de tornar als camps o bé la gendarmeria els portava a la frontera espanyola.

Un altre exemple de logística de la fugida aprofitant un permís, fou la del regidor molletà Joan Ambrós i Lloreda, que després de passar pels camp de S. Llorenç de Cerdans i , Sètfonts, era al camp de Caylús. Amb el pretext de poder trobar-se amb la seva esposa i la filla que havien travessat la frontera, va demanar un permís per sortir del camp el 29-6-1939. No tornà mai més i marxà cap a Millars amb un taxi enviant pels Guanyabens. Segons testimoni de la filla d'Ambrós (22-7-2014), els Guanyabens el van allotjar més de tres setmanes fins que va poder concretar un treball en una serradora elèctrica propietat de Josep Tugas, parent de la seva esposa, a La Cabanassa, prop de Montlluís. Aquest testimoni recent de la Cisqueta Ambrós, juntament amb les dades trobades a Buenos Aires (19-10-2014) a l'agenda de Llorenç Pascual Solanes, substitueix una transcripció errònia que es va fer del seu testimoni en el llibre "Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat", on es diu

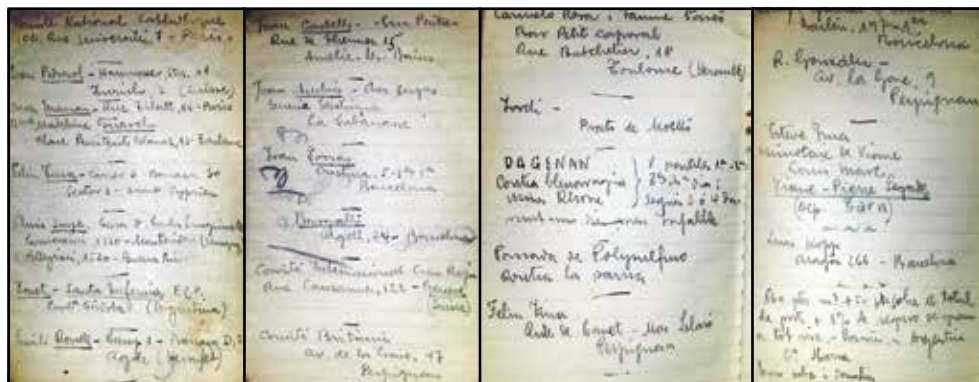


Figura 12. Fulls de l'agenda de Llorenç Pascual Solanes amb les adreces de Feliu Tura a S. Cyprien i Mas Llaró, de Joan Ambrós a la Cabanassa i d'Esteve Tura



Figura 13. D'esquerra a dreta, Joan Mayol, possiblement un fill Pelissier, família massovera del Mas Saragossa, Sebastià i Joaquim Guanyabens i Llorenç Pascual (setembre 1939)

Figura 14. Vista del Mas Llaró, l'any 1945, on van treballar Feliu Tura i Esteve Tura. El cos principal és la masia i la línia de cases del costat és on vivien els treballadors. Font: Isabelle Rébé. Centre Archeologique Remy Marichal. Oppidum de Ruscino. Château-Roussillon. Perpinyà



40



Figura 15. Joan Mayol Solé a la verema del mas Saragossa, a 2 km de Millars, a la crta. cap a Tuïr, el setembre de 1939. A l'esquerra dret, sense gorra i amb armilla, Joaquim Guanyabens. Darrera d'un nen i també sense gorra, Llorenç Pascual



Figura 16. Joan Ambrós, esposa, filla i nét, dalt del mont Revard, Aix les Bains, Savoie. Estiu de 1965

Figura 17. Cafè Le Palmarium a la plaça François Arago de Perpinyà (1r terç del s. XX), on es reunien alguns dels molletans exiliats amb altres exiliats catalans. FONT: FONDS DES ARCHIVES DE LA VILLE DE PERPIGNAN



41



Figura 18. Maury, estiu de 1941. Sebastià Mayol Alemany, Maria Mercè i Joan Mayol Solé, el jove Josep Pascual Mayol i les nenes M. Rosa Pascual Mayol (amb trenes) i Paula Pous Guanyabens



Figura 19. Carme Velazquez Ojuel, vídua Fortuny, amb els seus fills Josefina i Pere. A l'esquerra: la nena Roser Ràfols

42



Figura 20. Sebastià Mayol amb la seva néta M. Dolors a l'arribada de l'exili el juliol de 1943, al pis del c/Ravella núm. 5, de Barcelona

que a Millars van anar a casa d'uns parents de l'esposa de Joan Ambrós i que la serradora era a Montlluís. (CORBALAN-GARCIA-MORENO, 2002)

Els molletans que quedaren a França per sempre o per alguns anys, van fer moltes i diverses feines, algunes que no tenien res a veure amb els seus oficis, des de fusters, paletes, veremadors, xofers, traginers o construir la presa Neuvic d'Ussel (1945) al centre de França, on anaren Joan Ambrós i Joan Mayol (Ambrós arribà a ser l'encarregat de l'obra). Feliu Tura, segons testimoni de la seva néta Montserrat Tura (16-9-2014), i per les dades trobades a l'agenda de Llorenç Pascual, va treballar de sol a sol en una masia a Perpinyà, el Mas Llaró, prop de la carretera que porta a Canet, on finalment també va treballar el seu fill Esteve, després de ser utilitzat com a mà d'obra per a treballs agrícoles (durant uns mesos fou obligat a construir defenses contra possibles atacs dels aliats, va fer de traginer al Rosselló, a Viane Pierre-Segade al departament de Tarn, a l'Aude i a l'Herault). El treball de tots ells va ser la garantia per poder sortir dels camps de refugiats.

Segons testimoni de M. Rosa Pascual Mayol (23-8-2014), a la casa de Maury a la rue de la Rampe, propietat de Jean Pous i casat amb Rossita Guanyabens, cosina germana de la seva mare, van acollir refugiats, i després, en una casa de la Route National. Els amics molletans es reunien a dinar quan hi havia una festa assenyalada i també uns quants homes que parlaven en castellà, sense recordar qui eren. Els Pascual Mayol tenien una casa on la mare exercia d'amfitriona convidant els qui eren sols a l'exili, de Perpinyà o dels voltants. Sembla que els amos de les terres on treballava cadascun d'ells, els donaven patates, carn, oli etc, amb els quals la Maria Mayol preparava el dinar que compartien al voltant d'una taula. Els temes de conversa eren el dia a dia

de cadascú, i sempre, Mollet present.

M. Rosa també recordava que els homes de Mollet es reunien periòdicament a Perpinyà, al cafè "Le Palmarium" de la plaça François Arago, desaparegut el 1984, on es trobaven amb els amics (el seu pare li havia explicat que allà quasi mai parlaven de política). La M. Rosa recordava l'alcalde Feliu Tura com un home molt trist, possiblement perquè el seu fill Joan perdé la vida al camp de Gusen en mans dels nazis, fet que ella no va saber fins el passat 23 d'agost, i suposava que se li va ocultar perquè era una nena quan va passar.

El primer que tornà a Catalunya va ser l'alcalde Fortuny, amb un fatal i trist destí conegut per tots. Més d'una vegada havia sentit a casa: "Tan de bo no hagués pogut sortir d'Argelers..." Sembla, pel testimoni del seu fill Pere (26-8-2014), que l'enyorament de la



Figura 21. Esteve Tura i Josefa Camafreita amb els seus fills, Esteve, Feliu i Montserrat

seva família i de Mollet, sumat a què creia que els anglesos no permetrien que el règim franquista prosperés, pel perill que podia ser per al continent que s'ajuntés amb al nazisme d'Alemanya i Itàlia, el van fer decidir a passar tan aviat la frontera. El seu exili i assassinat va deixar les primers víctimes col·laterals molletanes: la seva mare, Anna Torrens Fonolleda, la seva esposa Carme Velázquez Ojuel, la seva filla Josefina i el seu fill Pere; també la seva germana Assumpció, que eren les que depenien directament d'ell. La família ho va tenir molt difícil, primer per haver de suplicar infructuosament a les noves autoritats molletanes que avallessin que l'alcalde Fortuny no havia intervingut en cap "delicte de sang", cosa que tot i ser certa, no van voler testimoniar; pensaven que havia estat indultat i va ser així, però l'indult no va arribar a temps, mai se sabrà per què. El 16-7-1939, a trenc d'alba el van executar. Els anys següents van ser d'una penúria extrema, amb problemes per sobreviure el dia a dia. Vivien d'unes minses rendes que tenia l'àvia fins que, passats uns anys, la vídua va aconseguir que l'acceptéssim a treballar a la Teneria Moderna Franco-Espanyola, i de mica en mica, amb els fills ja grans, la situació econòmica va millorar, però els ànims i la alegria a la casa va trigar anys en tornar-hi. Possiblement, l'arribada al món dels néts i néta de l'antic alcalde, van influir que dins les parets de can Fortuny es tornessin a sentir rialles.

Sebastià Mayol Alemany, tornà el juliol de 1943, traslladat des de França per la Creu Roja Internacional, malalt i molt envellit tot i que tenia poc més de 60 anys. Primer va anar a Barcelona a un pis de l'àvia de la seva jove al c/ Ravella de S. Gervasi, fins que va tenir clar que hi havia via lliure per anar a Mollet. Va morir el 7-6-1944.

Feliu Tura Valldeoriola tornà el

1949 després de més de 10 anys d'exili i va morir el 6-3-1956. Mentre va ser fora, la seva esposa Maria Ros Herrero, va estar al capdavant dels treballs agrícoles de can Pinyonaire, ajudada per la vídua del seu fill Joan, la Roser Mas i també per les filles i fills d'aquesta. Als enterraments de Tura i de Mayol, les autoritats franquistes van canviar l'hora establerta per fer les cerimònies de comiat, per dissuadir les persones que els volien donar l'últim adéu.

Joan Tura Ros nascut a Mollet el 3-5-1912 va tenir la fi, com hem dit, el 20-10-1941, assassinat en mans dels nazis al camp d'extermini de Gusen. En Joan, segons explica la seva filla Núria en conversa mantinguda a finals d'agost d'enguay, no volia sortir dels camps on va ser portat des del gener de 1939. Ell no havia fet res i estava entossudit que el seu únic destí des dels camps de refugiats només podia ser Mollet. Va deixar a Mollet víctimes col·laterals del seu exili i assassinat: el seu pare, la mare, Maria Ros, la vídua, Roser Mas Giménez i els seus quatre fills: la Núria, la Neus, en Feliu i en Josep, que no va conèixer mai el seu pare per haver nascut quan aquest ja era a l'exili.

L'Esteve Tura i Ros va tornar a Mollet uns mesos abans que el seu pare, el 1949, fou empresonat i ingressat a la presó Model de Barcelona i en sortir es va casar amb Josefa Camafreita Tintó, amb qui va tenir tres fills, l'Esteve, la Montserrat i en Feliu. Va morir el 21-8-2000.

Llorenç Pascual Solanes, després de passar 10 anys a França, va marxar a Buenos Aires amb la seva esposa Maria M. Mayol, amb els seus fills nascuts a Mollet, Josep el 1928 i M. Rosa, el 1935. Ell va morir el 6-8-1973 i la seva esposa el 27-1-1962. Quan es pregunta a la família de què va morir si encara no tenia 60 anys, la resposta sempre ha estat "d'enyorament de la seva família, de les seves amistats, del seu poble i del seu

país". Com s'ha dit abans, la Maria havia estat reina dels Jocs Florals de Mollet de l'any 1920, fet que sumat al de lluir la polsera catalana durant la dictadura de Primo de Rivera li comportà tenir responsabilitats polítiques segons les autoritats franquistes. El fill d'ambdós, en Josep, va morir el 18-7-2005. La M. Rosa viu a Buenos Aires i és una de les dues "nenes de la guerra" que consten que té Mollet fora de l'Estat espanyol.

Francesc Foz Casaramona va estar uns anys a França on es casà amb la ciutadana egípcia Omaneya Tewfik, van tenir un fill (l'anomenaven Cooki i va néixer a Mollet cap els anys quaranta). Francesc va treballar en feines relacionades amb la salut fins que es va establir a Nova York. Va venir un parell de vegades a Catalunya i cap els anys setanta el vaig veure juntament amb la seva esposa Omneia en un hotel de Barcelona quan el meu avi els va anar a visitar. Sembla que als Estats Units hi ha descendents d'en "Paquito" Foz i de la seva esposa Omneia, que treballava d'intèrpret de les Nacions Unides. Els fills del seu fill són Alexander A, Jéssica i Elisabet, que han viscut en diversos indrets dels Estats Units.

Joan Mayol Solé va tornar a Mollet l'octubre de 1945. Havia arribat a Barcelona el dia 23 i per precaució s'havia instal·lat al mateix pis on ho havia fet el seu pare, Sebastià Mayol. Allà es retroba amb la seva esposa Maria Pi Carrasco, la seva filla M. Dolors, la seva mare Rosa Solé Sisó i la seva tia Francesca Mayol Alemany (el 1949 naixia un altre fill, en Sebastià). Va morir el 6-2-1990.

Joan Ambrós va viure a França amb la seva esposa Francesca Tugas, la filla Francesca nascuda a Mollet el 1932 i el fill Marcel, ja nascut a França el 1941. Ambrós, a partir de 1979 va fer alguns viatges a Mollet. Va morir el 15-10-1992 (la seva esposa havia mort el 25-12-1970). A Abbeville (França), hi queda la seva filla Francesca, una altra

“nena de la guerra” de Mollet.

Possiblement hi ha encara algun altre “nen o nena de la guerra” molletà escampat pel món. Segons Pere Fortuny hi havia una altre nen, ara ja mort, Joan Alarcón, fill de l'exiliat Gregorio Alarcón (vegeu nota 4 al final del text), que havia estat regidor de l'Ajuntament de Mollet i membre de la CNT. Caldria fer un seguiment minuciós per saber si hi havia més criatures a la llista de 84 molletans i molletanes que van marxar a l'exili, perquè no hi havia constància escrita ni del fill ni de la filla de Llorenç Pascual i Maria Mayol, ni tampoc de la filla de Joan Ambrós i Francesca Tugas.

Fins aquí la relació d'alguns molletans i molletanes que van formar part d'un nombrós grup de persones que Martí Vivès, juntament amb l'exogre Felicià Guanyabens i els seus fills Joaquim, Sebastià, Pilar i Rossita, van donar la mà o van intentar donar-la en els dies d'exili, a partir del gener-febrer del 1939. Però la tasca de Vivès de compromís, resistència, ajuda i en pro dels ideals democràtics, no va acabar amb els molletans. Amb l'esclat de la II Guerra Mundial, Vivès entra a la resistència l'agost de 1940 on difon el diari *Résistance Vérités*. El 1941, a Perpinyà dirigeix el Servei d'Avituallament i el Servei de Racionament. El febrer de 1942 rep l'encàrrec de reclutar, organitzar i fer propaganda dels MUR (Moviments Units de la Resistència). El 26-1-1944 participa en fer esclatar l'oficina dels Arxius d'Intel·ligència Militar on es guardaven les fitxes de ciutadans de Perpinyà pel STO (Service de Travail Obligatoire), que imposava treball forçat a ciutadans de la França ocupada pels nazis. Aquesta acció fa que del juny a setembre d'aquell any, s'amagui a La Tor de França, d'on era originària la seva segona esposa, al nord-oest de Perpinyà. El 20-9-1944 és nomenat membre del Comitè Departamental de



Fig. 22. Cartell falangista a la façana de can Mayol

45

l'Alliberament, una estructura de la Resistència francesa.

Conclusions

Veiem que uns ideals i uns llaços d'amistat que venien de lluny van fer possible que alguns molletans i molletanes trobessin a 173 km de casa seva, i en el país veí, unes mans obertes, conegudes i amigues en el moments més complicats dels primers dies d'exili. Mans conegudes, mans adultes i també de joves que havien esdevingut homes i dones, que allunyats de Mollet des de feia més de 16 anys, continuaven mantenint els mateixos principis, valors i sentiments d'estima vers els amics i familiars.

També hem constatat, pel testimoni de fills i néts d'exiliats molletans, que mentre uns patien exili o perdien la vida com a conseqüència de ser del bàndol vençut, el dia a dia a Mollet els anys posteriors al final de la Guerra

Civil, no va ser gens fàcil. A vegades, altres nens amb “malícia innocent”, jugant al pati de l’escola o pel carrer, en veu alta o xiuxejant, deixaven anar: “Mira, el seu pare és roig ” o “Al seu pare el van matar per roig”, quan en aquell temps, ser roig, jueu o maçó, era com ser un dimoni amb banyes i cua. Era en contra d’aquests que predicaven els governants i l’església oficial. A molts republicans i també als exiliats se’ls va posar l’adjectiu de “rojos” tot i que les seves ideologies eren molt lluny del marxisme, com el cas de molts dels que militaven a Esquerra Republicana. Qui no ho va pagar amb la vida, en moltes ocasions ho va pagar amb béns, dels quals van ser desposseïts en resolucions judicials o municipals injustes. També se’ls va obligar a pagar, quan no tenien diners, obres com el cobriment del torrent Caganell o la nova església, quan per altres, el pagament va ser voluntari. Els nens i els joves van haver de créixer més aviat del que tocava. Qui estava malat va emmalaltir encara més. Qui era dèbil va haver d’enfortir-se i en molts casos les dones van haver de fer de mares i pares, d’àvies i avis.

Per acabar-ho d’adobar, a les façanes de les cases dels “rojos que no ho eren”, les autoritats franquistes hi pintaren uns cartells molts grans amb proclames del nou règim dictatorial espanyol. Hi ha constància com a mínim de tres cartells d’aquest tipus a Mollet, un a la façana de la Farmàcia Foz, un altre a can Fortuny (ara bar Marfà) a la plaça Prat de la Riba i el tercer a can Mayol al carrer de S. Oleguer, en el qual es podia llegir: “Queremos una España activa, alegre, unida y combativa. Julio Ruiz de Alda” (va ser un dels fundadors de la Falange).

Per sort, segons testimoni de Pere Fortuny, aprofitant una ordre de Jacint Maurell Saló, alcalde del 1952 al 1958 per pintar obligatòriament totes les façanes del poble, ràpidament, a can

Mayol es van afanyar a pintar i treure el cartell. Quan Josefina Fortuny va preguntar a l’alcalde si pintaven la façana i alhora tapaven amb pintura el cartells, li va dir que de cap manera; llavors la Josefina va comentar-li que els de can Mayol l’havien tret i la resposta va ser ràpida: si els Mayol l’han tret, traieu-lo vosaltres també. De ben segur que a l’alcalde Maurell, amant de reglamentar-ho tot, se li va escapar d’escriure en la seva ordre de pintat: “excepte els cartells” (cal recordar que Maurell va prohibir que les inscripcions en els nínxols del cementiri fossin escrites en català).

Espero que aquestes prop de 8.000 paraules ajudin a què el record vers uns homes i dones de Mollet no quedi en l’oblit amb el pas dels anys.

El cos principal d’aquest article s’acabà d’escriure la nit del dia que es va signar el Decret de la Generalitat de Catalunya número 129/2014 de 27 de setembre, de “convocatòria de la consulta popular no referendària sobre el futur polític de Catalunya.” Posteriorment s’hi han afegit alguns elements després de la troballa de l’agenda de Ll. Pascual, el mes d’octubre.

Agraïments

Francesca Ambrós, Josep Coma, Nicole Dillenschneider, Agustina Duarte, Eric Forcada, Pere Fortuny, Dolors González (Arxiu Municipal de Mollet), Sylvie Guanyabens, Teresa Guanyabens, Nicolau Guanyabens, Maria Dolors Mayol, Neus Pareras, Maria Rosa Pascual, Michelle Pernelle (Arxiu Municipal de Perpinyà), Isabelle Rébé (Centre Archeologique Remy Marichal), Montserrat Tura i Núria Tura.

Notes finals

1. Com a mostra del coneixement que la gent del Rosselló tenia dels Guanyabens, Maria Pi Carrasco, (esposa de Joan Mayol Solé) i la seva

mare, Dolors Carrasco Gavara, els primers mesos del 1939 van creuar la frontera a peu per Costojos, per avisar Sebastià i Joan Mayol, a més d'altres amics molletans, que no tornessin a Mollet, perquè l'alcalde Fortuny havia estat detingut només passar la frontera. Uns gendarmes els van demanar si tenien passaport i els van avisar que sinó, només tenien dues opcions: tornar a Espanya o entrar en un camp de refugiades. Les dues dones van plorar desesperadament, tant per no poder arribar on anaven com pel cansament per tantes hores de caminar per les muntanyes. Sembla que els gendarmes, davant la desesperació d'aquelles dones valentes (la Maria tenia 24 anys i la seva mare 49), els van preguntar on eren les persones que buscaven; elles digueren que a Millars, on vivien els seus cosins Guanyabens, i en sentir aquest cognom els van dir que pugessin al cotxe i ells les portaven fins allà.

2. La Maria Pi Carrasco va néixer a Montcada i Reixac el 1915, va estudiar magisteri a Barcelona i fa ver de mestra a la Mútua Escolar Blanquerna (1933-1935). El 1935 va arribar a Mollet en casar-se amb Joan Mayol Solé. Durant la Guerra Civil va treballar de mestra a La Cerveseria, un antic cafè-concert al c/Lluís Duran, adaptat com a escola. En acabar la guerra va ser inhabilitada perquè es negà a manifestar-se de forma expressa com a addicta al règim franquista. Llavors es dedicà a tasques socials d'ajuda a famílies necessitades i a l'acolliment d'immigrants. La tardor del 1962 va col·laborar en l'acolliment dels damnificats pels aiguats que van produir nombrosos danys materials però sobretot personals amb moltes víctimes mortals als dos Vallesos. A finals dels anys setanta i principis dels vuitanta, com a membre de l'Associació d'antics funcionaris de la Generalitat, va treballar intensament i amb èxit, perquè restablissin les aspiracions legítimes dels

exfuncionaris de la Generalitat i dels antics Mossos d'Esquadra, expulsats de la feina amb l'entrada del franquisme. El 3-3-2007 recollia al Teatre Municipal Can Gomà la Distinció Cívica Per Mollet. Va morir el 21-4-2008 a Mollet.

3. El Centro Español a Perpinyà es va fundar el 1888 com a mútua amb la finalitat de proporcionar ajuda als treballadors procedents d'Espanya. Uns anys més tard, entre 1916 i 1920, gràcies a la fusió de tres associacions, "La Unión Ibérica", "La Paloma-Centro Español" i "Colonia Española" neix el "Centro español de los Pirineos Orientales". Compren un solar de 626 m² on construeixen un elegant edifici de més de 1.500 m² i comencen a fer activitats, que els primers anys van ser moltes, i totes, encaminades a fomentar la cultura i les tradicions. Un dels períodes més significatius va ser durant els tres anys de la guerra civil, que es va convertir en residència-escola per a nens espanyols que arribaven a França fugint de la guerra. La directiva estava aleshores presidida per Antoni Selva i assessorada pel Agustí Sala, mestre nacional de la República espanyola. Els socis van designar un comitè Procolònia de Nens Espanyols amb representants de les localitats més importants del Rosselló per fer una campanya de sensibilització i de recaptació amb donatius, roba i aliments. Els locals del Centro es van transformar en sales de classe, dormitoris, infermeries, cuina, sales de teatre, gimnàs i, fins i tot, patis d'esbarjo. Els mateixos socis van portar a terme obres de transformació per tal d'allotjar el màxim nombre de nens. L'ensenyament seguia la línia de l'ensenyament republicà, gràcies a uns professors que van continuar les pautes de la Institución Libre de Enseñanza. Un total de 750 nens van estar a pensió completa i 1.204 van rebre, a més, ajuda i aliments fins a finals del 1939, moment en què la Direcció General d'Evacuació del

Ministeri de Treball i d'Assistència del govern de la República participà dins aquesta obra humanitària. Una única frase va acompanyar al Centre durant aquells anys: "Salvem els nens!".

El Centre espanyol avui segueix sent aquest lloc de la memòria d'un exili dolorós viscut per milers d'espanyols, però també la memòria d'un grupat d'homes que, amb el segell de l'amistat, fundaren aquesta entitat per acollir uns nens exiliats i donar suport a aquelles famílies desesperades que fugien de l'horror de la guerra, amb l'esperança d'un temps millor. El Centre era per a cada espanyol que se sentia desarrelat, un bocinet de la seva llunyana terra natal. Passats 75 anys, aquest Centre no ha oblidat res del que ha viscut i, enfortit pel passat, ha sabut conservar l'esperit fraternal, amb el suport de 350 socis.

4. Gregorio Alarcón Mula era militant de la CNT. El 20-10-1937 és nomenat regidor, càrrec que exerceix durant ben poc temps, atès que el 23-4-1938 s'allista com a voluntari a l'exèrcit (vegeu volums 4, 5 i 7 de la Col·lecció de monografies Vicenç Plantada). Quan s'exilia a França, marxa amb la seva dona Soledad i el fill gran, el Juan. L'altra filla nascuda aquí, la Sole, era molt petita i

prefereixen deixar-la a casa d'una germana del Gregorio. La Sole creix a Mollet i passa pràcticament tota la infantesa a casa de la Isabel, germana del Gregorio. La reunificació de la família és quan la Sole té 11-12 anys, que marxa a França sola, en tren, i allà l'esperen els pares. A França tindran dos fills més: el Miguel i el Sérgio, i viuen a Laurencç (Erau) fins els darrers dies. Dels quatre fills, dos són morts (en Juan i en Miguel)".

Bibliografia

- SUÁREZ I GONZÁLEZ, M. ÀNGELS. *La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès*. Col·lecció Vicenç Plantada núm. 4. Centre d'Estudis Molletans, 2000. Pàg. 245-246.
- CABAÑAS BRAVO, MIGUEL. *La Guerra Civil Española*. "Picasso y su ayuda a los artistas españoles de los campos de concentración franceses". Ponència. Congreso Internacional, 2006. Ministerio de Cultura. ISBN 9788496411623
- CORBALÁN I GIL, JOAN i GARCÍA-MORENO MARCHAN, CONSOL. *Joan Ambrós i Lloreda. Per Catalunya i la Llibertat*. Col·lecció Vicenç Plantada núm.7, Centre d'Estudis Molletans, 2002. Pàg. 106
- CORBALÁN I GIL, JOAN i LARDÍN I OLIVER, ANTONI. *Una biografia política. Josep Fortuny i Torrents*. Col·lecció Vicenç Plantada, núm. 5. Centre d'Estudis Molletans, 2000. Pàg. 187

El CF Mollet UE, l'equip del poble amb cent anys

José Luis Rodríguez Beltrán*

La versió popular havia cregut que uns terrenys de l'esplanada de can Castells, que es trobaven entre l'avinguda Llibertat —davant la parada de taxis— i la rambla Fiveller, havien estat el primer escenari del club a partir de l'any 1919. Per això es pensava en un centenari que se celebraria el 2019, però no era així.

Al llibre escrit per Jordi Candela CF Mollet. 80 anys d'història (1919-1998), publicat l'any 1998, s'avançava la data de 1914 en la salutació de l'alcaldesa i del regidor d'Esports. També en la pu-

blicació del Centre d'Estudis Molletans Notes volum 28 del gener de 2013 es parlava del 1914 (ARIMON, G. "Pinzellades d'un segle d'esports a Mollet." p. 251-266). Però no va ser fins a mitjan 2013 quan Jordi Candela, historiador i vicepresident de la junta directiva del CF Mollet UE, va trobar uns documents que acreditaven que en aquests terrenys ja hi jugava el CF Mollet UE des de 1914. Més concretament, hi havia una data d'un partit que va servir per inaugurar el primer camp de futbol

RESERVADO

HOSTAL LA MARINETE
BAR RESTAURANTE
(Local Social del Club)
BANQUETS · BODAS · BAUTIZOS
CALLE ESPAÑA, final autobuses Mollet
Teléfono 80
MOLLET DEL VALLES

Tenería Moderna Franco-Española, S. A.
Fábricas, almacenes y sedes: Teléf. 35
MOLLET DEL VALLES (Barcelona)
Delegación:
Pintor Fortany, 15 - Teléfono 22 06 25
BARCELONA

RAMON ESTEVE CALZADA
Materiales para la Construcción
Almacén y despacho
Avenida de los Caídos, 8 - Teléfono 59
MOLLET DEL VALLES

IMPRESA M. BACHS
MAQUINAS ESCRIBIR
HISPANO OLIVETTI
OBJETOS DE ESCRITORIO
Plaza Castillo, 16 - Teléfono 101
MOLLET DEL VALLES

174

Figura 1. Text que documenta que el CF Mollet va crear-se el 1914.

* Periodista. prensa@cfmolletue.com

Historial del Club de Futbol Mollet

49

Dentro del ámbito nacional futbolístico, el Club de Futbol Mollet ocupa un lugar destacado. No existe ninguna Villa que con sus 8.000 habitantes haya dado un porcentaje de jugadores internacionales y primeras figuras, como la que puede exhibir esta histórica Villa. Gonzalo I, Gonzalo II, Gonzalo III, Velasco, Nicola, Mauri, Solá, Vicente y otros, han engrasado las filas de los principales Clubs de Primera División.

El primitivo Sport Club Mollet, tiene su fundación en el año 1914 y hasta la fecha actual han pasado por su directiva 19 Presidentes. Debido a que no existe ninguna clase de dato y para que sirva de orientación a nuevos sucesores, se expone la relación de estos cargos en sus años de mandato:

Año 1914 a 1916, D. Antonio Fuster; Año 1917 a 1918, D. Ramón Clermont; Año 1918 a 1919, D. Jaime Moly; Año 1920 a 1921, D. Alberto Font; Año 1922 a 1923, D. Ramón Saival; Año 1923 a 1928, D. José Ferrándiz; Año 1928 a 1929, D. Alberto Fous; Año 1930, D. José Segret; Año 1931 a 1933, D. Juan Planellas; Año 1934 a 1936, D. Juan Castells; Año 1939, D. Santiago Tiffon; Año 1940, D. Eudaldo Manau; Año 1941 a 1942, D. Armentol Jovall; Año 1945, D. Fernando Pla; Año 1944 a 1945, D. Pedro Múrtir Montañá; Año 1946 a 1947, D. José Fornaguera; Año 1948, D. Eudaldo Manau; Año 1949 a 1950, D. Antonio Fuster; Año 1951, D. Enrique Basari; Año 1952 a 1954, D. José Segret; Año 1955, D. Jesús Cerezo; Año 1956, D. Miquel Santamaría.

Entrevistar a todos los Presidentes representaba un trabajo inmenso. Se ha optado por hacerlo con el primero y el último. Presidente fundador: D. Antonio Fuster:

—¿Crea que este deporte se haría tan popular?
—No dudé nunca, pues aunque en España no estaba muy exteriorizado, yo sabía que era un juego que se adaptaría a nuestro temperamento.

—¿Cuántos socios tenía el Club?
—Veinticinco.

—¿El pago mensual?
—Una peseta.

—¿Los jugadores pagaban?
—Pagábamos la cuota, marcábamos el campo y de nuestro pecu-

lio particular comprábamos los equipos

—¿Buen terreno de juego?
—Pequeño. Sólo podíamos jugar siete jugadores por bando.

—¿Y los demás?
—Descansaban.

—¿Esta dificultad en la dimensión era motivada por los edificios?
—Nada de eso. Entonces no existían construcciones grandes. Nuestro campo estaba enclavado en lo que actualmente es Centro Católico

la parte derecha de dicho campo se hallaba cultivada, con un pozo que servía de riego

—¿Bebían agua de este pozo?
—No bebíamos agua, pero nos tocaba tirar de la cuerda.

—¿Para qué?
—Para extraer del interior la pelota;

375



Foto més antiga que té el club. Temporada 1919-1920

50

molletà, el camp Sala-Cafè Castells: el 21 d'agost de 1914.

Els documents que acrediten els cent anys del club molletà, del 1914 al 2014, els va trobar Jordi Candela a l'arxiu personal de Joan Solé Tura, mort als 90 anys el 2008, i que havia estat un reconegut escriptor i cronista molletà, que fins i tot va ser jugador i directiu del CF Mollet. "Feia uns anys havia editat el llibre del 80 aniversari del club i la meua recerca persistia preparant el següent llibre que havia de ser publicat el 1919 per commemorar el Centenari. La meua sorpresa va ser quan vaig anar al despatx de Joan Solé Tura, gràcies al permís de la vídua del seu germà, Jordi Solé Tura, i vaig llegir l'entrevista", rememora Jordi Candela, emocionat i sorprès tot recordant la troballa.

El document era una revista comarcal dels anys 50 on Joan Solé Tura feia una entrevista al primer president de l'entitat, Antoni Fuster, que reconeixia

l'inici del club molletà l'any 1914. "El primitiu Esport Club Mollet, té la seva fundació l'any 1914 i fins la data actual han passat per la seva directiva 19 presidents", deia així l'inici de l'entrevista, i poc després el text evidenciava la data d'inauguració del camp Sala-Cafè Castells el 21 d'agost de 1914. "Primer camp. Esplanada Sala Cafè-Castells. Any 1914. Inauguració 21 d'agost contra Gimnástico de Barcelona", posava el text. De tot plegat, el terreny ja està ocupat per edificis i del rival, no se sap res més que va ser un club, que com molts d'altres que van iniciar-se en aquella època va desaparèixer.

"Aquell text va ser clau per entendre que la fundació havia estat el 1914, ho deia el primer president, Antonio Fuster, en un text de Joan Solé Tura. A partir d'aquí vaig investigar dins la memòria oral de veïns de la zona, i coincidia", admet Candela. El partit aleshores va servir per evidenciar la fundació del club i, mitjançant

el record de la transmissió oral de la història, per entendre com un grup d'amics havia cregut oportú practicar el futbol, un esport que començava els seus passos a Mollet però que ja portava uns anys jugant-se a d'altres indrets d'Espanya.

Antonio Fuster, el primer president, tenia com a idea la creació d'un equip amb gent de Mollet del Vallès, i així va treballar. En aquests inicis les juntes directives van ser presidencialistes, i Antonio Fuster va destacar per ser un directiu molt important a la Tene-ria Moderna Franco Española -a Mollet del Vallès-, que li va permetre impulsar el club. Tot i això, el record popular insisteix en els noms del Joanet i l'Isidre de ca la Fonta i els germans Castells de la Fassina com a impulsors de l'equip popular molletà. De fet, una de les primeres pilotes comprades per jugar es va fer a Casa Berinstain de Barcelona i pagada per Arturo Pons. La fundació del club aleshores va ser el 1914, però des de feia uns anys anteriors ja es practicava el futbol a l'esplanada Castells entre amics.

“Per al club, trobar aquell document ha estat enriquidor per conèixer molt millor la nostra història. La troballa és una joia per al club i la ciutat”, remarca Jordi Candela.

L'evolució dels cents anys

Per entendre com s'ha fet gran el CF Mollet UE, cal entendre que al llarg de la seva trajectòria de cent anys ha vist modificat el seu nom, els colors de la seva samarreta, l'escut i el seu camp. Però l'entitat sempre va perdurar amb el nom de la ciutat que la va veure néixer, Mollet. Fet que

sempre ha evidenciat ser l'equip del poble, municipi o ciutat.

D'entre els canvis que més s'han donat al llarg de la història del club ha estat la ubicació del seu terreny de joc. El primer camp Sala-Cafè Castells va perdurar durant dos anys. El segon camp va ser en els terrenys de l'empresa Farinera Moretó, el 1916; i el tercer va estar ubicat a la Teneria. Aquí va disputar tots els seus partits des de l'any 1917 fins el 1928. A partir d'aquesta data, l'equip molletà va passar a jugar al camp de la Plana Lledó fins l'any 1933. Un any després, el CF Mollet inicia la seva història en el camp de les Pruneres, al centre del poble.

El camp de les Pruneres va ser el terreny de joc on més temporades ha vestit i jugat el club. La inauguració va ser un diumenge abans de la Festa Major del 1933, i com a equip rival va venir el Sants. Els molletans van guanyar 3 a 1 i així va començar una història llarga que va concentrar els diumenges als aficionats del futbol de Mollet del Vallès. Durant la Festa Major, una setmana



Temporada 1959-1960. Partit en l'històric camp de les Pruneres



Temporada 2009-2010. L'estapa més contemporània del club amb l'ascens del juvenil A a la Lliga Nacional

52

després, es va oferir un partit de luxe contra el Granollers i amb una pilota llençada des d'una avioneta pel patrocinador d'aleshores, Xocolates Nelia. Anys després, en el 1993 finalitza la història futbolística a les Pruneres i els jugadors del CF Mollet es traslladen al camp actual, el Camp Municipal Germans Gonzalvo, on l'equip guanya en instal·lacions, més grans i de qualitat, que fan que el camp del Mollet sigui un referent a tota la comarca amb, dos camps de futbol.

El nom del club s'ha vist modificat també al llarg de la seva trajectòria. Si la fundació va ser amb Sport Club Mollet, poc després va passar a ser Club Futbol Mollet. De la història més recent, 20 anys més o menys enrere, la temporada 1992-1993 el club es va fusionar amb la Fliselina, un altre equip molletà, i va adoptar el nom Club Futbol Mollet Fliselina, però tot-hom li deia Club Futbol Mollet.

L'evolució més important del club

va ser l'any 2000 quan el CF Mollet fa un salt de qualitat amb l'Atlètic Zona Sud. Els dos clubs més potents de la ciutat, es fusionen per convertir-se en el club actual, el Club Futbol Mollet Unió Esportiva, que continuava donant nom a la ciutat però que va adoptar el canvi d'escut i de colors passant la primera equipació al blanc-i-vermell –colors de la ciutat– i deixant la històrica samarreta blaugrana com a segona vestimenta. “Hi va haver un acord entre les dues juntes directives dels dos clubs gràcies al regidor d'esports de l'Ajuntament de Mollet del moment, que era Josep Monràs. Es va prometre arribar a una sèrie d'acords amb la promesa de renovar i potenciar les instal·lacions del camp Municipal del Germans Gonzalvo”, explica Jordi Candela, coneixedor de les negociacions, sempre vinculat al CF Mollet, i admet, “es va fer una assemblea de socis a la Sala Fiveller amb unes 120

persones i es va decidir fer l'evolució a CF Mollet UE, i tot el que suposava”.

Això sí, les juntes directives van unir-se en una sola amb la promesa que durant els dos primers anys Alfonso López, -president CF Mollet- seria el president de l'entitat, i els dos restants del mandat seria Salvador González – president Atlètic Zona Sud-. “Les sigles UE van ser per l'Atlètic Zona Sud, però la història i tradició és completament del CF Mollet. L'acord permetia potenciar encara més l'equip de la ciutat”, diu Candela. Tot i això, els colors històrics no s'han volgut perdre mai. “Els colors històrics són els blaugranes, i per això l'equip veterà els manté. Però nosaltres els deixem a la segona vestimenta. La fusió va ser bona, i avui dia encara mantenim els números històrics dels dos carnets dels socis que són del CF Mollet i socis de l'Atlètic Zona Sud. Això sí, tots dos som CF Mollet UE i la seva història s'entén mitjançant el CF Mollet”, remarca el president actual del CF Mollet UE, Feliu Tura.

“És una assignatura pendent. Però s'ha fet per respecte als socis de la Zona Sud.”, remarca Candela.

A banda de l'evolució del nom i dels colors, també es va fer un canvi d'escut per donar pas a un camí conjunt amb els colors de la ciutat molletana, que es manté per recordar la potència i unitat d'imatge de Mollet del Vallès.

Els equips

En cent anys han passat milers de jugadors, però ara que s'arriba al Centenari el futbol base viu la seva millor etapa sent la referència al Vallès Oriental amb 40 equips i més de 600 jugadors. L'equip de referència per nombre

d'equips i per qualitat de les categories on es juga. El primer equip disputa la Primera catalana, avantsala de la Tercera Divisió, i sempre amb l'ambició de l'ascens per oferir a Mollet una categoria perduda des dels anys 50. De fet, el millor conjunt molletà va tenir lloc la temporada 1952-1953, quan assolí un segon lloc a la Tercera Divisió però que no va ser suficient per fer l'ascens a la Segona Divisió nacional. El no ascens es va donar per una errada d'un penal contra l'Horta que va privar de quedar campions, i relegar el conjunt al segon lloc. D'entre els jugadors que encara avui es recorden hi ha Turégano, Ortega, Martí, Ponsati, Sánchez, Garriga, Ripoll Seguer, Diestre, Núñez i Nuet.

Tot i aquella temporada d'or, el club ha sobreviscut a la regional del futbol català i des de fa algunes temporades a l'avantsala de la Tercera Divisió i amb un objectiu constant: potenciar el futbol base per enriquir Mollet del Vallès i el mateix club. “Al CF Mollet UE coneixem la nostra història i per això volem continuar sent l'equip de la ciutat. Intentem cercar categories competitives però sempre donen cabuda als nois de Mollet. Potenciem el futbol base, per dotar el primer equip. Però sempre amb els valors educatius que promou la ciutat, i el club”, admet Feliu Tura.

Des de l'esplanada Castells fins el camp Municipal Germans Gonzalvo han passat cent anys, però sempre s'ha mantingut la idea dels amics que van a fer esport i veure un partit competitiu. Ambició i educació mitjançant l'esport. Una fórmula que permet viure l'any del Centenari com la millor etapa futbolística i social de l'entitat.

La contaminació per òxids de nitrogen (NO_x) a Mollet del Vallès¹

Yasmina Ben Hammou Abboud *

Sandra Pastor López **

Els òxids de nitrogen (NO_x) constitueixen una família de compostos, que en condicions ambientals, tendeixen a transformar-se, de manera fàcil i ràpida, entre ells. Els més abundants a l'atmosfera són el diòxid de nitrogen (NO₂) i el monòxid de nitrogen (NO).

En el treball s'analitzen els nivells de NO₂ i NO a Mollet del Vallès i es relacionen entre ells, amb el vent i amb l'ozó troposfèric.

A l'atmosfera, els NO_x s'originen per causes naturals (erupcions volcàniques, incendis forestals, metabolisme d'organismes, etc.) o bé antròpiques (processos de combustió). El 88,7% dels NO_x provenen de fonts naturals i l'11,3% restant és generat per l'acció humana. Tot i que el percentatge de NO_x d'origen antròpic és molt inferior, aquests tenen una incidència molt més gran, pel fet que es concentren en les gran conurbacions urbanes.

En les àrees urbanes, la principal font d'emissió de NO_x són els motors de combustió dels vehicles, i en menor mesura les calefaccions i altres instal·lacions de combustió. En tots aquests casos, el procés de combustió consisteix en la reacció química d'oxidació que es produeix entre el combustible (format per cadenes

d'hidrocarburs) i l'aire (principalment oxigen i nitrogen). Una guspira inicia la combustió, la temperatura s'eleva i el combustible crema en presència de l'oxigen. Finalment, els productes generats són vapor d'aigua i diòxid de carboni (CO₂). En teoria, el nitrogen present a l'aire no hauria de reaccionar amb l'oxigen, ja que aquest s'hauria d'haver gastat completament en el procés d'oxidació del combustible però, com que la combustió és incompleta, el nitrogen es troba en condicions favorables (altes temperatures i presència d'oxigen) de reaccionar i generar NO; que a posteriori, per reaccions fotoquímiques, generarà NO₂.

Primera reacció	$N_2 + O_2 \leftrightarrow 2 NO$ reacció directa endotèrmica ($\Delta H > 0$)
Segona reacció	$2 NO + O_2 \leftrightarrow 2 NO_2$ reacció directa exotèrmica ($\Delta H < 0$)

Figura 1. Formació de NO_x

Un cop a l'atmosfera, en situacions anticiclòniques i de forta insolació, es poden formar oxidants a partir del NO₂, mitjançant l'anomenat cicle fotolític del diòxid de nitrogen. El NO₂ absorbeix energia, en forma de radiació ultraviolada, procedent del Sol i es trenca. Es

* Yasmina Ben Hammou Abboud. Estudiant. cattsdraw@hotmail.com

** Sandra Pastor López. Estudiant. sapalo-11@hotmail.com

¹ Resum del treball guanyador del XV Premi Juvenil Vicenç Plantada (2014). El treball es va fer durant el curs 2013-2014, quan les estudiants cursaven batxillerat a l'Institut Vicenç Plantada (Mollet del Vallès), sota la tutoria d'Isabel Serrasolses.

forma NO i oxigen atòmic (O), que reacciona amb l'oxigen atmosfèric (O₂) per formar ozó (O₃). L'ozó troposfèric és un contaminant secundari molt oxidant.

Aquest cicle es pot alterar a causa de la presència de compostos orgànics volàtils (COV) que provenen del combustible que no s'ha cremat del tot i han quedat parcialment oxidats. En primer lloc, l'oxigen atòmic (O), generat en la primera etapa del cicle fotolític, reacciona amb els hidrocarburs i origina radicals lliures hidroxil (OH⁻). L'ozó també reacciona amb els COV i dóna lloc a OH⁻. Aquests hidroxils són capaços d'oxidar el NO per formar NO₂. Per tant, la intervenció de les COV en el cicle fa que la quantitat de NO₂ augmenti més del que ho hauria de fer. El NO disminuirà i l'ozó augmentarà. A més a més, l'oxigen molecular reaccionarà amb els radicals hidroxil i dóna lloc a més quantitats d'ozó. Els radicals lliures hidroxil també reaccionen amb altres radicals, amb diversos contaminants primaris i amb els mateixos constituents de l'aire, i dóna lloc a diversos contaminants fotoquímics. La mescla resultant de totes aquestes substàncies és l'anomenada boira fotoquímica.

1. Efectes, normativa i valors de referència

Els NO i els oxidants que es formen a partir d'aquests tenen diversos graus d'incidència en la salut de les persones i el medi. Les exposicions a curt

termini poden provocar irritació en el sistema respiratori i ocular. A llarg termini, poden implicar, sobretot, l'aparició de malalties respiratòries cròniques. En el medi, provoquen corrosió de materials i efectes en el creixement dels vegetals. Els òxids de nitrogen són també un dels constituents de la pluja àcida i intervien en la formació de la boira fotoquímica i en la destrucció de la capa d'ozó.

L'òxid de nitrogen amb més incidència sobre la salut és el diòxid de nitrogen (NO₂) i per això és l'únic que té fixats uns valors límits per a exposicions de curta i llarga durada. Tanmateix, cal tenir present l'estreta relació entre el monòxid de nitrogen (NO) en el procés de formació del NO₂.

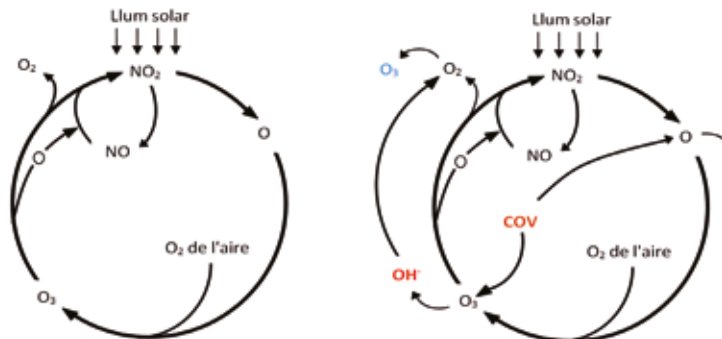
La normativa vigent, el Reial Decret 102/2011 relatiu a la millora de la qualitat de l'aire, i la directiva europea 50/2008/CE estableixen els valors límit de protecció de la salut per al NO₂.

	Període de promig	Valor límit
Valor límit horari	1 hora	200 µg/m ³ de NO ₂ , que no podrà superar-se més de 18 hores a l'any
Valor límit anual	1 any	40 µg/m ³ de NO ₂

Figura 3. Valors límit de protecció de la salut per al NO₂

56

Figura 2. Cicle fotolític del NO₂ a l'atmosfera (esquerra) i cicle alterat (dreta)



A més a més dels valors límit horari i anual, també s'estableix un llindar d'alerta de $400 \mu\text{g}/\text{m}^3$, en cas de superar-se, durant 3 hores consecutives, en punts representatius de la qualitat de l'aire de la ciutat.

2. Hipòtesis de treball

- És possible que Mollet del Vallès superi els límits establerts de NO_2 a l'atmosfera?
- Pot ser que aquests nivells fluctuïn al llarg del dia, en funció del volum de trànsit?
- Quin paper té la meteorologia en la concentració d'aquests contaminants?

3. Objectius

- Analitzar les concentracions de NO_2 a l'aire de Mollet del Vallès i comparar-les amb els valors límits de referència.
- Examinar la variabilitat temporal d'aquestes concentracions per veure si hi ha algun patró que ens pugui donar pistes dels agents emissors i dels agents dispersadors.
- Relacionar la concentració dels NO_x amb altres components com ara l'ozó.

4. Àmbit d'estudi i estacions de control

Mollet del Vallès és una població d'uns 52.000 habitants situada al Vallès Oriental. Té un clima mediterrani amb certa influència marítima. Es formen boires, per inversió tèrmica, sobretot a l'hivern. Aquest és un fenomen que es produeix en situacions anticiclòniques, quan l'aire fred queda atrapat en els fons de les valls sense poder sortir. Aquestes situacions provoquen l'estancament de les substàncies contaminants.

Mollet del Vallès disposa d'una estació de la Xarxa de Vigilància i Prevenció de la Contaminació Atmosfèrica de Catalunya (XVPCA), situada a la pista municipal d'atletisme La Pedra Salvadora, al costat mateix de l'autopista AP-7. Es tracta d'una estació suburbana de trànsit, ja que té com a principal objectiu mesurar les emissions del trànsit en una àrea de mitjana densitat d'ocupació urbana. L'estació disposa, entre d'altres, d'un aparell (model 42i $\text{NO}-\text{NO}_2-\text{NO}_x$ Analyzer) per enregistrar automàticament les concentracions de NO_x .

Les dades que s'han utilitzat en aquest estudi són del període 2007-2013 i han estat facilitades per l'Ajuntament de Mollet del Vallès. Les dades meteorològiques (vent) corresponen a Parets del Vallès.

57

5. Resultats

Les mitjanes anuals de NO_2 superen el límit establert.

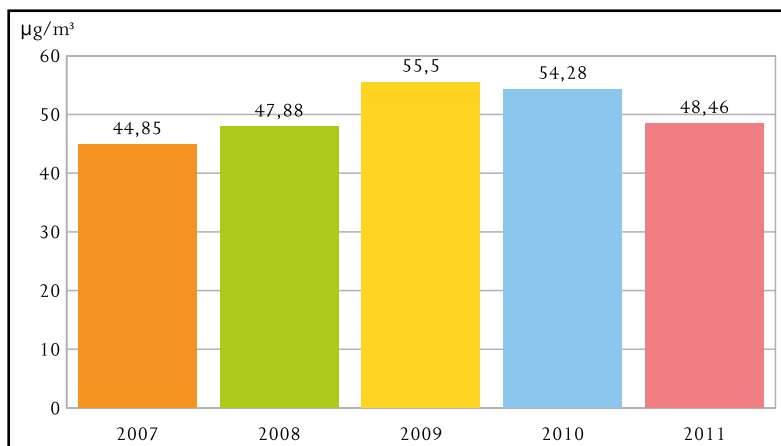
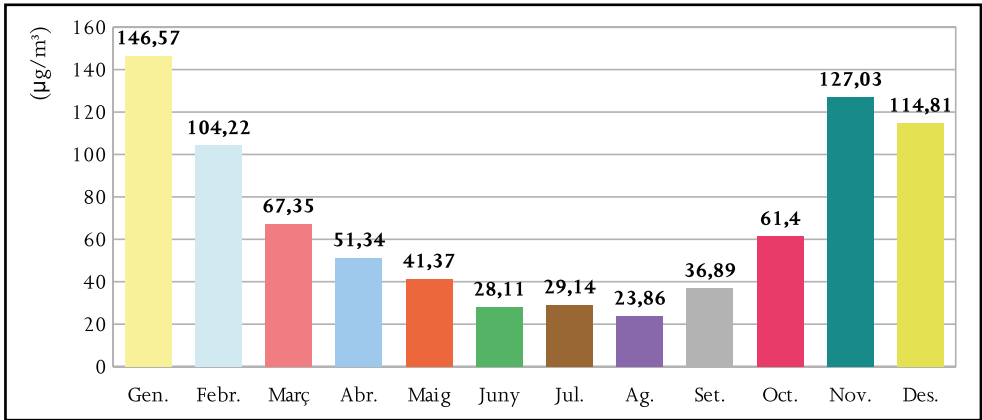
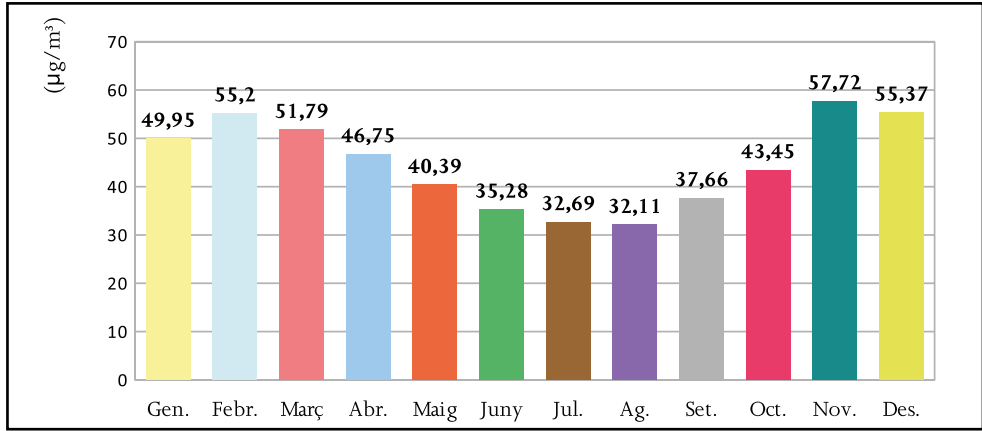


Figura 4.
Mitjanes anuals de NO_2 (període 2007-2011)

S'observa un patró anual en el qual les concentracions de NO₂ i NO disminueixen durant l'estiu.



58

Figura 5. Mitjanes mensuals de NO₂ (2007). Figura 6. Mitjanes mensuals de NO (2007)

S'observa una variació diària de les concentracions de NO₂, amb un pic a primera hora del matí i, l'altra, a la tarda-vespre.

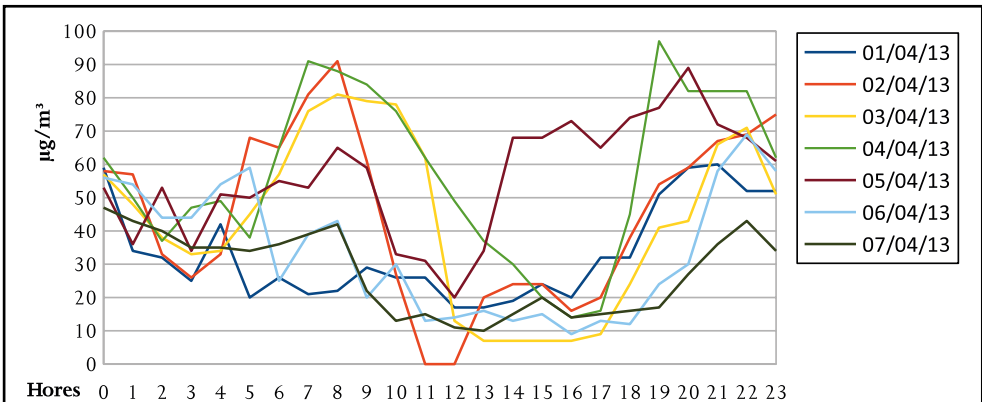


Figura 7. Oscil·lació diària dels nivells de NO₂ (setmana de l'1 al 7 d'abril de 2013)

S'observa una clara variació dels nivells de NO₂ entre dies laborables i festius.

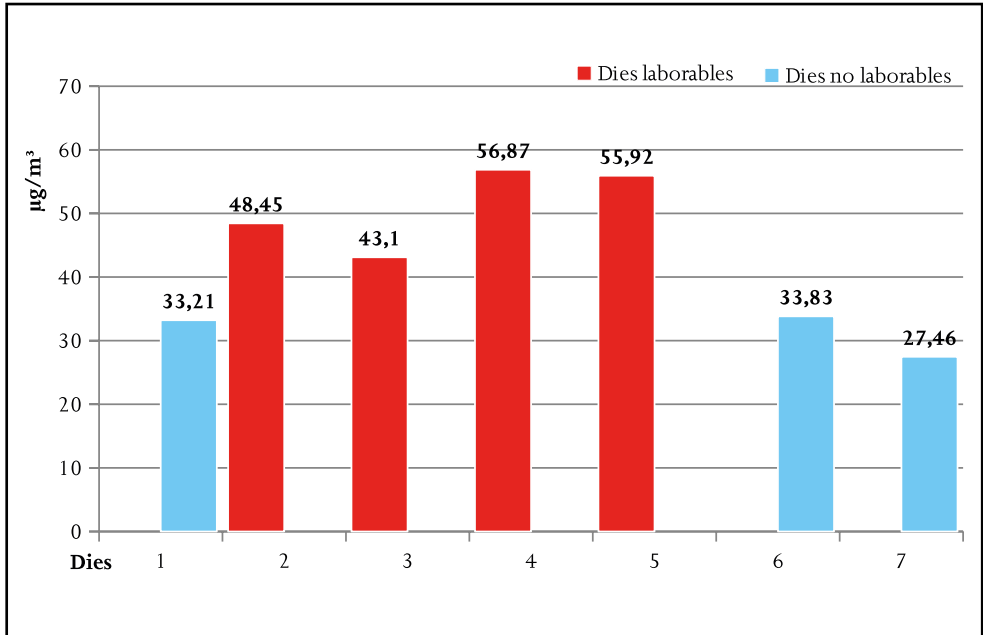


Figura 8. Mitjana diària dels nivells de NO₂ (setmana de l'1 al 7 d'abril de 2013, l'1 d'abril va ser dilluns de Pasqua)

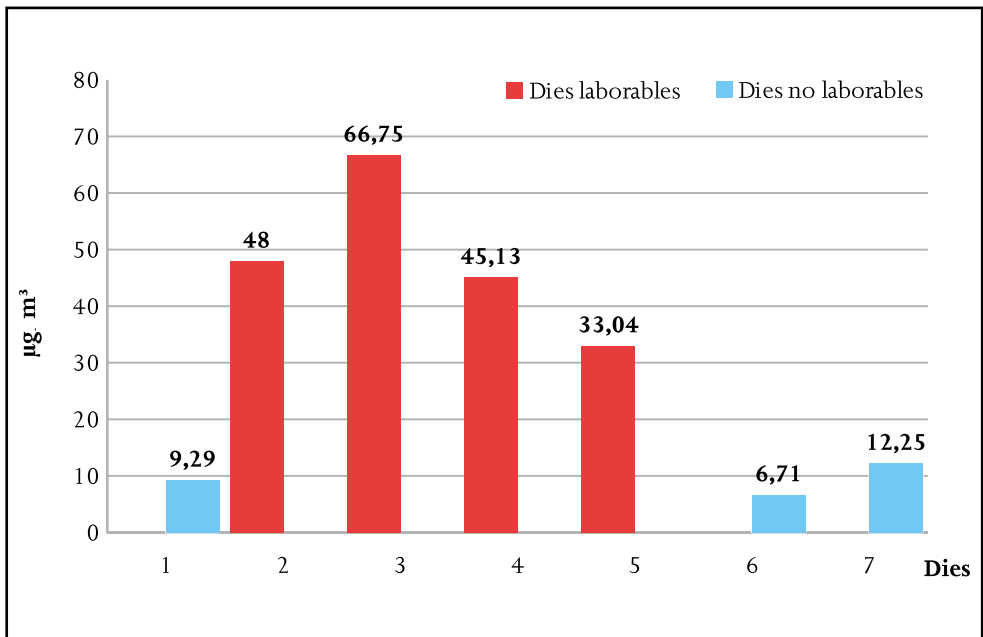
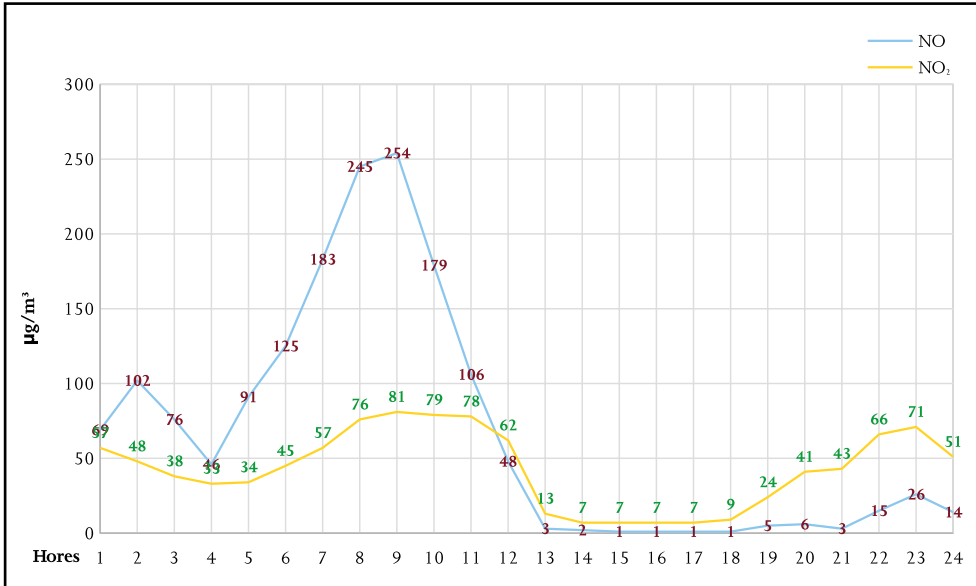


Figura 9. Mitjana diària dels nivells de NO (setmana de l'1 al 7 d'abril de 2013, l'1 d'abril va ser dilluns de Pasqua)

En dies laborables, es pot establir una correlació horària entre els nivells de NO_2 i NO , on s'observa un pic al matí i, un altre, a la tarda-vespre. En el pic matinal les concentracions de NO són molt superiors a les de NO_2 .



60 Figura 10. Correlació horària entre els nivells de NO_2 i NO (3 d'abril de 2013)

Es constata l'efecte de dispersió de contaminants quan augmenta la velocitat del vent.

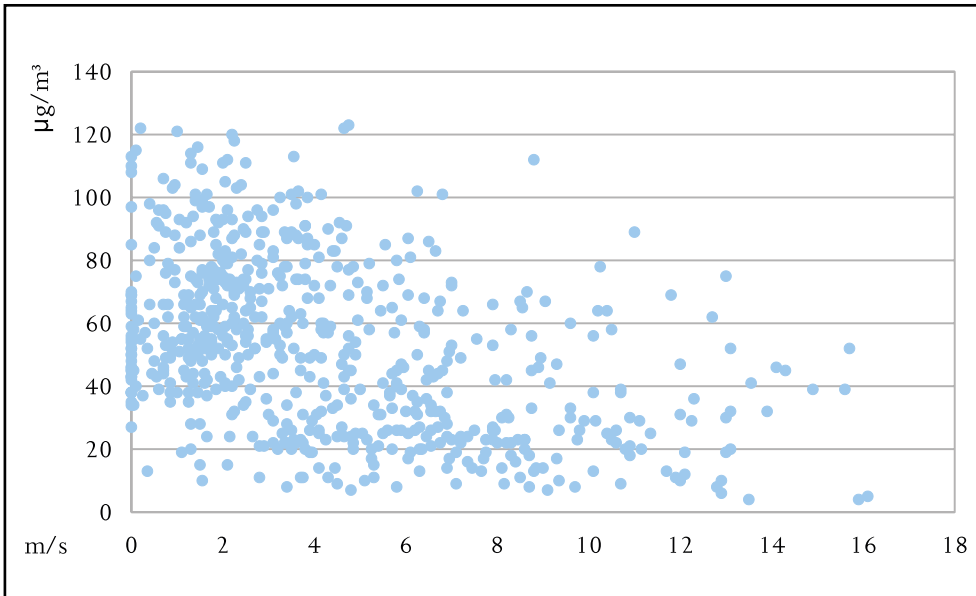


Figura 11. Relació entre la velocitat del vent i les concentracions de NO_2 (febrer de 2013)

Es pot establir una correlació entre les concentracions de NO_2 , NO i O_3 , on es posa de manifest que quan disminueixen els nivells de NO augmenten els de O_3 .

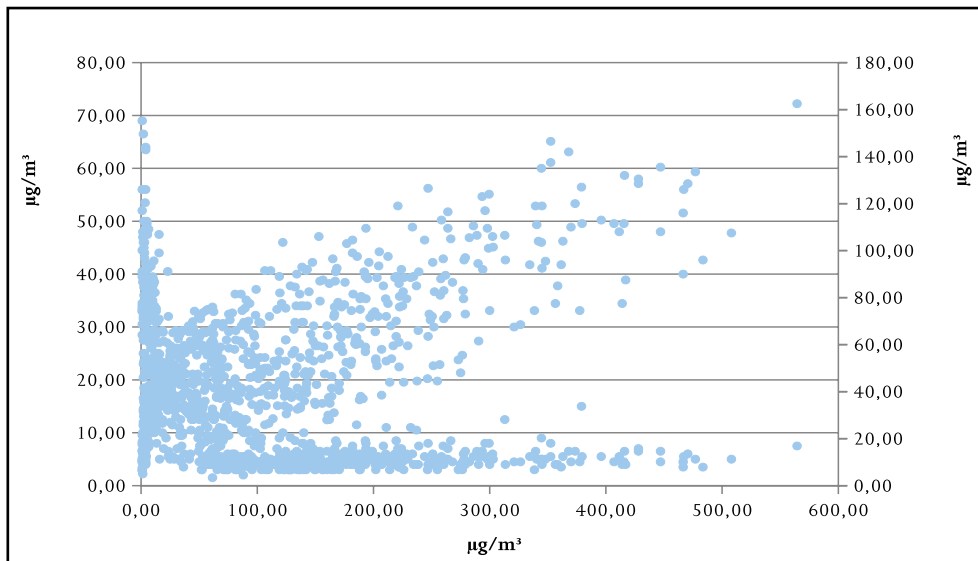


Figura 12. Relació entre les concentracions de NO_2 (esquerra), NO (baix) i O_3 (dreta). 1 de desembre de 2007

6. Conclusions

1. La superació reiterada dels valors límit anual de NO_2 posa de manifest l'impacte que suposen les grans vies de comunicació viària. Cal recordar que l'estació de Mollet està situada al costat de l'autopista AP-7.

2. La variabilitat estacional de les concentracions de NO_2 i NO són atribuïbles a causes meteorològiques i al volum de trànsit. En els mesos més freds, la inversió tèrmica afavoreixen la concentració de contaminants. En canvi, durant els mesos d'estiu els contaminants es dispersen més fàcilment alhora que disminueix el trànsit, a causa de les vacances.

3. L'increment horari de les concentracions de NO_2 coincideix amb les hores de més trànsit.

4. Els dies laborables augmenten les concentracions de NO_2 i NO , a causa del major volum de trànsit i també, en menor mesura, a conseqüència de l'activitat industrial.

5. El vent té un important efecte de dispersió dels contaminants. Així, les concentracions de NO_2 i NO disminueixen al migdia, quan comença a bufar la marinada.

Bibliografia

- DIRECCIÓ GENERAL DE QUALITAT AMBIENTAL. Informe relatiu als nivells de NO_2 enregistrats a l'Àrea de Barcelona i al Vallès - Baix Llobregat entre el 03/12/2013 i el 12/12/2013.
- ALASTUEY A., MORENO T., VIANA M. i QUEROL X. (2012). Bases científico-técnicas para un Plan Nacional de Mejora de la Calidad del Aire. Informe del CESIC. Madrid.
- LUNA, G. (1995). La Contaminació Atmosfèrica. Generalitat de Catalunya, direcció general de Qualitat Ambiental. 122 p. Barcelona.
- Guia ambiental, coneixement i medi ambient. Contaminants de l'aire.
<http://www.guiaambiental.com.ar/conocimiento-calidad-de-aire-contaminantes-del-aire.html>

Generalitat de Catalunya, departament de Medi Ambient i Sostenibilitat. Dades d'immissió dels punts de mesurament manual (XVPCA).

http://www20.gencat.cat/portal/site/medi-ambient/menuitem.198a6bb2151129f04e9cac3bb0c0e1a0/?vgnextoid=d9f7587f7d8df210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnextchannel=d9f7587f7d8df210VgnVCM2000009b0c1e0aRCRD&vgnnextfint=default&newLang=es_ES

Portal Salvem la Terra.

<http://www.xtec.cat/~mferna99/projecte/aire.htm>

Portal Webconsultas. Font: Sergio García Escrivà, llicenciat en Farmàcia.

<http://www.webconsultas.com/bronquitis/bronquitis-442>

Portal Emfisema pulmonar. Font: Montserrat Farrés Cuñando. Especialista en medicina de família i comunitària.

<http://enfisemapulmonar.com/>

Treball sobre Els Sistemes auxiliars dels Motors. Font: Pedro Herrero.

http://www.mundodescargas.com/apuntestrabajos/automocion_mecanica_automovil/decargar_contaminacion-en-automocion.pdf

Monogràfic

La indústria tèxtil a Mollet

Presentació. El tèxtil a Mollet del Vallès

Des de fa anys, el Centre d'Estudis Molletans tenia un deute pendent amb la nostra ciutat: recollir la història de la indústria tèxtil. No hi havia res llevat de l'article de M.A. Suárez "De Can Fàbregas a Sedunion" l'any 2004 a *Notes* 10. Per això vam dedicar les Jornades de l'any 2014 a conèixer en profunditat el passat tèxtil de Mollet del Vallès a través de dues vies de recerca: l'escrita, a partir de l'Arxiu Municipal i altres arxius particulars, i l'oral, a través de testimonis de persones que hi havien treballat.

La realització d'aquestes Jornades ha estat engrescadora per moltes raons. Totes les persones que han fet aquesta recerca són membres del CEM i això ens omple d'orgull. S'hi han dedicat intensament durant molts mesos sense regatejar esforços, i els ho agraiem sempre. La resposta a la crida inicial que vam fer va ser espectacular: més d'un centenar de persones han col·laborat amb informacions i la cessió de documents i objectes.

És clar que el CEM no podia fer tot això sol. Per sort, diferents departaments i entitats s'hi han abocat. El Servei de Català de Mollet (Consorti de Normalització Lingüística), amb el suport del TERMCAT (Centre de Terminologia de Catalunya) va elaborar el *Lèxic de la indústria tèxtil de Mollet del Vallès*, amb un centenar de denominacions que trobareu al final d'aquest *Notes*. Des de la regidoria de Cultura de l'Ajuntament, es van implicar amb el muntatge d'una exposició sobre el tèxtil al Centre Cultural La Marineta on vam exposar, a més de fotografies i documents, material tèxtil, com llançadores, tisores, llibres de tint... (l'estàvem muntant i encara venia gent a dur-nos més material!). Llavors s'hi afegí la regidoria de Comerç i Promoció de la Ciutat, amb l'exposició als aparadors dels carrers d'ampliacions fotogràfiques i objectes tèxtils, per ampliar l'impacte i donar-li més visibilitat. També, dins del cicle "Marineta sona" es va fer un recital de poemes del llibre *La fàbrica* de Miquel Martí i Pol acompanyats per un grup d'alumnes de l'Escola Municipal de Música sota la direcció del mestre Aparicio. Alhora, s'hi va implicar la regidoria d'Igualtat, amb grups de dones de centres cívics que van fer una acció artística que consistia en la decoració de pilones i finestres de la Marineta a través dels tallers de teixit urbà.

Fruit de les entrevistes fetes a treballadores, contramestres, directors, gerents, personal tècnic i amos, es va editar un documental anomenat "Batec de telers. Vivències del tèxtil a Mollet del Vallès", que es pot veure per Internet.

També s'hi va implicar el Museu Abelló, amb l'exposició de dos vestits singulars, el "traje de luces" del taller de Vázquez Díaz, pintor de Manolete, i la capa de Sara Bernhard. No va ser possible, però, obtenir la cessió del vestit de boda de la reina Fabiola malgrat els esforços que es van fer amb el Museu Valencià, a Getaria i ens vam haver de conformar amb una gran fotografia del vestit. Des del Museu Abelló es van organitzar dues sortides, una al Museu de la Tècnica de Terrassa i una altra a les colònies tèxtils del Llobregat, amb el suport del Centre de serveis per a la gent gran El Lledoner. I des de la regidoria de Gent Gran s'està treballant en el projecte Els Nostres Mestres en un treball de curs sobre el tèxtil amb l'Institut l'Aiguaviva, el fruit del qual es presenta el mes de juny de 2015.

En aquest monogràfic trobareu els articles que corresponen a les ponències de les Jornades, i també d'altres que per falta de temps, no es van exposar.

Glòria Arimon Ventura i Jordi Bertran Duarte
 Coordinadors de les Jornades

Llista de persones que han fet possibles aquestes Jornades

Susanna Aguilera, Pepita Albertí, Maria Alsina, Enriqueta Assens, Maria Teresa Basart, Montserrat Bernat, Josep Maria Bernís, Joan Blanch, Ramon Buxés, Miquel Camp, Joan Campañá, Balbina Camps, Josep Maria Canals, Antonieta Careta, Matilde Castellón , Encarna Castellón , Joan Castellón, Rosa Castells, Pere Cifone, Maria Lluïsa Cluet, Alfons Collado, Josep Colomé, Anna Comadran, Maria Company, Montserrat Corbera, Francisca Cortés, Roser Costafreda, Joaquim Cuní, Ramon Dam, Manel Domènech, Tomàs Domingo, Agustina Duarte, Àngel Estrada, Aurora Fernández, Julita Fernández, Francesca Filbà, Maria Forn, Maria Francisí, Vicenç Galí, Joan Galobardes, Josep Galobardes, Maria García, Pura García, Joaquim García, Montserrat Garriga, Josep Garriga, Josep Gironès, Genoveva Gómez, Angelina Gómez, Carme Guiemas, Martí Juanola, Maria Teresa Llavina, Pere Lluís, Dora Lobato, Amàlia López, Gregoria Lucía, Maria Carme Macià, Antònia Magem, Carme Magem, Carles Martí, Antonio Martínez, Josep Martínez, Montserrat Mas Ollé, Montserrat Mas Soriano, Carme Mas, Rosa Mauri, Maria Carmen Molina, Pilar Molins, Isabel Monserdà, Joan Monserdà, Francesca Moré, Maria Rosa Moré, Paco Moré, Consol Naqui, Maria Navarro, Maria Navas, Matilde Negre, Maria Mercè Ninou, Rosa Ninou, Cànvida Oliver, Jaume Oliveras, Francesca Orga, Miquel Pérez, Anna Maria Pérez, Joan Pijem, Montserrat Pocurull, Maria Pons, Josep Maria Prat, Ramon Pujol, Núria Puy, Pepita Quintana, Josep Ribot, Maria Roca, Raimundo Roca, Gemma Ros, Ramon Ros, Frederic Ros, Montserrat Ros, Núria Ros, Conxita Ruíz, Juana Ruíz, Joana Rutllan, Josep Sandoval, Pilar Sanz, Rosa Maria Securún, Maria Àngels Suárez, Carme Tarrés, Rosa Torondell, Montserrat Torras, Teresa Torrellas, Martí Turégano, Rosa Urgellés, Antonio Uroz, Santiago Valls, Joan Ventura, Lola Ventura, Vicenç Vilà, Lluís Villanueva, Alberto Viñals i Margarita Viñeta.

El Vallès, terra de telers

Manel Domènech Mir*

Resum

Introducció a les Jornades de la Indústria tèxtil a Mollet on es repassa el procés d'industrialització del país amb l'evolució de la indústria tèxtil i els canvis que va aportar a la societat en els seus inicis, així com les diverses etapes fins a la situació actual.

Paraules clau

Indústria tèxtil, inici, evolució, processos.

Introducció

Que el Vallès ha estat una terra de telers, no hi ha cap dubte. Probablement,

sigui la comarca de Catalunya d'on han sortit més metres de teixit i, de teixit de llana, segur. De fet, podem assegurar que de "draps" en aquest país se n'han fet des de molt antic. Però la indústria tèxtil s'inicia en un primer estadi el segle XVIII poc després de fer-ho Anglaterra, encara que a casa nostra quedarà aturada i no rebrà una empenta fins el XIX.

Generalment, en la majoria de països, el procés d'industrialització, és a dir, la consecució d'un producte fet amb una determinada tecnologia (maquinària), i amb una intervenció més reduïda de les mans, comença amb la indústria tèxtil.



Figura 1. Un dia d'hivern a principis de s. XX al c/Berenguer III de Mollet. Al fons, al centre, un grup de dones espera per entrar a treballar a Can Fàbregas. Imatge cedida per Joaquim Garcia

* Enginyer Tècnic Tèxtil i periodista. maneldomenechmir@gmail.com

En el nostre cas, la industrialització s'inicia perquè tenim importants mercats. Tothom necessitar roba per abrigar-se i per condicionar la seva llar. Per començar, cal un capital financer i les ganes de continuar amb l'activitat emprenedora i comercial que ha estat de sempre la nostra principal font de riquesa. I ho fa en determinats llocs perquè compleixen una sèrie de condicions: la proximitat d'una font d'energia, hidràulica al principi, molta mà d'obra d'un nivell i formació no gaire elevat i millor si és fora de Barcelona, perquè és més barata, i en llocs ben comunicats, coses de les quals disposàvem en molts indrets de Catalunya.

La indústria ofereix avantatges

Primera: reduir el cost final del producte, cosa que permet eixamplar el mercat i arribar a capes socials de menys poder adquisitiu. Gent que al llarg de la vida es feien comptats vestits, i les peces com el pantalons o camises es reparaven tantes i tantes vegades que es feia difícil endevinar en uns pantalons quin era el teixit original. En aquest punt, cal remarcar la importància del coneixement de les dones de la casa tant pel que fa a la reparació de peces de roba i i de roba de la llar com, fins i tot, en la pròpia elaboració. Dissortadament, es valoraven més aquestes habilitats que no d'altres. Hi ha una cançó tradicional catalana que diu: "La mare de Déu quan era petita anava a costura i aprendre de lletra" i ho diu per aquest ordre: primer costura i després... lletra.

Segona: permet canviar amb facilitat el disseny del producte, cosa que accelera el fenomen de la moda, i la fa arribar a unes capes socials de menys poder adquisitiu, és a dir, augmenta el consum per simple gust i no per la necessitat d'una caducitat del producte.

Tercera: dona pas a la creació d'altres indústries de més nivell, tant pel

que fa a la tecnologia com pel valor afegit que aconseguen.

Procés d'industrialització de Catalunya. Fases del procés tèxtil

La industrialització de Catalunya té principalment un arrelament a les ciutats, en poblacions costaneres del Barcelonès, Maresme i Garraf, però sobretot el Vallès amb zones amb bones vies de comunicació que facilitin la seva distribució, tant interior com per a l'exportació. Hi ha una teoria que l'arrelament de la indústria cotonera a casa nostra, adquireix importància, malgrat que no en fem el conreu, perquè s'obté per un intercanvi de les nostres exportacions dels aiguards al continent americà.

Inicialment, el procés tèxtil té tres fases: la filatura, el tissatge i els acabats. Aquests tres processos es poden fer en un mateix punt de producció o bé per separat en funció de la dimensió de l'empresa. La fase de tissatge, és a dir, la fabricació del teixit, té dos processos diferents: el teixit de trama i ordit; i en el gènere de punt, teixit que és obtingut per un entrecruament de les malles del fil, que quan es feia a mà en dèiem *fer mitja*, perquè les mitges inicialment es feien així. Anys després se n'hi afegeix una quarta.

Als acabats, procés conegut popularment com a "ram de l'aigua" hi havia la tintura, l'estampat, l'aprest, el blanquejat, el perxat, el planxat... i era l'únic on la mà d'obra era majoritàriament masculina, al revés dels altres dos, que era femenina.

Dels tres sectors, és en aquest on les condicions de treball eren més dures en tots els aspectes, i les conseqüències negatives per a la salut dels obrers, més grans i més greus. Tant és així que s'havia dit que la majoria d'anarquistes havien sortit del "ram de l'aigua" amb alguns exemples dels líders més coneguts, cosa que no vol pas dir que en els altres processos no ho fossin.

El sindicalisme obrer

Al segle XIX, la caiguda del preus del productes agrícoles que castiga molt durament l'economia al mateix temps que la pressió fiscal augmenta considerablement i molt injustament, empeny a reiniciar amb força un procés d'industrialització del tèxtil que arriba a aconseguir una preponderància econòmica i també un canvi en la societat. Neix l'obrerisme i sorgeix una nova problemàtica.

La conflictivitat entre empresaris i obrers no triga en produir-se i, paral·lelament, la creació d'unes organitzacions enfrontades en la defensa d'interessos oposats: les dels empresaris i les dels obrers. Els primers, per aprofitar-se de les necessitats de treball d'una gran part de la població, centrats en el seu creixement econòmic. Els segons, en una lluita perquè acceptin les demandes, tant sobre seguretat i higiene en el treball, com reducció de les jornades de treball i, sobretot, per obtenir

una millora en la retribució econòmica. Apareix el primer sindicalisme obrer.

Un industrial de Manlleu, en les seves memòries cita un fet d'aquesta conflictivitat que Josep Pla fa públic en el llibre "Un senyor de Barcelona" i que va originar possiblement una de les primeres vagues del tèxtil del país en una fàbrica de Manlleu. Per tal de no perdre el ritme de producció i poder servir a temps les comandes, se'ls va acudir contractar obrers d'un poble veí, que hi van accedir i així van trencar la vaga. Aquest poble era l'Esquirol i a partir d'aquest fet, anomenaven "esquirols" tots aquells que s'avenien a trencar una vaga, paraula que va passar al castellà amb el nom de "esquirols".

Un altre aspecte problemàtic fou la utilització de mà d'obra infantil i la seva explotació. Les inspeccions al principi ni es feien i, posteriorment tenien molt poca efectivitat. S'avisava prèviament l'infant contractat que havia de dir l'edat permesa i llestos. Hi



1986 : con la misma ilusión... renovada

Figura 2. Fulletó editat per Sederias Fàbregas l'any 1986 amb la imatge de "La petita teixidora". Cedit per Carles Martí

ha dues obres que personalment m'han colpit com a mostra d'aquesta situació: un quadre de grans dimensions darre-rament adquirit pel Museu d'Història de Catalunya, obra del pintor Joan Planel·la Rodríguez, titulat *La nena obrera o La petita teixidora*, on es veu una nena al costat d'un teler enorme amb unes mans molt grans, desproporcionades i una mirada perduda. L'altre és el poema "L'Elionor" del llibre *La Fàbrica* de Miquel Martí i Pol.

La necessitat de situar les fàbriques a prop de l'energia hidràulica, per tant al costat dels rius, dóna pas a la formació de les colònies tèxtils, una forma paternalista de treball i de vida que ha estat conceptuada com de règim tancat però malgrat els inconvenients i les limitacions, una majoria dels treballadors en tenen un bon record.

La marxa ascendent del tèxtil

70

Com totes les indústries, un cop superats els inicis tenen un marxa ascendent, que fa entre altres coses que s'estengui i amb unes certes particularitats per raó de la matèria emprada sigui cotó, llana o seda, o per l'especificitat del articles. El Maresme, a pocs quilòmetres del Vallès, es dedica majoritàriament al gènere de punt: peces de roba interior, mitges i peces d'exterior i a l'Anoia, especialment Igualada, també, d'on sorgeix com és lògic una rivalitat. Al País Valencià, concretament a Ontinyent, fabriquen mantes i a Crevillent catifes; a Olot treballen en alguna etapa el "regenerats", a Manresa hi ha els cintaires... i diria que a Mollet predomina la diversitat.

Hi ha èpoques molt bones, sovint a conseqüència de factors aliens a la pròpia indústria, com a la Primera Guerra Europea, per la condició de neutralitat d'Espanya, que fa augmentar molt les exportacions. Una empresa catalana va rebre una comanda de molts metres de teixit per als uniformes dels soldats

del Ministeri de guerra francès. L'empresa els va dir que posaria a treballar el tres torns només per a aquesta comanda, però que no els podia garantir-ne la qualitat. Els van contestar que era igual, perquè molts del qui anaven destinats els uniformes no arribarien a gastar-los. També, al final de la guerra, amb la majoria de fàbriques destruïdes d'Europa, genera un volum exportador considerable.

Vam tenir però èpoques dolentes, com la nostra guerra i la postguerra, amb el consegüent bloqueig internacional que limitava la importació de maquinària, recanvis, accessoris i matèries primeres. Dificultats que es van superar amb l'enginy i la destresa dels nostres mecànics, que aconseguien meravelles per fer funcionar el teler amb quatre ferros, i amb els regenerats la dificultat de les matèries primeres amb la recuperació dels teixits de rebuig.

Els canvis

Superats el tràngols, van tornar èpoques millors amb escassa competència, recuperació del poder adquisitiu interior i augment de l'exportació. Després això va canviar: el Instituto Nacional de Industria (INI) va incentivar i afavorir la creació de fàbriques tèxtils fora de Catalunya i del País Valencià en uns denominats *Polos de Desarrollo* que competien a la baixa. Es dificultava l'activitat exportadora amb un excés de burocràcia, i especialment amb manca de finançament, amb escàs suport oficial, al revés del nostres competidors europeus.

La indústria cotonera se'n va ressentir i van començar els tancaments. L'INI llavors va engegar un *Plan de Reestructuración de la Indústria Textil Algodonera* que perseguia la renovació de la maquinària obsoleta, que era trinxada per substituir-la per noves màquines i així obtenir més producció i qualitat. Però no aconseguí els objectius i aquest sector va quedar molt tocat.



Figura 3. Interior fàbrica Can Mulà. Imatge cedida per Tomàs Domingo i Conxita Ruiz

Paral·lelament, apareixien noves primeres matèries. Primer les artificials provinents del tractament de la cel·lulosa: el raïó i les seves variants conegudes popularment com seda artificial i posteriorment —fa uns 70 anys— les sintètiques, que van suposar un canvi molt important. S'obtenien del petroli en una síntesi química d'alguns dels seus derivats i pretenien millorar les propietats de les naturals i artificials. En alguns aspectes ho van aconseguir, en d'altres no tant, però van marcar un abans i un després que encara continua.

La poliamida, coneguda com a niló, va tenir una entrada fulgurant i semblava la vuitena meravella tant pel que fa al sector mitjàire com en els teixits per camiseria. Es deia que els soldats americans a l'Europa de la Segona Guerra amb les mitges de niló enlluernaven les noies. Eren unes mitges molt més fines, sense costura i molt més resistents. Pel que fa a les camises, tenien bona aparença amb un blanc immaculat, s'assecaven amb rapidesa i no calia

planxar-les, però eren força incòmodes.

Després apareixen les fibres polièster, acríliques, soles o barrejades amb matèries naturals que varen dominar el panorama i cal dir que amb les microfibras i altres noves aportacions han aconseguit teixits amb una qualitat que mai s'haguessin obtingut amb les naturals. El futur més immediat serà amb el teixits intel·ligents que permetran la termoregulació del cos humà, la detecció i transmissió d'irregularitats patològiques a un centre mèdic, o canvis de color segons l'entorn...

Els avenços es produeixen amb la millora tecnològica, tant pel que fa a l'augment de producció, com de la qualitat i comporta també una millora de la seguretat laboral. No es pot comparar el risc d'un teler de garrot que convertia la llançadora en un autèntic projectil amb aquells que la trama es projecta per aire comprimit. O els nous banys de tint d'acer inoxidable i les màquines contínues d'estampats i els trens dels diferents acabats.

A redós de la nostra indústria tèxtil va sorgir una indústria de fabricació de maquinària que va bastir les nostres fàbriques, va exportar i va contribuir amb descobertes i patents, algunes com el sistema d'estiratge Casablanca de Ferran Casablanca i Planell (Sabadell) que va donar la volta al món o el teler IWER sense llançadora de Matesa.

Hi ha una tendència acceptada que en general la indústria tèxtil viatja de nord a sud i d'oest a est. Amb això es vol dir que el sector industrial canvia en tots els països capdavanters cap a sectors on el valor afegit al producte sigui molt alt i la tecnologia i mà d'obra més especialitzada, i deixen el sector tèxtil a un segon pla. S'estimen més crear, innovar i dirigir aquest mercats que produir, cosa que deixen per al tercer món amb molta mà d'obra i molt barata.

He citat un quart procés al parlar dels esmentats: filatura, tissatge i tintura acabats. Doncs el quart és la confecció. Malgrat la realització industrial del

teixits, les peces de vestir es feien artesanalment; també la roba de la llar per a les noies solteres que treballaven amb afany en el seu aixovar, la seva aportació a la nova llar. De cop s'industrialitza també aquest procés.

Quan s'inaugurà la primera botiga de vestits i peces de roba per a home confeccionades, a la Rambla de Barcelona, tothom va dir que duraria poc, que allò no podria pas tirar endavant. Qui es comprarà un vestit fet sense prendre mides i fer tres proves? Actualment és molt difícil trobar algú que dugui un vestit fet a mida.

El món tèxtil ara és molt diferent del que van conèixer i viure molts de nosaltres. Encara en queden alguns testimonis, pocs. El tèxtil del futur serà d'alta tecnologia amb teixits intel·ligents i unes prestacions funcionals impensables. Tenim algunes grans empreses tèxtils, multinacionals com Mango, però probablement i paradoxalment, sense cap treballador industrial. Els temps canvien.

El tèxtil a Mollet. Orígens i singularitats

Glòria Arimon, Jordi Bertran, M. Carme Macià,
Rosa M. Securún, M. Àngels Suárez, Joan Ventura

A Mollet, la indústria tèxtil té uns orígens força primerencs (mitjan segle XIX), per bé que inicialment modestos que no es poden comparar amb la llarga i important tradició industrial i protoindustrial d'altres poblacions vallesanes, com Sabadell o Terrassa, la indústria tèxtil molletana impulsa la industrialització i modernització de Mollet i del Baix Vallès.

La primera referència industrial a Mollet la trobem en el volum XI del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar*, de Pascual Madoz, una obra enciclopèdica publicada entre 1845 i 1850. Madoz parla de l'existència "d'una fàbrica de teixits de cotó" però no en diu ni el nom ni la ubicació.

Al llarg de la segona meitat del s. XIX tenim constància documental de l'existència d'un altra indústria tèxtil. Sabem que la fàbrica de cotó de Francesc Mateo estava situada al c/Migdia núm. 4, va funcionar del 1861 fins el 1877, i tenia deu telers manuals amb llançadora. Uns anys més tard, el 1893, es torna a obrir una fàbrica de cotó al mateix lloc, amb el nom de Guardiola Hermanos e Hijos. Tenia sis telers comuns amb llançadora i va tancar definitivament l'any 1899.

La primera indústria significativa

del sector és El Cotó (1871-1963)¹, també coneguda com el Vapor Vell i, en la seva darrera època com a Texal. És també la primera fàbrica a Mollet que incorpora el vapor com a font d'energia. Els anys més importants del Cotó van ser de finals del s. XIX fins a mitjan primera dècada del s XX

Al llarg de tot el segle XIX, el tèxtil molletà i vallesà es va centrar en els teixits de cotó. Amb el canvi de segle, Mollet trenca aquesta tradició. Tot just l'any 1900, s'instal·la una empresa important de teixits de seda, coneguda popularment com a Can Fàbregas i, en els darrers temps, com a Sedunion. Per tant, la presència d'una empresa sedera va ser una novetat i, amb el pas del temps, un tret diferencial entre Mollet i la resta del Vallès, dedicat a la indústria cotonera.

Can Fàbregas-Sedunion² (1900-2001) es converteix en l'empresa tèxtil més important de Mollet, tant en nombre de telers i treballadors com en la llarga trajectòria (101 anys). Tretze anys més tard del naixement de Can Fàbregas es funda una segona sedera, que competeix amb importància amb la primera i consolida el tret diferencial seder de Mollet. Es tracta de Can Mulà (1913-1971)³, que en els darrers temps també es coneix com a Itisa.

¹ Vegeu SUÁREZ (2015). Història del Cotó. Mollet del Vallès, 1871-1963. Notes, volum 30

² Vegeu SUÁREZ (2004). De Can Fàbregas a Sedunion. Notes, 19: 213-230; i SUÁREZ (2015). Breu recorregut històric per Can Fàbregas – Sedunion. Mollet del Vallès, 1900-2001. Notes, volum 30

³ Vegeu SECURÚN (2015). La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971. Notes, volum 30

Can Mulà, a més, presenta una gran singularitat respecte a la resta d'empreses instal·lades fins aquell moment a Mollet. Totes les iniciatives industrials anteriors havien vingut de fora, sobretot de la mà d'industrials barcelonins, que trobaven en Mollet una major competitivitat. En canvi, Can Mulà és una iniciativa 100% molletana, impulsada per un dels personatges més influents del Mollet de l'època: Frederic Ros i Sallent (1875-1956)⁴.

L'elecció dels industrials barcelonins per instal·lar les seves fàbriques a Mollet respon sobretot a la ubicació estratègica de la població. La proximitat a Barcelona i les bones vies de comunicació són fonamentals. L'any 1837 es construeix la nova carretera, que reforça l'antic camí Ral; el 1854 arriba el ferrocarril de França, el 1880 el del Calderí i el 1886 el del Nord. Mollet tenia sòl disponible de fàcil edificació, aigua abundant (provinent sobretot de pous i mines) i un microclima favorable, amb una humitat ambiental elevada, tan necessària per a la teixidura i la manipulació del fil. A més, el sòl era més econòmic que a Barcelona i la mà d'obra també resultava més barata i era menys conflictiva, perquè no hi havia tradició industrial ni sindicalista.

Amb Can Mulà, Can Fàbregas i el Cotó s'inicia una època de prosperitat industrial que només es veu truncada breument per la guerra, tot i que la recuperació és ràpida i s'assoleixen els nivells de màxima productivitat durant les dècades del cinquanta i seixanta, quan el nombre total de treballadors és d'unes 1.400 persones, la majoria dones (cal tenir en compte

que l'any 1950 Mollet del Vallès tenia 6.614 habitants).

A partir de 1940 s'hi suma la producció a domicili, en petits tallers o en indústries familiars⁵. Aquest model tindrà el seu màxim exponent durant els anys cinquanta i seixanta, amb 12 empreses en funcionament, que produeixen una gran diversitat de productes i donen feina a més d'un centenar de persones. Les més importants són Rayalse, Tèxtil Mollet i Les Alfombres (Herederos de J. Canals). També cal destacar, per la llarga trajectòria de més de 60 anys, les Cintes (1942-2004), que va ser el primer petit taller que va obrir portes i també el darrer en tancar.

Les dècades dels anys seixanta i setanta es viu la gran crisi del tèxtil. Can Mulà tanca el 1971, però Can Fàbregas s'associa amb Batlló l'any 1973, amb el nou nom de Sedunión, i resisteix amb força fins el 2001. Alhora, dues empreses importants del Barcelonès s'instal·len a Mollet⁶: Shappe-tex, més endavant Texlene (1963-1981), relacionada amb La Seda de Barcelona i La España Industrial (1972-1981). L'arribada d'aquestes dues empreses i la modernització de Sedunión permeten que a principis de la dècada del setanta encara hi hagi unes 1.200 persones ocupades en el sector tèxtil. Malgrat la forta crisi, encara a la dècada del vuitanta, obren portes tres petites empreses, dues de les quals –Cosmos de Tints i Aprestos y Acabados Mollet–aprofiten part de les instal·lacions de La España Industrial que havia tancat el 1981. Sedunión tanca el 2001, les Cintes el 2004 i Cosmos de Tints el 2007. Avui no hi ha cap indústria tèxtil en funcionament a Mollet.

⁴ Vegeu ARIMON (2015). Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès. Notes, volum 30

⁵ Vegeu MACIÀ (2015). Tallers familiars i petites indústries tèxtils a Mollet del Vallès. Notes, volum 30

⁶ Vegeu MACIÀ (2015). Els darrers batecs del tèxtil a Mollet del Vallès: Shappe-tex (Texlene) i La España Industrial. Notes, volum 30

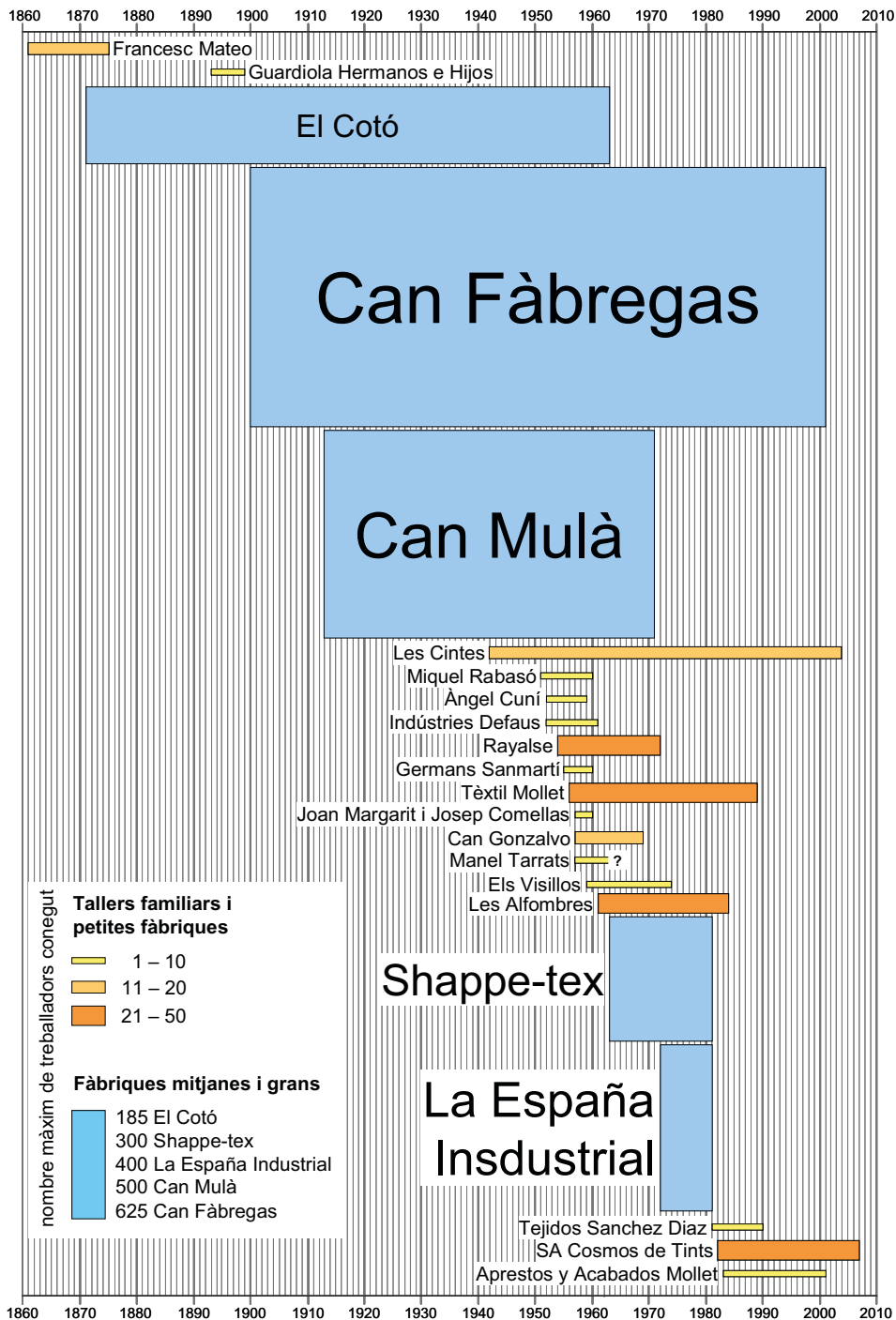
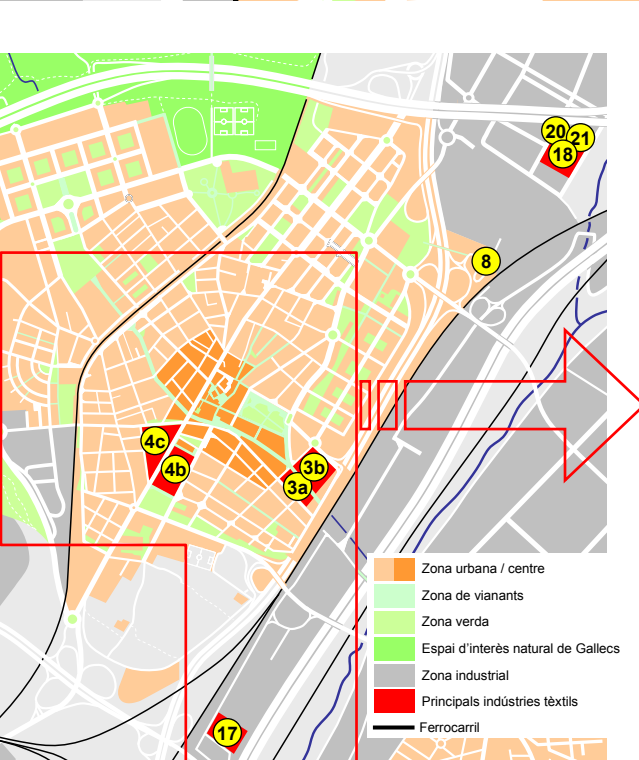
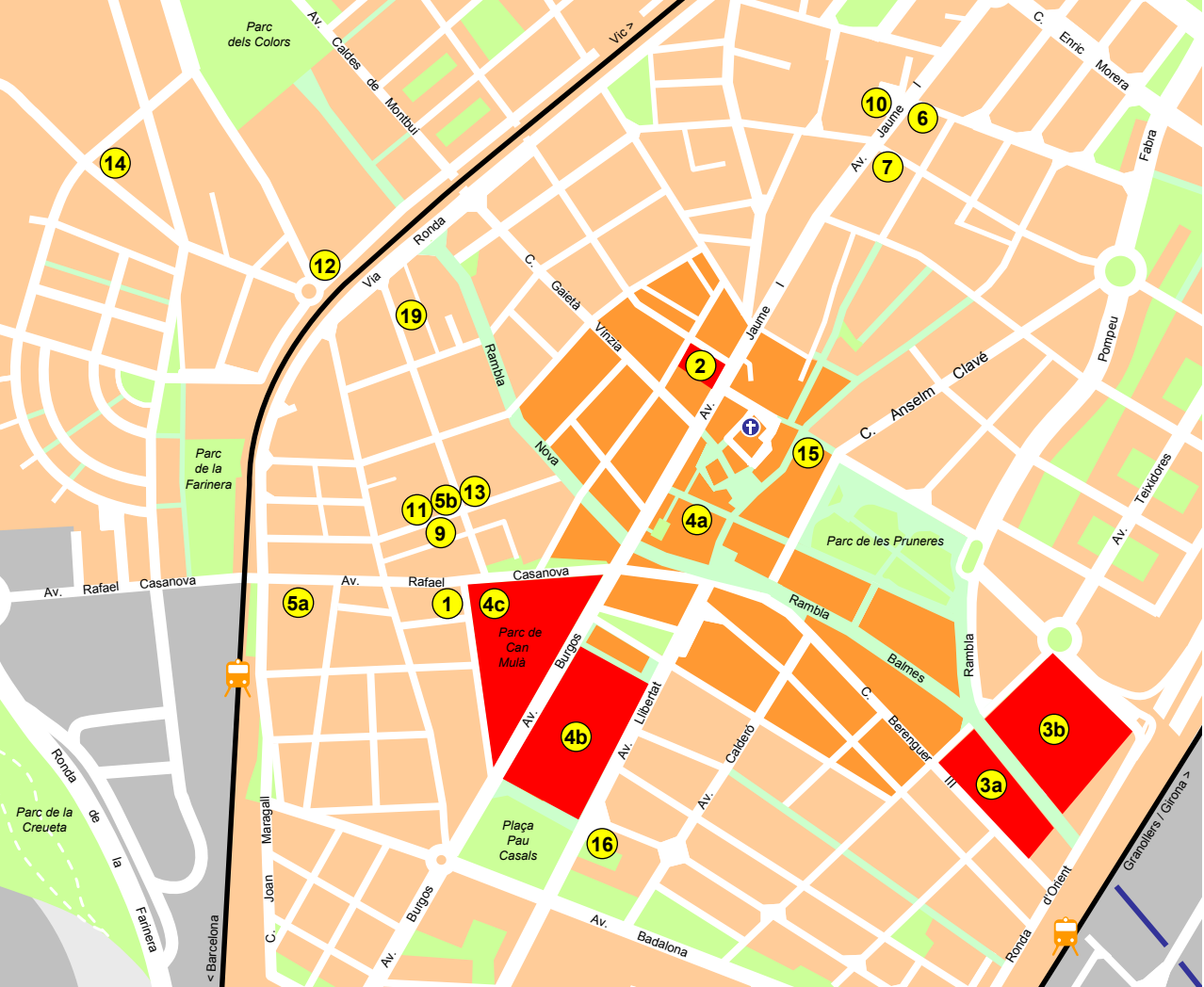
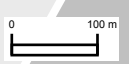
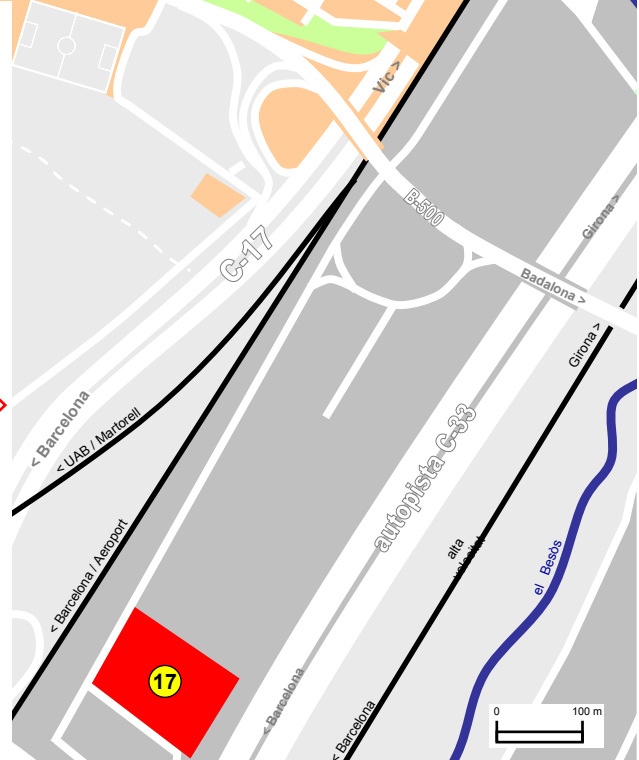


Figura 1. Cronologia de la indústria tèxtil de Mollet del Vallès on s'indica la importància de cada empresa en funció del nombre màxim conegut de treballadors. Jordi Bertran



- Zona urbana / centre
- Zona de vianants
- Zona verda
- Espai d'interès natural de Gallecs
- Zona industrial
- Principals indústries tèxtils
- Ferrocarril



?	Nom i ubicació desconeguts. Segons el Diccionari geogràfic de Madoz, abans de 1845 ja existia una fàbrica de cotó a Mollet.
1	Francesc Mateo (1861-1875) Guardiola Hermanos e Hijos (1893-1899)
2	El Cotó = Vapor Vell (1871-1963): Claudio Arañó Arañó (1871-1877), Claudio Arañó y Compañía (1877-1884), Viuda e Hijos de Claudio Arañó (1884-1885), Sucesores de Juan Tomàs Vallvé (1885- 1905), Viuda e hijo de José Fusté Saladrigas (1919-1933), Fàbrica de tejidos de algodón Isidoro Valls (1934-1943), Texal SA (1944-1963)
3	Can Fàbregas (1900-2001): a) Cayetano Fàbregas Rafart (1900-1944), Juan Fàbregas Jorba e Hijos (1944-1958), Sederias Jorge Fàbregas SA (1958-1972); b) Sedunion SA (1973-2001)
4	Can Mulà (1913-1971): a) Arimany y Griñau (1913-1915) i Guiñau y Ros (1915-1923); b) Ros y Campaña (1923-1931), Sedas Ros Campaña SA (1931-1948), Indústria Tèxtil Ibèrica SA = Itisa SA (1948-1971); c) torre de Can Mulà, antiga residència de la família Ros, avui biblioteca i parc de Can Mulà
5	Les Cintes = Cintas Marol (1942-2004): a) Oliveras y Martí (1941-1949), Oliveras y Martí SL (1949-1961), Jacinto Oliveras Lapasset (1961-1950); b) Jacinto Oliveras Lapasset (1950-1968), Jacinto Oliveras SL (1968-1972), Jaime Oliveras Argelaguet (1972-2004)
6	Miquel Rabasó SL (1951?-1960)
7	Àngel Cuní (1952-1959)
8	Indústries Defaus SL (1952-1961?)
9	Rayalse SL (1954-1972?)
10	Germans Sanmartí (1955-1960?)
11	Tèxtil Mollet (1956-1989): Tèxtil Mollet SL (1956-1961), Tèxtil Mollet de Pau Martí (1961-1974?), Teixits Mollet SA (1974?-1989)
12	Joan Margarit i Josep Comellas (1957-1960)
13	Can Gonzalvo = Tèxtil Gelpí (1957-1969?)
14	Manel Tarrats (1957-19??)
15	Els Visillos = Cortinatges Josep Colomer (1959-1974)
16	Les Alfombres = Herederos de J. Canals SL (1961?-1984)
17	Shappe-tex = Terlenka = Texlene (1963-1981): Fitex SA = Fibras Texturadas SA (1963-1966), Schappe-tex SA (1966-1973), Texlene SA (1973-1981)
18	La España Industrial SA (1972-1981)
19	Tejidos Sánchez Díaz SA (1981?-1990): Hermanos Sánchez Díaz, SA (1981?-198?), Tejidos Sanchez Diaz SA (198?-1990)
20	SA Cosmos de Tints (1982-2007) [ocupa una part de les instal·lacions de La España Industrial]
21	Aprestos y Acabados Mollet SA (1983-2001) [ocupa una part de les instal·lacions de La España Industrial]

Figura 2. Mapa de les empreses tèxtils de Mollet del Vallès. Jordi Bertran

Història del Cotó.

Mollet del Vallès, 1871-1963

M. Àngels Suárez González*

Resum

El Cotó és la primera fàbrica tèxtil de Mollet que fa servir el vapor com a força motriu, així com la més important de les indústries molletanes dedicades al cotó. Hem reconstruït la seva història des de 1871, en què obre amb el nom d'Arañó fins el 1963, en què tanca amb el de Texal SA. Durant tot aquest temps el Cotó va ser portat per diferents empreses i va canviar de propietaris en tres ocasions. Sempre van ser empreses de fora de Mollet.

Paraules clau: Arañó, cotó, Escubós, fàbrica, Fusté, Mollet del Vallès, Texal, tèxtil, Tomás, Valls, vapor vell

1. Claudio Arañó i Arañó (1871-1884)

L'origen de la fàbrica anomenada El Cotó, coneguda també com a Vapor Vell –i en la darrera etapa, Texal SA–, té relació amb una empresa industrial de fora de Mollet, A. Escubós y Cía.

El febrer de 1867, aquesta empresa formada pels industrials Antoni Escubós i Roura i Claudio Arañó i Arañó, tots dos fabricants de Barcelona, adquireix en emfiteusi l'edifici de la cantonada dels carrers Jaume I amb S. Llorenç i el terreny situat a la part posterior.

Part d'aquestes propietats estaven en mans d'un dels grans propietaris i promotor de Mollet, Fèlix Ferran Coll, que

també va ser alcalde durant uns anys, al segle XIX¹. Una altra part estava en mans de la família de Josep de Calderó i Pujadas. Les escriptures donen a entendre que ja existia una fàbrica en aquests terrenys:

“Obtienen todo aquel edificio que para fabricación y habitación del encargado de ella tiene y posee en el mismo pueblo de Mollet, calle de Carretera, nº 14 de Barcelona a Vich. Compuesto de planta baja una y otra y primer piso conteniendo de ancho a la parte de delante setenta palmos a la de detrás setenta y tres palmos, y ciento treinta y siete palmos de largo o fondo todos lineales poco más o menos. Que linda a levante o sea por el frente con la calle de la carretera que de Barcelona dirige a Vich, a mediodía o sea por la derecha con casa de Buenaventura Pelegrí, a poniente o sea a la espalda con el pedazo de terreno que luego se designará y va comprendido en este contrato; y al norte o izquierda con la calle que pasa entre la fàbrica que se establece y la casa de Juan Mutgé; cuyo edificio que se establece está situado en parte de la tierra que los madre e hijo D^a Eulalia Casals de Calderó y D. José de Calderó, vecinos de Alella, establecieron al citado Juan Mutgé, vecino de Mollet, según escrituras a 14 de julio de mil ochocientos cuarenta y dos.”

79

* Historiadora. msuarez@xtec.cat

¹ Fèlix Ferran Coll (1814-1895) Natural de Martorelles, veí de Mollet i pagès. Va ser propietari de can Fonolleda i un dels més actius en les millores tècniques i productives de l'agricultura vallesana. Alcalde de Mollet del 1855-1857 i 1859-1861.

El cens que l'empresa A. Escubós y Compañía havia de satisfer era de 90 duros anuals que, tal com establia l'escriptura, havien de pagar-se amb moneda metàl·lica d'or o argent:

“Que por censo y mejoras hacederas deberán pagar y satisfacer anualmente al establecimiento Félix Ferrán y a los suyos perpetuamente la cantidad de noventa duros en moneda metálica de oro o plata con exclusión de la de cobre, abonarés de calderilla y toda otra clase de papel moneda, por anualidades anticipadas empezando la primera entrega y paga en el día de hoy...”

L'any 1871 s'obre la fàbrica de cotó amb el nom de Claudio Arañó Arañó i va ser la primera fàbrica a Mollet que va incorporar el vapor com a font d'energia. Durant molt de temps la xemeneia va formar part del paisatge molletà. El primer any tenia 30 telers mecànics de cotó amb llançadora moguts per vapor, el següent va ampliar el nombre de telers fins a 58 i es va mantenir així fins que tanca l'any 1884. El nombre de treballadors era d'uns 90.

Claudi Arañó ja tenia una fàbrica de



Figura 1. Claudi Arañó i Arañó va obrir la fàbrica del Cotó de Mollet a l'any 1871.

teixits a Santa Perpètua, el Vapor Arañó, creada l'any 1857. De fet, el carbó que feien servir les calderes arribava per la línia de Granollers a Barcelona a l'estació de Mollet, i des de Mollet es transportava en carro fins a Sta. Perpètua.

Claudi Arañó i Arañó (Barcelona 1827-1884) va ser un dels personatges més destacats de l'economia catalana. Membre del consell d'administració del ferrocarril i les mines de Sant Joan de les Abadesses, també va ser vocal del Consell d'Administració de la sucursal del Banc d'Espanya, oberta a Barcelona el 1874. Era un dels empresaris tèxtils més importants de Sant Martí de Provençals i seguint l'exemple del seu pare, també es casà amb una cosina, Carolina Arañó i Matallana.

L'empresa Claudio Arañó y Compañía es dedicava al teixit de mescla: llana barrejada amb cotó i seda. Els seus coneixements i l'experiència amb aquestes tres fibres foren la base per encetar la indústria dels teixits de mescla. El seu soci, Antoni Escubós i Roure pertanyia a una antiga família de llaners de Mataró. L'any 1853 va fundar a Sant Martí de Provençals una fàbrica de teixits de mescla, el Vapor de la Llana. Es va associar amb l'empresari Claudi Arañó, que donà com a resultat la societat Antoni Escubós i Cia. El 1867, a causa de l'avançada edat i de la delicada salut d'Escubós, l'empresa esdevingué Escubós i Arañó. És el mateix any en què s'adquireixen les propietats a Mollet. L'any 1877, amb la defunció d'Antoni Escubós, el grup industrial passa a anomenar-se Claudi Arañó y Compañía.

L'any 1884 mor Claudi Arañó i l'empresa, amb el nom de *Viuda e Hijos de Claudio Arañó* passa a ser gestionada per la vídua, Carolina Arañó i Matallana. Aquell any es tanca la fàbrica del Cotó a Mollet, tal com Vicenç Plantada recull en una de les seves cròniques:

“Fa cosa de sis mesos, que s'ha parà

la fàbrica de vapor que hi havia a on treballaven unes noranta persones, havent passat fins ara amb la confiança de que es tornaria a obrir, però aquesta fuig, atès que van arrancant els telers i se'ls emporten. Estrany sembla que en un poble que es pot dir es un arrabal de Barcelona, que hi ha gent per treballar a les fàbriques, que l'aigua en molts punts està a cinc o sis metres de fondària, no vinguin capitals per edificar un o més vapors².

La fàbrica, però, només va estar tancada un any. La família Arañó va optar per llogar gran part de les naus industrials a d'altres industrials per rendibilitzar-les. A Mollet, el llogater era la societat Sucesores de Juan Tomás Vallvé.

2. Sucesores de Juan Tomás Vallvé (1885- 1905)

Aquesta empresa va obrir la fàbrica de Mollet l'any 1885 amb 103 telers mecànics i manté aquest nombre durant els vint anys que funciona. Van treballar-hi 185 persones fins que el 1905 tanca. En tot aquest temps, l'única variació que es va registrar com a



Figura 2. Vista de la xemeneia del Cotó des de Can Pujol, 1902

adquisició de maquinària va ser, l'any 1883, la compra d'una màquina de parar o encoladora per aprestar la roba.

Vicenç Plantada parla de la fàbrica de Mollet a la seva Geografia local:

“Contribueixen á aquesta riquesa dos fàbricas mogudas per vapor. L'una és de teixits dels Srs. Successors de Joan Tomás y Vallvé, en la que hi han 103 telers ocupants, 25 homes i 160 donas, quins jornals importan uns 24,960 duros á l'any, i que's dedica principalment á teixits de cotó. L'altra es de serrar fusta pera embalatges, dels senyors Moretó germans”.³

D'aquests 185 treballadors, només sabem el nom d'un, Joan Martí i Burés, que feia de majordom a la fàbrica⁴.

L'empresa es dedicava a la fabricació de teixits de llana i cotó; la raó social era a Barcelona, a la plaça de l'Àngel, 12. El fundador, Joan Tomàs i Vallvé (1812-1877), va néixer a Valls (Tarragona) en el si d'una modesta família. El 1840 va crear l'empresa Juan Tomás y Vallvé, es casà amb Maria Salvany Artigas i van tenir 11 fills; entre ells, Josep, diputat a Corts, i Joan, distingit poeta i literat. El seu fill Josep descriu l'ascens econòmic de la família:

«Mi padre era hijo segundón de un fabricante no muy acomodado. Cuando yo nací, se hallaba de obrero en una fábrica, lo mismo que mi madre, que empezó su vida de trabajo á los cinco años. A fuerza de laboriosidad y economía, ahorraron, y con el ahorro montaron una máquina para fabricar ligas, industria de sus abuelos, y así, con su constancia, trabajando noche y día, llegaron mis padres, que ya están en el cielo, á criar, —once hijos, de los que vivimos nueve, y á tener una fábrica de cierta importancia, que aún continua-

² Vicenç Plantada. *Obres completes*. Ferran Pérez. Vol 1, pàg. 77. Crònica de la Renaixença, 19 gener 1884

³ Vicenç Plantada. *Obres completes*. Ferran Pérez. Vol 2, pàg. 55. Tret de la Geografia local de Mollet de 1893 de Plantada i el mestre públic Josep Payà.

⁴ Expedient núm. 1416. Data 9-11-1892. AMMV

mos explotando mis hermanos y yo, y donde encuentran el pan cotidiano muchas honradas familias.

En esa fábrica empecé yo á trabajar á los trece años, á cuya edad abandoné la escuela, porque siendo el mayor de la familia, debía ser el primero en ayudar á mis padres, que trabajaban día y noche. A las cinco de la mañana en invierno y á las cuatro en verano, nos levantábamos mi madre y yo á abrir la fábrica; que para ganar dinero hay que trabajar constantemente”⁵.

L’empresa Successors de Joan Tomás y Vallvé tenia també, des de mitjans de segle XIX, una fàbrica de teixits de cotó a Granollers, la de la Font de l’Escot, que va ser la primera de la ciutat en fer servir la força del vapor com a font d’energia⁶.

Del 1905, en què es tanca el Cotó, fins el 1919, que torna a obrir com una nova empresa, no tenim dades.

3. Societat Viuda e hijos de José Fusté Saladrigas (1919-1933)

L’any 1917, l’empresa de Claudio Arañó, que encara posseïa la titularitat sobre les propietats del Cotó, lloga la fàbrica a la societat Viuda e hijos de José Fusté Saladrigas per un termini de deu anys, al preu de 1.740 pta. anuals. A les escriptures hi ha una descripció detallada de la finca:

“Casa fábrica, con sus dependencias, patios y demás anexos a la misma, señalada con los números doce y catorce en la calle de la carretera de Barcelona a Ribas. ocupando una superficie de catorce áreas, treinta y cuatro centiáreas y cinco deci-

82



Figura 3. Treballadors de la fàbrica de Successors de Joan Tomás Vallvé, any 1889

⁵ El Heraldo de Madrid 19-4-1891

⁶ La Veu del Vallés, Granollers, 1-5-1898, p 7

metros. Linda por su frente, Este, parte con la carretera y parte con casa de Pedro Rosés, por la derecha sur, parte con este ultimo y parte con finca de doña Josefa Esteve de Miguel, por detrás, oeste con una calle o paso para los censualistas de Don Jose de Calderó y por la izquierda, norte, con una calle sin nombre.

La finca se formó en tres designas de superficie, dos de ellas se halla afectada al censo en nuda de percepción, de pensión anual 450 ptes pagadera el primero de enero a Don Felix Ferrán i Coll o sus sucesores; en cuanto a la tercera designa se tenía por don José de Calderó, al censo de pensión anual 64 ptes y que fue redimido y absuelto por don José de Molins, sucediendo a don José de Calderó el veintiocho de mayo de 1915.”

Josep Fusté Saladrigas va ser un fabricant de “teixits de lli, cotó i les seves mescles” que tenia el despatx al c/ Girona, 7, de Barcelona. Quan mor el 1916, la seva vídua, Dolors Perearnau Camprubí, constitueix l’empresa Viuda e hijos de José Fusté Saladrigas (els fills són Rossend i Jaume Fusté Perearnau). Tres anys després, quan Jaume mor, l’empresa passa a dir-se *Vda. e Hijo de José Fusté Saladrigas*. Quan obre les portes l’any 1919 l’empresa declara 79 telers: 10 telers jacquard i 69 telers de mescla. A finals de l’any 1920 Dolors Perearnau, com a gerenta de l’empresa, compra a Claudi Arañó Arañó (fill) la fàbrica del Cotó per 25.000 pta.

La fàbrica va creixent: es fan obres, es construeixen noves finestres i s’amplia la maquinària. El 1926 tenen un centenar de telers: 10 telers jacquard, 85 telers mescla i 5 telers més de mescla⁷. Però malgrat aquest creixement, l’empresa fa suspensió de pagaments el juliol de 1928 i es veu obligada a fer un conveni amb els creditors pel qual s’estableix la continuació dels ne-

gocis de la pròpia societat amb el mateix nom, però sota la direcció de la companyia *Viñas-Goig Desperdicios Algodón SA*, que es reserva el dret de desistir de la continuació del contracte. En aquest cas, l’entitat *Vda. e Hijo de José Fusté Saladrigas* faria cessió de tot l’actiu als creditors o a la persona o entitat a qui aquests nomenessin. I, efectivament, el març de 1933, la societat companyia *Viñas-Goig Desperdicios Algodón SA* comunica al Sr. Fusté i als seus creditors la voluntat de cessar en la direcció dels negocis.

La Junta de creditors acorda nomenar l’altre compareixent, Isidoro Valls Martorell, com a comprador del terreny i l’edifici-fàbrica de Mollet, “con toda su maquinaria, útiles, accesorios, motores, recambios, muebles y cuanto se halle en ella instalado, que la sociedad suspensa posee; y autorizar a la representación de esta para formalizar dicha venta por el precio de noventa mil pesetas que retendrá el comprador en su totalidad hasta que se justifique la cancelación en el registro de la propiedad de la anotación preventiva de embargo”.

El març de 1933, Rosendo Fusté Perearnau, com a liquidador de la dissolta societat *Viuda e Hijo de José Fusté Saladrigas*, signa la venda del Cotó a favor d’Isidoro Valls Martorell. Amb els nous propietaris, la fàbrica passa a anomenar-se *Fàbrica de tejidos de algodón Isidoro Valls*.

4. Fàbrica de tejidos de algodón Isidoro Valls (1934-1943)

“En aquella època, a l’inici de la República, es podien comprar indústries a bon preu i això és el que va fer el meu avi. Va comprar la fàbrica per 90.000 pta. de l’any 1933, això era molt econòmic”.⁸

Isidor Valls Martorell (1875-1950)

⁷ Contribució Industrial 1926. AHMMV

⁸ Testimoni de Santiago Valls Roca, nét d’Isidor Valls Martorell

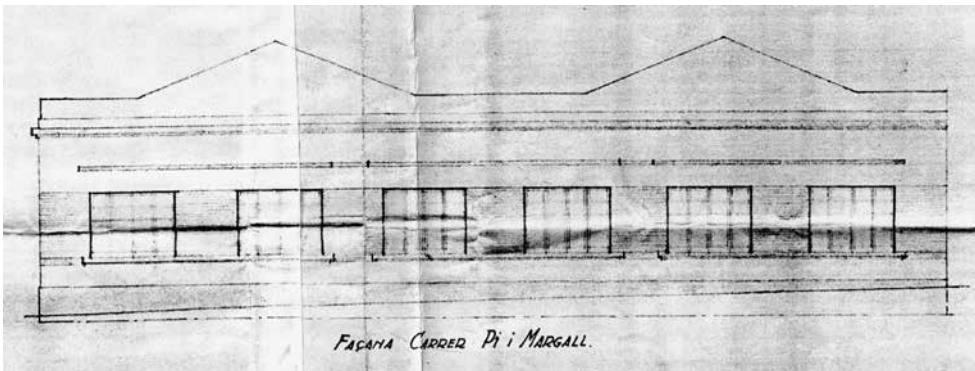
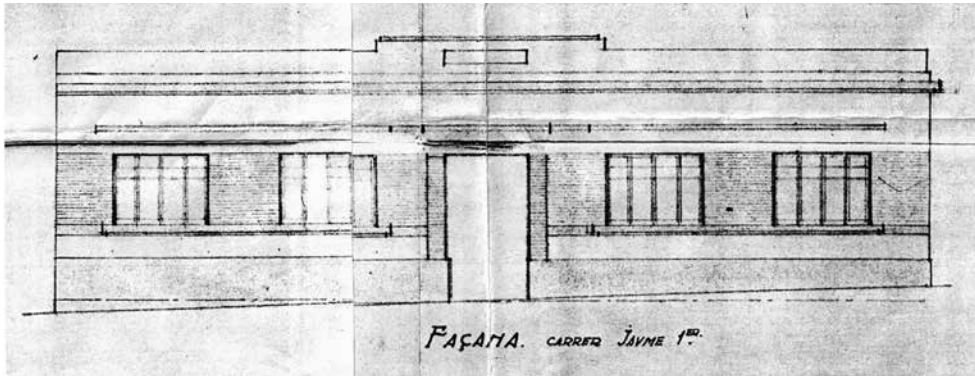


Figura 4. Isidor Valls Martorell va comprar la fàbrica del Cotó l'any 1933

era un industrial de Barcelona que es dedicava a la compravenda i transformació d'articles de cotó, raió i les mescles. Tenia el magatzem al c/Bruc, 35 i estava casat amb Dolors Volart Costa, filla d'una important família dedicada a la indústria tèxtil, *Volart Encajes y Tejidos SA*. Isidor Valls feia de gerent de l'empresa de la seva dona. El matrimoni va tenir 5 fills, els grans es van col·locar a l'empresa Volart i el petit dels nens, Santiago Valls Volart, ve al Cotó de Mollet, primer com a gerent i després com a propietari. Isidor Valls, de seguida que compra la fàbrica, l'any 1933, comença a dur a terme un projecte de reformes d'ampliació del local abans d'obrir-lo, ja que havia estat tancat durant molt temps.

L'any 1934 la fàbrica obre a la mateixa adreça, Jaume I, 65, amb 15 telers mecànics. L'any següent ja en té el

84



Figures 5 i 6. Dibuix de la façana del c/ Jaume I i de la façana del c/ Pi i Margall, actualment St. Llorenç

doble, 30, que manté durant deu anys sense canvis, fins el 1944. Durant la Guerra Civil la fàbrica continua funcionant i manté com a gerent Santiago Valls. L'abril de 1939, es torna a posar en marxa i es contracta de nou al personal, sense tenir en compte l'antiguitat d'abans de la guerra. L'any 1942 el nombre de treballadors era de 73 i el director de la fàbrica era Francisco Grau Iglesias, que havia tingut una botiga d'olis i sabons a Barcelona i va venir a viure a Mollet durant la guerra. Va ser director del Cotó fins que es va retirar.

5. Texal SA (1944-1963)

El desembre de 1943 la família Valls decideix transformar l'empresa en una societat anònima i es constitueix l'empresa Texal. Santiago Valls és nomenat gerent de la nova Societat pels accionistes i uns mesos més tard té lloc la venda oficial de les propietats d'Isidor Valls a Texal SA per 36.533 pessetes. La societat també acorda pagar un sou de 2.000 pessetes al mes a Santiago Valls pels treballs de gerent i director dels negocis de l'empresa.

Isidor Valls proposa el nom de Texal, que correspon a l'abreviació de dues paraules: "Textil-Algodonera", i reflecteix el producte que fabricava. A més, com a anagrama de l'empresa tria



Figura 7. Anagrama de Texal, que representa l'escultura dels lluitadors de Praxíteles



Figura 8. Vista dels exteriors del Cotó c/St. Llorenç

85

el dibuix de dos lluitadors que evocuen l'escultura grega dels lluitadors de Praxíteles. El domicili social el mantenen al C/ Bruc, 35 de Barcelona. El 1944, la nova empresa obre les portes amb l'ampliació de la maquinària fins a 90 telers mecànics, 4 ordidors, 8 bobinadors, 6 canilleres i un grup electrogen, necessari a causa de les restriccions de llum.

La indústria fabricava teixits de ratlles i quadres destinats especialment a la confecció de camises i pijames. La producció normal era de 500.000 m. i la capacitat màxima de producció, de 600.000 m. Fabricaven popelín per a camises i tota classe d'articles de cotó en amples de fins a un metre.

El maig de 1950, amb motiu de les noces d'or d'Isidor Valls Martorell i la seva dona, Dolors Volart Costa, els treballadors de la fàbrica els felicitaren fent un llibretó amb el recull de les signatures de tots els obrers. N'hi ha 106, la majoria llegibles. El mateix any, el desembre

Los obreros y empleados de la Empresa Texal, S. A. como prueba de agradecimiento a Don Isidoro Valls y esposa, con motivo de sus bodas de Oro, les ofrecen este libro con sus firmas, deseándoles que Dios les de largos años de vida para alegría de su familia y bienestar nuestro.

Mollet, Barcelona, 30 de mayo 1950

Figura 9. Els treballadors de Texal van regalar a Isidor i la seva dona un llibre amb la signatura de tots els treballadors amb motiu de les noces d'or, l'any 1950



Figura 10. Santiago Valls, fill d'Isidor Valls, va succeir el pare a l'empresa Texal des de 1950 fins a la seva mort, el 1959

86

de 1950, moria Isidor i el seu fill, Santiago Valls, es feia càrrec de l'empresa. De Santiago Valls, el seu fill ens diu: "El meu pare tenia un caràcter optimista, era una persona de temperament obert, simpàtic; era un comerciant"

Amb Santiago Valls la fàbrica continua la seva marxa. Els treballadors feien una jornada de 8 hores diàries, amb dos torns: matí i tarda; es treballaven 300 dies l'any, amb setmanes de treball de dilluns a dissabte al matí. Els productes es venien sobretot a Catalunya (del 70 al 80%), a València, Andalusia i també a l'Àfrica, per fer vestits.

Durant la dècada dels cinquanta, a la fàbrica es van anar fent petites obres i es va adquirir nova maquinària: el 1954 se suprimeix un portal que donava accés al c/Jaume I i es construeix un altell; el 1955 es construeix un departament a l'interior de la fàbrica i el 1956 es pinta la façana del c/S. Llorenç cantonada c/Vicenç Plantada.

A la fàbrica treballaven rodeteres, cabdelleres, ordidores, nuadores, bit-

llaires, teixidores i repassadores. L'empresa funcionava tan bé que la fàbrica de Mollet es va quedar petita. Llavors Santiago Valls decideix deixar la fàbrica de Mollet, de 1.300 m², que ja no es podia ampliar més, i construir-ne una de nova a Polinyà. El 1957 compra els terrenys on hi havia el camp de futbol, que li costen 50.000 pta. (era a l'entrada del poble i es va traslladar més amunt. Valls dóna 25.000 pta. per pagar les despeses del trasllat).

Malauradament, Santiago Valls Volart, gerent de Texal, es va posar malalt i va morir l'any 1959. El projecte inicial de fer una gran fàbrica de quatre naus amb el cicle complet no es va dur a terme; es va quedar amb una sola nau on es van instal·lar 50 telers nous que

⁹ Testimoni de Santiago Valls Roca. Entrevista de juliol de 2014



Figura 11. Una ordidora en plena feina a la fàbrica del Cotó

87

va fabricar l'empresa Bracons, de Roda de Ter, però Santiago Valls ja no va arribar a veure'ls. Aleshores, la seva dona, Montserrat Roca Plans, passa a ser la gerenta de l'empresa. Intentar tirar endavant la fàbrica, però a principis dels anys seixanta comença a anar malament per un conjunt de circumstàncies que fan que l'any 1963 tanqui: l'arribada de fibres artificials com el tergal; el fet de no poder fer front a la competència de les grans fàbriques, que podien fer grans tirades a preus més econòmics; el canvi de moda, en preferir els clients els colors llisos i, sobretot, la competència de les importacions de la Xina¹⁰. La fàbrica resisteix fins l'any 1963, en què tanca.

En aquell moment tenia en plantilla 56 treballadors; totes eren dones excepte els dos directors (Florentino Sanza i Josep Grau), els tres contrames-

tres (Ramon Soler, Francisco Rodríguez i Manuel Tarrats), un manyà (Antonio Sanmartí) i un peó (Jaume Carafí). És a dir, hi havia 7 homes i 49 dones. Una vintena de teixidores cobraven entre 1.550 i 2.462 pta. al mes. El sou de les dones estava sempre per sota del dels homes: el peó de la fàbrica guanyava més que la millor pagada de les teixidores i quasi el triple que una canillera. Els contramestres cobraven un sou d'entre 4.156 i 4.908 pta. al mes.

A la fàbrica hi treballaven 20 teixidores, 5 repassadores, 2 escriventes, 5 rodetes, 1 ovillera, 4 ordidores, 8 nuadores i 3 canilleres. L'edat era més aviat alta: vint persones tenien entre 30 i 39 anys, set entre 40 i 49, quinze entre 50 i 59, onze entre 20 i 29, dues tenen menys de 20 anys i dues tenien més de 60.

L'empresa va començar a comptar l'antiguitat dels treballadors després de

¹⁰ La primera causa fou la mort del propietari, en Santiago Valls, l'any 1959

Figura 12. Llista dels treballadors de la fàbrica amb la categoria i el sou de cadascú segons "promig pres de l'1 de maig del 1962 al 30 d'abril 1963

1963

FABRICA MOLLETA

Categoria	Apellidos y nombre	Estado	Hijos	Nacido	Entrada	Edad	ANTIGÜEDAD AÑO Mes
Peón	CARAFI Sagales Jaime	C.	2	15-8-17	31-3-58	45	5 2
Limpieza	Sanchez Sammartin Juana V.	S.	5	22-9-01	5-5-58	61	5
Enc.Almacen	Folguera Vilardebó M ^a	S.		8-12-11	1-2-43	51	20 3
Rodetera	Comde Arjona Antonia	C.	4	8-4-18	28-7-58	45	4 10
"	Clins Ponsori Vicenta	C.	2	27-10-12	23-6-58	50	4 11
"	Roca Cintas Carmen	C.		15-1-26	16-4-45	37	18
"	Bellavista Ventura Rosa	C.		3-12-19	10-5-39	27	24
Ovillera	Palazón Palazón Julia	C.	3	7-11-26	4-11-57	36	5 7
Urdidora	Sola Gallardo Mercedes	S.		9-3-39	7-10-57	24	5 8
"	Reche Vidal Juana	C.	2	20-6-32	18-3-57	31	6 2
"	Hinou Feisben Rosa	C.		26-9-32	13-2-47	30	16
"	Jorba Punsola Francisca	C.		28-1-17	22-4-46	46	17 1
Anudadora	Cabañeros Zurrón Celia	C.	2	18-3-26	19-9-58	37	4 8
"	Molina Padilla Maria	C.	1	24-7-25	26-4-57	36	6 1
"	Serrats Salarich Carmen	S.		28-9-38	9-3-53	24	10 2
"	Gudens Solé Carmen	S.		4-10-29	21-5-51	33	12
"	Ferrer Sadurni Rosa	C.		6-2-34	16-3-49	28	14
"	Garción Moreno Isabel	C.		16-8-08	3-3-49	24	14 2
"	Manzanares Lopez Juana	C.		1-4-20	3-2-40	43	23 3
"	Forner Casadesus Montse	C.		11-9-10	10-5-39	52	24
Canillera	SOLANS Sisó Vicenta	S.		15-11-46	27-2-61	16	2 3
"	Domingo Muntal Remedios	S.		16-10-44	27-6-60	18	3
"	Roca Farré Josefa	S.		5-10-38	16-2-53	24	10 3
Tejedora	Trullas Salbillas Carmen	S.		8-4-41	11-8-62	22	1
"	Ruiz Garcia Martina	C.		25-1-32	16-1-56	31	7 4
"	Muns Gots Dolores	C.		10-1-16	31-10-55	47	7 7
"	Lopez Urcia Josefa	S.		21-8-23	10-10-55	29	7 7
"	Ventura Pujol Ana	S.		9-4-30	23-5-55	33	8
"	Garcia Palazón Para	C.	2	16-1-25	5-1-53	38	10 4
"	Palazón Palazón Ana	S.		26-4-31	6-8-54	26	3
"	Solans Sisó Rosa	S.		7-7-34	30-4-51	28	12 1
"	Sisó Pujol Montserrat	C.	2	1-1-05	24-7-50	58	12 10
"	Maria Garcia Legas	S.		6-4-25	5-12-49	36	13
"	Oliver Legas Candida	S.		25-11-22	19-9-49	50	13 3
"	Raqui Molins Consuelo	C.		5-12-28	1-10-47	34	15 7
"	Punta Basquena Maria	C.		26-5-33	16-6-47	30	16
"	Pacundo Sauri Perera	S.		23-7-30	14-12-44	32	18 5
"	Comadrón Altayó Peresa	C.		10-11-29	13-12-43	33	19 5
"	Garriga Miguel Jacinta	C.		12-8-30	20-8-40	33	23 4
"	Pacundo Sauri Serafina	C.		19-8-23	18-2-39	39	23 8
"	Barnils Pidevall Montse V.	C.		13-9-11	10-5-39	51	24
"	Roca Placies Carmen	C.		2-6-09	10-5-30	54	24
"	Tió Ventura Esperanza	C.		1-1-05	10-5-39	58	24
Repañadora	Frat Gubianas Montserrat	C.	3	24-12-8	25-9-61	54	1 8
"	Llusada Monros Irene	S.		30-4-07	23-6-56	56	7
"	Gasol Escuders Marcelina	C.	1	12-6-09	6-3-53	54	10 2
"	Aruni Casanovas Carmen	C.		3-5-09	10-5-39	54	14
"	Sans Casanovas Josefa	C.		15-6-28	1-2-43	35	20 3
Rodetera	Eda Serrano Concepción	S.		21-4-40	17-5-54	23	9
Contramaestre	Soler Conill Ramón	C.	2	23-9-13	10-3-53	50	5 2
"	Rodriguez Rodriguez Pro S.	C.		16-3-37	24-8-53	26	6 2
"	Tarrats Bonjoch Manuel	S.		18-4-18	5-3-45	45	16 2
Cerrajero	Sansarti Ramón Antonio	C.		23-12-02	24-4-39	60	24 1
Fabricients	Perez Perez Amparo	S.		22-2-41	27-4-56	28	5 9
					26-8-57	22	
Dirección fábrica							
Director	Sansa Agreda Florentino	S.		24-2-27	2-11-62	36	6
Subdirector	Grau Riera José	S.		2-12-25	6-4-42	38	21 1

88



Figura 13. Una teixidora a l'interior de la fàbrica del Cotó

la guerra: les vuit persones que consta que van entrar a treballar l'any 1939, feia 24 anys que hi treballaven. Eren la Rosa Bellavista, la Montse Torner, la Serafina Facundo, la Montse Barnils, la Carmen Roca, l'Esperança Tió, la Carmen Arumí i l'Antoni Sanmartí. En general, tothom tenia ja una antiguitat a l'empresa: hi havia deu treballadors que portaven més de 20 anys, vuit portaven entre 16 i 20, deu entre 11 i 15, catorze

entre 6 i 10 i catorze més entre 5 anys i alguns mesos.

L'any 1963 el director era el Florentino Sanza Agreda, que havia vingut sis mesos abans per tancar la fàbrica. El subdirector era Josep Grau Riera, de qui les treballadores guarden un bon record. Josep Grau era fill de Francisco Grau Iglesias, que havia estat també director des dels anys quaranta. Comença a treballar a Texal amb 16 anys, l'any 1942, i s'hi està fins que tanquen. Ell ho explica-va amb aquestes paraules:

“Quan jo tenia 10 anys vam venir a viure a Mollet, i vaig tornar a anar a l'escola, aquest cop a l'Acadèmia Viñas. Després vaig estudiar teneduria de llibres que era portar la comptabilitat. Llavors vaig començar a treballar a una fàbrica de teixits Texal SA a Mollet. El pare era el director i jo vaig entrar aprenent a teixir, a aprendre l'ofici. Vaig arribar a ser encarregat i fins i tot director, quan el meu pare es va retirar (llavors feia de comptable)”¹¹

A Josep Grau, igual que a alguns dels treballadors de Mollet, se li ofereix



Figura 14. Full d'acomiadament d'una treballadora any 1963



Figura 15. El 1974 es va vendre el solar del Cotó per construir habitatges. Encara es pot llegir el nom de l'empresa que tenia llogat l'edifici, Cartonajes Orión

¹¹ Narració feta per Josep Grau a la Revista *La Beira*, núm. 7 l'any 2009. Residència Immaculada de Mollet.

la possibilitat de traslladar-se a treballar a Polinyà. Va estar-s'hi un temps i després el succeïx en Paulino, però la fàbrica no rutlla i al cap de quatre o cinc anys tanquen.

Poden indemnitzar tots els treballadors gràcies als diners que la família Valls rep de la venda d'uns terrenys de 3.000 m² que tenien a la zona industrial de Barcelona, entre la Travessera de Gràcia i el C/Lepant, davant la caserna. La indemnització és de 10 dies de jornal per any treballat.¹²

L'edifici de la fàbrica es va despullar de l'utilatge i una part de la maquinària la van portar a Polinyà. L'espai es va anar llogant a diferents empreses, la darretera de les quals va ser Cartonajes Orión. L'any 1974 els terrenys es van permutar a una constructora per fer pisos i locals.

Bibliografia

- Abel, Jordi. i Jordana Jacint. *L'activitat econòmica al Vallès Oriental*. El Racó del Llibre de Text. Barcelona, 1987.
- DA. *Moledo-Mollet 993-1993*. Ajuntament de Mollet del Vallès, 1993.
- Garcia-Pey, Enric. *Els noms de lloc i de persona de Mollet del Vallès*. Centre d'Estudis Molletans, Mollet del Vallès, 2001.
- Madoz, Pascual. *Diccionario geográfico-estadístico-*

histórico de España y sus posesiones de Ultramar. Madrid, 1845. (reed. Per Curial, 1985, Vol. II)

Pérez i Gómez, Ferran. *Vicenç Plantada obres completes*. Vol 1. Crònica de la Renaixença, 19 gener 1884.

Pérez i Gómez, Ferran. *Vicenç Plantada obres completes*. Vol 2. Tret de la Geografia local de Mollet de 1893 d'en Plantada i el mestre públic Josep Payà. Centre d'Estudis Molletans, Mollet del Vallès, 1998

Planas i Maresma, Jordi *De poble agrícola a ciutat industrial: els inicis de la industrialització a Mollet*. Notes 19, Centre d'Estudis Molletans, 2004.

Solé Tura, Joan. *Mollet. Una mica d'història*. Mollet de Vallès, 1981.

Hemeroteca

El Heraldo de Madrid 19-4-1891

La Veu del Vallès (Granollers) 1-5-1898

Revista La Beira, núm. 7. Any 2009. Residència Immaculada de Mollet

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

Amillament rústica i urbana (1895-1945)

Cadastre (1900)

Cèdules personals (1919-1926)

Contribució industrial (1868-1960)

Documentació del Cotó (1968-1963)

Padró d'edificis i solars (1913-1935)

Permisos d'obres (1877-1934)

Registre fiscal de finques (1900)

Annex

Directors:

Francisco Grau Iglesias

Pius Casals Marginet¹³

Joan Orri Blasi

Josep Grau Riera

Florentino Sanza Agreda

Rovira¹⁴

Contramestres:

Ramn Soler Conill

Francisco Rodríguez Rodríguez

Emili Flo¹⁵

Manuel Tarrats Bonjoch

Miquel i Peret Sanmartí¹⁶

Miquel Celemín Garzón

Paulino Guiemas Soler

Josep Puntí

Isidre Ferrer

Ajudant de contramestre:

Joaquim Sancho

Encarregats:

Antoni Sanmartí

Enric Castells

¹³ Era pèrit tèxtil i era el que feia les mostres Era natural de la Pobla de Lillet, però vivia a Barcelona

¹⁴ Solé Tura, Joan

¹⁵ Solé Tura, Joan

¹⁶ Els fills del manyà Antonio Sanmartí van posar un petit taller tèxtil l'any 1955 a Mollet.

¹² Solé Tura, Joan. *Mollet, una mica d'història*.

Testimonis. Les veus del Cotó

Per explicar la història vivencial del Cotó hem pogut entrevistar al voltant d'una desena de persones, la majoria d'elles dones. Només hi ha dos homes. Els testimonis relaten les seves vivències a la fàbrica amb una senzillesa i una quotidianitat típica de les dones. No se senten protagonistes d'una història col·lectiva, com ho és la industrialització de Mollet, sinó que es veuen a sí mateixes com a simples treballadores. Són històries curtes, carregades d'humanitat, on els protagonistes descriuen una vida de treball des de molt joves.

Els testimonis entrevistats, en general, comparteixen el fet d'haver començat l'etapa laboral als 14 anys, de vegades fins i tot abans, i es fan adults treballant a la fàbrica. Alguns comencen perquè ja tenen algú a dins treballant, majoritàriament la mare, d'altres són ells mateixos els qui van directament a demanar feina. Tenen pressa en començar a aportar un ajut a casa seva.

Les dones, sovint, es veuen obligades a deixar la fàbrica quan es casen o per l'arribada de fills. En alguns casos, el marit vol que la dona s'estigui a casa i, en d'altres, no tenen amb qui deixar els fills i és la dona la que se n'ha de fer càrrec. S'inicien com a aprenentes i s'esforcen per fer la feina ben feta, aspiren a ser bones treballadores: la majoria de les dones volen ser teixidores. De vegades, en acabar la seva jornada laboral tornen a la fàbrica per aprendre l'ofici de teixidores.

Fan llargues jornades de treball, ja que a part del seu torn de feina podien anar a fer més hores, entre el fort soroll dels telers.

Les persones que hem entrevistat tenien bona predisposició per col·laborar, a ajudar en la recerca de documentació i en localitzar els companys amb qui van treballar. Sovint s'han apressat a buscar els telèfons o les adreces o ens han acompanyat personalment a trobar-los. Les entrevistes s'han fet a casa dels testimonis, s'han enregistrat i després s'han transcrit explicades en primera persona.

Volem agrair a totes aquestes persones que tan amablement han compartit les seves vivències amb nosaltres, especialment a Santiago Valls Roca, nét d'Isidor Valls Martorell, propietari del Cotó des de 1933. Més tard ho fou el seu fill, Santiago Valls Volart, que va tenir l'amabilitat de donar a l'Arxiu Municipal de Mollet documentació sobre el Cotó que ens ha estat de gran ajut per reconstruir la història de la fàbrica.

No conservem cap patrimoni industrial arqueològic del Cotó, però sí que tenim un patrimoni immaterial, la memòria personal dels seus protagonistes.

M. Teresa Basart Costa, 1931

El Cotó

Teixidora

Vaig entrar amb 14 anys, primer fent bitlles tres anys, després ja vaig fer rodets i per últim de teixidora. Em feien anar voltant per les màquines, em feien servir per a tot, allà on faltava una hi anava jo. Es feien dos torns: un de matí i un altre de tarda. A mi em feien fer un torn cada setmana.

El director, el Sr. Josep Grau, era una bellíssima persona, gràcies a ell em vaig poder retirar. Quan es va morir vam anar tots a l'enterro a Barcelona. En canvi el Sr. Orri no era tan bo. Va estar de director entre el Grau pare i el Grau fill.

Ho vaig haver de deixar per malaltia, em van donar la baixa per llarga malaltia de l'esquena.

Joan Galobardes Pocurull, 1932

El Cotó

Mecànic

Ma mare, la Teresa Pocurull Ninou, havia treballat al Cotó, feia de teixidora, venia de ca l'Umbert de Granollers. Va venir a Mollet quan es va casar, el 1931. Vivíem al carrer St. Llorenç, molt a prop del Cotó. Va plegar de treballar després de la guerra.

Jo vaig entrar a treballar de mecànic, encara no havia fet els 18 anys. La meua feina era arreglar telers. Hi havia una burra per quan fallava l'electricitat, dos ordidors i uns 25-30 telers. Es feien torns de matí i tarda i jo havia de tocar la sirena que anunciava l'entrada i la sortida dels torns.

Al taller érem dos operaris, amb mi estava l'Antoni Sanmartí que feia de manyà i tenia tres fills: l'Antoni, el Miquel i el Peret, que feien d'ajudants de contramestre. També hi havia la seva dona de teixidora, l'Angeleta Jubany. L'Antoni es va casar amb la Maria i la seva filla és la Montse Sanmartí, alcaldessa de St. Fost.

Vaig estar uns cinc anys i vaig marxar per anar a treballar de viatjant.

Pura Garcia Palazón, 1925

El Cotó (1953-1963)

Teixidora

Vaig anar amb 27 anys com a aprenenta de teixidora amb un sou de 7'60 pta. El director era Francisco Grau. Teníem una setmana de vacances a l'any. Cobràvem els punts dels fills. Feia torn de matí que és el que estava tot ple, és quan hi havia més gent. Al torn de tarda hi anava la gent a fer hores.

Portàvem dos telers per teixidora i dels automàtics hi havia dues teixidores que en portaven més. Com a contramestres hi havia el Paulino, el Puntí, i l'Isidro.

Recordo que per Nadal ens regalaven un "corte" de camisa als treballadors.

Em vaig estar fins que tanquen el 30 de setembre de 1963. Al final treballàvem només tres hores diàries. Vaig estar sense feina un mes, després vaig anar a la fàbrica Tèxtil Mollet de Joan Martí, que estava al carrer Bernat Metge, fins el 1966.

Carme Guiemas Soler, 1929

El Cotó (1959-1963)

Nuadora

El meu germà, en Paulino, ja treballava al Cotó, el van llogar per cuidar-se de la burra, per fer llum, perquè hi havia restriccions. Després va estar d'ajudant de contramestre i quan van fer la fàbrica de Polinyà li van donar una caseta i se'n va anar com a contramestre a treballar allà.

Jo vaig aprendre a nuar a Barcelona, havia d'anar al Clot, amb tren i anaven plens de gent sense bitllet i t'empenyien. Llavors vaig demanar al meu germà, que parlés amb el director, el Sr. Grau, pare, a veure si necessitaven una nuadora, i així va ser com em van llogar. Vaig venir al Cotó i vaig deixar Barcelona.

Vaig entrar de nuadora que tenia 21 anys i em vaig quedar fins que van tancar. Feia el torn de matí de 5 del matí a 2 de la tarda i després també vaig fer de 8 del matí fins a les 6 de la tarda.

Quan vaig entrar, el director era el Sr. Grau i quan va morir, durant una temporadeta, va fer de director el Sr. Orri, que crec que era el gerent, fins que van nomenar un de fora, el Sr. Casals, que era del meu poble. Però qui semblava l'amò de la fàbrica era el manyà, el Sanmartí, era el que més manava.

La fàbrica ens regalava un tros de roba: a les senyores per fer-nos una bata per treballar i als homes un cotó de color blau per fer-se el "mono", llavors els homes anaven amb "mono".

Havíem fet excursions el dia del patró del cotó, sant Benet, ara... que jo, quan s'havia de caminar molt, no hi anava.

L'amo va morir molt jove i llavors la cosa va anar malament fins que van tancar, llavors jo vaig anar a treballar a Polinyà, però vaig estar-hi poc temps perquè també van tancar. Quan vaig plegar em van donar 12.000 pta. Vaig treballar-hi 12 anys, a 1.000 pta. per any. Llavors me'n vaig anar a d'altres fàbriques i després em vaig col·locar a la Telefònica fins que em vaig retirar.



Figura 16. El matrimoni Dora Lobato i Francisco Rodríguez, tots dos treballadors del Cotó; ella feia de teixidora i ell de contramestre

Dora Lobato Conde, 1943

El Cotó (1957-1962)

Teixidora

Vaig entrar com a ajudant d'ordidora amb 14 anys, havia de guarnir filetes. Érem dues ajudantes: una noia que es deia Mercè i jo, que estava per l'altre costat i anàvem a veure qui podia més. D'ordidores n'eren quatre: la Conchita León, la Paquita Jorba, la Rosita Ninou i la Lola.

Abans vivíem a la Llagosta i vam venir a viure a Mollet, al carrer St. Jaume, perquè el meu pare va trobar feina de paleta, aleshores hi havia feina a tot arreu.

Ma mare va entrar al Cotó fent de trescanadora, trescanava els ro-

dets. Llavors vaig entrar jo quan vaig fer els 14 anys. Vaig anar als ordidors, però jo no em volia estar als ordidors, jo volia fer de teixidora. Hi havia el Sr. Josep Grau d'encarregat, que era una bellíssima persona, una de les persones més maques que hi ha hagut al Cotó. Jo sempre li demanava si em podia posar als telers i ell em deia "bueno, ja et canviaré quan hi hagi una oportunitat". I no em canviava. Fins que un dia vaig dir: "Doncs jo no em vull estar allà, jo marxo d'aquí", me'n vaig anar a Can Fàbregas i em van agafar de seguida. Llavors em van cridar del Cotó, el director, Sr. Casals, li va dir a ma mare que volien parlar amb mi, em va demanar per què havia plegat, i li vaig explicar que no em volia estar als ordidors. Em va dir que si tornava, em posarien de seguida als telers. Llavors vaig plegar de Can Fàbregas, on havia estat uns 15 dies (es van enfadar i em van dir que allò no es feia).

Quan vaig tornar, vaig aprendre de teixidora al torn de tarda, amb la Sra. Rufina, una dona amb molta paciència. Encara recordo el nus de teixidora. Com a teixidora portava quatre telers. Allà vaig conèixer el que seria el meu home, el Francisco Rodríguez Rodríguez, que feia de contramestre (a ell l'havia ensenyat el Sr. Puntí). També hi treballava la seva germana, la Paquita Rodríguez, de teixidora. La dona del Puntí, la Filomena, treballava al Cotó i la seva filla, la Maria Puntí, feia de teixidora.

Hi havia de contramestres els germans Miquel i Peret Sanmartí, i també l'Isidre i el Paulino. Aquest també tenia la dona fent de teixidora, la Pepeta Domingo, a més de la cunyada, la Montserrat Domingo i la seva germana, la Carme Guiemas. De manyans hi havia l'Antoni Sanmartí pare i fill.

Quan ens vam casar, els companys ens van regalar un centre de taula de vidre molt maco. Jo vaig plegar quan em vaig quedar en estat, l'any 1962, i ja no vaig tornar perquè la fàbrica va plegar. Quan tanca la fàbrica, el meu marit va a can Mistos i quan aquests van tancar, va anar a la fàbrica Lisac del grup Cros, a St. Fost. Llavors deixaves una feina i en trobaves una altra. Jo vaig tornar a treballar l'any 1965, a la fàbrica de Pau Martí. Ens volíem comprar un piset, dels pisos del sindicat, que s'havia de pagar i a mi em feia molta il·lusió tenir una casa meva.

Gregoria Lucia Sancho, 1939

El Cotó (1955 – 1959)

Teixidora

Amb 12 anys vaig començar a treballar en una fàbrica de cotó a la Florida i als 15 vam venir a viure a Mollet i llavors vaig començar al Cotó. També hi treballaven la meua germana i la meua cunyada.

Durant algun temps la feina va afuixar i vaig tornar a la Florida, però als 18 anys vaig tornar al Cotó. Feia de teixidora, portava dos telers de garrot. Quan vaig entrar a treballar, el director era Joan Orri. Després va passar a ser-ho Josep Grau, que era molt bona persona.

Sanmartí feia de manyà i tenia tres fills: l'Antoni que va fer d'encarregat, el Miquel i el Pere, que feien de contramestres. En Peret va marxar a Caracas com a encarregat d'una fàbrica i després va tornar. Els Sanmartí també van posar fabriqueta a Mollet.

El Miquel tenia un caràcter molt fort. Les teixidores anàvem pels metres que fèiem i jo vaig haver d'estar parada 4 dies perquè ell no em sabia arreglar el teler. Li vaig dir que demanés ajuda. Al final em van cridar al despatx i li vaig dir "ets tan dolent que tens els ... com un toro", i l'encarregat, el Josep, pobret, em va dir: "això una senyoreta no ho diu".

Francisco Rodríguez, el contramestre, també hi tenia la seva dona treballant, la Dora. Al torn de tarda feien de contramestres Paulino Guiemas, que també tenia al Cotó la seva germana, la Carmeta i la seva dona, la Pepeta; el Josep Puntí, i la seva filla, la Maria Puntí i l'Isidre Ferrer. Els mecànics eren en Celemín i el Joan Galobardes.

Cada any ens donaven un tall de roba. Jo em feia un vestit, era una roba molt maca, el popelín, que era lo més finet que hi havia llavors per camisa d'home.

L'ambient amb les treballadores era bo. Amb les que vaig treballar i érem amigues, encara ho continuem sent. Vaig plegar quan em vaig casar, als 22 anys. Les companyes em van regalar un joc de tocador preciós.

94

Francesca Moré Aloy, 1940

El Cotó (1954-1956)

Teixidora

Vaig començar a treballar de molt joveneta, amb 9 anys, a Can Gomà, i als 13 vaig passar al Cotó on treballava ma mare, la Maria Aloy Castells que feia de nuadora. Hi havia entrat l'any 44 i va estar-s'hi fins que va morir el 1956. Aquell dia van tancar la fàbrica per poder assistir tots a l'enterro.

Com totes, primer vaig començar com a aprenenta de bitlles i vaig acabar com a teixidora portant dos telers. Feia el torn de tarda i la meua primera setmanada va ser de 4'20 pta.

Quan venia el director de Barcelona, l'encarregat, el Josep, sempre em cridava i em deia: "Vine, Paquita que farem banderes" (de fer les mostres de la roba es deia fer banderes).

Canviaven els colors de les llançadores per fer les mostres. El més dolent era el pijama, perquè portava un fil de color vermell que es trencava molt. La roba era per fer camises i pijames.



Figura 17. Consol Naqui enmig dels telers

Consol Naqui Molins, 1927

El Cotó (1947-1963)

Teixidora

Jo vaig entrar el 1947 amb 20 anys. Ma mare, la Dolors Molins ja hi treballava, al Cotó; primer havia estat a Granollers, després a Barcelona i per últim a Mollet.

Jo feia de teixidora. Ma mare me n'havia ensenyat i m'hi vaig

quedar fins que van tancar, el 1963. Havia arribat a portar dos telers. Cobràvem pels metres que teixíem; si el teler estava parat, no cobràvem i quan no hi havia llum paràvem, fins que van posar la burra.

El director era molt bona persona, en Francisco Grau, que vivia a Mollet. Ell i la seva dona eren d'anar a missa. Al fill, el Josep, li agradava una noia del Cotó, però com que no era d'anar a missa els seus pares no la van voler i el noi es va quedar solter. Tenia una germana que es va fer monja.

Érem una colla que ens aveníem molt. El dia de festa de la fàbrica organitzàvem excursions, jo m'encarregava de recollir els diners per a la sortida i el Sr. Grau, el director, buscava l'autocar i el lloc on anar. Tot va començar perquè un dia el director es va assabentar que uns quants anàvem d'excursió i va dir: "Mira que bé, a mi també m'agradaria anar-hi" i llavors va ser quan ell va dir: "Naqui, jo em cuidaré del cotxe i de la fonda" i tu t'encarregues d'apuntar la gent", em va donar una targeta on jo anava apuntant la gent que volia anar-hi i recollia els diners. Això ho vam fer uns quants anys. Ma mare també va venir i el meu pare hi anava d'acompanyant.

Quan es va casar l'amo ens van donar a cadascun dels treballadors uns cèntims. Li vaig dir a ma mare que em volia comprar unes sabates de color verd: "Mare, ara sí que em deixaràs comprar les sabates, oi?" Me'n recordaré tota la vida.

Quan la fàbrica va començar a anar malament es van deixar de fer les excursions. Van voler canviar moltes peces i tot va començar a anar malament: van posar sis telers automàtics. Ho van provar però no va anar tan bé com es pensaven. Conforme va anar marxant la gent, com ma mare que es va jubilar, no va entrar ningú en el seu lloc.

Montserrat Negre Mutgé¹⁷, 1932

El Cotó (1948-1955)

Oficinista

Als 16 anys el seu pare la col·loca al Cotó, al despatx. Feia de 7 a 7, per 50 pessetes setmanals que li ingressaven a la llibreta de la Caixa al seu nom.

El seu cap d'oficina, el Fortuny, la va ajudar molt. Van comprar una maquineta de sumar però ella ho feia tot a mà, anava més de pressa. Si alguna vegada feia falta anar-hi a les 5 del matí per preparar la setmanada, hi anava.

Quan el seu xicot, en Josep M. Suñé, va anar a Madrid a fer l'examen pel cos d'Inspectors de Farmàcia, el 1950, enviava les cartes a la Montserrat a l'empresa Texal SA, per no enviar-les a casa dels pares.

Va plegar l'any 1955 per casar-se, el seu promès preferia que es quedés a casa.

Mercè Ninou Foixench, 1936

El Cotó (1950-1956)

Teixidora

La meva mare, la Maria Foixench, treballava a Can Fàbregas i la meva germana, la Rosa Ninou quatre anys més gran que jo, s'estava al Cotó. Vaig començar-hi com a aprenenta i la Montserrat Barnils em va ensenyar a teixir. Tenia 14 anys i m'hi vaig estar del 1950 fins al 1956.

El temps que vaig ser-hi es feien excursions el dia de la festa del cotó. Una vegada vam anar a Banyoles. Al despatx hi treballava la Narcisa Genís, que havia estudiat amb mi a les monges i també es va fer monja.

Vaig marxar perquè estava cansada de voltar, jo volia fer només de teixidora, però em feien passar per totes les màquines per substituir les noies que faltaven. El meu avi, que era amic del Sr. Parera, director de Can Mulà, li va parlar de mi per anar a treballar. De seguida va dir que sí i llavors vaig canviar, on vaig estar-m'hi fins el 1962 en què vaig tenir el primer fill i vaig plegar.

¹⁷ Tret del llibre Josep Maria Suñé Arbussà molletà il·lustre. Glòria Arimon. Ajuntament Mollet del Vallès, 2014.



Figura 18. Rosa Ninou treballant amb l'ordidora

Rosa Ninou Foixench, 1932

El Cotó (1947-1963)

Ordidora

Vaig entrar "d'estranguis", perquè coneixia el director, el Sr. Grau que era veí. El vaig trobar per carrer i li vaig dir: "Sr. Grau què no té feina per mi?" Em mira i em diu: "Ets molt petitona", i jo li vaig contestar: "Ja m'estiraré". I em va dir: "Bé, vine que ja veurem què podem fer, però si veus venir algú que no és de la casa t'en vas al lavabo i t'hi amagues". I ho vam fer així.

Em va posar a fer bitlles i, Mare de Déu!, les vaig omplir totes. Em va veure el Sr. Grau i em va dir "No en facis més!"

Tenia 13 anys i vaig aprendre d'ordidora. La primera setmanada va ser de 42 pta. Al final, l'any 1963, era de 125.

La meva germana, la Mercè també va treballar-hi una temporada. Jo feia el torn de matí de 6 a 2 del migdia. El de tarda era de 2 a 10 de la nit. La sirena tocava 10 minuts abans i havies d'esperar l'altre xiulet per sortir.

D'encarregats hi havia l'Enric Castells que posava els plegadors, de contramestre el Peret Sanmartí, que se'n va anar a Amèrica; el Paulino, que vivia a Mollet; el Manel Tarrats i com a ajudant de contramestre, el Joaquim Sancho. Després de Francisco Grau, va fer de director el seu fill, el Josep Grau i enmig va estar-hi el Joan Orri. Quan es va morir l'amo, el Sr. Valls, vam anar a l'enterro a Barcelona.

Quan van tancar, l'any 1963 em van donar 12.000 pta. Em vaig comprar una màquina de cosir per cosir a casa i vaig anar a treballar a la fàbrica de les Alfombres de Josep Canals.

Cándida Oliver Legaz, 1922

El Cotó (1949-1963)

Teixidora

De joveneta havia anat a treballar a Can Brutau, a la Llagosta. Hi anava a peu amb la meva germana. Després vaig venir al Cotó de Mollet, el 1949 i quan van tancar vaig anar a Sabadell, al Vapor Gran.

Feia el torn de matí i a la tarda anava a fer hores. De director hi havia el Sr. Grau pare i després el Grau fill.

M'enduc un record del Cotó, la sordesa. Vaig quedar molt afectada de l'oïda, quasi sorda, "el soroll dels telers encara el tinc al cap, ara l'estic sentint, fins que em mori el sentiré".

Breu recorregut històric per Can Fàbregas-Sedunion. Mollet del Vallès, 1900-2001

M. Àngels Suárez i González*

Resum

L'any 2003, el CEM va dedicar les Jornades de Tardor a les empreses emblemàtiques de la industrialització de Mollet del Vallès. Llavors vaig escriure un article sobre la indústria sedera de Can Fàbregas-Sedunion, que es va publicar al volum 19 de *Notes*, l'any 2004. Quan l'any 2014 el CEM es planteja dedicar les Jornades a les indústries tèxtils de la nostra ciutat, es va veure clar que s'havia de tornar a parlar de Can Fàbregas-Sedunion.

Reprenem la història d'aquesta important empresa sedera que durant un segle va deixar sentir el soroll dels seus telers a Mollet i fem un breu recorregut per la seva trajectòria històrica, tot comentant aspectes que a l'anterior article no vam destacar.

Paraules clau: Batlló, Can Fàbregas, Sederes, Fabiola, fàbrica, Faguar, Jorge Fàbregas, Molas, Mollet del Vallès, Sedunion, Sinya, telers, tèxtil

Els inicis. Gaietà Fàbregas Rafart (1882-1910)

Les primeres dades que es coneixen de la família Fàbregas com a fabricants de seda són de 1739. Aleshores només tenien un petit taller artesà a Barcelo-

na. De 1882 a 1910 l'empresa va estar en mans de Gaietà Fàbregas i és ell qui decideix obrir una fàbrica sedera a Mollet. Gaietà va pensar en el trasllat per fer més competitiva l'empresa.

“Para estar mejor preparado para una lucha comercial ante la realidad del desastre colonial español, que tanto preocupó a los industriales catalanes, que vieron cerrados valiosos mercados de exportación”¹

La fàbrica es va instal·lar en un lloc on hi havia una mina d'aigua. En un principi es va obrir un pou i, més tard, tres o quatre més, per subministrar aigua, sobretot per al ram de l'aigua².

El 1899, l'alcalde de Mollet, Isidre Llargués, concedeix permís per construir la fàbrica de 679 m² que s'edifica entre el torrent Caganell i la carretera de Sant Fost. En un principi semblava que, per la seva construcció, es faria servir la pedra d'en Lledó, però es devia canviar de parer perquè l'edifici es va construir amb maons, les façanes es van arrebossar i la portalada principal es va bastir amb pedra artificial –un aglomerat de gra groller– amb motlures i ornamentacions.

“La setmana passada es començà a tragar pedra de la pedrera

* Historiadora. msuarez@xtec.cat

¹ ACVO100-16-T2-14

² Segons Joan Pijem, Director d'Administració i Finances de Can Fàbregas i Sedunion SA

d'en Lladó, del terme de Sant Fost de Campsentelles, per la fàbrica de sedes que s'ha d'edificar en la part nord-est del passeig d'anar a l'estació del ferrocarril TBT"³.

Un any més tard, el 1900, s'inaugura la fàbrica en un impressionant edifici, una magnífica construcció amb una xemeneia de 40 m. d'alçada i 1,20 d'amplada. La premsa la descriu amb aquestes paraules:

"En el passeig de la Estació que tan depressa se va poblant s'hi ha construït la fàbrica de sedàs de Gayetà Fàbregas, edifici de construcció admirable, riquíssim en conjunt y en detalls, fins ab luxu de vegadas, disposat tot ab una previsió y ab un refinament pera la mes bona explotació del treball en profit dels amos y no se si dels treballadors, que creu que es una cosa digna de ser vista. Son deu ó onze cents duros setmanals els que surten dels establiments anomenats, sense contarne d'altres de menys importància. Mil ó mil doscents duros repartits cada setmana en un poble de 2.063 habitants!⁴".

El nom del fundador, Gaietà Fàbregas Rafart, es va inscriure en un lloc destacat de la façana i avui és pràcticament l'únic que resta en peu de la fàbrica. Gaietà Fàbregas (1849-1930) era un home emprenedor, entusiasta i amb ganes d'innovar. El 1903 i el 1905 marxà en una expedició com a representant del Col·legi d'Art Major de la Seda, a les repúbliques d'Argentina i Uruguai per cercar nous mercats d'exportació per a la seda espanyola. El resultat d'aquests viatges es va valorar positivament, en considerar que van reactivar la indústria tèxtil sedera espanyola. Per explicar amb detall aquestes expedicions, Gaietà va publicar dos llibres, dels quals reproduïm uns fragments⁵.

Felicitome, agradeciendo en el alma el honor que se me ha hecho, de haber sido designado por el Colegio del Arte Mayor de la Seda, para formar parte de la comisión ó embajada comercial como algunos le llaman, que en nombre de España y que por iniciativa de la empresa de la revista comercial *Mercurio*, ha atravesado los mares, para estudiar en tierras que un día fueron españolas, la forma y manera de convertirias en mercados de nuestra producción, tan necesitada de ellos, dada la estrechez del peninsular, y la pérdida del Antillano y Filipino, más influidos cada día por la producción norte-americana, y felicítome de ello por egoísmo personal, ya que cualquiera de mis compañeros habría cumplido la misión honrosa con que se me ha distinguido, sino con más entusiasmo, con más provecho para todos. El viaje, que se realiza con toda comodidad, aún que podría y debería hacerse con más rapidez, es rico en emociones de toda especie; y más lo fué para nosotros, que á la cariñosa despedida que todos pudisteis presenciar en Barcelona

viaje que aconsejo a cuantos deseen esparcir el ánimo, cobrar salud, y sacar provechosas enseñanzas.

La fàbrica obre amb 35 telers mecànics per teixir seda i l'any següent el nombre de telers augmenta a 100. Era una fàbrica moderna, amb els primers telers mecànics que es van instal·lar a Espanya a la indústria sedera, a més d'un referent d'aquest tipus d'indústria i va ser un model mereixedor de visites de les escoles tèxtils.

"Els alumnes de la Escola d'Arts y Oficis de Barcelona, acompanyats de sos professors don Emili Riera y don Isidro Serra, feren diumenge una visi-

98



Figura 1. C/Berenguer III sense urbanitzar, amb l'edifici de Can Fàbregas a la dreta

² Escrit de Barres, mestre nacional. 14-3-1897. ACVO100-16-T2-14

³ La Veu del Vallés, Granollers 1-07-1900

⁵ Impresiones de mi segundo viaje á las repúblicas del plata



Figura 2. Grup de treballadors de Can Fàbregas als inicis del segle XX

ta à la magnífica fàbrica de sederías de don G. Fàbregas y Rafart.

Profitosas ensenyansas pogueren treure de dita visita, donchs ademés de ser sa construcció d'acort ab els procediments més moderns de las millors del estranger, com llum cenital, temperatura constant per medi de galerías subterrànias, etc, etc, està tota la maquinaria provehida d'un petit motoret elèctrich que permet son funcionament y quedant, per consegüent, suprimidas las transmissions per medi d'embarrats.

El senyor Fàbregas, í mes de la atenció den permetre la visita de la seva fàbrica, portà la galantería al extrem de fer enjegar la maquinaria solzament pera que'ls esmentats alumnes poguessin ferse ben bé càrrech de son funcionament.

Realment digne de ser visitat es aquest notable establiment industrial, que sens dubte n'hi ha ben pochs al extranjer que ofereixin mes atractius

pera els intel·ligents ó pels simplement curiosos.

Doném la nostra modesta però coral enhorabona als esmentats professors, perquè al triar per matèria d'estudi un establiment d'aquesta població, tant bé demostran que saben apartarse de la rutina que generalment domina en la ensenyansa⁶.

Gaietà Fàbregas Rafart va unir sota la mateixa empresa tres fàbriques sederes, dues a Gràcia i una a Mollet. L'any 1910 les va repartir entre els seus fills: Gaietà rep la fàbrica de Travessera de Gràcia; Manel, la fàbrica del carrer Rubí, a Gràcia i al Joan li correspon la de Mollet.

Quadre 1

Directors

Maspons
Catcher, director francès
Enric Ferrer Fernández
Josep Molas Rupelo: 1929-67
Carles Martí i Ribas: 1967-93
Vicenç Ventura i Forés: 1993-95

⁶ La Veu del Vallès, Granollers. 21-9-1902

Quadre 2

Gerents

Trinidad Sobirana Fàbregas

Lluís Prat Torrent: 1958-80

Tomàs Batlló Umbert: 1973-91

Mercedes Ribas Batlló: 1991-2001

La consolidació de la fàbrica.

Juan Fàbregas Jorba, 1910-1943

Amb Joan Fàbregas Jorba (1882-1954) l'empresa continua creixent: s'amplien especialment els processos del ram de l'aigua; s'adquireix maquinària més moderna, els telers Diederichs i s'amplien els torns de treball d'un a dos. En aquell moment es treballava amb diferents teixits; seda, xap, cotó, estam i centener. L'any 1918 el nombre de treballadors s'apropa als 300. A més, l'empresa encara obre una nova fàbrica a Viladecans, el 1920, amb 40 telers.

De la importància que va tenir l'empresa n'és testimoni la visita que el rei Alfons XIII fa (22-10-1927). La fàbrica

100



Figura 3. Visita del Rei Alfons XIII a Can Fàbregas

es vesteix de gala, s'organitza una exposició de mostres a l'interior i a les treballadores se'ls reparteix un davantal i unes falses mànigues de color blanc com a uniforme, per rebre el monarca. La família Fàbregas en ple assisteix a la rebuda del rei:

“Recibieron a SM en el vestíbulo de la fábrica, el propietario, don Juan Fàbregas Jorba; don Cayetano Fàbregas Rafart, fundador y padre del actual propietario; la esposa del primero, doña Natividad Cheminade de Fàbregas, y sus hijos don Jorge, don Luis, doña Montserrat y doña Rosario; los apoderados generales don Trinidad Subirana Fàbregas y don Enrique Ferrer Fernández y demás alto personal”.

La premsa de Granollers aporta detalls de la visita:

“Seguidament s'ha dirigit el Rei a la important Fàbrica de Sederias del senyor Fàbregas Jorba, essent rebut als acords de la marxa reial, per els senyor Fàbregas, el senyor Bernades i altres distingides personalitats.

Ha recorregut el rei les àmplies naus de la fàbrica, donant mostres de viu interès per aquesta important indústria nacional i demostrant ésser perfecte coneixedor de la sericultura que tanta relació té amb aquesta fabricació, s'ha enterat de la data d'existència que ... que iniciada amb un sol teler per l'avi de l'actual propietari, adquirí després gran impuls baix la direcció de don Cayetà Fàbregas Rafart.

S. M. ha fet grans elogis de la indústria sedera i ha felicitat als senyors Fàbregas (pare i fill), per l'importància assolida, congratulant-se de !a visita”⁸.

La premsa nacional també se'n va fer ressò:

“Desde la Tenería Moderna se trasladó el Rey a la fábrica de tejidos de seda

⁷ La Vanguardia, 23-10-1927

⁸ Diari de Granollers, 22-10-1927

natural y artificial, de don Juan Fábregas. El trayecto que recorrió Don Alfonso para ir a la fábrica del señor Fábregas, estaba lleno de público, que lo aclamó.

...

Hizo la presentación el comisario regio de la Seda, don Federico Bernades.

Después de recorrer, acompañado de dichos señores, las grandiosas naves de dicha fábrica, el Rey se detuvo ante la Exposición de muestras de la citada manufactura, haciéndose dar detalles sobre varios extremos de la fabricación.

A continuación se sirvió a Don Alfonso, autoridades y personalidades presentes un delicado lunch. La distinguida señora de Fábregas y sus bellas hijas Montserrat y Rosario entregaron al Rey tres hermosísimos ramos de flores, uno de rosas grandes, con una hermosa cinta, para S. M. la Reina, y dos de rosas pequeñas, con bordados de fino encaje, para las infantas.

Seguidamente el Rey se dirigió a las Casas Consistoriales”⁹.

El rei Alfons XIII va visitar primer la Teneria, després Can Fàbregas i al final va anar a l’Ajuntament de Mollet, on s’havien reunit tots els alcaldes dels pobles del districte de Granollers per donar-li la benvinguda.

En aquesta època, el 1929, entra a treballar a Can Fàbregas una de les persones més recordada per tots els treballadors, el Sr. Molas. Josep Molas va ser director tècnic tèxtil de Can Fàbregas fins el 1967. Per als amos, Molas va ser sempre un fidel col·laborador, com ho demostra la intensa correspondència que va mantenir amb Jordi Fàbregas i es va mantenir en el càrrec durant la república i la guerra¹⁰.

De l’època de la Segona República sabem que van fer d’encarregats i contramestres del primer torn Josep Arimany, Àngel Cuní, Batlle, Casademunt i



Figura 4. Contramestres davant dels telers, a Can Fàbregas, anys 30. Dempués, el segon començant per l’esquerra, Àngel Garriga, Josep Arimany, Àngel Cuní i Pere Artés. Ajupits, de dreta a esquerra: Joan Collell i Pau Martí

⁹ La Vanguardia, 23-10-1927

¹⁰ Vegeu PÉREZ (2015), Josep Molas, director de Can Fàbregas Notes, volum 30

Àngel Garriga i del segon torn, Torrent, Rutllan, Salat i Pau Martí. A més, també hi havia Jacint Maurell, Manuel Cluet i Joan Collell. La fàbrica ja tenia aleshores 250 telers.

Durant la guerra, en col·lectivitzar-se la fàbrica, es constitueix el Consell d'Empresa de la Indústria Tèxtil Col·lectivitzada Joan Fàbregas Jorba, que va variant d'integrants durant la guerra. El desembre del 36 estava format per Francesc Artés Sagalés, Vicenç Bachs Vilà, Ramon Busquets Casanovas, Isabel Corbella Ferrando, Àngel Cuní Pujadas, Francesc Escudé Molins, Jaume Escudé Muntada, Rafael Gelabert Coll, Enric Gonzalvo Falcón, Josep Madaula Coll i Joan Maymón Brunet. Aquest consell edita les Normes de l'Empresa, que es donen a conèixer a tots els treballadors. Es tracta d'una crida a la responsabilitat i a la disciplina. Al full es llegeix:

“Al tomar posesión de nuestros car-

gos, los compañeros que constituimos el Consejo de Empresa dictamos las primeras normas que todos nosotros debemos cumplir y hacer cumplir para que nunca nos falte esta disciplina necesaria ni el bienestar que con la mutua convivencia podemos conseguir, teniendo en cuenta que al proceder en esta forma no nos guía otro objetivo que el de procurar la mejor penetración en el cumplimiento de nuestros deberes ... tots són iguals, però cadascú té les seves obligacions ... nosotros no somos más que unos compañeros en los que vosotros habéis depositado la confianza para este cometido, el cual cumplimos en el momento en que todos los Consejeros estamos reunidos y que fuera del Consejo todos nosotros volvemos a nuestro lugar de trabajo, donde no hemos dejado de ser unos trabajadores con las mismas atribuciones y deberes que los demás”¹¹.

102

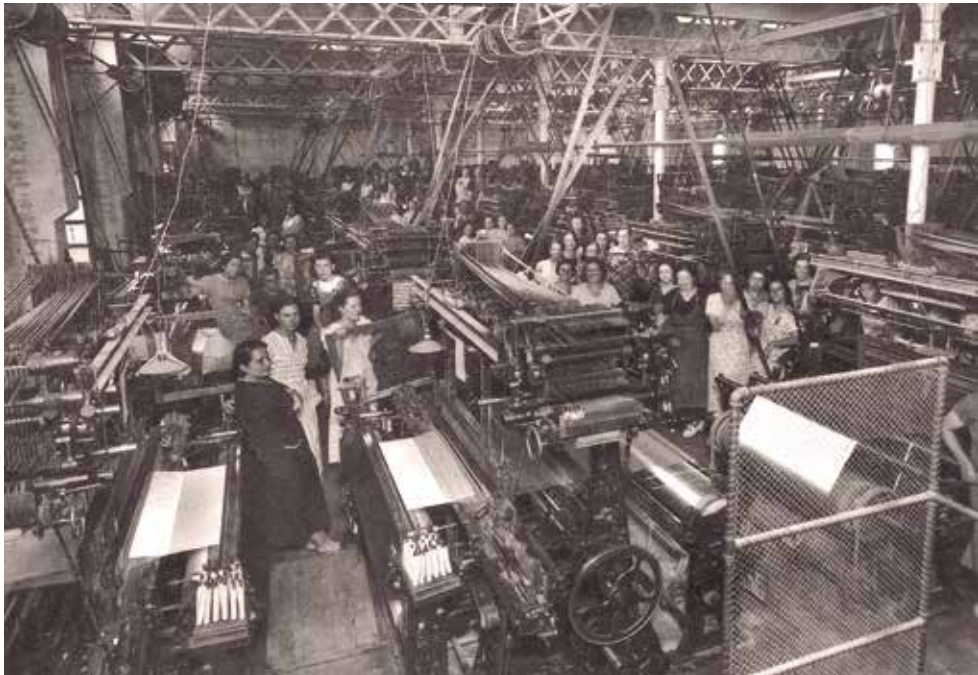


Figura 5. Interior de Can Fàbregas, anys 30. Aquesta fotografia es va utilitzar com a felicitació de Nadal

¹¹ Doc. Indústries. APP

Malgrat la guerra, la fàbrica continua funcionant amb dos tornos de treball. Només s'atura un any, de l'abril del 1938 a l'abril del 1939. En acabar la guerra, la fàbrica no havia sofert danys importants¹², i a més, al magatzem es guardava la producció que no havia sortit al mercat.

Quadre 3

Presidents de l'Empresa

Gaietà Fàbregas Rafart: 1900-1910
Joan Fàbregas Jorba: 1910-1954
Jordi Fàbregas Chaminade: 1955-1960
Inés Guardiola Amat: 1960-2001

Quadre 4

Denominació social

Gaietà Fàbregas Rafart, 1882-1910
Joan Fàbregas Jorba, 1910-1943
Joan Fàbregas Jorba e Hijos, 1944-1953
Joan Fàbregas Jorba e Hijo, 1953-1955
Jordi Fàbregas Chaminade, 1955-1957
Sederias Jorge Fàbregas SA, 1958-1972
Sedunion SA, 1973-2001

A la dècada dels quaranta, malgrat la crisi de la postguerra, l'empresa continua creixent. A nivell social, l'any 1941 es construeix sobre la fàbrica un pis de 386,25 m², que servia de menjador i vestidors dels treballadors.

Joan Fàbregas, pensant que els seus fills Jordi i Lluís serien els continuadors dels negocis, el 1944 canvia el nom de l'empresa pel de "Juan Fàbregas Jorba e Hijos" i els fa venir a treballar a Mollet. Al Jordi el posa a la producció del teixit i al Lluís al ram de l'aigua. Els germans, però, no es van entendre i finalment, quan el pare mor l'any 1954, l'empresa passa a Jordi Fàbregas Chaminade, que el 1958 la converteix en una SA amb el nom de *Sederias Jorge Fàbregas SA*. El mateix dia, també es crea *Faguar SA* (nom format per la unió del cognom Fàbregas i Guardiola, la seva dona) amb l'objectiu de gestionar el patrimoni de l'empresa (els terrenys i edificis), amb la idea de fer créixer la fàbrica, mentre que *Sederias Fàbregas* es dedicaria a la producció industrial.



Figura 6. Grup de persones dels despatxos de l'empresa Joan Fàbregas en una visita a la fàbrica, l'any 1949. Estan al pati i es veuen asseguts al banc, a l'esquerra Joan Fàbregas, quatre dones del despatx, Jordi Fàbregas fill i Trinidad Sobirana Fàbregas, gerent de l'empresa

¹² Al bombardeig del 25-1-1939 va caure una bomba al costat de l'entrada del refugi de la fàbrica que va danyar una part de la sala de telers.



Figura 7. Partit de futbol l'any 1950 entre l'equip dels despatxos, de color claret i l'equip de la fàbrica, de color més fosc. Entre els dos equips hi ha Josep Molas. De l'equip de casa destaquen, ajupits: 1r Joan Ventura, 2n Torres i 4t Moreno. Drets: 1r Isidre Puig, 2n Ramon Bertolín i 3r Javier Casals

El creixement.

Sederias Jorge Fàbregas SA (1958-1972)

Jordi Fàbregas Chaminade (1905-1960) va ser un industrial preocupat per l'empresa, va intervenir directament en la marxa de la fàbrica i va apostar per fer una forta inversió per fer-la competitiva: va dur a terme la modernització de les instal·lacions i va adquirir maquinària automàtica, va introduir el cronometratge per augmentar la rendibilitat i va portar a terme l'automatització de la fàbrica: l'any 1957 es van introduir els primers telers automàtics de la marca Mas Ill, de producció nacional¹³. També adquirí un ordidor modern Benninger i una encoladora Zell. Alhora, incorpora als vells telers el paraordits, un sistema de semiautomatització que atura la producció si es trenca el fil de la màquina i se substitueixen les velles barques de fusta per autoclaus¹⁴. El 1957 començà

la construcció d'una nova nau industrial de 1500 m² al solar situat darrere de la fàbrica, continuació dels carrers torrent Caganell, Àngel Guimerà i Riera, on s'instal·len 84 telers i 10 canillers.

Alhora, Jordi Fàbregas es va saber envoltar d'un equip de persones que el van ajudar a portar a terme les seves idees, antics treballadors de la fàbrica que coneixien el seu funcionament i gent nova amb coneixements innovadors. Va nomenar gerent Lluís Prat Torrent, que va desenvolupar una important tasca dins i fora de la fàbrica. Entre d'altres actuacions va promoure una sèrie d'associacions empresarials com el Centre de Càlcul, la Mútua d'Accidents, l'Economat i l'Agrupació d'Empresaris del Vallès.

Josep Molas va seguir com a director, ajudat per Carles Martí com a subdirector de producció. Com a encarregats va confiar en Joan Saborit, Ramon Berto-

¹³ Les lleis encara no permetien l'adquisició de maquinària estrangera

¹⁴ Màquines tancades on la roba es blanquejava o es tenyia a pressió



Figura 8. Inauguració de la sala nova, any 1958



Figura 9. Maria Colomer, nuadora, explicant el funcionament de la màquina de nuar

lín Porcar, Arcadi Viñas Quixalós, Àngel Cuní, Vicenç Ventura, Pere Berenguer, Isidre Puig Folch i Josep Arimany, encarregat dels telers. Manuel Cluet, conegut per ser músic en una orquestra molletana, era el comptable. Lluís Villanueva era el químic i com a cap de producció

hi havia Jacint Maurell Saló (alcalde de Mollet de 1952 a 1958).

D'entre les treballadores van destacar les Mestres Teixidores, encarregades de formar les teixidores: Sofia Aragay, Joaquina Blasco, Teresa Bonet, Tomasa Maldonado, Maria Miralles i Pepita Peñafiel.

Figura 10. Equip de treball de Can Fàbregas: Josep Molas, director; Vicenç Ventura, encarregat; Lluís Prat, gerent i Jacint Maurell, cap de producció, a la sala vella



Figura 11. Teixidores del torn de tarda: Rosa Galí, Montserrat Brunés, Matilde Castellón, Àngela Gómez, Mercè Domínguez i Maria Sáez. Fotografia feta amb motiu de la confecció de la roba de la reina Fabiola



106

La roba de la reina Fabiola

L'any 1960 va tenir lloc un esdeveniment social en el qual les Sederes Fàbregas van participar, la boda de Fabiola de Mora y Aragón¹⁵, una aristòcrata espanyola, amb el rei Balduí I de Bèlgica.

El gremi de seders espanyols, reunit amb motiu de la I Gran Gala de la Se-

deria Espanyola, celebrada a Barcelona per la festa de la Mercè, va decidir aprofitar l'esdeveniment per oferir a la futura reina dels belgues el teixit del vestit nupcial. La mateixa comissió de la gran Gala es va encarregar de recollir les mostres de totes les indústries sederes espanyoles i enviar-les al palau Zurbano. Un cop es va acceptar l'ofe-

¹⁵ Fabiola de Mora y Aragón (Madrid, 1928), reina dels belgues, filla de Gonzalo Mora y Fernández, quart marquès de Casa Riera i Conde de Mora y de doña Blanca de Aragón y Carrillo de Albornoz, Barroeta-Aldamar y Elío, Marquesa de Casa Torres. Es casà l'any 1960 amb el rei Balduí I de Bèlgica.



Figura 12. Teixidores de Can Fàbregas amb el paquet del 9 kg. i mig amb la roba de la reina Fabiola

riment, el Col·legi de l'Art Major de la Seda va demanar al famós modista Cristóbal Balenciaga, encarregat de confeccionar el vestit de Fabiola, que triés la roba entre totes les cases sederes. Balenciaga va escollir un ras sarga blanc marfil de les Sederies Jorge Fàbregas i va demanar 30 metres de roba d'un pes de nou quilos i mig. El pressupost del vestit s'havia acordat que es pagaria entre tots els seders d'Espanya.

Els diaris i la premsa del cor van publicar la notícia de la boda i, com

es lògic, es va parlar del vestit de la núvia i de les sederies Fàbregas de Mollet. Els periodistes van visitar la fàbrica, on es vivia un moment eufòric. Tothom se sentia orgullós pel reconeixement de la bona feina que s'hi duia a terme.

“Alegría en la puerta de la fábrica. Las operarias levantan en alto los nueve kilogramos y medio de seda que el modisto Balenciaga ha pedido para realizar el traje nupcial de Fabiola”¹⁶

“Esto ha sido Extraordinario... Estamos orgullosas de ser las encargadas de una labor tan delicada. ¡Mire usted qué tejido tan magnífico! Es de doble cuerpo en la misma montura —dice Maria Domínguez precisando técnicamente la condición de la tela”.

“Figúrese, que cuando Balenciaga vio la muestra, no quería creer que fuera español. Y es español hasta

el gusanito. Pero así son muchas veces de falsas las ideas que los españoles tenemos de nuestra propias cosas —dice don Luis Prat, gerente”¹⁷.

Les grans protagonistes de la notícia van ser les teixidores, malgrat que la premsa no es va acabar de posar d'acord en quines eren les que havien teixit la roba nupcial, però sí que van coincidir en el número del teler designat, el 94. Diuen que durant dotze dies, a setze hores de jornada, aquest teler es va dedicar exclusivament a la fabricació del teixit nupcial.

¹⁶ Revista *Gaceta ilustrada*. Novembre de 1960

¹⁷ Revista *Hola*, núm. 846, 12 a 19-11-1969



Figura 13. Fabiola de Mora y Aragón va enviar diverses fotografies a Can Fàbregas, tot agraïnt el regal i la feina ben feta



Figura 14. Sofia Aragay Durany, teixidora de la roba de la Fabiola

108

“Maria Domínguez y Maria Sáez son las dos obreras que manipulan el telar 94, cubriendo dos turnos de la jornada laboral. María Domínguez lleva quince años trabajando en Sederías Jorge Fábregas y María Sáez, trece. La primera hace el turno de la mañana y la segunda el de la tarde. En doce días han salido unos veinte metros de los sesenta que se destinan a la elegida del rey Balduino”¹⁸.

“Las tejedoras han sido Sofia Aragay Durany que tiene 49 años, es de Mollet y lleva 35 años de antigüedad en la casa y Maria Sáez Cabreros, de 31 años y que reside en de Sant. Fost”¹⁹.

“Dos operarias especializadas en manufacturas de seda, Maria Sáez y Maria Domínguez, las dos casadas y con hijos, realizaron el primoroso encargo en el telar número 94 de la fábrica de Mollet”²⁰

Semblava que l'empresa vivia el seu millor moment, però malauradament,



Figura 15. Maria Sáez Cabreros, teixidora del teler 94

¹⁸ Revista Hola, n° 846, 12a 19-11-1969

¹⁹ Sábado Gráfico 3-12-1960

²⁰ La Gaceta ilustrada. Novembre de 1960



Figura 16. Despatx de Can Fàbregas a Barcelona. Al centre, Inés Guardiola amb les seves quatre filles. El primer de l'esquerra és Lluís Prat fill i al seu costat, el seu pare, Lluís Prat. A la dreta d'Inés hi ha Joan Baucis, cap de vendes i el segueixen les noies del despatx de Barcelona.

109

només una setmana més tard de la boda dels reis belgues, Jordi Fàbregas mor com a conseqüència d'una greu malaltia i la seva vídua, Inés Guardiola Amat, el succeeix en la presidència dels negocis, que continua els projectes amb el mateix equip humà que havia confiat el seu marit: Lluís Prat, el gerent; Josep Molas, com a director; Carles Martí, com a subdirector²¹; Josep Maria Prat, subdirector de fabricació i Jacint Maurell, cap de productivitat; com a encarregats, els Vicenç Ventura (pare i fill), Isidre Puig, els germans Pere i Joan Saborit, Àngel

Cuní i Joaquim Cuní (pare i fill), Francesc Moré, Ramon Bertolín i Joan Col·lell; com a químics, Lluís Villanueva, Francesc Segura i Jaume Saladrigues; com a teòric, Antoni Gorgas²² i Joan Rocabayera com a administratiu i cap de personal.

Durant els anys seixanta el ritme de creixement de l'empresa va anar a més; es va començar a renovar els telers vells pels automàtics Mas Ill, Rütli i Saurer i es van organitzar tres torns de treball: matí, tarda i nit. El nombre de treballadors ja era de 550.

Inés Guardiola contreu matrimo-

²¹ Carlos Martí era enginyer tèxtil, va entrar a l'empresa amb Jordi Fàbregas i el 1967 substituï Josep Molas com a director tècnic fins a la seva jubilació a Sedunion.

²² Antoni Gorgas Vendrell, enginyer tèxtil, era un dissenyador i un innovador que va saber relacionar-se amb els fabricants de fils sintètics de tot el món. Era capaç de crear articles de molt bona qualitat amb fils nous anticipant-se al mercat, va portar la Qiana a Can Fàbregas. Va ser director tècnic de Sedunion fins el 1989.

ni amb Francesc Gòdia i Sales,²³ però l'empresa la manté al seu nom i la gèrència continua en mans de Lluís Prat.

Quadre 5

Els torns de treball

Des del 1900 fins el 1930 es va fer un sol torn de treball. El 1931 s'implementen dos torns que duren fins el 1957 en què se n'obre un tercer, amb la introducció dels telers automàtics. Els anys vuitanta la nova maquinària (MAV i Dornier) permet l'ampliació a un 4t i un 5è torns, voluntaris. Es treballava dissabtes i diumenges en dos torns de 12 hores cadascun. El 4t i el 5è torns també treballaven els dies festius i les vacances dels altres treballadors. En aquest cas feien 2 torns de 8 hores. En total eren 16 hores les treballades, en lloc de 24. El 4t torn era complet en nombre de treballadors i el 5è tenia només la meitat de la gent. L'any 1992 els primers torns que es van suprimir van ser el 4t i el 5è.

110

Quadre 6

L'uniforme dels treballadors

Abans del anys seixanta, les dones, per teixir, anaven amb un davantal blanc. L'ús era obligatori, però no el pagava l'empresa, les treballadores el portaven de casa seva. Els homes anaven amb granota.

Des de començaments dels anys seixanta les teixidores van amb bata verda, les nuadores amb bata negra

i els contramestres i operaris amb camisa i pantalons blaus. Al despatx els homes portaven americana grisa. Durant uns anys es van confeccionar els uniformes a la fàbrica, va ser quan es fa el canvi a la maquinària automàtica. Llavors sobrava molta mà d'obra i es va aprofitar per fer la confecció dels uniformes.

Sedunion. Splendor i declivi (1973-2001)

A començaments dels anys setanta se signa un contracte històric per a l'empresa: la fusió amb una altra firma emblemàtica del mateix ram, Sederies Batlló, una família de llarga trajectòria sedera que es remuntava al segle XIX. Posseïen una planta de producció a Sta. Perpètua de Mogoda i una altra al barri barcelonès de Gràcia. De la unió de Sederies Jorge Fàbregas SA i Batlló SA es crea Sedunion SA l'1 de gener de 1973.

Els Batlló van aportar com a innovació a Can Fàbregas la incorporació del procés d'estampació. Es van tancar les velles factories dels Batlló i es va fer el trasllat del personal i de la maquinària a Mollet. La secció d'estampació va restar en mans del personal de Batlló: es tractava d'una trentena de treballadors que portaven tres grans màquines d'estampar. Va venir personal molt qualificat com Joan Macau, a la secció de tissatge i, a la secció d'estampació, Francesc Altayó i el químic alemany Peter Suhr. Amb l'arribada dels Batlló l'empresa va tenir dos gerents; per una part, Lluís Prat i per una altra, Antoni Batlló.

²³ Gòdia i Sales, Francesc (Barcelona 1921-1990). Abogado, alférez provisional de infantería, caballero Mutilado, dos Medallas de sufrimiento por la patria, Cruz de Guerra, Cruz de Campaña, Gran Cruz del Mérito Civil, Encomienda con placa de Alfonso X el Sabio. Fue deportista porque consiguió marcas en el difícil deporte automovilístico, Fue el primer piloto que disputó un Gran Premio de Fórmula 1. Como financiero desarrolló su actividad hasta alcanzar la presidencia de Cros, y como ser humano que no olvida los sentimientos del espíritu y que cuenta con uno de los museos particulares más importantes de España don Francisco unía el trabajo con lo que, según sus propias palabras, fue lo más grato en su vida: "Correr es lo más bonito del mundo. Sin discusión. No hay nada que me haya gustado tanto como correr en automóvil ni nada que me haya producido más satisfacciones". (Revista *Casino de Madrid*. Número 59. 2010)



Figura 17. Vista aèria de la planta de Sedunion que ocupava una superfície edificada de 25.000 m²

A l'empara del III Pla de Reconversió Industrial, que donava grans facilitats fiscals, es projectà una nova fàbrica de 25.000 m². La inversió total va ser de 500 milions de pta. La nova planta es va situar en uns terrenys emmarcats per la riera Seca, la ronda d'Orient, carrer de la Riera i el torrent Caganell. S'hi va construir una gran nau per al tissatge, el tint, els acabats i l'estampació i un gran magatzem. Al mateix temps, es va construir un edifici de tres plantes destinat a oficines, vestidors, menjador i magatzem. Es va dur a terme la total automatització de la fabricació i la producció va passar a ser controlada informàticament. També es van adquirir el telers sense llançadora MAV i DORNIER, maquinària d'alta velocitat informatitzada i es van ampliar els torns fins a un 4t i un 5è.

Sedunion significava la continuïtat de Can Fàbregas i Can Batlló, dos cog-

noms històrics de la indústria sedera catalana. L'empresa va poder fer front a la crisi econòmica dels anys setanta i vuitanta, que va afectar el sector tèxtil a tota Europa. Va haver de competir amb els productes tèxtils fabricats en països de l'Extrem Orient, on els sous eren més baixos. Tomàs Batlló va tenir clar cap on havia d'anar l'empresa. En unes declaracions fetes l'any 1987 ho resumia amb aquestes paraules:

“Sólo con el nivel de calidad alcanzado será posible mantenerse por encima de los precios de batalla que caracterizan a los productos baratos de importación. Esto supone realizar constantemente nuevos esfuerzos en el campo tecnológico, realizando al mismo tiempo inversiones continuas en los medios de producción de la generación reciente.

En el ámbito administrativo es indispensable mantenerse al día con los medios de racionalización.



Figura 18. **Chen Muhua, consellera d'Estat i Ministra de Relacions Econòmiques i Comerç amb l'Exterior de la República Popular de la Xina visita Can Fàbregas el gener de 1985**

112

Hace mucho tiempo que Sedunión ha abierto sus puertas de par en par, para dar entrada al procesamiento electrónico de datos en la administración y en la planificación de la empresa”²⁴

Fins a començaments dels anys noranta, Sedunión va desenvolupar l'activitat amb resultats positius. Després, la crisi general va obligar a adoptar mesures d'ajust i la producció es va centrar en articles d'alta qualitat.

Quadre 7

La paga

Fins als anys setanta es pagava per setmanades. Manuel Cluet, el músic, era l'encarregat de pagar. Cada setmana havia de preparar el sobre de cada treballador, comptar els bitllets i ensobrar. L'any 1970 es passa a la liquidació mensual, amb una bestreta setmanal, tot en metàl·lic. Després ja es pagarà amb xec.

Quadre 8

Nombre d'obres

Any	Obrers
1902	150/200
1918	300
1942	450
1955	625
1960	593
1965	550
1969	503
1973	480
1987	420
1990	374
1994	174
1998	96
1999	63/39

Els anys noranta van suposar el declivi de l'empresa fins al tancament definitiu. Es va mirar de fer pal·liatius, però no van ser suficients. En un principi es va apostar per reduir la producció de tissatge a Mollet i comprar la roba en cru a la Xina; aquí es feien els acabats i se servia a les cases comercials. Es va haver de reduir el personal: se suprimi-

²⁴ Boletín de buzer Gazete, agosto 87



Figura 19. L'any 1992 són acomiadats 9 treballadors: Rosita Juan, Montserrat Cutillas, Montserrat Esteve, Joan Valls, Maria Garcia, Lola Subirà, Purificación Vives, Alfonso Giménez i Manuel Valenzuela, personal del primer torn del matí. Els companys els van pagar un dinar a la Font dels Castanyers

ren el 4t i el 5è tornos. El 1991 el nombre de treballadors havia disminuït un 32%. (en quedaven 374). Les mesures preses no va ser suficients i es van fer nous canvis: es decideix deixar de fabricar els productes bàsics i comprar la roba acabada a una empresa xinesa. Això va comportar que entre el 1992 i el 1993 es fessin dos expedients de regulació de personal, amb els quals s'acomiadarien més de 200 treballadors.

“La plantilla se ha recortado drásticamente de 400 a 170 personas; sólo en indemnizaciones al personal sobrante se han esfumado más de 500 millones. Se ha potenciado la creatividad propia, de la mano de afamados diseñadores, y se ha impulsado la expor-

tación, que ya absorbe casi una tercera parte de la producción total. En menos de tres años, la facturación por empleado ha pasado de 9 a 18 millones”²⁵.

El mateix any 1993 es jubila Carles Martí, director de producció i és substituït per Vicenç Ventura, que exerceix el càrrec fins l'any 1995²⁶. Sedunion comença a abandonar la producció pròpia per centrar-se en la comercialització de la producció d'altres empreses. L'any 1996 decideix passar la part de secció de telers a Sinya SL, una empresa que crea només amb aquesta finalitat. Lògicament, Sinya es quedà a la mateixa fàbrica, amb la maquinària i els treballadors d'aquesta secció i va vendre la producció de teixits a Sedunion. El ma-

²⁵ *La Vanguardia* 7-1-1996

²⁶ Vicenç Ventura va treballar a l'antiga fàbrica de sederies Jordi Fàbregas (posteriorment Sedunion), de Mollet, des que tenia 14 anys, tot combinant els estudis i la feina. Va ser regidor de l'Ajuntament de Santa Maria de Martorelles per CiU des del 1983 fins el 1991, en què fou escollit alcalde, càrrec que exercí fins a la seva inesperada mort, el 2-11-1995

teix any, Sedunion tanca l'oficina central de Barcelona i la trasllada a Mollet per reduir despeses, mentre mira de fer inversions en altres cases comercials i crear noves societats per fer front a la crisi:

“La firma ha tomado recientemente una participación mayoritaria en la comercial Bertex, que gira mil millones anuales. Y ha puesto en marcha otra sociedad, Area Textil XXI, especializada en artículos de moda pronta. Sedunión quiere con estas iniciativas ampliar aún más su cupo de mercado y consolidar el puesto de cabecera que ocupa en el escalafón nacional del ramo. Sus colecciones incluyen tejidos para “pret á porter”, camisería, prendas deportivas, artículos de fantasía y línea infantil, bajo las marcas Estudio, Estudio Junior, Sabine Blanche, Sedunión y Cardinísimo”²⁷.

114

La línia de desfer-se de la producció va culminar l'any 1999, quan Sedunion tanca les seccions de tintura i acabats, tanca la fàbrica de Mollet i només conserva la part comercial i el magatzem a Mollet, però per poc temps. Aquesta decisió porta a un nou ERE, que afecta 3 treballadors dels 96 que restaven en plantilla.

“La empresa textil Sedunion ha pactado con el comité de empresa relocalizar a 63 de sus trabajadores en la firma Viscolán. La empresa de Mollet del Vallès (Barcelona) ha acordado el cese de su actividad productiva, aunque seguirá como empresa comercializadora con su marca, con una plantilla de 33 personas. El consejero delegado del grupo, Tomás Batlló, dijo ayer que Viscolán —que no forma parte del grupo Sedunión— se convertirá en la proveedora de los productos de Sedunión. Esta empresa se ha hecho cargo de la maquinaria

de la empresa. Los operarios que hasta ahora trabajaban en el área de producción podrán integrarse en Viscolán u optar por cobrar una indemnización de 34 días por año trabajado, con el límite de 20 meses de salario.

Sedunión factura 4.000 millones de pesetas, y seguirá con su actividad de venta de tejidos de fibras artificiales y sintéticas para mujer. La empresa destina una cuarta parte de sus ventas a la exportación”²⁸.

Las arcas sociales acusaron el esfuerzo y la cuenta de resultados arrojó un saldo negativo de 280 millones, frente a los 156 millones, también negativos, del ejercicio anterior.

Las ventas se fijaron en 1.870 millones, a los que hay que añadir más de mil millones de las filiales Área Textil XXI, Bertex y la agrupación de interés económico Sedarel.

El consejo está formado por Inés Guardiola Amat, viuda de Godia, Tomás Batlló Umbert y Javier Amat Badrinas”²⁹.

Al mateix temps, Sinya presentava el seu ERE amb tancament per fallida tècnica, que afectà 47 treballadors. El comitè d'empresa va negociar la col·locació de 14 treballadors a Protexil XXI i la resta es van acollir al Fons de Garantia Salarial, amb indemnitzacions de 20 dies per any treballat amb un màxim de 12 mensualitats.

L'estiu del 1999 Sedunion deixa d'existir com a planta de producció i trasllada la seu comercial a Barcelona fins que l'any 2001 tanquen definitivament les portes a Mollet.

El setembre del 2001 desapareix Sedunion, en ser absorbida per fusió per la societat Faguar, SA on passa tot el patrimoni en bloc. Aquesta empresa, com a gestora de les instal·lacions i

²⁷ *La Vanguardia*, 7-1-1996

²⁸ *El País*, 18-6-1999

²⁹ *La Vanguardia*, 17-04-2000

terrenys, els va vendre a la constructora Vallehermoso. La promotora immobiliària acordà amb l'Ajuntament la reconversió dels terrenys industrials en sòl urbanitzable i el novembre signen un conveni per desenvolupar el projecte de l'Illa de Can Fàbregas, a imatge del que havia estat l'Illa de Can Mulà, amb la urbanització de 42.000 m² amb espais públics, equipaments, habitatges i locals comercials. Va ser la inversió privada més important duta a terme a la ciutat. El juliol de 2002 la fàbrica textil de Sedunión s'enderroca.

Amb l'Illa de Can Fàbregas Nou es posa punt final a la història de Can Fàbregas-Sedunion, una de les indústries tèxtils sederes més importants de tot l'estat espanyol. L'empresa, que va funcionar durant cent anys a Mollet, va jugar un paper molt important en la vida de molts de treballadors que van ser acollits per l'empresa.

Bibliografia

- AITPA. Crònica de 25 años, Aitpa, Asociación Industrial Textil de Proceso Algodonero. Barcelona. Aitpa, 2002.
- Cabana i Vancells, Francesc. Fàbriques i empresaris; els protagonistes de la revolució industrial a Catalunya. Vol. 3. Barcelona. Enciclopèdia Catalana, 1992-94.
- David, Noel. Francisco Godia Sales. Revista Casino de Madrid. Número 59. Año 2010
- DA. Diccionari biogràfic d'alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental. Museu de Granollers, 2007
- DA. El món de la seda i Catalunya. Diputació de Barcelona, 1991.
- DA. El sector tèxtil. Una aproximació territorial. Ed. Ajuntament de Terrassa, 1998.
- DA. La transformació del Vallès Oriental. Caixa de Catalunya. Barcelona, 1994.
- DA. Moledo-Mollet. 993-1993. Ajuntament de Mollet, 1993
- Fàbregas Rafart, Cayetano. Impresiones de un viaje económico comercial al Plata. Ateneu Barcelonès, 1904
- Fàbregas Rafart, Cayetano. Impresiones de mi segundo viaje a las repúblicas del Plata. Ateneu Barcelonès, 1906
- Solé Tura, Joan. Mollet. Una mica d'història. Mollet del Vallès, 1981
- Suárez, M. A. La Segona República i la Guerra Civil a Mollet del Vallès. Centre d'Estudis Molletans, Col·lecció Vicenç Plantada 4. Mollet del Vallès, 2000.
- Ysàs, Pere i altres. Història gràfica de la Teneria Moderna Franco - Española: Cent anys de la Pelleria a Mollet del Vallès. Ed. Fundació Cipriano García. 1999.

115



Figura 20. L'únic testimoni que es conserva de l'esplendorosa fàbrica de Sedunion és aquesta portalada amb el nom del fundador a la part superior de la façana

Hemeroteca

- Boletín de buzer Gazete, agosto 87.
 Catálogo conmemorativo del 225 Aniversario de Sede-
 rías Jorge Fàbregas, S.A, 1739-1964. Barcelona,
 Mayo 1965.
 Contrapunt. De l'empresa tèxtil a l'illa d'habitatges plurifa-
 miliars. Núm. 25, 1-11-2001
 Diari de Granollers, Granollers. 22/10/1927
 El País, 18-6-1999
 La Revista del Vallès. Núm. 378. Granollers, 15-7-
 1983
- La Vanguardia. 23-10-1927, 7-1-1996 i 17-4-
 2000
 La Veu del Vallés Granollers. 1-7-1900 i 21-9-1902
 Revista Gaceta ilustrada. Novbe 1960
 Revista Hola, nº 846, del 12 al 19-11-1969
 Sábado Gráfico 3-12-1960
 Sederias Jorge Fàbregas SA, Estructura y planificación de la Em-
 presa. 1969
 Sedunion SA, una industria forjada con ilusión y constancia.
 Fulletó de publicitat. 1983

Els testimonis

L'objectiu d'aquesta part és recollir las vivències de les persones que van treballar a Can Fàbregas-Sedunion, recuperar els records dels treballadors que van viure en primera persona l'evolució de la fàbrica.

Hem recollit una vintena d'entrevistes. Amb algunes persones hem parlat en diverses ocasions i quasi en tots els casos hem fet un enregistrament de veu. Les entrevistes s'han basat en els records al voltant de la seva experiència laboral. Les entrevistes no han estat dirigides, sinó que es deixava que cada persona evoqués les seves vivències més significatives. No poques persones s'han emocionat recordant-les.

116

Curiosament, l'enfoc dels entrevistats ha anat canviant: hi ha hagut treballadors que ens parlaven de la feina que feien, d'altres que feien esment de l'ambient de treball, persones que explicaven anècdotes dels companys amb els que treballaven, gent que explicava les seves sensacions i impressions...

En aquest recull hi trobareu diversos tipus d'escrits. Per una part, els que són fruit d'una entrevista enregistrada i més tard transcrita i explicada en primera persona. D'altra banda, escrits originals de persones que han volgut ser ells mateixos els qui escriuen la seva experiència.

En general hi ha records comuns: la poca edat a la què començaven a treballar, als 14 anys; els canvis de feina, d'aprenent a teixidora o d'aprenent a contramestre; el soroll de les màquines; la companyonia; la figura del director; la roba de la Fabiola; el canvi de maquinària...

Els entrevistats mostren sovint un sentiment d'enyorança: recorden el pas per la fàbrica com una bona època de la seva vida. Els millors records tenen a veure amb les companyes de treball: malgrat el soroll de les màquines, trobaven la manera de comunicar-se entre elles; les conegudes de la feina es converteixen en amigues per a tota la vida. També es fan parelles dins la fàbrica.

Ha estat una feina molt agradable la de compartir els records dels entrevistats. Crec que, en general, tots érem conscients que estàvem creant la història del que en un altre temps per ells va ser només un treball. Agraïm a totes les persones que han col·laborat en aquest projecte de reconstrucció de la memòria vivencial de Can Fàbregas, especialment a Carles Martí, director de producció, que m'ha ajudat a fonamentar la història de l'empresa; a Josep M. Prats, subdirector de producció, que ha participat amb entusiasme aportant les seves vivències i els materials de què disposava; a Joan Pijem, director d'administració i finances i a Joaquim Cuní, que per mi i per molta gent representa un referent de coneixements del que ha estat la vida dins de la fàbrica.

Gràcies a tots els que ens han obert amablement les portes de casa seva, que s'han esforçat per recuperar la memòria dels anys viscuts a la fàbrica, que han aportat records materials que guardaven i, sobretot, que han posat veu a la història de Can Fàbregas-Sedunion.

Pepita Albertí Teixidó, 1926

Can Fàbregas, de 1940 a 1962

Teixidora

Vaig entrar amb 14 anys, el 1940. Primer fent bitlles, després de teixidora. Com a teixidora primer portava dos telers, el número 12 i el 13; després, quan van ser més moderns, en vaig portar sis. El contramestre era en Joan Collell, que va deixar Can Fàbregas per fer de retratista.

Com *aconteixements* recordo que quan es casà el Sr. Jordi Fàbregas ens van regalar una capsa blava de confits a cada treballador.

Quan em vaig casar amb 29 anys vaig continuar anant a treballar, i quan vaig tenir el meu segon fill, amb 36 anys, vaig plegar. Era l'any 1962. El Sr. Molas em va dir: "vingui a fer només 3 o 4 hores, el que sigui", però si llavors havia de pagar la que m'aguantava el crio, no em resultava.

Vaig treballar molt a gust!

Enriqueta Assens Ardèvol, 1935

Can Fàbregas, de 1951 a 1958

Teixidora

Amb 14 anys vaig començar a treballar a Can Rabasa, m'hi vaig estar un any i em vaig comprar una bicicleta que vaig pagar a *plaços*. Després vaig anar a treballar a Can Brutau, la Llagosta, amb la bicicleta. Més tard, amb 16 o 17 anys, vaig entrar a Can Fàbregas fins que em vaig casar, amb 23 anys. Llavors em vaig posar a casa a brodar a màquina per la casa Prénatal.

A Can Fàbregas em van posar als aspis, després als rodets i després a fer de teixidora. Feia el torn del matí, de les 6 a les 2, vuit hores. Paràvem ½ h per esmorzar i a la tarda me n'anava a Can Mistos a fer hores.

A Can Fàbregas també hi anava amb bicicleta, hi havia un lloc per deixar-les, érem moltes noies que veníem de fora i portàvem la bicicleta.

Ramon Buxés Nicolas, 1941

Sedunion, de 1975 a 1993

Colorista de fabricació

Venia de treballar a la Shappe-tex, on era el segon encarregat, però van fer reducció de personal i vaig haver de marxar. El meu sogre treballava a Sedunion i em va dir per entrar-hi. Em van fer un contracte per 6 mesos al torn de nit i em vaig quedar 7 o 8 anys.

Per entrar a la fàbrica et feien una revisió mèdica, jo vaig anar al Dr. Vilaseca, al carrer Berenguer.

Em van posar a estampació o *quarto* dels colors. El Juan Gómez era el meu encarregat. Primer era tot manual, fins i tot les pesades que s'havien de fer amb una bàscula, després va ser tot automàtic. El torn de nit era un torn fabulós. Estava tot sol, tranquil, treballava al meu ritme i parava per sopar.

A la fàbrica també hi havia els treballadors de Can Batlló, venien amb autocar de Barcelona. Tenien un altre ritme, també cobraven les hores del trasllat. Eren unes 25 persones. El Sr. Batlló venia molt sovint a la fàbrica, igual que el Sr. Martí. Recorrien la fàbrica i parlaven amb els treballadors.

Amb els companys de fàbrica hi havia bona relació. Durant un temps cada any al mes de juny feiem un partit de futbol els d'Estampació contra els del Tint. Jo demanava permís per llogar el camp de futbol i després anàvem als Castanyers, dinàvem i passàvem el dia.

Cada any també feiem la loteria de Nadal, jugàvem 300.000 PTA. Jo feia les llistes de totes les persones i la quantitat que volien.

L'any 1980 es va formar la Cooperativa, jo vaig estar a la Junta Directiva, però no va acabar d'anar bé i es va tancar. Tot va començar perquè jo estava familiaritzat amb el ram de l'alimentació: la meva primera feina als 12 anys va ser en una botiga de queviures, primer com a aprenent i repartidor a domicili de les comandes dels clients i també ate-



Figura 21. Grup de treballadors a la font dels Castanyers, després del partit de futbol a les Pruneres entre els de la secció d'Estampació contra els del Tint. El que guanyava s'emportava una copeta. Any 1982

118

ment darrera del taulell. Més endavant vaig ajudar un distribuïdor d'aliments a preparar comandes i portar el control del fitxer d'entrades i sortides. Quan treballava a Sedunión, el Comitè d'empresa em va plantejar col·laborar i ajudar en el muntatge d'una cooperativa i els vaig dir que sí. Treballava de nit i de dia anàvem a consultar a l'advocat de les empreses associades; també anàvem a altres empreses per recaptar nous socis i els parlàvem del què era el cooperativisme, amb el suport de la Generalitat. De vegades anàvem a Sabadell per parlar amb directius de la Cooperativa la Sabadellenca. Si hi havia algun problema, jo, com a president, havia de donar solucions, com una nit que la policia em va venir a buscar a la feina cap a les 2 o les 3 de la matinada, perquè anés a la Cooperativa a comprovar si faltava res, perquè havien entrat lladres; efectivament, es van emportar un magnetòfon.

Vaig treballar a Sedunión uns 18 anys. L'empresa va tancar quan la va agafar la neboda d'en Batlló.

Encarna Castellón Martínez, 1935

Can Fàbregas, de 1951 a 1960

Teixidora

Treballava a Can Gomà, però cada dia passava per Can Fàbregas i esperava al Sr. Molas, que era el director, per demanar-li feina i ell em deia que era massa petita. Fins que un dia em vam demanar d'entrar-hi. Vaig deixar Can Gomà perquè la feina de Can Fàbregas feia més per a dones.

Quan vaig entrar tenia 16 anys i m'hi vaig estar fins als 25, que ho vaig haver de deixar per motius de salut. Em van posar a les bitlles, m'hi vaig estar 9 mesos fent el torn de matí. Mentrestant anava a aprendre a teixir al torn de tarda. Quan vaig fer de teixidora portava dos telers. Cap el 1958 cobrava unes 125 PTA setmanals.

Els dissabtes eren diferents, tocava fer la neteja dels telers.

Recordo que el carrer Berenguer anava ple de gent a $\frac{3}{4}$ de 5 de la matinada amb la

gent que anava a treballar. Era un carrer molt concorregut per les indústries: hi havia Can Fàbregas i la Teneria.

El director, el Sr. Molas, era una bona persona.

Tinc molt bon record, totes les noies anàvem contentes a treballar, estàvem molt a gust.

Joan Castellón Martínez, 1929

Can Fàbregas, de 1984 a 1994

Tintorer

Entro amb 52 anys, abans havia treballat en una fàbrica de motos, la Ducson i m'hi vaig estar fins als 62 anys. Treballava al tint, on la majoria eren homes i la jornada laboral era de 6 a 2.

Quan entraves et feien una assegurança i a la fàbrica et feien revisions mèdiques. Hi havia un economat. Primer va ser a cal Batlle, al c/Barcelona, crec que era el de la Pelleria. Després es va traslladar al Tabaran i més tard al carrer Immaculada, 4 que és on va tancar.

Roser Costafreda Abelló, 1933

Can Fàbregas, de 1962 a 1968

Teixidora

Primer, amb 14 anys, vaig anar a treballar a Can Pau, eren les Cintes i més tard vaig anar a demanar feina a Can Fàbregas. Em va rebre el Sr. Molas i em va dir: "Ja pots començar la setmana que ve". I em van posar a teixir. Llavors les dones portaven quatre telers.

El meu encarregat era l'Àngel Cuní i quan van entrar els telers Rütí, em va dir: "Costafreda, jo no la veig a vostè portant 20 telers, per què no va a despatxar a la cooperativa?" I jo vaig dir que sí, perquè aleshores totes les fàbriques tenien una cooperativa. Vam anar a parlar amb el Molas i l'Àngel Cuní li va dir:

Sr. Molas, què li sembla si posem la Costafreda a la Cooperativa?

—Què no serveix per la fàbrica?

—Sí, però no la veig amb els Rütis.

—Doncs que vagi a nuar.

—No, jo no vull nuar, no ho he fet mai.

—Escolti que no ho feia tot a cal Pau?

—Sí, però era molt diferent.

—Vostè aprendrà a nuar.

I vaig aprendre a nuar! Només vaig estar-hi sis anys. Vaig haver de plegar quan vaig tenir el segon fill, la meva mare no es veia amb cor de cuidar-lo.

Per mi va ser la meva millor època, vaig ser molt feliç i m'ho vaig passar molt bé.

Francisca Filbà Casals, 1926

Can Fàbregas, de 1942 a 1957

Teixidora

Vaig entrar amb 16 anys i vaig estar dos anys a les bitlles i després vaig passar a teixir. Portava de dos a quatre telers. Fèiem 8 dies de vacances l'any. Em vaig apuntar a la Falange perquè em donessin la feina. Vaig plegar amb 31 anys a causa d'una malaltia: vaig agafar la tuberculosi.

Josep Garriga Vila, 1933

Empleat de l'economat, de 1948 a 1978

El meu pare, Pere Garriga, treballava al Tabaran i jo l'anava a ajudar quan no anava a l'escola. Devia ser l'any 1940 i jo tenia 7 anys. Amb ell també treballaven, repartint carbó a les cases, el Pere Reyes, el Falcón, dit el "Maño" i l'Esteve Puigdomènec.

Als 15 anys vaig signar un contracte per treballar a la Teneria. La primera setmanada va ser de 75 PTA. M'encarregava de preparar els lots per als treballadors amb cigrons, patates, arròs, oli... Va començar com a economat i més tard passa a ser cooperativa. El 1960

s'inaugura amb els associats responsables de cada empresa: de la Teneria, en Valentí Rozas, com a cap de personal; de Can Fàbregas, en Josep Molas i de Can Mulà en J.M. Parera. Com a encarregat va venir a treballar l'Ignasi Soler.

El responsable directe de la Cooperativa era el Sr. Casanovas, cap dels despatxos de la Teneria. Per part de la Teneria hi havia treballant l'Ignasi i el Reyes, per part de Can Mulà l'Antoni Villar i el Manolo Tesifón. Per part de Can Fàbregas hi havia la M. Rosa, la Tere, la Nati i la Isabel.

A l'economat es van anar obrint diferents seccions: una carnisseria amb una càmera frigorífica on treballava la Pepeta Escolàstica, que després va passar a ser una cansaladeria; la sabateria del Casimir Barril, pare d'en Santi, jugador de bàsquet i una secció de roba de vestir i de casa on vaig treballar jo.

El meu pare va treballar-hi fins el 1963. L'economat va haver de tancar perquè no era rendible amb la competència dels supermercats. Llavors jo vaig anar a treballar al magatzem de la Teneria fins que vaig plegar l'any 1980.



Figura 22. Josep Garriga preparant els lots de Nadal a la Cooperativa–Economat del Tabaran. Anys cinquanta.

Josep Gironès Puig, 1934

Can Fàbregas, de 1956 a 1994

Pèrit elèctric especialitat d'automatisme

Vaig estudiar a l'Escola Industrial, vaig ser d'una promoció que només acabar vam tenir feina. Vivia a Navata, a prop de Figueres i em va venir a buscar a casa el gerent de Can Fàbregas, en Lluís Prat, a veure si volia la feina. Jo, la dificultat que tenia és que la dona volia una casa amb un pis baix, i el gerent em va dir: "al costat de la fàbrica mateix vostè tindrà un pis i ja li arreglarem com vulgui" (això era el 1956). El gerent em va portar amb el seu cotxe i vaig parlar amb el director, el Sr. Molas, i em va dir: "Per mi, ja et pots quedar, perquè és el que busquem".

L'empresa tenia sis pisos al costat de la fàbrica, tres ocupats per gent de la fàbrica i els altres per gent que ja hi havia quan els van comprar, però no els van poder fer fora (llavors pagaven 13 PTA de lloguer). També tenia pisos llogats per alguns treballadors, en Martínez i en Villanueva, que s'hi estaven i no pagaven res. Jo pagava un lloguer a la fàbrica.

A Can Fàbregas érem dues persones al taller de manteniment elèctric: una de mati i una altra de la tarda. El meu cap directe era el director.

El Sr. Molas era un home molt seriós i una de les coses que no podia suportar era que ningú s'emboliqués a dins la fàbrica, això era sagrat, és clar que allà hi havia 700 dones. Hi havia molt bona harmonia, amb tantes dones ens portàvem molt sanament. Les teixidores ho tenien tant per mà que podien fer ganxet i tenir els ulls al teler.

Llavors va passar que, com que tot s'havia d'engrandir, ens vàrem ajuntar amb els de Can Batlló. Aquests eren una gent amb molta menys serietat, això era una cosa diferent, aquests sí que van donar que parlar. Els Sr. Molas era un sant, d'aquells honrats, honrats... quan va acabar la guerra va venir l'amo, que havia marxat cap a Sant Sebastià, i va dir: "Molas, hem de començar de zero". El Sr. Molas li va ensenyar el magatzem: estava ple de seda natural. Vull dir que es podia haver aprofitat i no ho va fer. El Sr. Molas era molt falangista, no podies parlar malament del Règim, això li hauria sentat més malament que si li hagués calat foc a un teler. Parlant amb el Sr. Molas de la guerra deia "d'animals sempre n'hi ha hagut, d'un costat i d'un altre".

La gran transformació que va haver-hi a la fàbrica la va portar el gerent, en Prat, va aixafar els telers vells i va fer portar els telers nous, això va ser una transformació molt gran. Amb en Prat es va modernitzar. Els primers telers que es van posar, els Rütis, es van pagar a plaços, això ho va dir el Sr. Prat: els plaços que es van pagar eren amb els quartos que feiem amb la roba. Els posaven i es pagaven amb la roba que es feia en cinc anys. El Prat ho va portar molt bé, però després va venir el Godia, que ho volia fer tot més gran i buscant capital es va associar amb el Batlló. Els de Can Batlló tenien propietats, però no capital en metàl·lic.

Amb la Mercedes Ribas no es va saber o voler conservar, i es va perdre tot. Fèiem moltes pèlcs perquè aquí els camions sortien a trotxe i motxe carregats de roba. De vagues, aquí no es va fer gaire cosa, potser un dia o dos, no va haver-hi mai vagues fortes. Però ja era una època en què havien caigut moltes indústries, l'única que funcionava era Sedunion, i ja es veia venir.

Jo vaig sortir empenyent-me. Tenia un company de la mili que em va aconsellar per un advocat laboral per marxar de la fàbrica. A mi em van donar el salari al cent per cent. Els primers acomiadaments es van fer donant indemnitzacions per dies treballats. Tothom va cobrar.

Carles Martí i Ribas, 1931. Badalona

Enginyer tèxtil. Director de Fabricació de Can Fàbregas i Sedunion SA
Can Fàbregas, de 1956 a 1993

Començo el 1956, amb 25 anys, com a ajudant tècnic de Jordi Fàbregas. Entro en contacte amb els Fàbregas perquè el meu pare també era del món del tèxtil, i entre ells es coneixien tots.

Vaig entrar perquè en Jordi Fàbregas tenia la visió de fer un canvi cap a la modernitat i volia gent jove amb formació nova que tingués la preparació per tirar l'empresa endavant. Al cap de poc temps d'entrar, es va començar a construir la part nova de la fàbrica, destinada a telers. Jo m'havia d'encarregar del seguiment de les obres i, al mateix temps, de l'automatisme de les màquines que es començaven a instal·lar. El Jordi va obrir la porta al creixement de l'empresa, tenia una visió de gran empresari, va fer una gran inversió en maquinària automàtica en el tissatge i en nova maquinària, tant en la preparació com en el tint i acabats. Recordo que, en aquell temps, va fer venir un enginyer francès, René Barbe, per ensenyar-nos a augmentar la productivitat. Es va passar de què una teixidora portés dos telers a portar-ne quatre o sis. Això va ser un salt brutal per aquella època.

A la mort d'en Jordi, en Lluís Prat, que era el gerent, és el que va agafar el timó i va ser l'artífex del creixement de l'empresa. Va ser una persona molt fidel a les idees d'en Jordi. El 1967, amb la jubilació de Josep Molas, em nomenen director de Producció.

L'empresa Sedunion SA neix per la fusió de dues empreses, l'una, Can Fàbregas, representada per Inés Guardiola i l'altra, propietat d'Antoni Batlló, un acord al qual van arribar

gràcies a les negociacions de Lluís Prat. Amb la fusió amb els Batlló, es va aconseguir la secció d'estampació que li mancava a Can Fàbregas, ja que tenien una estampació de gran qualitat. Amb Sedunion l'estampació es va modernitzar, tot instal·lant maquinària automàtica d'última generació en tots els departaments.

En l'etapa de Sedunion, es va construir tota la fàbrica nova, on es va instal·lar el 100% de la producció, magatzems i oficines.

Can Fàbregas (Sedunion) va ser una firma molt important i coneguda en tot el món. Vam fer una revolució tecnològica, tot incorporant a la producció noves fibres i processos (Qiana, microfibras, caustificació dels teixits de polièster, noves tècniques en l'estampació "rongeant"...) amb col·laboració amb la ICI, amb la qual vàrem treballar colze a colze per arribar a un tipus d'estampació molt més perfeccionista. El resultat varen ser uns teixits que es van vendre per tot el món. L'empresa va marcar el teixit femení d'alta qualitat a nivell mundial.

La fàbrica va ser totalment automatitzada i, en tot moment, se sabia què feia cada màquina, on eren les comandes, les fases de producció, etc. També vàrem ser un dels pioners d'Espanya en fer un magatzem en alçada.

Jo tinc un gran record de la part humana. Jordi Fàbregas, Lluís Prat, Tomàs Batlló... es van entregar a l'empresa i la van fer créixer. El Sr. Molas va ser per mi la persona que em va fer conèixer els detalls de la fabricació que no t'ensenyen a l'Escola d'Enginyers. També em va fer veure la part humana de l'empresa. Tinc un gran record d'ell.

Tot i treballar amb condicions molt variables que ens obligaven a anar-hi en caps de setmana o festius, sempre vàrem aconseguir entendre'ns i arribar a bons acords amb els diferents comitès d'empresa que varen saber coordinar les necessitats de l'empresa i dels treballadors, fent que la balança sempre fos positiva.

I finalment, els treballadors de tots els departaments i seccions. M'agradaria destacar la seva capacitat d'adaptació. Tots varen assimilar les diferents innovacions que anàvem implantant en els processos de producció i de control. Els treballadors varen ser molt positius i imprescindibles per al creixement de l'empresa. Tinc un bon record de tots ells.

L'any 1993 em retiro per jubilació.

122



Figura 23. Darrera del teler Rütli de canvi de bitlla. Arturo Vila, Manel Maymó, Joan Pijem, (dels despatxos de Barcelona), Carles Martí i Vicenç Ventura (de Mollet). Any 1958

Joan Pijem i Raich, 1932

Director d'Administració i Finances de Can Fàbregas i Sedunion SA
Can Fàbregas, de 1951 a 1993

Vaig començar amb 19 anys com a administratiu als despatxos de Barcelona, per tal d'ajudar el Sr. Pellicer, que ja era una persona gran. El treball consistia en dur les ordres de fabricació de Barcelona a Mollet. El director comercial indicava la producció que havia de fer la fàbrica i nosaltres ho transmetíem en uns volants d'ordres de fabricació.

Més endavant, l'any 1955, els despatxos de Barcelona, situats a la Ronda de St. Pere, van ser traslladats al c/Diputació. Aleshores vaig anar a parar al departament de comptabilitat per tal de dur els comptes corrents, tant dels clients com dels proveïdors, fins l'any 1960, que vaig passar a ser comptable per confeccionar els llibres de l'empresa i em vaig introduir en les normes oficials d'impostos, nòmines i legislació laboral.

Amb la fusió de Batlló SA i la creació de Sedunion SA, vaig passar a ser director Financer i Administratiu amb la responsabilitat d'ambdues seccions. Vaig tenir la sort de poder comptar amb el personal de les mateixes seccions, magnífiques persones tant professionalment com en dedicació a l'empresa.

La meua relació amb la fàbrica de Mollet va tenir a veure principalment amb les normes de la secció de personal. Això em va dur a col·laborar amb el Comitè d'Empresa i de Seguretat del Treball diversos anys. Amb ells vam cooperar en tot moment en la bona marxa de la fàbrica.

Era una fàbrica molt maca, potser la millor fàbrica sedera que hi havia: organitzada, ben muntada i tècnicament informatitzada. Vam tenir una importància internacional. Era una empresa molt seriosa en tots els sentits. El personal que teníem era molt bona gent perquè tots eren molt antics, portaven 20 o 30 anys treballant i s'estimaven l'empresa.

Jordi Fàbregas va donar-li un gran impuls. Va ser ell qui va fer el trasllat dels despatxos de St. Pere a Diputació, venia i supervisava totes les obres, parlava amb els paletes i si una cosa no li agradava la feia canviar. Era una persona molt enèrgica i arribava al fons de les coses, era un industrial i en sabia. De jove net havia anat a la fàbrica a aprendre a teixir. Ell tenia una visió molt diferent, molt moderna. Quan va morir ho va agafar Lluís Prat com a gerent i li va donar una empenta molt forta.

El 1973, quan es fa la fusió i es crea Sedunion SA, l'empresa encara va rebre una embranzida més forta, va tirar endavant i es va renovar maquinària. De fet, sempre estàvem adquirint noves màquines. Tomàs Batlló va seguir la marxa de l'empresa fins que es va posar malalt. Potser es podria haver allargat una mica més, però van tenir aquest problema. Ell, que ja estava malalt, va dir de posar algú i va proposar la seva neboda, Mercedes Ribas. Quan ella va entrar ja es preveia que s'havia de desmuntar l'empresa. Es va provar de buscar comprador, però no en va sortir cap.

Es van fer dos expedients de regulació: el primer el 1992, quan es van acomiadar uns 100 treballadors de tots els departaments. Van cobrar un tant per cent del que guanyaven, amb un màxim de dos anys de sou. El segon va ser el 1993, amb unes 120 persones. Se'ls va fer un vitalici a cadascun segons l'edat: als que eren molt grans els quedava una pensió mentre visquessin i als altres fins als 65 anys, quan es podien jubilar, se'ls va donar una altra quantitat.

Jo vaig marxar el 1993, amb 61 anys.

Maria Roca Guitet, 1927

Can Fàbregas, de 1942 a 1946
Bitllaire

Tenia 15 anys quan vaig entrar i vaig plegar amb 19, quan em vaig casar. Vaig ser-hi quatre anys. Em van posar a les bitlles i quan havia d'entrar a fer de teixidora em vaig casar i el meu home em va fer plegar, em va dir: "si vols cosir ja cosiràs per mi a casa" i vaig plegar. Em pagaven 14 pta. a la setmana i treballava 8 hores i mitja (l'estona de l'esmorzar no comptava). Portava 30 o 40 bitlles, cada màquina era de 10 i les treballadores portaven tres o quatre màquines cadascuna.

L'encarregat dels rodets i les bitlles era el Sidro, un home molt dolent. Però les treballadores estàvem molt unides i teníem bon ambient. En canvi, el Sr. Molas era una bona persona. Jo tinc un bon record.

Pilar Sanz Ulià, 1938

Can Fàbregas, de 1952 a 1972

Teixidora

La meva germana gran, la Maruja, ja treballava de teixidora quan jo vaig entrar, amb 14 anys. Em van posar a les bitlles i m'hi vaig estar durant un any, després vaig passar als oridors i més tard ja vaig fer de teixidora. Llavors portàvem dos telers.

L'encarregat dels rodets i les bitlles era molt dolent, però les treballadores ens aveníem molt. El director, el Sr. Molas, era una gran persona.

Vaig treballar-hi 20 anys i ho vaig deixar quan vaig tenir el meu fill. Tenia 34 anys. Vaig estar-hi molt bé i tinc un bon record.

Carme Tarrés Franch, 1917

Can Fàbregas, de 1930 a 1977

Administrativa

Vaig entrar amb 13 anys, el 1930. Abans anava als Col·legis Nous, els vam estrenar nosaltres. Quan vaig anar a buscar feina a Can Fàbregas, en van demanar: "¿Sabe leer y escribir?". Vaig contestar que sí i em van dir: "Ya puede venir el lunes". No miraven gaire prim en aquell temps, perquè ja em diràs tu amb 13 anys que venia de l'escola que podia saber.

Em van posar a l'oficina, feia d'aprenenta. Guanyava molt poc, la primera setmanada va ser de 9 pta. L'horari de la gent del despatx era de tot el dia amb una hora i mitja per dinar. Amb mi treballaven la Galí, la Puntí i la Mas, totes de nom Carme.

124

Quan no m'estava al despatx estava al laboratori. Allà fèiem proves del fil: de resistència, l'elasticitat, flexibilitat, d'humitat de la seda, de la torsió del fil... ara, que quan va venir el niló es van acabar de fer les anàlisis perquè la qualitat de la roba estava assegurada.

Em vaig estar un any al despatx, i aleshores vaig demanar d'anar a treballar als telers per guanyar més. El Sr. Molas em va dir: "com es que vol anar als telers? No estarà tan bé com aquí!" i jo li vaig dir: "Però és que jo no he vingut per passar-m'ho bé".

Quan vaig aprendre a teixir em van donar un teler que deien de llampec, perquè corrien molt, eren telers d'una llançadora. S'anava a preu fet, no et deien res si tenies el teler parat, però tu t'ho trobaves. Hi havia una noia davant meu que era més feliç... enraonant amb una i una altra, ara que ja ho trobaria. Si estaves per la feina, que no deixaves parar el teler, guanyaves de 10 a 11 duros setmanals. A Can Mulà diuen que pagaven més que a Can Fàbregas.

L'encarregat era el Pepet Menescal. Si se t'espantava el teler i a ell no li donava la gana de venir, aquelles hores les perdies tu i no podies anar a cap lloc a reclamar. Jo vaig canviar de secció, l'encarregat era el Peret Casademunt i llavors vaig estar bé.

A les teixidores, si havia alguna cosa que no estava bé, per exemple la roba que estava defectuosa, les feien anar al magatzem, on hi havia un encarregat que era un poca solta, perquè en aquell temps hi havia més llibertat del encarregats envers una treballadora, no hi havia respecte. Hi havia en Pepet Menescal que...

Al principi, quan vaig entrar, a la fàbrica hi havia els dos germans, en Jordi i en Lluís Fàbregas. En Jordi estava a la part de la fabricació i en Lluís a la part del tint i l'aprest. El seu pare els va ensenyar de tot. Tots dos van començar a aprendre tots els passos de la fabricació. En Jordi va aprendre la part del teixit, a ordir, a nuar, a fer bitlles, a arreglar telers i l'altre, en Lluís, al tint i l'aprest. No s'avenien gaire i al final el Lluís es va retirar.

Durant la guerra no vam veure més l'amo, diuen que el Sr. Lluís se'n va anar a Anglaterra i el Jordi es va quedar al cantó nacional. Quan van entrar els nacionals, ell anava vestit de militar.

El Jordi era enèrgic, venia i en un moment ja li havia donat la volta a tota la fàbrica. Es va casar gran, es portaven 20 anys amb la seva dona, van fer una festassa i ens van regalar una capsa de confits.

Durant la guerra van començar a marxar els homes al front: el Cluet, el Maurell, el Pere Fusté i llavors el Sr. Molas em va demanar que tornés al despatx i ja no vaig tornar més als telers. Al despatx vam quedar el Sr. Molas i jo, si arriba a durar una mica més la guerra també haurien cridat el Sr. Molas. Quan van entrar els italians a Mollet els van instal·lar a la fàbrica, es feien el menjar al pati.

Mentre va durar la guerra cobràvem tothom igual per seccions, no hi havia preu fet. Després de la guerra faltava energia, no hi havia força per començar. En diverses èpoques vam treballar només tres dies a la setmana, però a mi no em va faltar mai la setmanada. Jo era setmanal de via ampla, que volia dir que malgrat que estiguessis malalt i faltassis, cobrades la setmanada sencera. Quan va venir allò de la Seguretat Social, el Sr. Joan Fàbregas va dir que tots els que ja treballaven i hi eren continuarien cobrant la setmanada sencera.

Quan acaba la guerra vam continuar treballant tots, menys els que van marxar a l'exili. No van acomiadar ningú, que jo sàpiga, però ja no venien els que s'havien destacat, perquè amb la retirada va marxar molta gent. El carrer Jaume I semblava una processó de gent que marxava a peu, encara ho veig. El Vicenç Bas treballava al tint, el van matar als camps alemanys, era del partit comunista, però era un xicot que valia molt, anava a les assemblees i parlava bé i amb seny, no era d'aquells que s'esveren. Si hagués pogut tenir estudis, mare meva! Una vegada van fer una assemblea i van fer venir la gent dels despatxos de Barcelona, llavors un treballador de la fàbrica de Campelles va aixecar el braç i va dir: "Demano la paraula". Va parlar i va dir que tots els que treballaven als despatxos eren la "púrria", la gent dels despatxos es va aixecar per marxar i davant de les protestes dels treballadors, el de Campelles va dir: "Bueno, retiro la paraula, però me la guardo".

Ha canviat molt tot, quan jo vaig entrar hi havia una màquina d'escriure que ara se'n riurien i després hi havia una màquina de sumar d'aquelles amb maneta que jo la feia anar volant.

El Sr. Molas valia molt, amb ell vaig treballar molts anys. Era molt agradable. Quan et passava alguna cosa anaves, li explicaves i ell t'ho solucionava. Quan un contramestre estava enfadat amb una teixidora perquè havia fer alguna cosa malament, la portava davant del Sr. Molas, però ell no en sabia, de renyar. Quan la teixidora es posava a plorar, nosaltres començàvem a dir: "Ara ja veuràs, ara li demanarà perdó", perquè ell no podia veure plorar ningú.

Don Joan Fàbregas pare i en Jordi Fàbregas fill eren molt diferents. Don Joan venia amb el xofer uniformat i esperava dins del cotxe que li obrissin la porta. El Sr. Jordi era enèrgic, portava el seu cotxe, s'obria ell mateix la porta i entrava, saludava i anava a canviar-se, a posar-se una americana de ratlles. Començava per parlar amb el Sr. Molas i anava a donar la volta per tota la fàbrica. I tot rutllava! Quan va morir ens vam ajuntar amb la fàbrica



Figura 24. Carme Tarrés al laboratori de Can Fàbregas

Batlló que tenia uns estampats macos, però els treballadors de Batlló tenien un ritme molt diferent del nostre, deu minuts abans de marxar ja es preparaven per sortir. Al despatx érem la meitat de Can Batlló.

El 2 d'agost celebràvem la festivitat de Nostra Sra. dels Àngels, la patrona. Ens donaven el 2% del que havíem guanyat durant l'any. Tothom estava molt content, mare de Déu quina alegria teníem i amb les amigues del despatx feiem plans del que ens compraríem amb aquells diners. Vam vendre loteria per Nadal a Can Mulà i Can Fàbregas per comprar la imatge de la Mare de Déu dels Àngels.

Un amic meu em va dir: "No trobes que hem passat més temps a la fàbrica que a casa?"

Em vaig jubilar amb 60 anys el 1977 i em van pagar una setmanada per cada any treballat. Sempre vaig treballar molt a gust.

Rosa Torondell Falguera, 1938

Can Fàbregas, de 1952 a 1989

Teixidora

Amb 14 anys vaig entrar a les bitlles, després vaig fer d'ajudanta d'ordidors i més endavant de teixidora. Llavors treballava al torn de tarda i portava dos telers.

Quan em vaig casar vaig continuar treballant, però quan vaig tenir la meva primera filla, el 1958, vaig haver de plegar perquè no tenia ningú que me la cuidés. Vaig tornar quan vaig tenir la meva segona filla, el 1962. Llavors tenia ma mare a casa que també treballava a Can Fàbregas, ella feia el torn de matí i jo el de tarda.

Els anys seixanta van començar a entrar els Rütis, van ser els primers telers automàtics que van posar, cada teixidora en portava de 16 a 20. Quan arriben el nous, els Saurer, que es carregaven sols, vaig portar fins a 35 telers.

126

Recordo la Sofia, que va fer la roba de la reina Fabiola, era molt bona mestra, una teixidora perfecta. Jo sabia arreglar els disbarats perquè ella m'ho va ensenyar. Molt maca com a teixidora, era baixeta, tot li feia por, i del Barça, era molt del Barça, m'escrivia uns versos i em felicitava i acabava amb un visca el Barça! Estava boja pel Barça. Vivia amb la seva mare en una habitació llogada a la casa del dentista Bosi a Berenguer III. Es va casar quan es va jubilar amb 60 anys,

A la fàbrica hi havia bona harmonia, però quan va venir la gent de Can Batlló, a l'ajuntar-se amb Sedunion, va haver-hi mal ambient, era una gent molt ordinària, molt mal parlada.

Vaig ser molt feliç a la fàbrica, vaig plorar molt quan vaig haver de plegar per malaltia.

Martí Turégano Guillamon, 1948

Can Fàbregas, de 1962 a 1970

Contramestre

A Can Fàbregas treballava la meva mare, l'Amadora Guillamón Medrano, fent la neteja de la fàbrica. Com que el meu pare no treballava, perquè estava malalt, ma mare feia dos tornos: començava a les 5 del matí fins a les 10 del vespre (els tornos eren de 5 a $2\frac{1}{4}$ de 2 i de $2\frac{1}{4}$ de 2 a 10 de la nit). Tenint en compte les hores que feia, la gent deia, referint-se a una persona que treballava molt: "encara faràs més hores que l'Amadora". Jo li anava a portar el dinar a la fàbrica.

També hi treballava la seva germana, la Carme, que és dos anys més gran que jo. Havia començat el 1960, amb 14 anys, com a aprenenta d'ordidora amb la Teresita, la Negrita, fins que es va casar, el 1966, i llavors ho va deixar. El meu germà també havia treballat a la fàbrica d'aprenent i de paleta. Amb ell ens portàvem 18 anys.

Llavors, jo vaig entrar a formar part de la família de Can Fàbregas amb 14 anys. Entro el 1962 com a aprenent i acabo de contramestre, primer de rasos i després de jacquard, que era lo més difícil. Com a aprenent cobrava unes 350 pta. a la setmana. Estava amb el Josep Muñoz que era ajudant de contramestre (el Collell). Després vaig passar a ser ajudant de contramestre d'en Vera. La feina de l'ajudant era posar les peces

noves quan als telers s'acabava la peça. La peça de rasos era la més important que es feia a Can Fàbregas.

Com a ajudant de contramestre es cobraven unes 700 pta. i com a contramestre unes 1.700, eren dels millors pagats a la fàbrica. Sempre pujaves de categoria amb les baixes dels altres, havies d'esperar que es fes un lloc per poder ascendir.

Joan Aragó, que era un molt bon contramestre, em va ensenyar a portar els Jacquards. I més tard em van fer contramestre de Jacquards, que eren els telers més antics. També portava la sala de proves on hi havia 10 telers normals per fer les proves fins que la mostra sortia perfecta i llavors ja es passava a la sala de telers.

La feina del Jacquard era molt bonica, funcionava amb quatre llançadores i amb quatre fils diferents, els dibuixos que es feien amb or i plata, són per veure'ls. Va ser el temps més agradable perquè es feien peces que eren impressionants, era meravellós, quan es feia el doble ras, una roba que havia de sortir perfecta, el teler estava tapat per tot arreu perquè no es taqués, aquesta roba havia d'anar del teler a la botiga. La teixidora de jacquard portava dos telers, però depenia de la dificultat, amb el ras de la Fabiola només en portava un.

Quan hi havia alguna pega a la roba et cridaven com a responsable. Jo havia d'anar de vegades a revisar robes que no havien sortit bé. Si tenien una mica d'oli o de greix era un problema.

Amb les treballadores estava molt bé, perquè com més pencaven, més guanyaven, anaven a primes. Hi havia un rellotge a cada màquina i quan s'aturava un teler perquè es trencava un fil, el contramestre l'havia d'arreglar. Aquesta estona que estava parat el teler no comptava, perquè no era culpa de la teixidora. Passava el llister (un d'ells era el Joan Solé Tura), revisava tots els rellotges dels telers i apuntava per veure el que havien treballat per cobrar segons la feina. El Joan era molt bona persona, un llister molt recte amb la seva feina i treballador, va estar durant els anys seixanta, uns 10 anys fins que va agafar el retiro. Durant l'època que el seu germà estava a la presó va patir molt.

L'ambient de treball era bo, no va haver-hi gaire moviment sindical perquè eren tots antics i ja havien estat criats de la fàbrica. Jo feia el torn de matí i em van demanar de fer el torn de tarda però vaig respondre que ni parlar-ne. Em va saber molt greu perquè llavors no podia anar a entrenar a futbol. Els entrenaments, com que no hi havia llum al camp de futbol, eren de 4 a 6 de la tarda. Vaig anar a parlar amb el director, en Carles Martí, perquè em canviés de torn i em posés a la nit. El director em va dir:

—"Mira, Martí, per bé que et vull, la nit és per dormir, jo t'aconsello que deixis estar el torn de nit"—i no em va canviar. Però encara vaig tenir sort i vaig fer un arreglo amb el contramestre del matí, en Pujol, perquè em fes les hores que havia de marxar a jugar a futbol.

Hi havia quatre seccions de telers i quatre contramestres a cada torn. Feien de contramestre Joan Balart, Vicenç Dalí i Josep Recolons que podien portar de 3 a 10 persones. Els encarregats eren l'Àngel Cuní i el Vicenç Ventura, que portaven de 60 a 100 persones.

El Sr. Molas era molt bona persona. A nosaltres ens van fer un favor molt gran; jo feia poc que treballava, era l'any 1962 o 1963, a casa estàvem de lloguer i l'amo es volia vendre la casa, que llavors valia 69.000 pta. Ma mare va anar a veure el Sr. Molas i li va demanar si ens podien deixar els diners. El Sr. Molas li va dir: "Tranquil·la, Amadora, que una solució trobarem". La Sra. Fàbregas venia els divendres al matí a visitar la fàbrica i un dels dies que va venir, el Sr. Molas li va explicar el nostre cas. "Miri, si vostè no li deixa, li deixaré jo de la meva butxaca". I la Sra. Inés va dir que ja ens els deixarien ells, a retornar quan poguéssim. Això va ser una cosa que estic segur que a la fàbrica no havia passat mai. El favor que ens van fer no se m'oblidarà mai a la vida. Quan havia de venir la mestressa, la Sra. Inés, ens feien netejar la secció perquè ho trobés endreçat i no ens veiés parats.

Ho vaig deixar el 1973 amb 26 anys per anar a treballar amb la meva dona, que tenia un supermercat.

Antonio Uroz Martínez, 1949

Can Fàbregas, de 1963 a 1999

Contramestre. Tècnic electrònic

Hi vaig treballar 28 anys. Vaig entrar amb 14 anys, feia poc que havia arribat a Catalunya, sóc del nord d'Àfrica, de Nador. Vaig entrar d'aprenent. Per entrar a la fàbrica et feien una revisió a la mateixa fàbrica. Després, un cop l'any passaves una revisió. Més endavant ja ens van enviar a la Mútua. A l'empresa hi havia una infermera, la Carmeta Puntí i un metge, el Sr. Martí Monell. La Carmeta s'estava a la fàbrica per si algú es feia mal, el metge només venia de manera puntual.

Hi havia tres torns i les hores que faltaven s'acumulaven i després s'havien de fer. Jo vaig començar que hi havia 225 telers vells, una teixidora de l'any 63 portava 4 telers. El 1965 van posar els telers automàtics Saurer i a mesura que augmentaven els automàtics, anaven reduint personal. Als anys noranta es van comprar telers Dornier, eren molt moderns i calia fer cursets per portar-los. També van posar en Salvi Vidal, el Maurell i el Xufré com a cronometradors, per veure el rendiment dels treballadors. Les teixidores anaven a preu fet, els telers anaven marcant el metres fets i segons això cobraven. Durant els anys 70/79 es van fer uns cursets de teoria de teixits que donava el Cuní a la mateixa fàbrica. El 1972 vaig passar a fer el torn de nit fins el 1999 perquè em van dir que si volia pujar de categoria com a contramestre havia de fer-ho així.

L'empresa tenia alguns detalls amb els treballadors: quan era la jubilació d'una dona s'enviaven flors a casa seva, per Nadal el lot de Nadal (pagaves 25 pta. per un tiquet per anar a recollir-lo). Tenien un acord amb Comelva per fer descompte als treballadors que hi anaven a comprar; el primer televisor que van comprar els meus pares va ser així.

Els treballadors de Batlló sabien molt de lleis, no feien ni un minut de més. En el moment de la fusió, ja van fer fora a gent perquè no creés conflictes. Des que vaig entrar ja es parlava de crisi, de reestructuracions. Quan van tancar, el 1999, me'n vaig anar a Terrassa a una tèxtil com a contramestre.

Els meus records:

L'inici. Em vaig inscriure per treballar un setembre i el desembre de 1973 el cap de personal em va avisar per començar. Ell mateix m'acompanyà fins a la sala de tissatge, em va rebre un senyor grasset, amb bigoti fi i aspecte de bona persona, que em va rebre enmig

128



Figura 25. Antonio Uroz a la sala dels telers Dornier, any 1992

d'un soroll ensordidor. Més de 200 màquines funcionant i el doble d'esquenes colpejant les llançadores que s'afanyaven a solcar les calades de l'ordit, formant tot tipus de dibuixos. Em van presentar el contramestre de la secció, formada per 32 telers de maquineta i 40 jacquard. Veia somriures i complaences, potser pel meu aspecte fla i una mica tímid, per la novetat. Em cridava l'atenció que dues dones a certa distància es comunicaven per senyes, llegint els llavis. Una amb bata blava els feia senyes amb les mans com movent unes ales, una altra jove, força coixa, portava un carret per recollir petits desperdicis de les màquines. L'ajudant em va donar dues llançadores i en el banc de treball em va ensenyar com polir-les per evitar el desfibrat del fil. Entre dues màquines, dues dones assegudes anusaven a mà, la més gran escollia el fil adequat i l'anava passant a la companya jove, per cert, guapíssima, amb un cabell llarg i la pell clara com la llet. La vaig acompanyar fins a la màquina de Maria M, que havia demanat ajuda. Maria, oberta al diàleg, em va fer moltes preguntes i comentaris: "Escolta, aquests pantalons que portes són estrets, se't marca tot, home!" No li vaig contestar, però em va fer posar vermell. Una dona es va aturar al passadís, va fer-li el senyal de les ales i la Maria va negar amb el cap. La noia del carret dels desperdicis ja havia passat vuit vegades i potser faltava una hora per plegar, quan va venir l'encarregat amb un obrerol vell, però, això sí, net. "He pogut trobar aquest, crec que et quedarà", va dir. Me'l vaig posar i vaig anar a veure la Maria M. "A aquesta hora te'l poses? Haver esperat a demà... de totes formes, et queda bé i... no se't nota res!"

El dissabte acabava a les 6 de la tarda. Una estona abans l'encarregat em donà un sobre 315 pta, la setmanada. Quina il·lusió i quina satisfacció ajudar a casa amb la meua feina!

Les dames del Jacquard. L'encarregat em donà una pila de fulls que eren les nòmines de totes les teixidores de la sala i em va dir que les repartís. Jo li vaig dir que no coneixia a ningú, però em va dir: "És molt fàcil, vas preguntant el nom a cadascuna i d'aquesta manera en poc temps sabràs el nom de totes". La que feia menys portava 20 anys, d'altres, 40, com l'Angelina, la Gertrudis, i la Magda, alta, de la mateixa promoció, que destacava per la manera d'entendre la vida, tranquil·la, sempre contenta, amb l'ànim alegre motivat pel tragueta que feia d'amagatotis. La Gertrudis em va dir que amb el temps, em guardaria la seva filla, perquè li queia bé, cosa que em va fer pensar que si era tan guapa com la mare, no hi hauria cap problema.

Olalla es va acostar també amb un somriure ampli i amb ganes de saber coses del nou aprenent: "A aquestes hores deus estar cansat, oi?". Sí, li vaig dir. "Pobret", va respondre ell. La conversa era agradable, però m'havia acostat a les companyes i apujar el to de veu en l'inútil intent de superar el soroll de vertigen que hi havia.

—T'agrada el futbol? —em preguntà Olalla.

—Sí, força.

—Saps que el porter del Reial Madrid, Vicenç, és nebot meu?

Em vaig quedar parat. Em va explicar que el diumenge havia estat a casa seva, menjant. La Magda, des del passadís, va fer un so amb la boca i el senyal d'ales. El grup es va dissoldre ràpidament sense que jo sabés per què. De sobte, va aparèixer l'encarregat i li vaig preguntar a la Gertrudis què significava allò.

—No saps com se diu l'encarregat? Angel.

El Quimet del forn. A la mateixa entrada del tissatge es podia llegir amb lletres grans la prohibició de fumar. En general es respectava, però no pas tots. Cada dia, a la una i deu, apareixia amb el seu aire burlata, flac de cara de pal, portant una granota blava, *La Vanguardia* sota el braç i de tant en tant deixava escapar una fina columna de fum del puro que duia als llavis. Era el contraestre que manava a la meua secció. Tenia al voltant de 60 anys, acumulava una gran experiència i exercia el seu càrrec amb desimboltura i eficàcia. Tenia un caràcter agre i excèntric. Excepte alguna de la seva promoció, totes tenien por d'avisar-lo per alguna incidència, sobretot si eren les 8 del vespre, perquè a aquella hora pujava a l'altell del Jacquard i es fumava un puro.

Maria M, amb cara de preocupació, va fer un intent de parlar-me a distància, però m'hi vaig acostar, perquè no entenia res. "Tinc una avaria gran i no veig el contraestre. Sis plau, puja a l'altell a veure si encara és allà". Jo li vaig dir que eren quasi les 9 i segurament

ja no hi era, però em vaig decidir a pujar les escales. No van passar ni 20 segons que ja baixava, no sé si blanc o roig, però encara em ressonava el crit salvatge que m'adreçà, per dir-me a continuació que no tornés a pujar allà a buscar-lo.

Pepillo Frescales. Van passar els anys i jo ja era contramestre. Més d'una vegada em va demanar algun préstec per comprar tabac, però jo no duia mai ni un cèntim. Alt, carregat d'esquena i força extrovertit, feia el torn de cap de setmana i em demanà que li fes un relleu per poder acompanyar el seu fill a jugar a futbol, amb la condició de tornar-me'l quan pogués. En 20 anys no va arribar el moment.

Al magatzem de recanvis, algú deixà una garrafa de moscatell per emportar-se-la després. Pepillo la va veure i tastà el vi. Li va agradar tant que va repetir i repetir fins que va aparèixer entre les màquines amb un caminar estrany i va desaparèixer. El vam trobar al magatzem, dormint com una marmota.

El final. Aquella nit de juliol del 1999 en què la tristesa i la desolació ens envaïen, era plena d'incerteses i ens induïa a la nostàlgia. Vaig recordar els esforços, suors, moments agradables i toda classe de peripècies viscudes des d'aquell primer dia dels pantalons ajustats fins avui. Ni l'Àngel rondava pels passadissos ni calia comunicar-se per senyes. Els molestos sorolls de les màquines optaren pel silenci obligat.

Lluís Villanueva Bausà, 1926

Can Fàbregas, de 1952/53 a 1975

Químic

Vaig estudiar a l'Institut Químic de Sarrià i quan vaig acabar, el 1951, em van dir que demanaven un químic a Can Fàbregas i m'hi vaig presentar. Em va rebre el Sr. Jordi Fàbregas, però em va dir que volia una persona amb experiència perquè portés la direcció de tot el laboratori i jo d'experiència no en tenia. Vaig marxar, però vaig trobar un company de carrera que em va recomanar fer uns cursets de colorants en una casa de productes químics. Vaig pensar que aquesta preparació em podria servir per entrar a Can Fàbregas. Vaig anar al despatx de Barcelona i el Sr. Jordi em va dir:

—Home, el veig molt decidit, endavant!

I vaig anar a fer els cursets a la Sandoz i al mateix temps anava a la fàbrica per anar veient quina feina havia de fer.

Vaig entrar al laboratori i vaig acabar portant-ho tot. Un dia, hi havia un tintorer que tenia problemes amb un color i li van dir que anés al laboratori i li digués al químic que li fes el color, era el pare del Joan Aliguer, el Miquel Aliguer, que treballava de tintorer. Em va demanar per fer un color, li vaig fer la recepta i li va sortir el color a la primera. Va estar tan content que al cap de pocs dies va venir amb tots els llibres que tenia i em va dir:

—Mira aquí t'ho deixo, d'ara en endavant em faràs tu totes les receptes.

I així vaig anar entrant, a poc a poc, i vaig acabar coneixent-ho tot.

Durant el temps que vaig ser-hi, es van fer força reformes. El ram de l'aigua era tot de fusta, no s'hi veia del vapor que hi havia a la sala. Es va fer tot nou amb barques d'acer inoxidable tancades. També es va fer el laboratori nou.

Un moment d'eufòria que es va viure a la fàbrica va ser quan es va fer el vestit de la Fabiola.

El Sr. Molas, el director, era tan bona persona que fins i tot llogava gent que tenia deficiències físiques. Avui hi ha gent que cobra pensió gracies a ell. El gerent li havia cridat l'atenció per aquest motiu, una vegada li va dir: "Això és una fàbrica, no un centre d'assistència social". Quan vaig marxar, hi havia el Carles Martí de director.

La Sra. Fàbregas, Inés Guardiola, va fer una visita a una indústria de Suïssa i va veure que el personal femení anava amb uniforme i portava unes bates d'un color que li van agradar molt. Va venir aquí a Mollet i ens va dir que volia que totes les treballadores anessin amb bata amb aquell color verd. Vam haver de començar a fer assaigs fins que van trobar el color que volia. Llavors tot el personal femení va anar amb les bates de color verd mar.

Un dia em va venir un tècnic suís i em va oferir un treball en una fàbrica a Saragossa,

però no em va interessar. Un dia ve en Jordi Fàbregas, dóna un çop de porta al laboratori i em diu si no estic content de treballar allà: “Sí”, li vaig dir. “És que m’han dit que vol marxar” (ho va saber perquè algú de fora li havia dit). Li vaig dir que m’havia sortit una ocasió, però no volia marxar. “Li doblo el sou”, va dir. Doncs molt bé. Em vaig quedar 18 o 20 anys, però finalment vaig plegar per anar a treballar a una empresa metal·lúrgica que construïa maquinària per al ram tèxtil: eren millors sous i a més a més, tècnicament em podia desenvolupar molt més. Treballaven en col·laboració amb la Universitat Politècnica i vam arribar a desenvolupar patents pròpies. Allà em vaig jubilar.

Joaquim Cuní i Tugas, 1935

Can Fàbregas – Sedunion, de 1950 a 1994

Contramestre

El 1950, quan vaig entrar a treballar a Can Fàbregas, tenia 15 anys acabats de fer. El meu pare i la meva mare ja hi treballaven des de feia anys. La mare era teixidora i de jove li havien encarregat d’obrir la porta a Alfons XIII a la visita que va fer a la fàbrica el 22 d’octubre del 1927. Havia de fer una reverència i l’únic que va poder fer va ser quedar-se tesa i proud, la va saludar el rei! (tenia 14 anys...). El meu pare era encarregat de telers.

Jo, com que ja estava predestinat a treballar allà, ja havia començat a estudiar coses del teixit. Als Col·legis Nous donaven classes el Sr. Molas, en Josep M. Parera, el Maurell, en Plácido Morero...

Com a aprent, em van ensenyar a teixir. Encara no ho entès mai, perquè a cap aprent et feien teixir. M’havia d’ensenyar la meva mare però feia les coses tan ràpid que no hi havia manera de veure-ho. De veritat me’n va ensenyar la Mercè Domínguez que era de les millors que hi havia aleshores. Vaig arribar a portar telers com una “teixidora” normal. No va durar gaire i poc després ja feia d’aprent de veritat. La feina era poder aprendre perquè la majoria de temps el necessitava per treure trossos. Era anar al teler que la teixidora havia apuntat en una llista i a mà cargolar 50 o 100 metres de roba del teler a un carro arreglat per portar un corró on posaves de dos a tres trossos. Si n’hi posaves més et renyaven perquè els que venien després deien que pesava massa.

Al cap d’un parell d’anys hi va haver una “fuga” de gent. Quatre ajudants de contramestre varen anar a treballar a Granollers, a una empresa que els van considerar contramestres. Aleshores em van posar d’ajudant. Va ser llavors que la meva mare va deixar de treballar.

En aquell temps els telers feien més soroll o igual que els telers d’ara. I no hi havia auriculars!

Els ajudants depenien d’un contramestre, el contramestre, aleshores, era responsable del bon funcionament de 65 telers. El meu contramestre era en Javier Casals. Els primers dies no es refiava gaire de mi perquè pensava, i segurament tenia raó, que no en sabia gaire. Ens vàrem avenir molt i vàrem ser bons amics tot i la diferencia d’edat! Mentrestant, jo feia el que podia per treure’m la titulació de Mestre Industrial a l’Escola de Treball al c/Urgell de Barcelona per correspondència. Quan tenia exàmens i els havia de preparar, el Javier em deia: “amaga’t per allà dalt als Jacquards i estudia tranquil. Si es gira molta feina ja t’avisaré.”

La sala de telers i preparació era gran i antiga, estava molt ben feta. Columnes de fundició d’una sola peça, bigues de “melis” que era fusta molt bona, sostre de dents de serra que deixaven entrar llum de fora, sobretot quan netejaven els vidres, corretges i embarrats. Les corretges tenien problemes quan es trencaven les apedaçaven, amb grapes, i les posaven sense parar els telers, que eren vells, Rütis de 1920 aproximadament i Diedrichs, una mica més nous. Però cap tenia ni paraordits ni polsadors de trama. Quan es van instal·lar paraordits FRAPP de Manresa i polsadors, que fabricaven en un taller mecànic de Mollet dels germans Santmartí les teixidores van començar a portar més telers.

Els anys 1952 i 1953 no feia gaire que estava d’ajudant. Un dia vaig veure que a la secció de bitlles una noia nova que portava cues (no gaire habitual en aquesta edat), i vaig pensar que no tenia ni els 14 anys mínim per poder treballar, però després vaig saber

que en tenia 15. Poc després es tallava les cues, una llàstima, perquè li quedaven molt bé. Vàrem començar a parlar... i... encara estem parlant. L'Angelina. Fa poc vàrem celebrar els 50 anys de casats. Això perquè veieu el que va arribar a representar a les nostres vides "la fàbrica".

El muntatge del paraordits i polsadors de trama (que paraven la màquina abans que s'acabés el fil de dins la llançadora) va comportar que les teixidores que sempre havien portat dos telers en portessin tres o quatre. En aquell temps, a casa vàrem muntar una petita indústria tèxtil. Resumint, entre la fàbrica, la de casa i voler estudiar, podeu imaginar què quedava.

Fins que l'any 1957 em va tocar anar a la mili. No en parlem... Quan vaig tornar havien canviat moltes coses. La gent era la mateixa, però hi havia una sala nova a l'altre cantó del torrent amb uns 80 talers nous, Mas-III, que treballaven a tres tornos. I allà vaig anar. Al cap d'uns mesos, el contramestre de nit (en Ton Vilalta), es va casar i treballar de nit era una... en fi! Em van proposar substituir-lo i així vaig arribar a contramestre. Érem un equip ben reduït, quatre teixidores, entre elles l'Àngela Godó i la Montserrat Gurgui, "la del Banc", alguna auxiliar i dos homes, el Vicenç Tomàs i jo. No va durar gaire, un parell d'anys com a molt, una crisi de les que sempre afectaven el tèxtil, va obligar a fer menys producció i el torn de nit es va parar. Però ja era contramestre!

Entre el 1950 i el 1956, el personal masculí als 256 telers era aquest: encarregats, Àngel Cuní i Josep Arimany. Els contramestres de matí: Joan Collell, Josep Vera, Ramon Bertolín i Pere Saborit. Els de tarda: Javier Casals, Joan Ventura, Vicenç Ventura i Pere Rutllán (Peret). Els ajudants de contramestre: Isidre Gordi, Andreu Palatsi, Ton i Ciscu Vilalta, Joan Torrents, Salvador Mulio, "el Rabalero", Joan Aragó i Joan Manils. Entre el 1950 i 1970, les teixidores: Mercè Domínguez, Maria Tugas, Teresa Anglada, Maria Saez, Carme Beltrán, Àngela Sellarés, Rosa Alemany, Ana Martínez, Antònia Martí, Àngela Gómez, Rosa Galí, Francisca Pedragosa, Montserrat Brunés, Matilde Castellón, Emilia Cuní, Juanita, Hortensia Gargallo, Pilar Martínez, Consuelo Grau, Anna Compte, Rosa Olivé, María Maqui, Dolors mare de Maria, Sílvia Pareres i Maria Ganduixer. Les mestres eren Pepita Penyafiel, Sofia Aragay, Teresa Bonet, Tomasa Maldonado, Joaquina Blasco

132



Figura 26. Ramon Bertolín, Joan Cullell i Joaquim Cuní en un curset a la fàbrica de SACM a Mulhouse (França), gener 1974

i María Miralles (la majoria d'aquestes teixidores treballaven en el torn de tarda). Com a ordidores, l'Adela Boixadera i l'Antònia. Al taller hi havia en Joan Saborit (encarregat), Creus, Orduño, Cànoves, Valls, Lluís Saborit (fill) i al magatzem de matèries, Vicenç Camps i Falguera

Entre el 1950 i el 1957, a la meitat del torn es feia una parada de mitja hora per menjar. Hi havia uns menjadors, però poca gent hi anava perquè era massa lluny i el temps s'havia d'aprofitar. Normalment contramestres, ajudants i aprenents s'ajuntaven al voltant d'un banc de treball. Es discutia de "política", bé... d'aquella política, d'esport i de la II Guerra Mundial. Les teixidores grans també s'ajuntaven per grups a dintre dels telers, sobretot a l'hivern. Les més joves eren les que anaven als menjadors o a l'estiu sortien al carrer i de passada es distreien una mica, sempre tan tancades...

Entre el 1950 i 1958, un cop l'any es feia una sortida, normalment a la platja. Comaruga, S'Agaró, Santa Cristina, etc... que organitzava el Javier Casals. Recollia cada setmana una o dues pessetes de cadascú i normalment feia la sortida pel que havia recollit. Per poder posar les begudes en fresc tenia un calaix molt gros que es lligava al portaequipatges de l'autocar (normalment el Calet). Només hi havia un problema, si anàvem cap a la Costa Brava, al passar pel pont que hi havia llavors a Blanes, el calaix no passava. S'havia de baixar, passar l'autocar i el calaix a peu i tornar-lo a penjar després. Tant a l'anar com al tornar. Era divertit! La compensació era l'expectativa que hi havia quan la gent es treia la roba per banyar-se. Mira aquella, guaita l'altra...

Del 1950 al 1955, Jordi Fàbregas era l'amo. Li deien "en Jordi", o els més respectuosos "Sr. Jordi". No li costava gaire "cagar deus i hòsties" com un carreter normal. De fet, va ser ell quan va manar de veritat que va modernitzar i fer créixer la fàbrica. Quan ell o algun encarregat entrava a la sala de telers, se sentia el crit d'alarma. Les dones cridaven un "tu!" que tothom sabia què significava, i s'escampava el crit per tota la sala. Una vegada, l'amo em va enganyar enraonant amb l'especialista de les pues. En aquell departament s'arreglaven i netejaven les pues dels telers. Era estret i llarg com un passadís i em vaig trobar atrapat ja que no em deixava sortir, i no vaig tenir més remei que sentir tota la discussió que hi va haver... El Jordi li va dir que d'allò que havia demanat, res de res. L'altre va quedar parat, es veu que havia demanat augment de sou. Després es va anar enfadant. Li va arribar a dir si ell es veia en cor de mantenir una casa amb els fills que tenia amb el que li pagava. També li va dir que provés de portar les pues a una empresa especialitzada de les que hi havia en aquell temps, a veure, si li sortia a compte que s'encarregués ell, cobrant el que cobrava. L'amo va quedar parat i va marxar d'una revolada. Llavors vaig poder marxar! Al cap d'uns dies li vaig preguntar al de les pues com havia acabat la cosa. Em va dir: "Sí, noi, m'han apujat i més del que demanava!" cosa que demostra que no era tan... d'això!

En el tèxtil sempre es va cobrar justet, per no dir poc. Quasi tots els pares de família havíem de buscar una feina complementària per arribar a viure normal, això sí, a canvi de no poder reposar gaire. Eren els anys 1934-1935. En Joan era contramestre, es va despertar de cop, mira el despertador i eren prop de les sis. Començava a les 5. S'havia adormit! Salta del llit, corrent es vesteix i corrent cap a la fàbrica. Sortosament, vivia a prop, corrents arriba a la cantonada de Can Fàbregas i no sent el soroll dels telers. S'estava negociant una vaga de contramestres de manera que ja es va imaginar el que havia passat. Arriba a la porta (una porta de ferro forjat impressionant) i prem el timbre fins que surt el porter:

—Va obre! On són els altres? Va no et torbis!

—Però, es pot saber on vas a aquestes hores?

—Deixa't d'històries i obre d'una vegada!

—Però nano... que avui és diumenge!

Un cop hi va haver vaga, una d'aquelles vagues pel conveni. Un especialista no era partidari de la vaga i estava enfadat perquè no el deixaven entrar a la fàbrica. Quan va veure que no hi podia fer res, va dir: "Así no hay nada a haser. Pués vale más que jodamos el campo!". La riulla de vaguistes i piquets va ser general.

L'any 1968 vaig tornar al torn de nit, aquest cop vaig treballar-hi durant 8 anys (fins

el 1976). Amb telers nous (Mas-Ill) hi va haver molts dits aixafats. Sobretot a la matinada, entre les dues i les quatre del matí, quan la son *apretava* més. Era molt fàcil posar la mà en un lloc perillós. De vegades l'aixafada era petita i fregant una mica ja passava. Però altres cops era important i quan era esgarriat era quan en el dit aixafat hi havia un anell. L'anell aixafat feia que el dit s'inflés i es posés negre quasi de seguida. No podies perdre temps. A tothom li sabia greu, però agafaves unes alicates de tall i tallar-te'l (l'anell, naturalment!).

A l'entrada de la sala vella hi havia sempre dos Renaults 4 (de tres marxes) que feia servir per portar la teixidora que s'havia fet mal a casa o a la clínica, segons. Igualment la que es posava malalta, la portaven a casa, quasi sempre acompanyada d'una altra dona, per si de cas! (S'ha de tenir en compte que la majoria d'aquelles dones de nit, eren casades i quan plegaven a les 5 del matí anaven a casa, preparaven els esmorzars, portaven els nanos al col·legi... i no sé pas quan dormien. Totes, de veritat, es mereixen un homenatge!

Quan algú es casava se li feia un regal que es comprava segons els diners que s'havien recollit. Si tots dos treballaven a la fàbrica, encara se'n recollien més, era bonic! També quan algú es jubilava. Sempre s'havia recollit per fer un record. Més endavant hi havia poeïtes dintre de la feina, que escrivien alguna poesia que passàvem a un pergamí més o menys arreglat, on signàvem tots. Solien ser sentits!

Cap a l'any 1967 em vàrem proposar fer cursets sobre el tèxtil per a aprenents i ajudants de contramestres. Ho vàrem fer el millor possible i va durar dos o tres anys. Les classes es feien entre els canvis de torn: si el canvi era a $2/4$ de 2, fèiem classe de $2/4$ d'1 a $2/4$ de 3, és a dir, l'empresa hi posava una hora i els alumnes l'altra (els del torn de la nit venien dues hores abans i tot era a càrrec de l'alumne). Vàrem ensenyar teoria de teixits, matèries tèxtils, numeració de filats, càlculs de mecànica... sempre el més pràctic possible. Els alumnes van ser: Salvador Morató, Alfonso Giménez, Josep Recolons, Joaquim Villanueva, Josep M. Barberà, Antonio Uroz, Francisco Leiva, Josep M. Bastida, Josep Lluís García i Martí Turégano.

134

Als anys setanta va començar una altra època a la secció de telers. Primer van ser màquines sense llançadora de l'Alsacienne tipus MAV. Als anys vuitanta, unes altres màquines més avançades, els telers Dornier. Va ser una època de canvis apassionant. Tot era nou i hi havia molt per aprendre, quasi tot diferent. A principis dels noranta la fàbrica va arribar al màxim de la seva producció i empena. Després va venir la baixada. Havia entrat el setembre del 1950 i vaig plegar l'estiu del 1993, 43 anys. Vulguis o no, és molt temps i et marca la vida. La gent que vaig conèixer, que vàrem treballar junts, que vàrem tenir problemes de tot tipus... és molta gent. A tots i a totes, un record.

Rosa Mauri Serra, 1940

Can Fàbregas, de 1955 a 1963

Teixidora

Records dels anys que vaig treballar a Sederias Jorge Fàbregas (1955-1961) i Sederias Manel Fabregas (1962-1963)

Quan vaig plegar de l'escola vaig començar a treballar a la fàbrica, tenia 15 anys. Vaig fer la inscripció a Cal Fàbregas i a Cal Mulà. Totes dues fàbriques em van trucar de seguida, però el meu cosí, Jacint Maurell, que era gerent a Can Fàbregas, em va aconsellar anar allà. Per entrar a treballar calia tenir el certificat d'estudis primaris, un certificat de permís patern, l'acta de naixement i un certificat mèdic.

Recordo l'entrada a la fàbrica com una cosa desagradable. Em vaig trobar dins d'una immensa nau sense llum directa del carrer, amb fluorescents i llums concrets en els llocs de treball i per postres un soroll eixordador, tan fort que no se sentien les paraules. Les treballadores s'entien per senyals i gestos. Em va espantar tant soroll. PAM, PAM! Però amb el temps vaig arribar a no adonar-me'n i m'hi vaig acostumar. No, en canvi, a estar tancada a la vida exterior. Somiava canviar de feina, però el meu pare no en volia sentir parlar. "Has d'aprendre un ofici i tindràs el pa assegurat per a tota la vida" em deia. Així vaig anar aguantant, perquè el que deia el meu pare per mi era llei. Primer vaig fer bitlles amb el Vicenç Camps d'encarregat i l'Isidre Badonet. També amb el Paco Moré.

Em vaig fer amiga de l'Antònia Olivé (Antonieta), que vivia a Sant Fost i era veïna del director de la fàbrica senyor Molas, un gran senyor, de caràcter i aspecte. La seva senyora era molt presumida. Li vaig fer i arreglar alguns vestits de seda. Em donaven permís per anar a emprovar-los, i eren molt luxosos. Semblava una nina, amb perruca de monyo del segle passat. Mai es va perdre la nostra amistat i tots dos van morir de vells. L'Antonieta i jo rèiem de la nostra ombra i l'encarregat, en Vicenç Camps, reia amb nosaltres; no així l'Isidre Badonet, que era més seriós que una estàtua i sempre ens renyava per riure.

Aviat me'n vaig anar d'aquella secció i vaig començar a aprendre de teixir, encara que tot era la mateixa nau, les màquines estaven separades, els telers, els rodets, l'ordit, les bitlles... el soroll més fort era dels telers. Per aprendre'n, vaig haver d'anar amb una mestra a la tarda; era la Maria Foixenc, mare de la Mercè Ninou, la meva amiga i veïna. Així que durant una temporada vaig fer el torn de matí i de tarda, que alternava per aprendre l'ofici de teixidora fins que quan se suposava que ja en sabia; llavors em van assignar dos telers, ja sempre al matí. Teixir era molt complicat i de vegades suava tinta perquè hi havia molts problemes: carreres, fils més tirants, es trencaven el fil de la llançadora o de l'ordit, la roba havia de quedar perfecta al cent per cent. Els telers eren vells i el fil, de vegades, per culpa d'un tint defectuós, es trencava.

Treballàvem a preu fet. Un cop acabàvem, totes les peces es revisaven amb lupa metre a metre. Si trobaven un defecte a la tela, l'encarregat cridava en Mas, un home alt i seriós que adoptava un aire de rei quan l'avisaven per venir a buscar-nos. Quan el vàiem sortir del quartet dels acabats, només de veure'l ja tremolàvem, perquè l'haviem de seguir on ens esperava amb la nostra peça amb l'encarregat que ens ensenyava el defecte que tenia la roba. Ens renyaven perquè els defectes eren inadmissibles ja que hi havia 50 metres a cada peça i es perdien molts diners. També renyaven el contramestre.

Com que els telers anaven de pressa, una bona teixidora no podia alçar els ulls del teler. Calia mirar els llisos, pujar i baixar, el pas de la llançadora, el pujar i baixar del dibuix que era el patró del dibuix de la roba jacquard... Si no estaves al cas i es descobria que s'estava teixint amb un defecte de la màquina o dels fils, havíem de parar el teler i desfer la roba fins a treure el defecte. Una assistent ens ajudava, però només n'hi havia una i érem una pila de telers. Passava el mateix si era defecte del teler. Si el teler estava aturat no produïem i no guanyàvem diners. Nosaltres érem les perjudicades i els encarregats deien que als amos tampoc els era rendible un teler aturat. En definitiva, que per estar en bona harmonia havíem de ser molt llestes i estar molt atentes. Quan venien els amos de la fàbrica i visitaven els telers estàvem molt nervioses, es podia tallar l'aire amb un ganivet. De tan tenses com ens posàvem, ni gosàvem respirar!

Ens obligaven a dur un davantal blanc que costava molt de rentar, perquè era dur i el greix de les màquines el tacava amb facilitat. Aleshores no hi havia rentadores i ho havíem de fer amb els punys!

El millor era quan se n'anava el llum, quin descans! Però si l'avaria durava molt, posaven la burra (un petit generador). L'estona de l'esmorzar (mitja hora) ens ho passàvem bé, la gastàvem fins al darrer segon, parlant pels colzes, mentre menjàvem, amb delit, l'entrepà. I, sobretot, rèiem.

Cada matinada, a dos quarts de cinc, la Pepeta, del pis del costat de casa meua, la seva germana Laieta (la Vicenta, la meua amiga inseparable) i algunes més, ens llevàvem al so de la sirena que tocava (de fet, ara en diem sirena però abans recordo que deïem "el pitu"). Quan faltava un quart d'hora tornava a sonar i després, a l'hora en punt de treballar. A Mollet sonaven quatre sirenes: la de cal Mulà i la de can Fàbregas, la del Cotó i la de la Pelleria. Cada so era diferent i totes coneixíem la nostra quan ens trobàvem de camí al pa nostre de cada dia. A dos quarts de dues tornava a sonar per sortir, com robots, mentre les de la tarda entraven (elles ja havien sentit la d'un quart de dues, però nosaltres, amb el soroll, no). La de plegar i la de començar eren internes. Quan sonava la sirena de plegar, totes, sense parar les màquines, ens espavilàvem per tenir les mans netes, treure'ns el davantal i cap a fora a respirar aire pur, lliures de l'ensordidor soroll i també de la tensió que teníem de voler produir més sense cap defecte a la roba. De vegades deixàvem el teler

com una seda, tot perfecte, i l'endemà el trobàvem fet un desastre, perquè no totes les teixidores eren polides i responsables. Això feia pena, perquè posar-lo en ordre costava molt i les hores corrien. Jo procurava tenir-los sempre en marxa i en ordre, però molts cops passava mig matí arreglant els desastres de la meua companya de torn. Era horrible. Els dissabtes aturàvem la producció una hora per fregar i brillantar-los, perquè s'embrutaven molt de greix.

A l'estiu feia molta calor. Les finestres no es podien obrir, perquè l'aire era dolent per a la seda. Les màquines feien calor i suàvem molt. Els llums també contribuïen a què hi hagués més calor.

Però no tot era negatiu. Els millors records que guardo són l'amistat amb la Vicenta, que encara continua. Plegades ens trobàvem de camí cap a la fàbrica a dos quarts de cinc de la matinada i tot el matí ens vàiem treballant en el mateix. A l'hora d'esmorzar ens reuníem amb altres, com l'Hortènsia Maynou Mauri (la meua cosina), l'Encarna Salinas i moltes com ella, companyes d'escola. Naturalment, no hi faltava l'Antonietta Olivé i la Montserrat Mengual (amiga de costura). Un gran grup sèiem darrere d'un teler al costat dels corrans (uns carrets enormes que enrotllaven la peça que anava teixint el teler). Allà, assegudes al terra, ens faltava temps en mitja hora per menjar i explicar milers de coses que teníem al pensament sobre nois, balls, pel·lícules, vestits... i tantes coses més.

Una altra cosa maca va ser que una companya, la Sofia, fou escollida per teixir el vestit de la reina Fabiola de Bèlgica. Allò ens va alegrar tant a totes que ens sentíem molt felices. Vam sortir a la premsa i encara recordo la Sofia, orgullosa per aquest esdeveniment.

Recollíem diners per Ràdio Barcelona en un programa benèfic que feien els senyors Dalmau i Viñas, que es feien servir per comprar regals de Reis i també per casos greus de malalts sense recursos. A la fàbrica, quan hi havia algú que tenia una familiar malalt, també recollíem diners i quan moria algun treballador o un familiar directe, compràvem una corona.

Als qui es casaven els fèiem un regal; a mi em van regalar un marc de plata molt maco i un ram de flors.

Durant molt temps vam tenir un encarregat que es deia Paco Moré i un dia em va explicar que a Madrid hi havia televisió. "Què és això?" li vaig dir. I em va explicar que podíem veure cine a casa nostra. A mi em va semblar que em prenia el pèl, que era una cosa de bruixes, irreal (no només ho veia jo així, sinó totes les companyes).

A la Vicenta, la pols de la seda li va provocar al·lèrgia a les vies respiratòries i va haver d'agafar la baixa; s'ofegava i ho passava molt malament, al llit, amb grans crisis. Jo la vaig anar a veure cada dia. Recordo amb emoció quan un roser que tenia al seu minúscul jardí feia alguna rosa; les ensumava, les adorava, pobra, allà en una casa molt humil, somiava guarir-se i marxar lluny amb el seu promès, el Gregori, que llavors feia el servei militar. La seva malaltia ens va unir més, quan ja estava millor fèiem llargs passeigs solitaris i plens d'intimitat.

El que jo guanyava ho donava tot als pares perquè no passessin pena. Per comprar-me roba per a l'aixovar vaig començar a fer hores extres i aquells diners me'ls quedava jo. Vaig treballar en una fàbrica de penjadors, després en una de telers, on vaig admirar l'Angelina Tomàs, una gran teixidora de qui vaig aprendre molt. En tot aquest temps anava a la fàbrica morta de son i cansament, dormia màxim cinc hores i com que no podia continuar aquest ritme, vaig deixar els estudis, perquè volia comprar roba per l'aixovar i dur-la a brodar; en canvi, no vaig deixar la costura, vaig cosir molt! El meu pare va influir molt en aquesta decisió.

La fàbrica no em va agradar mai. Considerava el temps passat allà dins com a temps perdut, no podia viure el món exterior ni podia escoltar la ràdio, cosa llavors indispensable, i això m'amargava. Vaig demanar treballar de dependenta de l'economat de l'empresa, però els interessava més com a teixidora i no m'ho van concedir. Abans de casar-me vaig canviar el torn de matí pel de tarda i encara em va agradar menys. Tenia la sensació que encara perdia més el temps, aïllada del palpit del sol i l'aire lliure, com dels esdeveniments que passaven durant aquelles hores. Recordo que una nit, quan vaig plegar, em van

dir que havien matat el president Kennedy. Estar desconnectada no em feia cap gràcia. Vaig plegar el 1961 quan em vaig casar. Hi havia treballat sis anys.

Un any després vaig entrar a treballar a Barcelona a l'empresa de Manel Fàbregas, cosí dels de Mollet. Allà em va agradar una mica més, els telers anaven millor i les robes eren molt maques. Feia el torn de tarda. Els vaig caure bé. El gerent era el senyor Escofet i quan sis mesos després li vaig dir que plegava, em va cridar al seu despatx i em va demanar que m'ho repensés. Si continuava, em pagarien el viatge de Mollet a Barcelona, però jo ho veia molt lluny i ho vaig deixar amb una mica de pena. Allà havia fet noves amigues, com l'Antònia Morera, que vivia a prop de la fàbrica, a Gràcia. Des dels telers veia el carrer i m'agradava molt, però el que no m'agradava era que per anar des de la Glòries havia d'agafar el metro, que sempre anava atapeït de gent.

Vaig retornar a Can Fàbregas de Mollet i també vaig fer el torn de tarda. Els telers ja eren nous i el local també. Jo portava 20 telers moderns i m'agradava més, encara que la tensió acumulada era molta i no tenia temps ni per gratar-me l'orella. Hi havia més llum i més espai, els fils eren de més qualitat i es rendia més. També fèiem roba per a paraigües. Aquella última temporada vaig tenir molta relació amb la Montserrat Mengual, companya de costura i de ball. La passava a buscar cada dia i sortíem juntes de nit. Al final, quan vaig plegar definitivament després de dos anys, quasi que ho vaig sentir. Enyorava els telers i les companyes.

Josep Maria Prat Planas, 1945

Enginyer Industrial, especialitat tèxtil.

Subdirector de fabricació amb Carles Martí Ribes

Experiències de Can Fàbregas i Sedunion (1969-1996)

L'evolució de la fàbrica: a mi em va tocar viure una època de la història de l'empresa en ple creixement i millora; no més important que les viscudes els 70 anys anteriors sinó més concentrada en el temps.

Dels 70 als 80 tot va anar més de pressa que els anys anteriors: entrada de màquines noves, millora de les instal·lacions, noves edificacions, fusió de societats històriques per continuar amb una de nova d'abast mundial... Del 80 al 94 va ser una època d'avenços pioners tant a nivell de productes com de processos.

Malgrat l'especialització en tèxtil vaig haver de completar els coneixements de fluids, electrònica, mecànica i organització, ja que les noves màquines i instal·lacions eren multidisciplinàries i s'havien d'encaixar dintre del conjunt de la fàbrica.

Quan vaig començar el 1969 s'acabava de produir el relleu generacional a la direcció de la fabricació. Carles Martí havia succeït Josep Molas en jubilar-se. Jo vaig arribar com a "fill del gerent" i assistent d'en Carles Martí i sempre vaig intentar ser això segon; vaig creure-ho convenient ja que en aquells moments hi havia una gran competència entre els industrials seders i tots intentaven saber què i com ho feien el altres i d'aquesta manera s'assegurava una fidelitat a l'empresa.

Vaig ser molt afortunat amb aquesta experiència en tenir dos mestres magnífics: el Sr. Molas, ple d'humanitat, amb amplíssims coneixements, exigent i cercant sempre l'excel·lència i en Carles Martí, treballador infatigable i inquiet, cercant sempre el més nou i pensant sempre en les persones. I vaig tenir excel·lents companys en l'equip tècnic i magnífics col·laboradors a tots nivells, que feien que tot semblés una família. Sense el seu esforç no s'haurien assolit les fites on es va arribar.

A la gent de la casa els agradaven les coses noves i s'adaptaven molt bé als canvis, ja sigui de procediment o de màquines. Potser perquè sempre hi havia hagut novetats i canvis, en definitiva, evolució. Potser perquè hi havia hagut tècnics ben formats i coneixedors, fins i tot vinguts de l'estranger on hi havia centres especialitzats en la fabricació amb seda natural o potser perquè aquests i els encarregats de secció raonaven i explicaven bé el per què de les "millores".

Això penso que seria la dinàmica des dels inicis, però en els temps que recordo i vaig conèixer a partir del cinquanta i tants, el motor dels canvis va ser el Sr. Jordi Fàbregas, ena-

morat de la indústria, molt bon coneixedor i amb el desig d'igualar la seva indústria amb les millors d'Europa i, a més, persona molt propera a la gent, ja que sovint estava entre les màquines i vivint la marxa dels telers amb el personal. Gràcies a la seva empena i el saber fer del meu pare, que en aquell temps ja era director administratiu, es va poder aguantar el terrabastall del 1958 amb el "Plan de Estabilización" en què moltes indústries, refiades de l'autarquia, varen desaparèixer (més o menys el que ara en diem crisi).

D'aquesta època són les primeres renovacions importants (ja que després de la guerra civil només va ser supervivència: la locomòbil, els motors GMC per fer corrent elèctric, la planta del menjador i poca cosa més), com la fàbrica "nova", amb pont i tot sobre la riera, on es varen instal·lar els primers telers "automàtics" els MAS ILL i les noves màquines de torçar i doblar; a la part "vella", la VALLS de descruar a la contínua, els armaris de tintura per a madeixes, l'ordidor BENNINGER I. Es varen instal·lar noves calderes de vapor alimentades amb fuel, en lloc de carbó, i una central transformadora amb alta tensió per proveir d'electricitat les ampliacions.

L'any 1960, quan mor el Sr. Fàbregas el succeix la seva vídua, la Sra. Inés Guardiola, que encomanada per la il·lusió del seu marit, va continuar amb les millores i encara que no anava gaire sovint a la fàbrica (en aquells temps, encara, una dona dirigint s'hagués fet estrany) ho seguia molt de prop des del despatx. Fins i tot anava als viatges que es feien per veure maquinària nova i comprar-la, amb el Sr. Molas, el Sr. Martí i el meu pare (a qui el Sr. Jordi Fàbregas havia fet gerent de l'empresa); així varen venir els telers Rütis, els Saurer, la maquinària Schweiter, la Vollenweider, la Sucker, els autoclaus Adaibra, les rams Artos etc... Més tard, els setanta i vuitanta, varen venir les noves naus, els telers MAV, la Mezzera, les màquines d'estampar Buser, els Dorniers, més rams, les cuines automàtiques de colors VAN VYK, nous autoclaus de tintura en corda, la màquina de caustificar la contínua Sperotto, les tres onades d'automatització i informatització industrials i d'altres que segur que em deixo.

138

Jo vaig conèixer la fàbrica, de la qual tant parlava i tan tard tornava al vespre el meu pare, el 1955, quan un dijous, que era dia que fèiem festa (només a la tarda) al col·legi, a l'hora de dinar havia comentat que a mitja tarda hauria d'anar a la fàbrica. Jo li vaig demanar si la podia veure i em va dir que sí. A l'hora que havia de sortir del despatx jo ja estava allà a punt. Un cop a la fàbrica, em va presentar el Sr. Molas i potser també el Sr. Maurell i el Sr. Villanueva i va demanar al "pare Cuní" que m'ensenyés una mica la fàbrica. Va ser un món nou per mi, enorme i en algun lloc súper sorollós, tant és així que del que m'explicava el Sr. Cuní en vaig sentir ben poc però, com que sempre hi havia la part pràctica, les nuadores, teixidores i repassadores em van fer entendre de què anaven les explicacions. Lo bo és que entre ells i elles sí que es deien coses i s'entien malgrat el terrabastall i el catric-catrac dels telers, sort que en aquell temps no anaven gaire de pressa ja que de proteccions auditives encara no se'n parlava.

A part d'una mica de borra de seda i Lurex, que no sé on devia anar a parar i que a mi em va semblar un tresor, em va quedar el record d'una fàbrica enorme, amb moltíssima gent, que malgrat que feien moltes coses i que les peces anaven voltant per molts llocs, s'aconseguia com per art d'encanteri entrellaçar uns fils (ordit i trama em varen dir que es deien) aconseguint uns teixits maquiíssims, de molts colors i dibuixos. Potser aquell dia se'm va encomanar el virus tèxtil.

Mentre estudiava, algun dia anava al despatx a analitzar mostres de teixits amb l'Antoni Gorges i a la fàbrica a repassar els controls programats dels telers nous i a verificar títols de fils; això anava mantenint el caliu i anava respirant aires de fàbrica. Quan m'hi vaig incorporar poc després d'acabar la carrera d'enginyeria industrial, com que ho coneixia una mica, no va ser difícil d'adaptar-m'hi; el que va ser realment difícil va ser poder traspasar una tela o barrera "invisible" pel fet de ser "el fill del Sr. Prat".

També vaig veure que a la universitat estaven molt pel món del cotó i l'estam i s'havien treballat molt poc les fibres artificials i les noves sintètiques; de la seda natural se'n parlava una mica en el llibre de matèries tèxtils del Dr. Blanxart editat després de la guerra. I a Can Fàbregas els tècnics, encarregats, contramestres, teixidores, ordidores i tintorers

(jo diria que tots els que tocaven fils i peces) en sabien més, d'aquestes matèries, que els catedràtics; no en va des de sempre s'havia treballat amb seda natural i fils molt fins de cotó, es va treballar ja al final dels anys vint el raíó. Tan bon punt es va industrialitzar la producció, a mitjans dels cinquanta ja es teixia el niló i a mitjans dels seixanta el polièster; més tard els polièsters catiònics, les microfibras, els bicomponents, en definitiva sempre s'anava un pas per endavant.

En aquella època tot estava en castellà. Malgrat tot, hi havia un argot no escrit en els llibres: els mirallets, l'escarabat, el sobrecoll, la pixota del plegador, les pipes, les coronas, l'ala de mosca, les clavilles, les burres... que fins i tot els que no el parlaven les deien en català.

Com que el tema d'organització i productivitat ja estava arrelat i funcionant molt bé, només cal recordar el *planing* dels telers que devia ocupar entre 8 i 10 m. de paret a l'oficina de producció i que resumia el pla de producció i necessitats de 3 mesos. Evidentment les "pantalles" no eren dinàmiques com l'Excel i més a més s'havien d'actualitzar a mà; en Carles Martí em va dedicar preferentment a l'entrada de màquines noves i al manteniment.

L'arribada de maquinària nova sempre era emocionant: com descarregar-la, on estacionar-la, preparar els fonaments, les conduccions de fluids, l'electricitat, com muntar-la (generalment venia personal tècnic del constructor, però l'esforç el posaven els operaris de la casa) l'encaix dels idiomes, la posada en marxa i després que tot funcionés i complís amb les expectatives previstes. La descàrrega va ser tota una evolució, havíem d'entrar els camions pel C/Berenguer III, si venia amb remolc (els tràilers no podien entrar) era un festival de maniobres al carrer (i carretera de Badalona).

A dintre només podíem descarregar amb un ternal a mà caixa per caixa, a cada una el camió s'havia de moure per posar la caixa següent a l'abast del ternal. Un cop a baix s'havien d'estacionar les caixes al pati que quedava lliure i sobre el pont de la riera no hi havia ni transpalets ni "toros", només carrilles i tubs d'acer, la força i la voluntat dels operaris... i si amb tot aquest fandango t'enganxava un canvi de torn ja tens la gent passant entre caixes, haver de fer anar el camió a l'entrada, que era més ampla que el "túnel" que només feia 3 metres.

Quan vàrem fer el trasllat de totes les màquines de la fàbrica vella a la nova de l'actual carrer Can Fàbregas, ja va anar millor. Teníem transpalets, toros i una autogrua molt estreta que passava per totes les portes i amb un utilatge especial podia transportar els telers amb pinta i tot en mitja hora d'un lloc a l'altre.

Al cap de dos anys, per més que volguéssim, ja no es podia créixer dintre dels edificis existents i ja s'estava gestant l'associació entre altres empreses sederes que al final només va quedar amb la fusió amb Batlló SA fent SEDUNION. Aleshores ja va ser el moment d'ampliar i com que a Mollet hi havia un gran terreny disponible on només hi havia la "fàbrica nova" feta pel Sr. Jordi Fàbregas, es va decidir unificar tota la producció i distribució a Mollet i construir naus noves de més de 20.000 m².

Es va començar per l'estampació, que va venir sencera de la fàbrica de Batlló de Sta. Perpètua, i després varen anar venint els telers, els tints i acabats, magatzem i oficines de les naus velles del C/Berenguer III. L'encaix de les dues empreses, el 1973, no va ser traumàtic, però tampoc fàcil, ja que hi havia dues maneres molt clares de fer les coses i també personal redundant a tots nivells. Això va donar inicialment duplicitat de càrrecs a nivell directiu i tècnic i a nivell operari un desencaix amb les innovacions i mètodes més moderns. Fins a finals de 1975 en què es varen acabar les obres d'ampliació, com que hi havia produccions a Sta. Perpètua, a la fàbrica vella i a la supernova, es va mantenir aquesta mica de garbuix. Però amb tot ja unificat i aprofitant un "pla de reestructuració tèxtil" es varen incentivar les baixes més adients, de manera que jo penso que ningú va plegar a disgust i a partir d'aquell moment va ser tot més fàcil ja que tothom s'havia acostumat a les noves maneres de fer.

Els inicis dels anys vuitanta varen ser de fortes crisis socials, fruit dels canvis polítics. Sovint hi havia vagues i de vegades d'un dia per altre; metro, autobusos, metall, construcció, trens, avions, metges, funcionaris... i per què no, del tèxtil. Evidentment, en algunes ocasions va parar la fàbrica, però només les estrictament necessàries per demostrar el

poder sindical al país. Això ho marcava la presència a les 6 del matí del corresponent “piquet informatiu” a la porta de la fàbrica. No recordo, ara després dels anys, cap vaga per motius propis de Sedunion; considero que hi havia molt bona gent amb el seny necessari, líders molt raonables i directius flexibles i comprensius. Ara amb el temps recordo més les discussions per si la prima de telers era la que tocava o no; si 30 telers eren massa o que amb 24 no sortia la prima, si a l’estiu als acabats hi feia massa calor, si el sabó per rentar-se les mans era poc cremós o perfumat, per si calia posar un altre “polisplast” per bellugar les peces, si els draps d’eixugar les mans estaven bruts o no (batalla que es va acabar en donar dues tovalloles amb l’anagrama de Sedunion a cadascun, potser algú encara en fa córrer alguna per casa seva).

Des del 1987 vaig estar al càrrec dels tints i acabats i algun temps també dels estampats. Va ser tot un món nou. De fet, la química feia quasi 20 anys que no la tocava i això és el que era la casa: adaptar-se amb plasticitat als canvis per fer front a les noves realitats. Aquí vaig comptar amb la magnífica col·laboració de Francisco Segura i dels encarregats de les seccions. En aquest temps ja estàvem treballant amb les microfibras, els processos de caustificat, el rongeat alcalí, els cresponats amb polièster..

Les angúnies i alegries hi varen ser aquest temps, com a tot arreu, però no voldria deixar de recordar que els anys noranta hi va haver una sèrie de situacions punyents, difícils i luctuoses: la mort de sobte de l’Antoni Gorgas, dissenyador tèxtil, la ràpida mort del segon marit de la Sra. Inés Guardiola, en Paco Godia, que en tot moment li havia fet costat amb la seva gran experiència industrial, la greu malaltia del Sr. Tomàs Batlló que el va apartar de la direcció de Sedunion i la sobtada mort del Sr. Vicenç Ventura, que era el director de fàbrica.

Amb tot això estàvem en plena crisi del 94 i en ple declivi industrial del país. Potser hi varen haver més coses i situacions no desitjades, però jo no ho vaig viure, ja que a finals del 96 vaig marxar i no vaig veure el tancament definitiu.

La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971

Rosa Maria Securún i Fuster*

Resum

Aproximació a la realitat de la fàbrica tèxtil de Can Mulà de Mollet del Vallès, on parlem dels inicis, l'evolució (que dividim en quatre etapes: 1913-1936, 1936-1939, 1939-1956 i 1956-1971) i el capítol dedicat a la gent a partir de les vivències i els records de més de trenta persones entrevistades.

Paraules clau: fàbrica, Can Mulà, Frederic Ros Sallent, Mollet del Vallès, tèxtil



Figura 1. Frederic Ros Sallent fundador de la fàbrica de Can Mulà

1. Inicis

De les fàbriques grans que van contribuir a la industrialització de Mollet, l'única fundada per un molletà va ser la coneguda popularment com a Can Mulà, que va néixer gràcies a l'esperit emprenedor de Frederic Ros Sallent, persona carismàtica i controvertida, descendent d'una de les famílies més antigues de Mollet¹.

La fàbrica és coneguda amb aquest nom perquè la família Ros provenia de la masia de can Mulà de Gallecs. Segons



Figura 2. Local on inicialment va començar a funcionar la fàbrica. Després s'hi va edificar el Centre Parroquial i actualment una part l'ocupa la sala Fiveller

* Mestra i psicopedagoga. rsecurun@xtec.cat

¹ Vegeu ARIMON (2015) Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès, Notes, volum 30



Figura 3. Edifici de la fàbrica entre el c/Burgos i l'av. Llibertat

142

Joan Solé Tura (SOLÉ, 1981) la relació de Frederic Ros amb la indústria tèxtil prové de quan Josep Arimany, conegut com a Pepet Menescal i que treballava de contramestre a Can Fàbregas, i Guíñau li van demanar que els llogués uns porxos que tenia al carrer de la Pau (una part del que després va ser el Centre Parroquial) i van començar a treballar-hi primer amb dos telers i després amb quatre.

L'edifici de la fàbrica es va construir en uns terrenys propietat de la família Ros, entre el c/Burgos, 15 i l'avinguda de la Llibertat, 16. Les primeres naus industrials varen ser construïdes pel mestre d'obres Sebastià Mayol i alguns elements ornamentals de la façana de les naus van ser obra del decorador modernista Lluís Bru, que també fou el mosaicista de l'Hospital de Sant Pau i de l'escenari del Palau de la Música Catalana.

Les oficines i la seu comercial, com la majoria de les empreses tèxtils, eren a Barcelona. Abans de la guerra a la

ronda de S. Pere, 33 i després de la guerra al c/Trafalgar, 42. Des d'allà es portava l'administració i la comptabilitat de l'empresa i també hi havia el magatzem i la secció de vendes. Tenien representants per tot Espanya.

La família Ros Sallent va viure a la torre de can Mulà i quan van marxar a Barcelona van continuar venint-hi els estius. Frederic Ros havia cedit una porció de terreny en un vèrtex del jardí al director, Timoteu Parera, perquè s'hi fes una casa.

2. Una mica d'història de l'evolució de la fàbrica

2.1 Primera etapa: 1913-1936

La fàbrica va tenir un gran desenvolupament i es va convertir en una empresa tèxtil moderna, ja que Frederic Ros Sallent, amb la visió emprenedora que el caracteritzava, va saber aprofitar les oportunitats que va oferir la Primera Guerra Mundial per créixer.

En aquest període es consolida l'es-



Figura 4. Al centre, fàbrica de Can Mulà. A l'extrem inferior esquerra, casa del director, Timoteu Parera

tractura organitzativa de la fàbrica i se situa com una de les principals indústries sederes de Catalunya.

Com a directius i contramestres d'aquella època hi ha Ramon Guerra, Francesc Ros, Josep Cluet, Gabriel Nadal, Salvador Andreu, Ernest Berenguer, Pere Mas, Jaume Domènec, Sebastià Castellsegués, Josep Subirà, Joan Coma, Isidre Segura i Bartomeu Font.

L'any 1930 s'edita un butlletí interior mensual per als treballadors, primer amb el nom de *Ros i Campañá* (març i maig) que continua amb el nom de *Voluntat* (del maig al setembre). S'ignora si se'n van publicar més. Estava escrit tot en català i hi havia articles generals sobre teories com el taylorisme i la crisi mundial, informacions i recomanacions als treballadors, o els resultats del concurs de teixidores.²



Figura 5. Portada de la revista *Voluntat*, butlletí interior mensual editat el 1930

² Fet el 27-7-1930 a les 6 del matí, en la 1a categoria van guanyar Anna Xufré, Teresa Figuerola i Maria Estrada i en la 2a categoria Maria Reyes, Maria Argelaguet i Teresa Mutgé

2.2 Segona etapa: 1936-1939. Can Mulà durant la guerra

Com totes les altres fàbriques de Mollet, durant la guerra la fàbrica es va col·lectivitzar. El director es va amagar durant un temps i en Frederic Ros, el seu fill Ramon, un cunyat i dues o tres persones més van marxar travessant les muntanyes plenes de neu cap a Andorra i d'allà a Sant Sebastià, per passar-se al cantó nacional, on van trobar altres industrials del tèxtil. Alguns obrers i encarregats, com Jaume Ros, van haver d'anar al front, però la resta, majoritàriament dones, van seguir treballant.

Segons els estatuts de l'empresa Seder Ros-Campañá col·lectivitzada, el consell d'empresa estava integrat per cinc representants dels treballadors de producció, un representant dels treballadors de l'administració, un dels treballadors tècnics i un altre de l'intercanvi. Entre les persones que van formar part del comitè hi havia en Valentí Costafreda, Alfons Falguera i Ramon Niubó de Sant Fost. Alfons Falguera era del Consell Obrer de l'empresa i secretari general del Sindicat de la Indústria Fabril Tèxtil. Entre tots van tirar la fàbrica endavant, hi va haver dies de vaga, com a tot arreu, però no va tenir conseqüències en la producció. Hi havia deutes i es van pagar.

Es va implantar una assegurança de malaltia en substitució de la Germandat que havia funcionat abans de la guerra i es va nomenar el doctor Enric Rosés com a metge inspector per a totes les baixes que es presentessin. La gent que hi treballava era la mateixa i sabien el que s'havia de fer. En seccions com el tint, per exemple, el personal que portava les màquines eren tintorers, sabien confegir color i no feien servir fórmules, per tant, podien funcionar un cert temps sense problemes.

Diuen que quan l'amo va tornar va dir que la fàbrica estava com quan la

van deixar i que "si totes les fàbriques haguessin funcionat com aquesta, hauríem perdut la guerra".

Algunes persones asseguren que hi havia un refugi per a la gent de la fàbrica. Una persona que en aquells moments tenia 7 anys recorda que "tenies que baixar, era com un túnel, la meva mare deia: aquí m'hi ofego". A l'últim bombardeig (gener 1939) ella hi era i diu que quan es va acabar tot i en van sortir la gent ja va començar a canviar la cara perquè van veure que tot havia acabat. I la seva mare va dir: "Ja hem rebut".

2.3 Tercera etapa: 1936-1956. Després de la guerra

Hi va haver represàlies, com a molts llocs. Van acomiadar els que havien format part del Comitè: uns van anar a la presó i els que no hi van anar, com en Valentí Costafreda i el Ramon Niubó, van haver de patir el pacte de la fam: cap empresa els donava feina i es van haver d'espavilar portant la comptabilitat a hores a diferents llocs.

Algunes dones van ser acomiadades perquè els seus homes eren rojos, com la dona de Josep Sandoval, que es va quedar al carrer amb el marit a la presó i quatre fills, o la mare de la Pilar, que va estar tres mesos sense treballar i no se sabia que el marit estava a Manthausen. Entre les persones que van acomiadar tenim constància d'Anna Gil, Rosa Tomás, Joaquina Saura i Guillermo Roca.

Els anys de la postguerra van ser molt difícils per als treballadors: es treballava molt, es cobrava poc, faltava de tot i es demanaven certificats de bona conducta per a qualsevol cosa (entre els documents guardats per la família Ros hem trobat còpies de molts d'aquests certificats).

La fàbrica, tot i les limitacions que imposaven les noves circumstàncies, va seguir endavant, però van haver de comprar un generador a causa de les

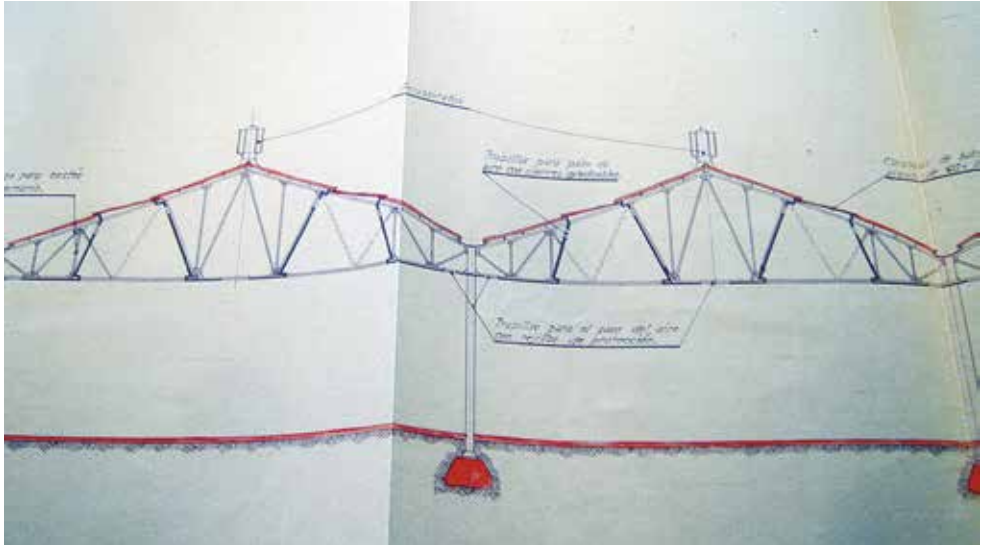


Figura 6. Plànol de la construcció d'una nau de tissatge el juny de 1945

restriccions d'electricitat. Es tractava d'adaptar-se ràpidament als nous temps.

Per això es van començar a fer petites ampliacions i el juny de 1945 es fan els plànols per construir una nau per a la secció del tissatge, tal com la coneix la majoria de la gent, amb claraboies i dispositius per facilitar el pas de l'aire amb tancament graduable.

Hi ha constància que en aquests anys els treballadors disposaven d'un economat a la pròpia fàbrica i es feien excursions i partits de futbol entre les seccions.

A partir dels anys cinquanta l'empresa va tenir una època de molta prosperitat, amb vendes molt importants.

2.4 Quarta etapa: 1956-1971

Ramon Ros Campañá, l'hereu, mor l'any 1956 als 49 anys, en un accident de trànsit al c/Diputació de Barcelona. Totes les persones entrevistades coincideixen que aquest fet va ser decisiu a la llarga per provocar el tancament de la fàbrica.

Ramon Ros tenia caràcter i empena i ja s'havia adonat que calia modernitzar les màquines per poder ser compe-



Figura 7. Ramon Ros Campañá, mort el 1956 en un accident de cotxe a Barcelona, als 49 anys

tius (la maquinària de la fàbrica era vella i calia renovar-la, calien màquines que poguessin fer molts metres de roba amb poca gent, per poder competir). Abans de morir ja havia començat a comprar-ne de moderna. Comprava

els telers d'un en un, perquè el cost era molt elevat, havia de venir un tècnic d'Alemanya a posar-ho en marxa i com que cada teler costava un milió de pta., els va anant canviant tots de manera gradual (265).

Quan Ramon Ros mor, el seu pare, Frederic Ros Sallent, tenia 81 anys (va morir al cap de mig any) i qui es fa càrrec de l'empresa és Salvador Ros, germà d'en Ramon i molt aficionat als cotxes esportius i als rallis (tothom recorda que venia a Mollet amb un Alfa Romeo). Sembla que no estava gaire interessat en la fàbrica (ell era químic i tenia una altra empresa). Possiblement tenia altres interessos, com ho demostra que l'octubre 1967 es presentés com a procurador en Corts en representació familiar.

Els fills de Ramon Ros, Ramon i Frederic Ros Costa-Jusá eren molt joves (un tenia 18 anys i l'altre 15). Se'ls veia molt bones persones, tímids, amb ganes de tirar l'empresa endavant, però poc preparats en aquell moment per portar-ho a terme. Es deixaven aconsellar en tot pel directors de la fàbrica, Timoteu Parera i el seu fill, Josep M. Parera. Així, seguint els seus consells, en Frederic es va quedar



Figura 8. Ramon Ros Costa-Jusá

al despatx de Barcelona i en Ramon va venir a Mollet.

Un altre factor important en el tancament va ser la crisi general del tèxtil i la competència dels països asiàtics, que ja es començava a notar. El tèxtil era una indústria que necessitava molta mà d'obra i aquí era cara si es comparava amb altres països emergents.

La dècada dels seixanta la fàbrica va anar funcionant. L'any 1968 es fa un intent de modernitzar-la amb un projecte de compra de maquinària moderna (6 telers automàtics de fabricació estrangera amb els accessoris i complements) comptant amb la promesa verbal de finançament a mig termini, que no es va portar a terme com a conseqüència del cas Matesa i que va obligar l'empresa a autofinançar-se per un valor de 5.200.000 pta.

La situació no va millorar, cada vegada les pèrdues eren més importants i la família Ros va haver de començar a vendre propietats per anar pagant: es va despendre de finques i terrenys de Mollet i altres petites empreses que tenien relació amb el tèxtil (Vestimenta, Paños Margarit...). Els directius i els càrrecs de responsabilitat de l'empresa eren conscients de les dificultats en què es trobava la fàbrica, però no deien res i els treballadors, tot i que constataren que no hi havia tanta feina, en general no s'esperaven que la fàbrica tanqués.

En un moment donat del procés, hi va haver algunes persones que veient com anava tot i tenint por que si la fàbrica tancava es quedarien sense feina, van plegar per anar a treballar a Can Fàbregas; altres, en canvi, van marxar perquè es casaven i si ho haguessin sospitat s'haurien quedat un temps més per cobrar la indemnització.

El 9 de juny de 1970 l'empresa va fer suspensió de pagaments, fet que provoca una gran sorpresa i angouxa entre la majoria de treballadors i la

població. Aleshores hi treballaven 346 persones (entre la fàbrica i el despatx de Barcelona). Personal de l'empresa es va oferir per treballar durant les vacances si feia falta. La premsa va fer-se'n ressò: *Hoja del Lunes* 20-6-1970, *El Correo Catalán* 24-6-1970, *Vallés* 24-10-1970... El 12 de gener de 1971 va tancar, sense problemes ni reivindicacions. El comitè d'empresa (Fonolleda, Relegat...) van calcular el que tocava, segons el lloc de treball i el temps treballat i es va decidir que els que feia més de 20 anys que treballaven cobrarien entre 115.000 i 120.000 pta.; els que feia menys de 20 anys en cobrarien 85.000. No tothom ho va trobar just, perquè van cobrar el mateix els que feien 5 o 10 anys o els que els faltava 6 mesos per als 20. Un grup de 78 persones es va quedar per acabar-ho d'arreglar tot, entre elles la persona que portava la infermeria. Hi van treballar fins el 9 de juliol 1971. Quan la fàbrica va plegar, la família Ros volia fer petites naus industrials amb un pati interior en els terrenys. Llavors semblava una bona solució, però l'Ajuntament ho volia com a zona urbana per poder fer-hi habitatges.

Quan es va enderrocar l'edifici, s'hagués pogut deixar la xemeneia, que feia 30 metres i l'estació transformadora, que era modernista, però no es va fer.

Com que la fàbrica estava hipotecada i no van poder fer front a la hipoteca, s'ho van quedar tot el Banc d'Espanya i el Banc dels Pirineus. L'empresa Renthogar la va comprar en liquidació mitjançant escriptura pública autoritzada (7-7-1976).

El terreny de la fàbrica va estar molts anys abandonat fins que l'Ajuntament, l'any 1985, el va fer netejar per fer-lo servir com a espai públic (durant dos anys s'hi va instal·lar la fira de la Festa Major). El solar era propietat del Fons de Garanties de Dipòsits després de la suspensió de pagaments de la immobiliària Renthogar, a qui l'Ajuntament va comprar el terreny per 130.000.000 pta. (27-1-1987). Allà es projecta un espai multifuncional conegut com l'illa, que es va fer en diferents fases (del 1996 al 2002) i que incloïa el nou mercat municipal, habitatges, comerços i la Casa de la Vila.

147



Figura.9. Terreny on estava situada la fàbrica i on es va construir el complex conegut com a l'Illa de Can Mulà

3. La fàbrica i la seva gent

ITISA va ser una empresa tèxtil dedicada a la fabricació de teixits de seda, raió i sintètics. Treballaven amb seda mesclada amb altres fibres naturals i cotó i amb el pas del temps, les matèries com el raió i el niló van acabar substituint la seda.

Es feien tres tipus de gènere: teixits per a vestits de senyora, folreria (folres d'americana) i teixits per a sotana de capellans de color negre i hàbits de monja de color blau marí. El més important era el gènere de vestits de senyora i els folres.

Teixien teles de colors, estampats amb teixits de fantasia i dibuixos amb jacquards i folres. A la publicitat es deia que fabricaven crespons, rasos i roba per a paraigües. Editaven mostraris cada temporada tot seguint les tendències de la moda europea. L'empresa tenia viatjants i representants per vendre els productes per tot Espanya.

La fàbrica ocupava una extensió de 19.273 m² i en l'època de més expan-

sió hi van treballar unes 500 persones. La capacitat de producció mensual era d'uns 19.000 kg. en fil de diferents tipus i disposava de 465 màquines, entre elles 256 telers amb un total de 711 motors (dades de 1958). L'any 1970, poc abans de fer suspensió de pagaments, tenien 138 telers no automàtics i 108 automàtics.

Seccions

Preparació del fil amb el debanat, les bitlles, els ordidors, els passats, les seccions de Nuadores, Tissatge, Netejadors, Tints i Acabats, Expedicions, la secció de Teòrics i el despatx, i la secció de Calderes. Serveis complementaris: taller mecànic, elèctric, secció de pintura, de fusteria, de paleta, de recanvis... per poder fer totes les feines complementàries sense necessitat de contractar-ho a fora. El magatzem i la secció de transports i de bombers. Com qualsevol fàbrica, tenia personal per atendre la porteria i serenos per vigilar durant la nit.

148

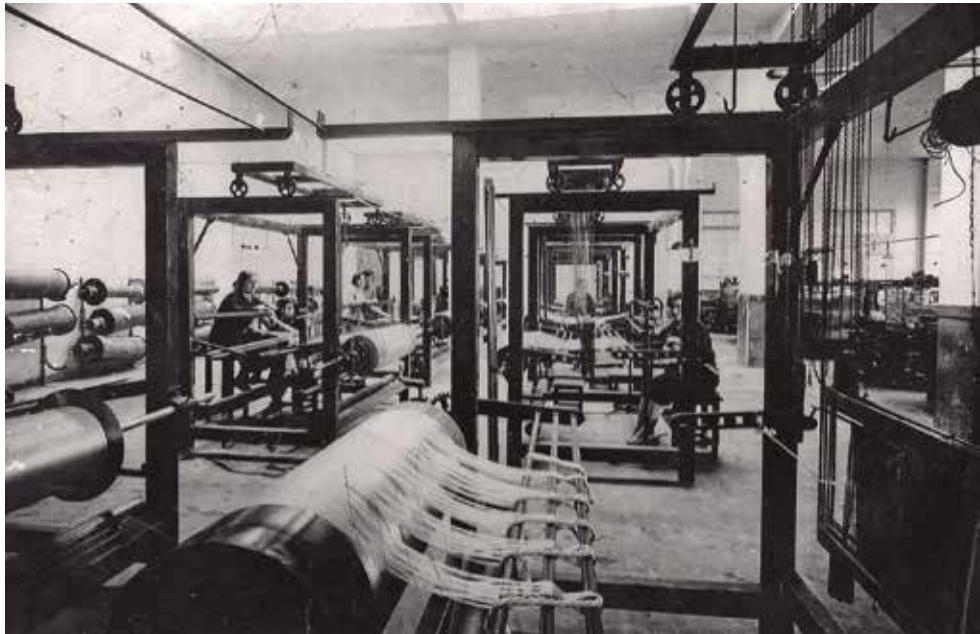


Figura 10. ITISA va ser una empresa tèxtil dedicada a la fabricació de teixits de seda, raió i sintètics



Figura.11. La fàbrica estava dividida en seccions per portar a terme tot el procés industrial, com aquesta de tissatge.

Treballadors

L'any 1971, quan fan suspensió de pagaments, queden 370 treballadors, repartits a les seccions de Preparació, Tissatge, Tints i acabats, Tallers i serveis, oficines, servei metge i direcció, Vendes i comptabilitat, conductors, cobrador i mossos.

Els directors de Can Mulà van ser Timoteu Parera i el seu fill Josep M. Parera. Als homes els situaven en càrrecs de poder: directors, majordoms, encarregats, contramestres, tallers... però les que portaven el pes de la producció de la fàbrica eren les dones. La majoria van

entrar a treballar als 14 anys, moltes ho trobaven natural, era el que calia fer i el que els pares volien. A algunes els hagués agradat estudiar, però no ho van fer, per les condicions econòmiques o la mentalitat d'algunes famílies, que consideraven que el que convenia a les filles era anar a treballar i aprendre a cosir fins que es casessin i després ocupar-se de la casa i dels fills.

En general tothom entrava com a aprenent o aprenenta en alguna secció i amb el pas del temps anaven pujant de categoria fins a trobar el lloc definitiu, tot i que a les dones se'ls acabava aviat

149



Figures 12 i 12 bis.
Timoteu i Josep M. Parera, directors



Figura 13. Permís per treballar signat per l'alcalde a Pilar Molins. Per entrar a treballar calia aquest permís del pare, de l'alcalde o del capellà.

150

el recorregut. No consta que cap dona hagués arribat mai a encarregada.

Per entrar a treballar a Can Mulà, les noies necessitaven l'autorització del pare i era important que es conegués algú que hi treballés o que el recomanés alguna autoritat del poble com el capellà, sobretot després de la guerra. També era important caure bé al director. Moltes famílies de Mollet tenien familiars que hi treballaven i en algunes famílies hi treballaven dos o més membres. Cal tenir en compte que en aquella època hi havia feina per a tothom, màxim s'havien d'esperar un temps per entrar-hi. Hi treballaven persones que vivien a Mollet, però també n'hi havia de Sant Fost, Martorelles, Santa Perpètua, Parets, Gallecs...

Horaris

Es treballava de dilluns a dissabte en dos torns: el de matí, de 5 a 2/4 de 2, el de tarda, de 2/4 de 2 a 2/4 d'11 de

la nit i el dissabte plegaven a 3/4 de 8 del vespre. Es berenava de 2/4 de 7 a 7 del vespre. En algunes seccions hi havia un altre horari que s'anomenava "treballar de dia a dia", de 8 a 12 del migdia i de 2 a 2/4 de 7 del vespre. En algunes èpoques de molta feina es feia també un torn a la nit i en moments determinats es podien fer hores extres.

La sirena (el "pito") tocava 1/4 d'hora abans d'entrar al torn, és a dir, a 3/4 de 5 i a 1/4 de 2 perquè quan tocava la segona sirena 1/4 d'hora més tard ja s'havia de ser dins de la fàbrica. Algunes persones expliquen que si alguna vegada sentien la de 3/4 de 5 i encara estaven al llit....sabien segur que no arribarien a l'hora. Quan es veia més l'efecte de la sirena era al migdia: a 1/4 de 2 sonava la primera sirena i tothom corria sortint de tots els carers. El so de les sirenes es va acabar els anys seixanta, quan es va prohibir que sonessin.

Sous

Els sous eren els habituals a la indústria tèxtil, una mica baixos comparats amb altres indústries. Es cobrava segons la categoria i una vegada hi va haver una gratificació; en alguns moments, algunes persones rebien un “sobre blau”. Hi havia seccions com la del telers on s’anava a preu fet, és a dir, es cobrava una part fixa i una variable, segons les passades, els metres... Un responsable supervisava diàriament les passades dels telers dels torns. Hi havia gent que canviava el nombre de passades, però n’hi havia d’altres que ho parlaven amb el responsable i si per exemple havien de fer 25 m per cobrar la prima i per culpa d’una avaria al teler només n’havien fet 24, la treballadora proposava que n’apuntés 25 i l’endemà en feia 26.

Els punts

Es cobraven en funció de si s’era casat, el nombre de fills, etc. però eren molt “conservadors”. Vídues, parelles no casades oficialment o d’altres religions (com una dona que era evangelista), no els cobraven.

Tots els treballadors tenien dret al “Seguro”, que els cobria les baixes per malaltia. Els metges molletans més recordats són els doctors Vilaseca, Feliu, Vilar i Tiffón.

Relació entre les persones que hi treballaven

L’ambient entre les treballadores era familiar. La gent jove tenia moltes ganes de riure, tot els feia gràcia vida, en moments de crisi i problemes intentaven ajudar-se les unes a les altres i moltes van fer amistats que han durat tota la vida. Quan algú es casava o es jubilava es recollien diners per fer-li un obsequi i en un full i amb lletra gòtica se’ls feia un petit escrit que acabava amb el nom dels qui havien col·laborat (mentre hi va ser, se n’encarregava en Pere Lluís).

La relació entre les treballadores i els encarregats era bona. La persona que complia amb la feina no tenia problemes i els encarregats i contramestres intentaven esmenar les dificultats que podien anar sortint. Si alguna cosa anava malament més vegades o hi havia altres problemes, les feien anar al despatx del director. La relació era una barreja de respecte i de por. El Sr. Timoteu era molt sever, “imposava només amb la mirada”.

Com en tots els col·lectius on treballa molta gent junta, hi havia petits problemes, sobretot entre els encarregats i contramestres amb les dones. Es mirava amb lupa si s’atenia primer una o una altra, sobretot si era més jove... i com a qualsevol lloc on treballaven moltes dones, els contramestres i el director tenien les seves preferències... o així ho percebia la gent.

N’hi havia que feien “la papallona”, és a dir, que es feien veure, per com caminaven, com vestien... D’altres, quan passava el Sr Parera pel lloc de treball li deien: “Miri, m’he trobat amb aquest problema i ho he arreglat, he fet això...”. És clar que hi havia petits problemes, per exemple l’Aurora explicava que quan plegava, cada dos o tres dies, una persona li passava els dits per sota dels fils i quan ella començava a treballar l’endemà, al cap d’un quart d’hora se li parava el teler; l’havien d’arreglar i per culpa d’això ella perdia la prima. Com que va passar unes quantes vegades, l’encarregat va esbrinar qui ho feia i va enviar la treballadora culpable al Sr. Parera.

Empresa dirigida amb caire paternalista

Si els treballadors demanaven millores, la direcció ho estudiava i donava la resposta que considerava adient. La fàbrica no es va distingir mai per les reivindicacions obreres ni tan sols quan va fer suspensions de pagaments i va haver de tancar.

Depenia de la voluntat dels encarregats i de la direcció que es poguessin fer coses extres, com per exemple una vegada que dues treballadores de les bitlles (Montserrat Garriga i Mercè Casals) cantaven al Cor Parroquial i un cop a l'any es feia una excursió; aquell any anaven a S. Miquel del Fai, però elles no hi podien anar perquè treballaven. La direcció se'n va assabentar, les van cridar al despatx i els van donar permís per anar-hi.

Dependències al servei dels treballadors

Vestidors

N'hi havia un per a homes i un altre per a dones. Els homes portaven bata blava curta i les dones al principi era opcional, podien portar davantals o bates, per si s'embrutaven amb una mica d'oli. El dissabte se les emportaven i el diumenge les rentaven i planxaven. Més endavant, les nuadores la portaven negra i les altres de color blau elèctric.

Dutxes

Hi havia dutxes amb aigua calenta i calia demanar la clau per dutxar-se fora de les hores de treball. Es feien servir molt, sobretot a l'hivern i els dissabtes, perquè a les cases no n'hi havia i la gent s'havia de rentar en un cubell.

Menjador

Hi havia un espai per menjar, però quan feia bon temps la gent sortia al carrer o esmorzava als peus del teler en un raconet, o aprofitava els 30 minuts per anar a comprar. Els que portaven la seva carmanyola per esmorzar o sopar, en arribar a la fàbrica, a l'entrada, tenien un lloc especial per deixar-les i la persona que s'ocupava de la porteria en un moment determinat, la Pepa Maynou, mitja hora abans del descans, els les escalfava per quan arribava l'hora de l'àpat, i si coneixia de qui era, ja la posava al seu lloc a la taula.

Infermeria

El 1955 es va crear la infermeria i la direcció de l'empresa va proposar que la portessin les germanes Cisqueta i Teresina Torrelles una a cada torn, amb l'ajuda de Neus Aluja. Primer només tenien cura de la farmaciola, però poc després s'hi va incorporar el metge d'empresa, el doctor Buch, que va ser qui les va formar i va crear el servei.

La infermeria estava situada a prop dels vestidors i de la porteria. Tenia un espai propi amb una llitera, un armari on hi havia la farmaciola i els estris del

152

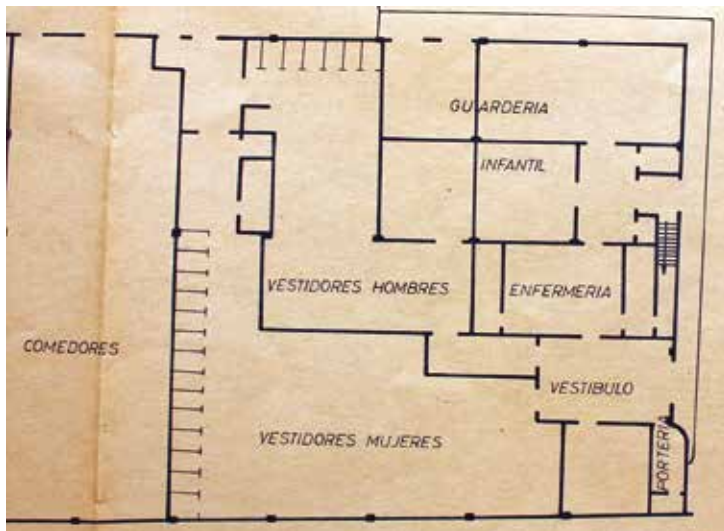


Figura. 14. Plànol on estaven situades les dependències al servei dels treballadors

metge; en una sala petita al costat hi havia l'aparell de rajos X.

Cada treballador tenia una fitxa amb les seves dades sanitàries. Es feien revisions mèdiques anuals que s'apunten a la llibreta que tenia cada persona on constaven els resultats: malalties, resultats de les anàlisi de sang i d'orina, pressió arterial...

Si a la fàbrica algú es trobava malament, podia anar a la infermeria i els donaven alguna cosa, o podien descansar una mica fins que es trobessin millor. Si feia falta posar injeccions, també ho feien. Segons Teresina Torrelles, el Dr. Buch tenia molt bon ull clínic i quan donava un diagnòstic, normalment ho encertava. A un noi que es deia Gaspar li va diagnosticar que tenia tres mesos de vida i així va ser.

El metge i una de les germanes Torrelles (hi anava més la Cisqueta perquè el metge preferia fer les visites al matí)) anaven a les cases quan algun treballador agafava la baixa.

Guarderia

Les dones havien de sortir de la fàbrica per anar a alletar les criatures; ho feien corrents o bé algun familiar els portava la criatura a la fàbrica, però sense gaires comoditats, ja que ho havien de fer als vestidors. Això es va fer sempre així fins que el 2 d'agost de 1964 es va inaugurar oficialment la guarderia i les mares podia anar allà per donar de mamar als nadons quan tocava.

Quan es va posar en funcionament, la mateixa mare podia deixar la criatura en aquest espai o bé una altra persona de la família la hi portava. Mentre les mares treballaven, cada torn tenia una cuidadora (les mateixes persones que es feien càrrec de la infermeria).

La guarderia estava situada en un lloc ampli amb molta llum al costat de la infermeria. Disposava d'una sala de jocs amb tauletes i unes petites sales laterals on hi havia els llitets amb baranes. Cada

infant tenia el seu llit. També hi havia lavabos i lloc per rentar-los.

La idea era bona, però hi anaven molts pocs nens, només tres o quatre a cada torn perquè en aquella època, portar la mainada a la guarderia estava molt vist i es preferia deixar els infants amb familiars o veïns. Al matí se'ls donava l'esmorzar i a la tarda el berenar. Com que el torn de la tarda acabava a $2/4$ d'11 i era molt tard per sopar les criatures, sense dir res a la direcció de la fàbrica, les mares portaven la llet de vaca i la Teresina els feia la papilla o els donava el sopar. Quan el Sr. Parera se'n va assabentar, li va dir perquè ho feia i ella li va explicar; va deixar que ho continués fent, però quedant clar que era una feina voluntària.

Economat

Durant uns anys, l'empresa va tenir un economat a la mateixa fàbrica (ens consta que l'any 1946 funcionava). Una vegada al mes, a l'hora de plegar, els treballadors podien comprar 1 kg d'arròs, 1 kg de cigrons, 1 kg de mongetes, 1 litre d'oli o una pastilla de sabó. De tots aquests productes se'n podien comprar un de sol o tots, a un preu més barat que a les botigues. Cada treballador tenia una targeta amb el seu nom i una vegada feta la compra, aquesta es perforava, per tal que no es pogués tornar a comprar durant aquell mes. Aquesta compra també s'apuntenava

153

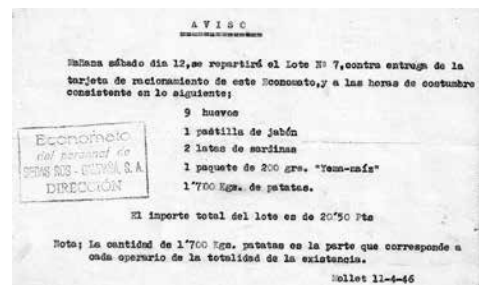


Figura 15. Avis de Sedes Ros i Campañá del que podien recollir a l'economat que tenia la fàbrica

Fig.16. Economat per al personal de la Pelleria, Can Fàbregas i Can Mulà



a una llibreta de l'economat. Ho portava en Pere Lluís i recorda que calia anar molt de pressa perquè s'havia de comptar i cobrar.

L'any 1945 la Pelleria havia creat un economat per als seus treballadors, situat al soterrani de l'edifici del Tabarran, al xamfrà entre el c/Lluís Duran i l'av. de la Llibertat. L'any 1959 va arribar a un acord amb les empreses tèxtils de Can Mulà i Can Fàbregas per fer-ho conjuntament. Aquest economat va tancar el 1978 i es formà una Cooperativa que intentava substituir-lo, però va haver de tancar.

Comprar roba

Dos cops a l'any, per Festa Major i per Nadal, posaven en una pissarra una mostra dels teixits que es podien comprar. Deixaven triar entre 10 i 15 tipus de roba a bon preu i es podia pagar en efectiu o a terminis. Moltes dones hi compraven la roba per fer els "visillos" i algunes, la roba per al vestit de casament.

Fets importants recordats per la gent

En els telers hi havia molt soroll, per això moltes dones amb el temps van tenir problemes de sordesa. Havien de

parlar amb signes per poder entendre's i la majoria hi tenia tanta pràctica que eren capaces d'explicar-se pel·lícules. També tenien uns signes determinats per avisar-se quan s'acostava l'encarregat o el director. Els últims anys els deien que es possessin taps, però ho feien poques vegades perquè no els anaven bé i es posaven nervioses.

Accidents

La feina de la fàbrica normalment no comportava cap perill greu, podia saltar una llançadora i fer mal al cap d'algú o enganxar-se un dit perquè el fil es trencava i s'embolicava amb un corró i en intentar treure'l amb una navalla es podia quedar agafat algun dit.

L'accident més greu va ser el de la Carme Vera als ordidors. Amb els aplegadors s'havien d'ajupir per donar més o menys velocitat, ja que s'havia de vigilar que el fil no es trenqués. Un dia a l'ajupir-se se li van enganxar els cabells, li va arrencar tota la cabellera del davant i se li veia la closca. Els que ho van veure ho recorden com una cosa tremenda. La Carme ho va passar molt malament, va patir nombroses intervencions quirúrgiques i mai

va tornar a ser la que era; quan es va recuperar una mica, va entrar a la secció de netejadors. Arran d'aquest accident, es van millorar tots els ordidors perquè no tornés a passar.

També hi va haver un incendi a les calderes on van haver d'intervenir els bombers de Sabadell i Granollers, però abans que arribessin, molts treballadors i gent del poble van començar a apagar el foc. A causa de l'incendi, la part del tint va haver de parar, però la fàbrica va continuar funcionant.

Festivitat de la Mare de Déu dels Àngels

El 2 d'agost es commemorava la festivitat de la M. de Déu dels Àngels, patrona del sector tèxtil i era un dia festiu. Se celebraven actes religiosos i festius, amb representació d'obres de teatre i sarsueles.

El 2 d'agost de 1954, amb motiu de l'any Marià, es va inaugurar i beneir la imatge i l'altar de la Mare de Déu de l'església de Sant Vicenç de Mollet. La imatge va ser pagada pels empresaris i obrers del ram tèxtil seder de Mollet del Vallès. Era d'alabastre, obra de l'escultor Francesc Juventeny. Amb motiu de la inauguració, es van compondre els Goigs amb lletra dels molletans Mercè Fabregat, Josep M. Parera i Joan Tugas i música del mestre Antoni Suñé.

Posteriorment es va decorar la capella

amb pintures de Jaume Gost i Fabregat, que representaven àngels, clergues i treballadores de la seda. Van servir de models algunes treballadores de Can Mulà i Joan Ventura Maynou va fer de model en un dels àngels, però aquest mural fou molt discutit fins que l'arquebisbe Gregorio Modrego, en una visita pastoral el 16 de juny de 1961, va ordenar que les traguessin. Després, el mural es va substituir per una senzilla sanefa d'estuc. (GALTÉS, 1985).

Hi havia voluntàries que cada setmana s'ocupaven de netejar la capella i posar-hi flors. La celebració d'aquesta diada es va fer fins l'any 1972.

Visites

El 19 de novembre 1964, Carlos Hugo de Borbón Parma i la princesa Irene d'Holanda van visitar la fàbrica. Els treballadors recorden que després de la visita es va posar un plafó amb les fotografies, però no es van poder comprar. El 2 de juliol de 1966 va passar el general Franco per la carretera de Barcelona a Puigcerdà i les treballadores de la fàbrica (com a la resta d'indústries molletanes) van sortir a saludar amb banderetes espanyoles.

Que en queda de tot allò?

Només el parc i la biblioteca Can Mulà, símbol d'un passat, els records de tots els que hi van treballar i l'agraïment infinit a totes les persones



Figura.17. Imatge de la Mare de Déu dels Àngels, patrona del tèxtil, que els empresaris i obrers de Mollet van oferir a la Parròquia



Figura 18. Visita de Carlos Hugo de Borbón Parma i la princesa Irene d'Holanda a la fàbrica (19-11-1964)



Figura 19. Biblioteca de Can Mulà

que he entrevistat, ja que sense elles no s'hagués pogut recuperar aquest trosset d'història:

156

Pepita Albertí Teixidó, Miquel Camp Moral, Rosa Castells, Pere Ciffo-ne, Francisca Cortés, Roser Costafreda Abelló, Agustina Duarte Alarcón, Aurora Fernández Fernández, Julita Fernández Gil, Maria Fransí, Pilar Garcia Garcia, Montserrat Garriga Joer, Teresa Llavina Veguer, Pere Lluís Pedragosa, Teresa Parera Sirvent, Pilar Molins Cid, Maria Navarro Raventós, Matilde Negre Pou, Josep Ribot Capella, Ramon Ros Castelló, Federic Ros Costa-Jussà, Ramon Ros Costa-Jussà, Francisco Ros Rota, Josep Sandoval Gil, Teresina Torrelles Roca, Joan Ventura Maynou, Lola Ventura Ros, Lluís Villanueva Bausà, Albert Viñals Naqui, Enric Viñas Queixalós, Rosa Torondell Falguera, Pere Torrents Falguera.

Bibliografia

- ARIMON, G. "Records. Per no perdre la memòria". *Notes*, 2004, vol. 19, p. 231-242
- BOTER DE PALAU, Ramon, *L'Abans*, Mollet del Vallès, recull gràfic 1870-1965, Efadós editorial. 2003.
- GALTÉS I PUJOL, J. *Guia Històrico-Artística de l'Església de Sant Vicenç de Mollet del Vallès*. Ed. Sala Fivaller. 1985
- PLANAS, J. "Els inicis de la industrialització a Mollet del Vallès". *Notes*, 2004, vol. 19, p. 145-161
- SOLÉ TURA, Joan. *Mollet, una mica d'història*. Mollet del Vallès. 1981
- YSÀS, Pere i altres. *Història gràfica de la Tenèria Moderna Franco-Espanyola: Cent anys de Pelleria a Mollet del Vallès*. Ed. Fundació Cipriano Garcia. 1999. p.42

Fons

- Arxiu Comarcal del Vallès Oriental
- Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV)
- Arxiu particular de la família Ros Costa-Jussà

Josep Molas, director de Can Fàbregas

Xavier Pérez Gómez*

Resum

Biografia de Josep Molas, director de l'empresa Sederies Fàbregas de Mollet durant prop de 40 anys, de 1929 a 1967. Va néixer a Barcelona el 1897 i va estudiar direcció d'empreses tèxtils a l'Escola Industrial de Barcelona. Va arribar a Mollet el 1929, va viure a Sant Fost de Campsentelles, on va ser alcalde de 1942 a 1952. A Mollet del Vallès va ser cap local del Movimiento de 1940 a 1949. En aquesta ciutat va ser també molt conegut per la seva activitat cívica i cultural a entitats com El Casal, l'Hospital de Mollet o una Escola de Formació Professional de la qual va ser professor i director. També fou corresponsal del setmanari *Vallès de Granollers*, a la capital del Baix Vallès entre 1944 i 1976. Va morir a l'Hospital de Mollet el gener de 1991.

Paraules clau: Josep Molas Rupelo, Fàbregas, textil, Vallès, Movimiento, Mollet del Vallès

Dades personals

Josep Molas Rupelo va néixer a Barcelona el 24 de maig de 1897, fill de Josep Molas Ballester (1860-1939) i de Juana Rupelo Villandiego (+1942),



Figura 1. Josep Molas i Maria Rexach, fotos del passaport, 1933

originària de Burgos. Van ser tres germans: Teresa, que va morir força jove (el 1927), i Eduard. De la seva infància i joventut ben poca cosa sabem, només que va obtenir el títol de director d'indústries tèxtils a l'Escola Industrial de Barcelona¹. Intuïm que Molas pertanyia a una família burgesa acomodada, ja que el seu pare era un home de negocis amb certa solvència econòmica². El servei militar el va fer a Barcelona ma-

* Director de l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental. acvallesoriental.cultura@gencat.cat

¹ ACVO (Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, Granollers), fons Josep Molas, sig. 25.2: datos generales de J. Molas, 22 d'abril de 1964.

² Diversos documents comptables i bancaris existents al seu fons o arxiu personal indiquen que el seu pare tenia una posició econòmica força folgada.

teix al 8è Regiment d'Artilleria Ligera en dos períodes els anys 1919 i 1920. Era soldat de quota³, que vol dir que si pagaves 2000 pessetes i anaves prèviament a una Escola d'Instrucció Militar, només havies de fer una mili de cinc mesos i podies triar la destinació.

Un cop acabats els estudis i el servei militar, inicià el prometatge amb Maria Rexach Vallès⁴, amb la qual es va casar el novembre de 1924; van fixar residència a Barcelona. La seva dona, nascuda el 1902, era una noia que suposem també de família acomodada, ja que va tenir estudis universitaris, cosa no gens comuna en aquella època. En concret es va diplomiar en Biblioteconomia per l'Escola Superior de Bibliotecàries de la Mancomunitat de Catalunya, i va tenir de professors a Pompeu Fabra, Carles Riba, Rafael Campalans i Jordi Rubió, entre d'altres⁵. A partir d'aleshores, i durant més de 60 anys, Maria Rexach es convertiria en una companya fidel i discreta, sempre a l'ombra del seu marit. Segons algunes informacions⁶, de soltera va dirigir una revista de moda femenina, però és un fet del qual no tenim cap més dada.

El gener de 1930 el matrimoni Molas-Rexach va passar a residir a Sant Fost, ja que feia pocs mesos que ell havia començat a treballar com a directiu de Can Fàbregas de Mollet. Llogaren a Modest Solsona, amo de Galetes Solsona, una torre que aquest tenia a l'av. Monturiol de Sant Fost⁷, zona on hi havia diversos xalets de famílies

d'estiuejants de Barcelona. Hi van anar a viure el gener de 1930 i residiran en aquesta torre prop de 60 anys, excepte el període de la Guerra Civil, que van traslladar-se a una casa de Martorelles.

Vida laboral

Només acabar els estudis a l'Escola Industrial, Josep Molas va començar a treballar en el món del tèxtil, tal com prova que entre els anys 1921 i 1923 va fer viatges per Espanya (València, Madrid, Sevilla, Màlaga, Granada...) per gestionar la venda de teixits diversos, sembla que en nom de l'empresari tèxtil barceloní Luis Escayola⁸. El març de 1924, quan encara era un jove de 26 anys, va constituir amb uns altres cinc socis una empresa tèxtil, la *Sociedad Anónima Amigó*, que tenia una fàbrica situada a Castellgalí (Sant Vicenç de Castellet), de la qual Molas fou director, a més de copropietari. Els documents de l'empresa portaven una capçalera que deia: "J. MOLAS RUPELO. Fabricante de tejidos de algodón. San Vicente de Castellet (Barcelona)". Aquesta fàbrica, anomenada San Jaime, ja funcionava com a mínim des del 1923, i Molas la dirigia personalment.

Però l'agost de 1926 va decidir tancar-la segons explica ell mateix: "Hace una semana he despedido a todo el personal de mi fábrica, pues he dedicado liquidar el negocio, en vista de las dificultades extraordinarias porque se está atravesando. Como consecuencia de ello

³ Archivo General Militar de Guadalajara, expediente de José Molas Rupelo: quinta de 1918; soldat comprès en l'article 268 de la Llei de Reclutament de 1912 (DO Ministerio de la Guerra, 20/1/1912); incorporat a files el 7-2-1919; el 13 de juny finalitzà el primer període de servei; l'agost de 1920 complí el mes que li quedava. Abans d'incorporar-se, assistí a classes d'instrucció a l'Escola Militar de Barcelona. La mili normal durava tres anys. Si pagaves 1.000 pessetes feies 10 mesos de servei.

⁴ En el passaport de 1933 posa que Maria Reixach va néixer el 16-5-1901; en canvi en el DNI del 1970 diu que va ser el 1902. Oficialment consta que va morir amb 87 anys, el 17-3-1990.

⁵ ACVO, fons Molas, orla de 1922, Escola Superior de Bibliotecàries de la Mancomunitat.

⁶ Entrevista a Joan Ventura Maynou, Mollet del Vallès, 15-9-2014

⁷ ACVO, fons Molas, sig. 10.1: correspondència i factures. Inclou els documents del contracte de lloguer de la torre situada a l'Avinguda Monturiol de Sant Fost, 12 i 14 de desembre de 1929.

⁸ ACVO, fons Molas, sig. 9.1, correspondència del 1921-1923; de solter vivia al carrer Bruc, 63, 2n, 1ª.

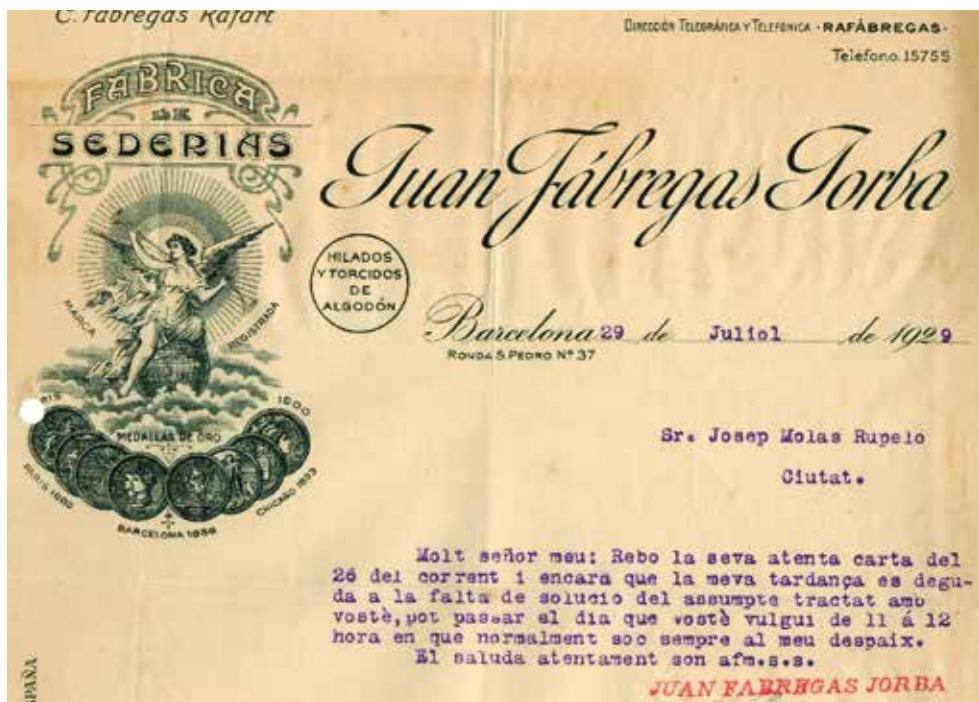


Figura 2. Carta de Juan Fàbregas a Josep Molas, mentre negociaven la seva incorporació a Sederias Fàbregas, juliol de 1929

159

queda despedido el contra maestre que tenía a mis órdenes, hombre leal, trabajador y experto, a quien quisiera colocar en alguna buena casa... ¿Por casualidad falta alguno en la fábrica de la Colonia Rosal?" En aquesta carta i en una altra posterior a un directiu tèxtil de Parets de nom F. Albors, Josep Molas pregunta si poden admetre a alguns dels seus treballadors que acaben de quedar a l'atur. Ja donava mostres del que seria una constant en la seva vida professional: procurar que els obrers de les seves empreses estiguessin el millor possible, i en cas de tancament, intentava recol·locar-los.

El gener de 1929 Molas i els seus

socs dissolien definitivament la *Sociedad Anónima Amigó* i començava a buscar feina. Diversos documents testimonien que el juliol i agost d'aquell any, va tenir diverses entrevistes amb Juan Fàbregas Jorba, propietari de Sederias Fàbregas, empresa amb seu social a Barcelona i fàbrica a Mollet del Vallès. Les converses fructifiquen i el primer d'octubre de 1929 Molas entra a treballar en aquesta empresa molletana i, tal com hem dit abans, passa a viure en una torre de Sant Fost de Campsentelles.

A la indústria de Can Fàbregas, Josep Molas hi treballà quasi 40 anys, quasi sempre com a director¹⁰, i fou un re-

⁹ ACVO, fons Molas, sig. 10.1: carta del 24-8-1926 a Joan Moncau, Colonia Rosal – Berga.

¹⁰ Segons el testimoni d'una dona de l'oficina de Can Fàbregas, recollit per M. Àngels Suàrez, Molas, quan entra a treballar el 1929, no comença com a director de producció; el fan director a la guerra, en marxar el director francès que hi havia abans d'ell. El que podem afirmar amb total seguretat és que segons la documentació consultada, Molas ja actuava el 1931 com un dels màxims directius de la fàbrica i com a tal assistia a reunions a l'Ajuntament de Mollet i amb els sindicats, en representació dels propietaris. Si no era director de producció, potser ocupava algun altre tipus de direcció o gerència.

ferent professional i moral, tant per als treballadors, com per als propietaris, que sentien per ell una gran confiança i estima. Al seu arxiu personal es pot fer un seguiment força exhaustiu de com dirigia l'empresa oficialment anomenada "Juan Fàbregas Jorba e Hijo" i després "Sederías Jorge Fàbregas S.A.", ja que es conserven les notes mecanoscrites o memoràndums que intercanviava tot sovint amb Lluís Prat, l'administrador de l'empresa a Barcelona, amb qui anava comentant tota mena de novetats i incidències sobre el funcionament de la fàbrica de Mollet (producció, nòmines, personal, economat i molts altres temes)¹¹. També hi ha correspondència amb els propietaris Joan i Jordi Fàbregas, així com documents i informes diversos sobre Sederías Fàbregas. Aquesta empresa produïa teixits de seda i raïó, i de la comercialització s'ocupava l'oficina de vendes que l'empresa tenia a Barcelona, a la Ronda de Sant Pere, número 37.

Cal dir que el seu tracte amb els treballadors sembla que era franc i directe, i tot i que defensava els interessos dels patrons, tal com era la seva funció de director, procurava actuar de mitjançer entre les parts d'una forma sincera i cordial, intentant sempre arribar al pacte mitjançant el diàleg i la concòrdia. Això s'entreu als informes de les gestions que va fer sobre un conflicte que hi hagué a diverses fàbriques tèxtils de Mollet els anys 1931 i 1932, en el qual intervingué el sindicat El Ràdium. En aquests documents es veu com Josep Molas es reunia tot sovint i sempre que li demanaven amb els obrers i transmetia les seves queixes i preocupacions a l'amo de la fàbrica, Jordi Fàbregas, que sovint era fora en viatges de negocis vinculats a l'empresa¹².

Els anys, però, van anar passant i el



Figura 3. Logotip de la Cambra de Directors i Majordoms de l'Art Tèxtil, de la qual Molas va ser president molts anys.

nostre biografiat es feia gran. Els avenços tècnics i la mentalitat dels nous temps van fer que els propietaris nomenessin un altre director tècnic i ell va anar-se dedicant a tasques més socials i representatives en nom de Sederías Fàbregas. Es va jubilar oficialment l'agost de 1967, als 70 anys, després de 38 de servei a l'empresa¹³. No obstant això, i almenys fins el 1975, va continuar anant sovint a la fàbrica, ja que es conserven documents que proven que encara feia gestions per a l'empresa malgrat estar teòricament jubilat.

Quan la seva vida laboral va arribar a la seva fi, Josep Molas va rebre importants reconeixements i honors: així, el juliol de 1968 va ser premiat amb la distinció de productor exemplar a nivell de tota Espanya, premi que va recollir a Madrid, al Palau del Pardo, de mans del mateix general Franco. Aquell dia van ser premiats uns altres dotze treballadors i empresaris de di-

¹¹ ACVO, fons Molas, sig. 44-47: memoràndums intercanviats amb Luis Prat Torrent (1946-1968)

¹² ACVO, fons Molas, sig. 43.5: documents sobre afers sindicals de Can Fàbregas (1931-1932)

¹³ ACVO, fons Molas, sig. 3.3: carpeta amb documents de la jubilació i la pensió.

verses províncies espanyoles, entre ells alguns catalans¹⁴. Amb motiu d'aquest premi, el seu company a la Cambra de Directores Tèxtils, Pere Rius Caba, li va enviar una felicitació on li deia: "Ben-volgut amic... productor d'iniciatives, de bons projectes i de millors realitzacions, però també de pau, de concòrdia i d'harmonia. Exemplant en el treball, en la família i en el servei als altres, de manera especial en la nostra cambra. Realment, pocs altres títols podien encaixar-li millor¹⁵."

Els premis no acabaren aquí i el novembre del mateix any va rebre la Medalla d'Or de la Feria Tècnica Nacional de Maquinària Textil, juntament amb altres dues persones i ell va parlar en nom dels homenatjats¹⁶. Finalment, el 1972 li fou concedida, també, la Medalla de Plata al Mèrit en el Treball, atorgada pel Ministeri corresponent. La insígnia li va ser imposada pel director general d'Ordenació del Treball, José Toro Ortí, en el transcurs d'un acte celebrat a Barcelona a la Fira Tècnica de la Maquinària Tèxtil¹⁷. Era un colofó brillant a la seva llarga carrera professional.

Participació en el món patronal i sindical del tèxtil

Molas va donar mostres, de ben jove, del seu activisme en el món patronal i sindical del tèxtil. Només acabar els estudis entrà a formar part d'entitats com la Unió Industrial i el Comité Oficial Algodonero¹⁸. El gener de 1922 ja formava part de la Junta o Consell Directiu de la Cambra de Directores, Majordoms i Contramestres de l'Art Tèxtil (CDMCAT), una organització de tipus

gremial amb seu a Barcelona. En una nova junta formada l'agost de 1923, ocupà el càrrec de bibliotecari, mentre n'era president Joan Amargant¹⁹. En acabar la guerra, el 1939, va ser nomenat president de la mateixa Cambra, tal com consta en el currículum escrit per ell mateix uns anys després. Va exercir-ne la presidència durant més de 25 anys. El 1968 encara n'era el president. En aquesta entitat donava classes els diumenges sobre direcció i funcionament d'indústries tèxtils.

Tenia facilitat per a l'oratória i per escriure, i per això ben aviat li van encarregar impartir conferències i cursos de formació sobre temàtica tèxtil, com la xerrada tècnica que va donar a Manlleu el 31 d'octubre de 1926 sobre "El plegat de la Selfacting"²⁰. Ell també s'encarregava ja en aquella època de coordinar i dirigir la revista *Industria Textil*, tal com consta a diversos documents del 1927 i 1928.

El 1930 va ser vicepresident del I Congrés Tècnic d'Indústries Tèxtils, a més de ser-ne el president de la Comissió Executiva. El 1933 va formar part de la comissió organitzadora del II Congrés celebrat a Sabadell. També el maig de 1936 va participar en el I Congreso Nacional de Prensa Tècnica a Barcelona on va llegir la ponència "La industria catalana y la prensa tècnica". Aquests fets denoten que era un gran expert en la matèria i que tenia una sòlida formació, per la qual cosa li devien encarregar sovint aquestes conferències i xerrades.

Durant el franquisme va participar activament en diversos organismes

¹⁴ ABC, 19 de juliol de 1968, p. 1. "Franco entregó ayer los títulos a empresas y trabajadores modelo".

¹⁵ ACVO, fons Molas, sig. 28: carta de Pere Rius Caba, 20-7-1968

¹⁶ *La Vanguardia*, 5-11-1968, p. 27.

¹⁷ *La Vanguardia*, 24-8-1972, p. 23 / 17-10-1972, p. 31 i 48.

¹⁸ ACVO, fons Molas, sig. 9.1/1, correspondència de 1916 a 1921.

¹⁹ *La Vanguardia*, 15-8-1923, p. 6.

²⁰ ACVO, fons Molas, sig. 10.1: carta de la Comissió Organitzadora de la secció de Cultura de la CDMCAT, 6-9-1926.

de l'Organització Sindical del règim, també conegut com a Sindicat Vertical, com ara el Consejo Económico Sindical del Vallès Oriental, i formà part de la junta en diverses etapes als anys seixanta i setanta. Els anys cinquanta era el delegat sindical del poble de Sant Fost i com a tal va intervenir en el primer ple de l'esmentat Consejo Económico Sindical, a Granollers el 19 de gener de 1957. Del moment del seu parlament va sortir publicada una fotografia a la premsa comarcal²¹.

Política: la Guerra Civil

Abans de la Guerra Civil Josep Molas no va militar en cap partit polític, tot i que ell mateix declara en un document de la postguerra que era simpatitzant de partits d'ordre. Es refereia segurament a la Lliga, el partit conservador de més força a la Catalunya del primer terç del segle XX. Durant la Guerra es va afiliar al sindicat UGT "por exigencia de las circunstancias²²" i va continuar sent membre de la junta de la Cambra de Directors, Majordoms i Encarregats de l'Art Tèxtil, com a vocal de la Comissió de Cultura.

Persones que el van conèixer afirmen que "El Sr. Molas ideològicament era un home conservador, de dretes i molt religiós, i aleshores ell i molts altres, quan va esclatar la guerra volien la victòria de Franco, la van rebre amb alegria, perquè no estaven d'acord amb el que es va fer a la zona republicana, sobretot amb la persecució i assassinats de capellans, d'industrials i empresaris, de gent d'ordre que es deia²³".

Alguns d'aquests mateixos testimonis afirmen que Molas durant la guerra escoltava d'amagat la ràdio dels nacionals i que comentava les notícies amb

altres persones de Mollet que sabia que pensaven com ell. Tot i que ell no va ser mai detingut ni empresonat pels milicians, segurament perquè tenia molt bona relació amb els obrers i sindicats de la fàbrica de Can Fàbregas, i sempre s'havia mostrat com un director comprensiu i atent amb els treballadors.

Com ja he comentat abans, Josep Molas i la seva esposa durant la Guerra Civil van deixar temporalment la torre Solsona de Sant Fost i van passar a viure a Martorelles. Ignorem la raó d'aquest canvi, però podria ser que consideraven que en aquelles circumstàncies no era recomanable viure en un xalet situat a la mateixa carretera, i a prop dels quatre cantons de Can Calet, per on passaven tot sovint patrulles de milicians, no gaire amics de torres burgeses ni de directius de fàbriques. Una altra anècdota curiosa a comentar és que el 19 d'agost de 1936, Molas, va cedir en dipòsit a l'Escola Pública de Martorelles la seva enciclopèdia Espasa "para que de ella puedan servirse los niños de la escuela" segons document de rebut signat pel mestre Jaume Cluet²⁴.

Un altre fet que cal remarcar és que Molas Rupelo va continuar sent director de Can Fàbregas durant la Guerra Civil, un fet no gaire comú en aquella època. Aquesta empresa, com totes a Catalunya, va ser col·lectivitzada pels treballadors i dirigida pels sindicats. Els testimonis consultats afirmen que "El Sr. Molas va ser també director de can Fàbregas durant la guerra. L'empresa es va col·lectivitzar, però els treballadors el respectaven, l'apreciaven i no el van treure. Devia ser un cas gairebé únic. Potser el gerent oficialment era un altre, però ell va continuar sent el director

²¹ Vallès, 27 de gener de 1957, p. 5

²² ACVO, fons Molas, sig. 12.1: declaración jurada que a efectos de su depuración presenta el afiliado (a FET-JONS) que suscribe, 8 de febrer de 1945.

²³ Entrevista a Joan Ventura, Mollet del Vallès, 15-9-2014

²⁴ ACVO, fons Molas, sig. 11.2 : rebut del 19-8-1936

tècnic. I després de la guerra va seguir.”

Com a anècdota, podem dir que la lleva o quinta de Josep Molas va ser mobilitzada pel govern de la República i havia de presentar-se a les casernes el 30 de gener de 1939, però el 27 de gener Mollet i rodalies ja va passar a ser ocupada per les forces de Franco, amb la qual cosa no es va haver de presentar. Tanmateix, ell manifesta que no tenia intenció d'anar al front i que estava disposat a amagar-se.

Les cartes i escrits personals de Molas reflecteixen la seva alegria per la fi de la guerra i per la victòria del general Franco, atès que considerava que el nou règim portaria l'ordre i la tranquil·litat necessària per al funcionament de la societat tradicional. El 1939 es va escriure sovint amb el doctor Santiago Tiffon, metge molletà que durant la guerra havia marxat a Tolosa (França)²⁵ i a les seves cartes ofereix a vegades informacions i detalls que són molt interessants per a la història local molletana, com ara el relat que fa del bombardeig que va patir Mollet el gener de 1939 i que sembla que va afectar, tot i que molt colateralment, Sederes Fàbregas: “De la fàbrica ya hablaremos cuando nos veamos. Al día siguiente de ser liberados recibí la visita de Don Jorge [Fàbregas], y actualmente está ya en Barcelona Don Juan. La sala de telares está parada por dos motivos: 1º Que dos días antes de entrar las fuerzas del Generalísimo en Mollet en un combate aéreo cayeron varias bombas sobre la población, y la sala de telares sufrió ligeros desperfectos que se están reparando. 2º Que no tenemos materias para empezar a trabajar en serio. Es por

esta razón que de momento, y para dar la sensación de normalidad, se ha establecido el trabajo en Tintes y Aprestos, con lo cual producimos tejidos a punto de venta, a base de los stocks de crudo que hay disponibles, y que son considerables, afortunadamente”²⁶

En una altra carta explica també: “Y las tropas nacionales avanzaban sin cesar, día tras día, en una marcha ininterrumpida y triunfal. Teníamos que resignarnos a pasar la línea de fuego. Y el día 25 de enero un combate aéreo sobre Mollet fue causa de que cayesen sobre la población, desde casa Almeda a la vía MZA unas 15 bombas, que ocasionaron unas pocas víctimas y causaron desperfectos en varios edificios, uno de ellos la fábrica del Sr. Fàbregas. Yo estaba en ella y me llevé un susto regular, pero nadie de la fábrica fue víctima de este percance de la guerra. Por la mañana había estado en Barcelona y se respiraba en el ambiente que los nacionales entrarían allí de un momento a otro. Entraron el jueves, o sea, al día siguiente. En Mollet entraron el viernes sin disparar un solo tiro. Nadie sabía comprenderlo. Parecía imposible salvar tan fácilmente la línea de fuego. Y más imposible parecía hallar en las tropas de ocupación un tan elevado espíritu patriótico, mezclado de un sentimiento de caridad y compasión hacia los que tuvimos que soportar la tiranía roja. Todos los embustes de la prensa a sueldo de Moscou quedaron al descubierto. Ello no fue para mí ninguna novedad, como Vd. puede comprender, pero lo fue para muchos, que pudieron darse cuenta del engaño funesto con que el Gobierno rojo venía sosteniendo la opinión...”²⁷

²⁵ ACVO, fons Molas: carta de J. Molas a S. Tiffon, 10-4-1939: “En cuanto a la alegría por el triunfo rotundo de Franco solo puedo decirle que el grito de Arriba España me sale de lo más profundo de mi corazón”.

²⁶ ACVO, fons Molas, sig. 11.3: carta de J. Molas a Manuel Cluet Vilá, presoner al camp de concentració de Santander, 28-2-1939.

²⁷ ACVO, fons Molas, sig. 11.3: carta de J. Molas a Pepita Bascompte de Tiffon (Toulouse), Mollet, 28 de febrer de 1939.



Figura 4. Nomenament de Josep Molas com a cap de FET y JONS a Mollet del Vallès, setembre de 1940.

164

En el mateix escrit explica que poc abans d'entrar els franquistes a Mollet van robar el cotxe Opel que sembla feien servir els doctors Tiffon i Isern i descriu la fugida a França dels exiliats: "El Opel ha desaparecido. Se lo robaron al Dr. Isern frente al Consultorio la semana anterior a la entrada de los nacionales (...) Ha de saber que para huir se llevaron de Barcelona toda clase de vehículos: camiones, carros, autos, autobuses, los autos de servicio de pompas fúnebres, los autos de recogida de basuras, etc. En fin, se llevaron todo lo que podía servir para llevar carga y andar algo ligero. Las carreteras que conducían a Francia ofrecían un aspecto imponente. Un vehículo tocaba al otro, y era casi imposible transitar. El éxodo era impresionante. La gente

que había de temer la justicia de Franco huía a pie, y llevando la carga en carros de mano, carretones o a cuestras. La cuestión era llegar a Francia. Pobre gente. No creo que allí les haya ido demasiado bien (...). Por aquí se va ya a misa, y se ven muchas boinas rojas de Falange Española Tradicionalista y de las JONS. Se observa en la mayoría de las gentes una satisfacción no fingida. Se come. Y ello es ya motivo para que la satisfacción no pueda disimularse. Pero se observa el renacimiento de un sentido patriótico de la vida..."

Política: cap local de Falange a Mollet i alcalde de Sant Fost

Un cop acabada la Guerra Civil, Josep Molas es va afiliar a Falange i l'abril de 1939 ja va formar part de la primera junta local de Falange (FET y de las JONS) de Sant Fost de Campsenelles, on ocupà el càrrec de secretari local. El 27 de febrer de 1940 va ser nomenat cap local de la mateixa població en haver cessat l'anterior cap, Pablo Baliarda. Aquest càrrec, però, el va ocupar només uns mesos, fins al 28 de setembre de 1940, quan ser nomenat cap de Falange a Mollet del Vallès. Per substituir-lo a Sant Fost van nomenar el Dr. Santiago Tiffon, metge molletà que seria el màxim dirigent de la Falange santostenca fins el 1954²⁸, és a dir, durant 14 anys.

A Mollet, Josep Molas va presidir la Jefatura Local de FET y de las JONS durant vuit anys i mig. Va presentar la renúncia per escrit el desembre de 1948 al·legant motius laborals, tal com deia en la seva carta de dimissió: "Solicité mi relevo del cargo de Jefe Local para mejor atender mis actividades profesionales"²⁹. Havia dema-

²⁸ Xavier Pérez Gómez, "Nota històrica: els jefes locals del Movimiento", Campsenelles, volum 12, Sant Fost, 2009, pp. 140-150.

²⁹ ACVO, fons Molas, sig. 13.3: cartes al Sub-Jefe Provincial de Movimiento (9-12-1948) i al Secretari Local del Movimiento a Mollet (31-12-1948). Sig. 14.1/6: documentació de nomenament i cessament com a cap local de Falange a Mollet del Vallès (1940/1949)

nat en diverses ocasions el seu relleu al front de la direcció del falangisme molletà, però per diversos motius el canvi s'havia anat ajornant. El 8 de febrer de 1949 la Sub-Jefatura Provincial li va concedir el cessament com a cap local del Movimiento a Mollet. Al cap de poc d'acabar el seu mandat, se li va fer un sopar d'homenatge al restaurant La Marinette, el 5 de març de 1949, on van assistir les autoritats municipals i el nou cap falangista a Mollet, Plácido Moreno Mas. Van haver-hi diversos parlaments, entre ells el del mateix homenajat³⁰.

La seva vinculació amb la Falange continuà de fet fins a la fi del franquisme, ja que va ser membre del Consejo Local del Movimiento de Sant Fost fins a finals de 1975, on participà sovint a les reunions d'aquest organisme. També hem de dir que va ser membre del Sometent³¹ de la mateixa població des del 1959 i com a tal tenia permís per posseir armes, que normalment consistia en una pistola i en un mosquetó màuser. Cada any els sometentistes eren convocats a una revista d'armament i a vegades es feien pràctiques de tir. La funció teòrica dels sometents era la d'auxiliar de la Guàrdia Civil en cas de persecució de delinqüents i guerrillers a dins del terme municipal, tot i que a la pràctica quasi mai eren cridats.

Un altre càrrec important que va ocupar fou l'alcaldia de Sant Fost, per a la qual va ser nomenat el 21 de desembre de 1942 pel governador civil Correa Veglison. Va cessar el 17 de juliol de 1952. Durant el seu mandat es van potenciar les escoles nacionals o públiques amb algunes iniciatives com la creació de la biblioteca escolar, una secció esportiva i un vedat avícola. Es

va recuperar i potenciar la festa major i es va iniciar la Festa de l'Arbre. Un fet remarcable és que durant la seva alcaldia, en concret el 1944, es va segregrar el barri de la Llagosta, que fins aleshores havia format part del municipi de Sant Fost.

Posteriorment va ser uns cinc anys responsable de la Delegació Local de Sindicats a la mateixa localitat, tal com consta en la credencial que li va atorgar la Delegación Provincial de Sindicatos, el 12 de gener de 1955³².

Participació en la vida social molletana: Escola de Formació Professional, Casal Cultural i Clínica de Mollet

Josep Molas va ser, al llarg de la seva vida, una persona molt activa i estretament vinculada a la vida social de Mollet. No hi havia iniciativa cultural important de la població en la qual no estigués implicat, ja sigui per voluntat pròpia, ja sigui perquè el cridaven i poques vegades sabia dir que no.

Una de les iniciatives en la qual va participar va ser la creació de la *Escuela de Formación Social y Profesional de Mollet del Vallès*, on ell impartia classes i també conferències. Aquesta institució va ser creada per l'Ajuntament de Mollet l'octubre de 1949 i estava jurídicament sota la tutela del Patronat de Cultura Social³³. El reglament aprovat preveia assignatures com Història del Treball, Reglamentació i legislació del treball, Economia, Previsió i Assegurances Socials, Doctrina Social de l'Església, Geopolítica, Història dels moviments socials, Història d'Espanya i coneixements d'Indústria tèxtil, adoberia de pell i construcció.

La junta del Patronat va designar Josep Molas Rupelo com el primer di-

³⁰ Vallès, 425, 13-3-1949. p. 4: Homenaje al Jefe Local saliente.

³¹ ACVO, fons Molas, sig. 1.2, documentació del Sometén Armado: fou nomenat el 1-7-1959; el 1978 va lliurar les armes (una pistola Astra i un mosquetó) a la Guàrdia Civil de Mollet del Vallès.

³² ACVO, fons Molas, sig. 1.2, credencial de Delegat Sindical Local de Sant Fost, 1955.

³³ Vallès, 30-10-1949, p. 6: La Escuela de Capacitación Social



166

Figura 5. Octaveta publicitària de l'Escola de Formació Professional de Mollet, 1964

rector³⁴, que a més fou professor en la seva especialitat d'indústria tèxtil i direcció d'empreses. També donava algunes xerrades de tipus cultural, com la del 6 de febrer de 1952 amb la conferència titulada "El libro, su búsqueda, catalogación y almacenamiento". Molas va ser director del centre durant diversos anys. Aquesta escola va començar a funcionar el 9 de gener de 1950, que és quan realment van iniciar-se les classes o curs escolar. Es podien inscriure els majors de 14 anys, i es pagava una matrícula de quinze pessetes i una quota mensual de cinc. Les especialitats que es podien estudiar eren tres: adobs de pells, tèxtil i oficis diversos³⁵. Les classes s'impartien a les tardes, als Col·legis Nous. Segons les cròniques els màxims impulsors i ins-

piradors d'aquest centre d'ensenyament foren Plàcido Moreno, cap local del Movimiento, i el mateix Josep Molas.

Aquesta Escola de Formació Professional va passar després a funcionar als locals del Casal Cultural un cop aquest es va inaugurar. En aquesta faceta pedagògica, Molas és força recordat pels obrers i tècnics que van assistir a alguna de les seves classes. La bona formació i el reciclatge professional dels treballadors industrials va ser sempre una de les seves obsessions.

Respecte al Casal Cultural, cal dir que Josep Molas va formar part de la comissió gestora que el va posar en marxa i que tingué en el Sr. Simeó Rabasa, l'amo de Derbi, el seu principal impulsor i benefactor. Aquest centre es va inaugurar el juny de 1964 i el Sr. Molas en va ser president durant un mandat de quatre anys a principis dels setenta (el juliol de 1972 n'era president de la Junta). El Casal Cultural tenia en aquells moments tres activitats principals: el Casal d'avis, la Biblioteca Popular i l'Escola de Formació Professional. A banda d'això també s'organitzaven conferències de temes diversos, actuacions musicals, certàmens poètics i cine-fòrums amb el Cine-Club "La Finestra". En aquella època, doncs, el Casal va suposar una gran millora per a Mollet.

També cal dir que quan hi havia alguna visita il·lustre a la ciutat, l'Ajuntament de Mollet no dubtava en convidar el Sr. Molas, atès la seva fama de persona culta i la seva personalitat, tan reconeguda. Així va passar el novembre de 1964, quan els prínceps Carlos Hugo de Borbón-Parma i la seva dona, Irene d'Holanda, van visitar la fàbrica d'ITISA i el mateix Casal, el Sr. Molas va ser un dels convidats per formar part de la comitiva de recepció i acompanyament.

Una altra activitat en la qual va par-

³⁴ Vallès, 6-11-1949, p. 6. Ídem: nombramiento de director

³⁵ Vallès, 1-1-1950, p. 6. La Escuela de Formación Social y Profesional.

ticipar molt a fons va ser a la Societat de Socors Mutus de Mollet, que depenia la Clínica, després Hospital, situada al c/Sant Llorenç. Molas va formar part de la junta del Patronat durant força temps (1964, 1970...) i va arribar a ser el vicepresident alguns anys, com ara el 1983. El nostre biografiat va esmerçar moltes hores en la millora de la gestió i funcionament de la Clínica. També va ser membre de la junta de l'Economat Laboral de Mollet, i va col·laborar amb l'Assemblea Local de la Creu Roja Espanyola, de la qual n'era soci protector³⁶. A més, era soci del Club de Futbol Mollet, del Club de Bàsquet Mollet, del Centre Parroquial i del Club Recreatiu de Mollet, fundat aquest vers el 1950.

En definitiva, el Sr. Molas era al Mollet d'aquella època una persona molt famosa, coneguda i diríem que en general apreciada. Només cal llegir la crònica que al setmanari *Vallès* va escriure el 1972 Joan Rocabayera, que entre altres coses deia:

“Sabemos lo que hace y ha hecho el Sr. Molas alrededor nuestro, sabemos su entrega en todas sus actividades particularmente en lo que se refiere a Mollet; lo que no sabíamos en concreto es que fuera de Mollet el nombre del Sr. Molas fuese tan admirado, tan querido, tan ponderado que sólo al ver la Sala de Actos del Palacio del Cincuentenario de la Feria Textil en Barcelona, pudimos comprender que en Manresa, Sabadell, Tarrasa, Vich, Gerona, Anglés y muchas otras ciudades y pueblos de nuestra Cataluña conocen al Sr. Molas, se le quiere y se le admira como lo que es: un hombre de gran personalidad, con un humanismo fuera de serie, un consejero sabio y recto, un hombre que del trabajo ha hecho un “hobby” entregado en cuerpo y alma a todas las tareas que se le han

encomendado y si se me permite, y con perdón del Sr. Molas, un padre.

Amigos, los que tenemos la dicha de convivir con el Sr. Molas, los que lo tratamos diariamente, ya sea en el trabajo, ya sea en otras actividades (Clínica, Casal, etc, etc) sabemos por descontado que el vigor, la entrega total, su manejo sabio y discreto de la mano derecha e izquierda, es cosa que en nuestros días queda como un espejo, porque en estos tiempos hombres de temple y corazón abierto hay muy pocos (...)

Una vez finalizado el acto de imposición, estaba organizado un almuerzo de compañerismo en el restaurante La Pérgola al que asistieron unos centenares de comensales, amigos todos del Sr. Molas, que de esta forma quisieron testimoniarle su total adhesión... Mollet no podía en modo alguno estar ausente en este homenaje tributado a un hombre que diariamente se entrega con fuerza juvenil y con dinamismo inusitado a tareas que en definitiva son para bien y desarrollo de la Villa y consecuencia de ello nuestro Sr. Alcalde D. Fermín Jaurrieta acompañado de su esposa y otros miembros de la Corporación se desplazaron al emotivo acto dando el Sr. Alcalde en el momento de los parlamentos público testimonio del aprecio y admiración que Mollet siente por este infatigable, entregado y queridísimo amigo que es D. José Molas Rupelo, al que desde estas mal hilvanadas líneas, felicito en nombre de todo Mollet que siente y vibra cuando uno de sus colaboradores es homenajeado y distinguido. Felicidades Sr. Molas.”³⁷

Periodista i escriptor

Josep Molas va sentir ja de ben jove l'afició per les lletres, tal com demostren els poemes de caire familiar que redactava dedicat a pares, germans,

³⁶ ACVO, fons Molas, sig. 27. 1, correspondència 1966

³⁷ *Vallès*, 21-10-1972, p. 50



Figura 6. Capçalera de la crònica setmanal que publicava al setmanari Vallès, 1976

cosins i que llegia amb motiu d'aniversaris, onomàstiques i altres festes i celebracions. Els escrivia i els recitava als àpats amb familiars i amics, tal com es pot veure a la seva documentació personal. Ja hem comentat abans que als anys vint i trenta participava activament en la redacció i confecció de diverses publicacions de l'àmbit industrial tèxtil. El 1914 va començar a escriure i publicar a les revistes *Juventut Tèxtil*, que el 1917 es va transformar en *Industria Textil*, de la qual era el coordinador. El 1928 va iniciar la seva col·laboració periodística amb *El Dia de Terrassa*. I a partir del 1931 amb la revista *Pàtria de Manresa*³⁸, a més d'altres publicacions de Sabadell, Mataró i Reus. En aquella època les seves cròniques giraven sempre al voltant del món del treball i les indústries tèxtils, tan importants en l'economia catalana. A la postguerra va participar activament també en la revista "T" que tractava, és clar, temes del tèxtil.

Però fou el periodisme local una de les seves aficions principals, a banda de la feina i de la seva dedicació a la po-

lítica. Va ser si fa no fa 32 anys corresponsal a Mollet del setmanari Vallès, que es publicava a Granollers i que pertanyia a la *Prensa del Movimiento*. Molas Rupe-lo va ser, doncs, durant tres dècades el cronista de Mollet. Cada setmana escrivia sobre els principals fets ocorreguts a la capital del Baix Vallès. La seva col·laboració en aquesta revista va començar el 6 d'agost de 1944 i va finalitzar, per voluntat pròpia, el 31 de desembre de 1976.

En aquestes cròniques setmanals Molas escrivia de tot una mica: sobre festes locals, activitats socials i culturals, competicions esportives, notícies parroquials, inauguracions d'equipaments, accidents, farmàcies de torn i un llarg etcètera. No és possible escriure sobre el Mollet del franquisme sense fer un repàs a les cròniques publicades per ell des del 1944 al 1976.

En la seva crònica de comiat dels seus lectors a Vallès va escriure: "ÉS L'HORA DELS ADÉUS. Momento doloroso para este cronista, que por razones muy personales ha decidido abandonar sus actividades de cronista de Mollet, que inició el 6 de agosto de 1944. Más de treinta años de continuado contacto con mis lectores crean, indiscutiblemente, entrañables lazos de amistad; crean un hábito que hay que romper; crean unas relaciones con otros colaboradores del Semanario que quedarán reducidas al ámbito puramente personal; crean unas relaciones, también, con las autoridades de la comarca, a las que debo agradecer sus atenciones. Y

³⁸ Revista del Vallès, 15-7-1983, p. 17.

crean una manera de ser y de vivir, que habrá que modificar para adaptarse a las exigencias de “mi” momento en la vida. A todos mis amigos y colaboradores en esta tarea que con muy buena voluntad y con no tanto acierto he llevado a cabo a lo largo de estos 32 años de actividades de periodista aficionado, muchas gracias a mis compañeros de redacción y especialmente a mi buen amigo Mora que tanta confianza depositó en mí. ¡Hasta siempre!”³⁹

La seva tasca com a cronista a Mollet li fou reconeguda en dues ocasions per l’Ajuntament presidit per Fermín Jaurrieta: la primera l’agost de 1969, quan en el transcurs dels actes de la Festa Major se li va lliurar a la sala de plens una placa commemorativa pels seus 25 anys com a corresponsal del periòdic *Vallés*⁴⁰. La següent fou el juliol de 1976, quan també se li va donar una altra placa de reconeixement.

El 1983 *Revista del Vallés* va decidir fer-li un homenatge. Un editorial del setmanari explica: “José Molas Rupelo será el próximo viernes día 15, homenajeado en Mollet del Vallés. Han sido 32 los años que semana a semana José Molas ha remitido a *Vallés* sus noticias e informaciones sobre la población molletense (...) Estamos recibiendo múltiples adhesiones, y es que quien le conoce, de inmediato se pone a su lado, porque pertenece a una casta de personas que hoy no abunda. Es de los que jamás se sienten importunados, de los que son capaces de aportar ilusión y trabajo sin pedir nada a cambio, es más, sin querer nada a cambio... José Molas representa a una generación desinteresada, luchadora, sacrificada. Su constancia, es también un importante signo de vitalidad. José Molas ha estado 32 años escri-

biendo en *Vallés*, pero desde 1914 que su actividad periodística ha sido continuada. No ha sido un profesional del periodismo, sino un gran aficionado. Su labor profesional, en el ramo textil, y sus tareas humanas y sociales han sido siempre conciliadoras y apreciadas por quienes las conocen...”⁴¹

Al número següent de *Revista del Vallés* es va publicar un dossier sobre Josep Molas, amb una breu biografia i escrits d’homenatge de diversos companys periodistes. Els textos lloaven la seva tasca en dues vessants: la laboral i la periodística⁴².

Cultura

Josep Molas era una persona de gran cultura, i la seva dona també. Tots dos tenien estudis superiors i provenien de famílies cultes, amb la qual cosa havien tingut una formació humanística molt sòlida. A casa seva va acumular una important biblioteca, perquè era un gran



Figura 7. Josep Molas Rupelo, vers 1970

³⁹ *Vallés*, 31-12-1976, p. 26

⁴⁰ *La Vanguardia*, 17 d’agost de 1969, p. 29.

⁴¹ *Revista del Vallés*, 9 de juliol de 1983, p. 3

⁴² *Revista del Vallés*, 15 de juliol de 1983, p. 17-20

lector, tant de llibres, com de diaris i revistes. Al llarg de la seva vida va estar subscript a nombroses publicacions com el diari *Solidaridad Nacional*, la revista *El Cervo*, a més de llegir altres diaris i revistes com *Destino*, *El Correo Catalán* o *La Vanguardia*. També estava subscript a la Fundació Bernat Metge, que editava una prestigiosa col·lecció de clàssics traduïts al català (any 1951). Cal dir que la seva biblioteca tenia un important fons d'obres de temàtica tèxtil, la major part de les quals es troben dipositades avui al Centre de Documentació i Museu Tèxtil de Terrassa i algunes també a l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental.

Josep Molas va estar igualment associat a diverses entitats culturals com l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, del qual ja era soci el 1960 i consta que el gener de 1970 formava part de la junta directiva, que feia les reunions a Barcelona i Tarragona. Aquesta entitat fundada el 1947 tenia i té com a objectius el foment de l'estudi del monestir de Santes Creus i la creació i manteniment d'un arxiu i biblioteca propis.

Era també un amant de la cultura catalana, com ho demostra que va donar el seu suport i ajut, fins i tot monetari, a l'Agrupació Folklòrica Molletense que el 1948 va organitzar el I Gran Concurs Regional de sardanes, i formà també part del Jurat d'Honor⁴³. Aquell mateix any també tingué contactes per carta amb la Confraria de la Mare de Déu de Montserrat, secretariat Abat Oliva, que organitzà un gran acte marià al monestir benedictí. Igualment, va ser soci d'Òmnium Cultural com a mínim de 1972 a 1980, segons consta en el seu arxiu personal⁴⁴. Aquesta entitat, en els seus inicis, tenia com a objectius principals la protecció i promoció de la llengua i cultures catalanes.

Podem dir, així mateix, que era un gran aficionat al teatre, tal com demostren els nombrosos programes de mà que conservava en el seu arxiu personal i dels quals es dedueix que de tant en tant anava a Barcelona amb la seva dona a veure obres de teatre de diverses companyies, com la de l'actriu Irene Gutiérrez Caba. Fins i tot, si per qüestions laborals havia d'anar a Madrid, quasi sempre aprofitava per veure alguna obra a la capital espanyola. Una altra de les seves aficions era la filatèlia, ja que rebia informació i a vegades comprava segells.

El seu arxiu personal es conserva, quasi sencer, a l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental, a Granollers, ja que va ser donat per un familiar seu. És un fons documental molt ben classificat, amb la correspondència i les factures ordenades per anys, i classificades de forma sistemàtica en carpetes⁴⁵.

170



Figura 8. Ex-libris de Josep Molas, 1914

⁴³ ACVO, fons Molas, sig. 64, circulars i butlletins d'Òmnium Cultural, 1972-1980

⁴⁴ ACVO, fons Molas, sig. 13.3 Cartes de l'AF Molletense, 9 de setembre i 10 d'octubre de 1948

⁴⁵ Xavier Pérez, "El fons documental Josep Molas", Notes, vol. 27, Mollet, 2012, p. 43-48

Josep Molas era molt metòdic i fins i tot anava anotant a mà o a màquina si havia respost o no a les cartes que rebia o si assistia a les reunions i actes als quals era convidat. Creiem que la seva dona, la Sra. Maria, podria haver estat l'encarregada d'anar ordenant el seu arxiu personal, ja que com hem dit al principi, era diplomada en Biblioteconomia i per tant, tenia coneixements d'arxivística.

Vida espiritual i religiosa

Com ja hem dit al començament, Josep Molas va ser una persona profundament religiosa. Suposem que això li venia de família, tot i que no coneixem els detalls per poder-ho afirmar amb total seguretat. El que sí que està clar és que ell s'autodefinia com a cristià i catòlic, i així ho va publicar diverses vegades, com el 1976 quan escrigué: "hay algo que inquieta mi pensamiento de hombre cristiano y católico...⁴⁶".

Al seu domicili arribaven diverses publicacions catòliques, a les quals estava subscript, com la revista franciscana *Mensajero de San Antonio* (1963) o l'*Anuario Católico Español* (1968) que s'editava en volums. També llegia altres revistes religioses com *Perseverancia* (1970), *Familia Cristiana* (1972), *Mundo Cristiano* (1977) o *Catalunya Cristiana* (1983). I la seva biblioteca tenia molts llibres de caire religiós. Participava i ajudava a diverses activitats cristianes i missionals, com el projecte *Misión y desarrollo, un servicio cristiano a los pueblos jóvenes*. Boli-

via y Tchad, a qui entre 1969 i 1972 va fer diversos donatius i posteriorment també a *Intermón*. Igualment consta que feia donatius directes als franciscans que custodien la basílica de Sant Antoni, a Pàdua (Itàlia).

A les parròquies de Sant Fost i Mollet era fàcil veure'l assistir a missa acompanyat de la seva senyora i la seva assistenta. El rector de Sant Fost, Mn. Daniel Monserdà, li tenia una gran confiança i moltes vegades demanava el seu consell i opinió. Així, el 1968 el va convidar a participar a les reunions preparatòries per crear un Consell Parroquial, del qual formà part en diverses etapes⁴⁷. Mn. Daniel ens explica: "El Sr. Molas era una bellíssima persona. Era molt comprensiu, no s'enfadava mai. Era molt religiós, molt creient i sempre va estar al costat de l'Església i del rector, ajudant en el que fes falta a la parròquia. Va formar part del Consell Pastoral de Sant Fost i venia a totes les reunions, no fallava mai. Estava informat de tot, sabia molt, perquè llegia molt. Els treballadors de Can Fàbregas el respectaven molt. Era veí del Dr. Tif-

171



Figura 9. Josep Molas i Maria Rexach en una boda, vers 1970. (Totes aquestes imatges procedeixen del fons documental conservat a l'Arxiu Comarcal del Vallès Oriental).

⁴⁶ Vallés, 24-12-1976, p. 121

⁴⁷ ACVO, fons Molas, sig. 28.3, carta de Mn. Daniel Monserdà, juliol de 1968

fon, ja que vivien en dues torres, l'una al costat de l'altre, a l'avinguda Monturiol, a Sant Fost⁴⁸".

El seu catolicisme era ortodox, més aviat conservador, i certs canvis no li acabaven d'agradar. Així, el 1976 es va molestar amb els responsables de la parròquia de Mollet per diverses raons i ho va publicar al setmanari *Vallès*. La primera és que la parròquia va inmiscuir-se, segons el seu criteri, en temes polítics i sindicals: "En nuestra villa se han dado casos que nos llevan por estos caminos de meditación no muy optimista. La Parroquia ha montado unos servicios de asesoramiento social que, mientras no pasaran de ahí, no podrían censurarse. La Parroquia organiza conferencias sobre "política" (...) Porque es sabido que antes del "día de lucha" fueron citados a las dependencias sociales de la Parroquia determinados comerciantes para presionarles a que cerraran sus establecimientos. ¿Dónde está la libertad que decimos que queremos?. Porque es sabido que los Jurados de Empresa no van ya al Sindicato para que les planteen sus reclamaciones en Magistratura, sino que cuidan de ellos los servicios sociales de la Parroquia. Entre tanto, en la Parroquia no se reza el Santo Rosario. ¿Es que tal vez se han trocado los papeles y esta práctica religiosa se sigue y cultiva en el Sindicato?. Meditemos. Meditemos todos y no juguemos con las cosas de Dios⁴⁹".

L'altre raó de queixa de Molas contra la Parròquia de Mollet van ser algunes noves pràctiques litúrgiques que ell considerava excessives i equivocades, com ara la celebració de la Penitència comunitària: "Con motivo de la pasada

Navidad, en la noche del día 23 hubo en nuestro Templo Parroquial penitencia comunitaria. Con el Templo lleno a rebosar tuvimos un acto litúrgico mitad mítin, mitad ortodoxo. Algunos –los más valientes– abandonaron el Templo sin esperar a la absolución. Nosotros decimos NO a esta forma de entender estas celebraciones. Además, debe instruirse a los que allí acuden que la absolución colectiva obliga luego, particularmente, a la confesión individual"⁵⁰.

És evident que els canvis que s'estaven produint a la societat i a l'Església no li feien el pes i tal vegada començava a sentir-se desplaçat i incòmode, sensació que es devia accentuar si tenim en compte que, a més, tenia ja aleshores 79 anys. Aquesta crítica frontal potser es va atrevir a fer-la perquè aquella era l'última crònica que publicava al setmanari granollerí. Els temps estaven canviant i Molas s'apartava voluntàriament de l'activitat social. La seva vida pública arribava a la fi, tot i que encara li quedaven quinze anys de vida.

Defunció

El Sr. Molas i la seva dona, Maria Rexach, van viure a la torre de Sant Fost fins el 1988 aproximadament. Després es van traslladar a una residència geriàtrica de Barcelona, Palacete de Dalt⁵¹ on van passar els últims anys de les seves vides. Segons diversos testimonis, era una residència de tipus mitjà, una mica massificada. Primer va morir ella, el 17 de març de 1990 i deu mesos després va morir ell, el 18 de gener de 1991. Tenia 93 anys. La defunció es va produir a l'Hospital de Mollet, on havia estat traslladat des de Barcelona i les exèquies van tenir lloc a Sant Fost de Campsentelles⁵².

⁴⁸ Entrevista a Mn. Daniel Monserdà Tintó, 7-10-2014; rector de Sant Fost de 1960 a 2010

⁴⁹ *Vallès*, 24 de desembre de 1976, p. 121

⁵⁰ *Vallès*, 31 de desembre de 1976, p. 26.

⁵¹ *Revista del Vallès*, 26-1-1991, p. 73. "Se nos ha muerto José Molas Rupelo". Aquesta residència es trobava al c/Alegre de Dalt, 72 de Barcelona.

⁵² *La Vanguardia*, 19-1-1991, p. 32. Esquela de Josep Molas Rupelo.

Josep Molas Rupelo va ser, en definitiva, una figura capdal en el món del tèxtil molletà durant 40 anys, i també un personatge destacat de la vida social i política de Mollet i Sant Fost durant el franquisme.

Documentació

Arxiu Comarcal del Vallès Oriental (ACVO), fons documental Josep Molas

Bibliografia

“José Molas: 32 años de prensa en Vallés”, *Revista del Vallés*, 378, 15-7-1983, p. 17-20.
 “Se nos ha muerto José Molas Rupelo”, *Revista del Vallés*, 740, 26-1-1991, p. 73
 M. Àngel Suárez González, “De Can Fàbregas

a Sedunió”, *Notes*, 19, 2004, p. 213-230
 Jordi Planas (dir), *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental (segle XX)*, Granollers: Museu de Granollers, 2006, p. 157.
 Xavier Pérez Gómez, “Nota històrica: els jefes locales del Movimiento”, *Campsentelles*, 12, 2009, p. 149-150.
 Xavier Pérez Gómez, “El fons documental Josep Molas”, *Notes*, 27, 2012, p. 43-48
 Revista del Vallès (ACVO / Hemeroteca Municipal Josep Móra) (1944-1983)
 La Vanguardia, hemeroteca digital (1940-1991)

Entrevistes

Joan Ventura Maynou, 15 de setembre de 2014
 Daniel Monserdà Tintó, 7 d'octubre de 2014

Annex

Document 1. *Datos de José Molas Rupelo*

(enviats a petició del Sindicato Provincial Textil de Barcelona, 1964)

DATOS GENERALES

Cargo: Presidente Cámara de Directores, Mayordomos y Encargados del Arte Textil

Fecha nombramiento: año 1939

Fecha de nacimiento: 24 mayo 1897. Natural de Barcelona; Provincia de Barcelona

Estado: casado

Profesión: Director de Industrias Textiles

Nº Carnet de Identidad: 36.678.243

Carnet conducir nº: 14.594

Estudios y títulos: Cultura general

Título: Director de Industrias Textiles (Escuela Industrial de Barcelona)

Residencia: San Fausto de Campcentellas

Domicilio: Avenida Monturiol, 13

Nombre y apellidos de la esposa: María Rexach Vallés

HISTORIAL POLÍTICO

Apolítico hasta 1936. Durante la Cruzada residencia en Martorelles (Barcelona).

Ingresado en FET y de las JONS en 1939, después de la Liberación.

CARGOS POLÍTICOS

Secretario de Falange en San Fausto, en 1939. Luego Jefe Local en la misma población, causando baja para ocupar la Jefatura de Falange de Mollet del Vallés (Barcelona), por espacio de unos 8 años, causando baja a petición propia. Conjuntamente con la Jefatura de Mollet ocupó la Alcaldía de San Fausto de Campcentellas por mandato de Correa Veglison. Esta duplicidad duró unos 6 años. El mandato como Alcalde de San Fausto duró unos 8 años⁵³. Posteriormente ha regido la Delegación Local de Sindicatos por espacio de 5 o 6 años.

Desde 1954 (?), fecha en que se integró en el Sindicato Provincial Textil [de] la Cámara de Directores, Mayordomos y Encargados del AT, ha venido presidiendo su Grupo Profesional.

⁵³ De fet va ser alcalde 9 anys i set mesos, del 21-12-1942 al 17-7-1952

LIBROS Y TRABAJOS LITERARIOS PUBLICADOS

Ninguno. Trabajos técnicos en revistas profesionales del ramo textil y otros de carácter social. Actualmente colabora en el Semanario “Vallés” como cronista de Mollet y en la Revista de la Industria Textil “T”, que se edita en Barcelona.

IDIOMAS QUE HABLA

Castellano, catalán y francés, sin dificultad. Nociones de inglés y alemán.

FICHA PROFESIONAL

Cargo que ejerce en su profesión: Director técnico textil, en Mollet (Barcelona).

Domicilio de la empresa: Diputación, 280. Barcelona.

Méritos personales: estar a punto de lograr 35 años de antigüedad en la empresa donde presta actualmente sus servicios: “SEDERÍAS JORGE FABREGAS, SA”. Haber fomentado en la Cámara de Directores, Mayordomos y Contramaestres del Arte Textil el mantenimiento de cursos formativos dominicales, actuando como profesor.

PERSONAS IMPORTANTES QUE CONOCE Y TIENE AMISTAD

No dando excesiva importancia a la eventual relación con personas de relieve, no se ha creado amistades, pero es persona conocida en los medios sindicales de Mollet, de la comarca de Granollers, y en los del Sindicato Textil provincial de Barcelona. También

lo es en los medios falangistas de la comarca de Granollers.

ORGANISMOS NACIONALES Y ASOCIACIONES INTERNACIONALES A LAS QUE PERTENECE, ESTEN VINCULADOS O MANTIENE RELACION

Sindicato Nacional Textil, a través del Sindicato Provincial de Barcelona.

Cámara de Directores, Mayordomos y Encargados del Arte Textil, integrado en el Sindicato Provincial Textil.

Asociación Nacional de Ingenieros de Industrias Textiles, de la que es socio protector.

OTROS CARGOS DE TIPO SINDICAL, ECONOMICO, COOPERATIVO, DEPORTIVO, CULTURAL, ETC.

Vocal Nacional del Sindicato Textil.

Presidente del Grupo Profesional “Cámara de Directores, Mayordomos y Encargados del Arte Textil”, integrado en el Sindicato Provincial Textil de Barcelona.

Había sido director fundador de una Escuela de Formación Profesional de Mollet del Vallès (Barcelona).

Había sido Delegado Sindical local de San Fausto de Campcentellas (Barcelona).

Nota: algunos de estos datos serán utilizados para destacar públicamente la personalidad del interesado.

Barcelona, 22 de abril de 1964

(ACVO, fons documental Josep Molas, sig. 25.2)

Frederic Ros Sallent i Mollet del Vallès

Glòria Arimon Ventura*

Resum

Parlem dels orígens i biografia de Frederic Ros Sallent i fem un retrat del primer quart del segle XX de Mollet del Vallès. Situem el context històric, parlem de la seva tasca a l'Ajuntament de Mollet i fem un balanç de la feina feta en el camp de l'urbanisme, la creació d'una caixa d'estalvis i les anomenades inversions ideològiques.

Paraules clau: Frederic Ros Sallent, Mollet del Vallès, can Mulà, tèxtil, plà-nol, Ateneu

1. Els orígens

El pare de Frederic, Ramon Ros Paredada (1845-1916), provenia d'una família d'antic llinatge de la masia de can Mulà de Gallecs (amb orígens documentats des del 1375) i era el segon major contribuent de Mollet i Gallecs, per ser propietari de moltes hectàrees de terra. A partir de 1896 ja és el primer contribuent i segons les actes de Ple de l'any 1910 ho continua sent. La seva dona, Teresa Sallent Serra, també tenia propietats a Castellar del Vallès. Ramon Ros va ser alcalde de Mollet de 1895 a 1897. Cap el 1870 havia fet construir una torre a Mollet envoltada d'un gran jardí i hort (c/Migdia, 2). Allà neix el seu fill Frederic i Ramon escriu a la biga central de fusta de la torre aquest text: "Avui ha nascut el meu hereu" i la data del naixement: 10 d'abril de 1875.



Figura 1. Torre de can Mulà, de Mollet, on va néixer Frederic Ros Sallent el 1845

2. Retrat de Mollet a principis del segle XX

L'any 1900 Mollet té 2.129 habitants. El 1910 són 2.695 i el 1920, 3.752. Hi ha un nucli central format per l'església, la plaça de Prat de la Riba i els carrers que l'envolten: Barcelona, Gaietà Ventalló, Jaume I, i alguns nuclis de creixement incipient al llarg de les principals vies de comunicació.

Hi ha poques escoles i en condicions miserables; la meitat de la quitxalla

* Filòloga i periodista. garimon2050@gmail.com

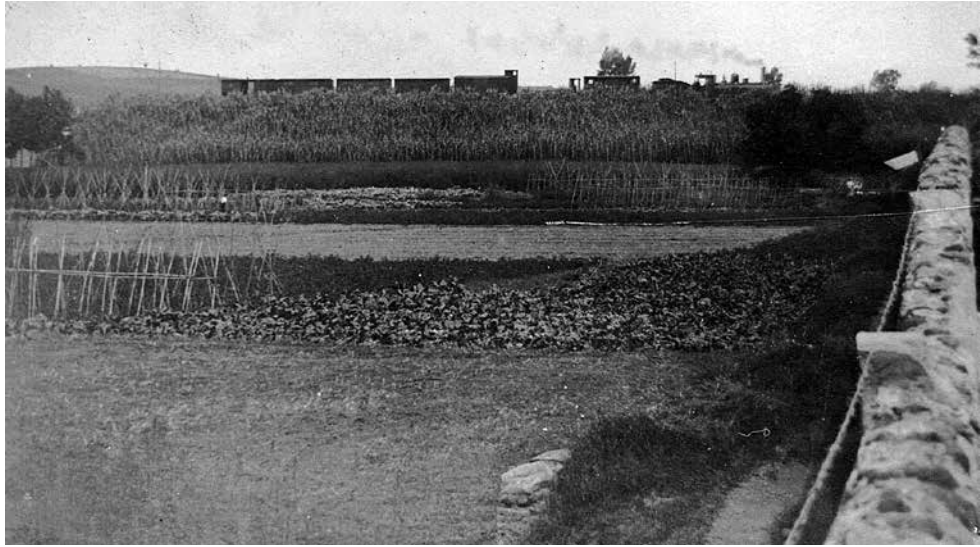


Figura 2. Ferrocarril de Vic-Puigcerdà al seu pas per Mollet, primera dècada s. XX. Fotografia: Família Pujol

176

no hi va, i les nenes, menys (Ple 27-12-1908). A Mollet hi passen dos torrents, el Caganell i la riera de Merdans; el Caganell, que ve de Gallecs i desemboca al riu Besòs, passa pel mig de Mollet; tot-hom hi aboca les escombraries i les aigües brutes (14-11-1911) i per tant, és un focus constant d'infeccions. No hi ha ponts per creuar el torrent i la passera del riu Besòs és privada i cal pagar un peatge (*La Voz de Mollet*, 8-8-1909). Les famílies tenen corrals de porcs i altre bestiar davant de casa, un altre focus d'infecció permanent. Els pocs llums que hi ha als carrers són de petroli (els havien posat el 1901), són sis i insuficients. Els carrers estan sense asfaltar, plens de fang, i quan plou es fan impracticables per als cavalls i les persones (3-11-1907). Els carnisers sacrifiquen els animals a casa seva, amb poques garanties sanitàries (4-10-1908). No hi ha aigua potable, es fa servir la dels pocs pous que hi ha, i tampoc no hi ha fonts. Hi ha freqüents malalties infeccioses i per això es decideix aïllar malalts en barraques de fusta (22-8-1909). “Denunciamos que no se per-

mita lavar ropa infectada en el lavadero de Can Lledó” (*El Pueblo*, 2-12-1911). Hi ha queixes per la brutícia de la riera de Merdans (28-5-1911) i es demana que es renti la roba dels malalts en el safareig per a infecciosos (3-9-1911). No hi ha clavegueres o són escasses. Un informe del 18-6-1911 sobre higiene conclou que hi ha “carrers bruts, és urgent fer desaparèixer els pous d'aigües brutes o que les desinfectin i tapin, que es netegin i blanquegin habitacions, que es desinfectin “excusados” i dipòsits de latrines i que es faci a primeres hores del matí”. Prohibeixen vessar aigües a la riera de Merdans i al Besòs (9-6-1912). “Les aigües vessades per Fàbregas, Moretó i Lecante són un perill per a la salut pública” (1-12-1912). I també: “Que les cases amb pous negres, a menys de 30 m del clavegueram s’hi connectin” (29-12-1912).

3. Breu repàs biogràfic

Després del Frederic, neixen el seu germà Pere (1876), Josep (1877), M.Montserrat (1880) i Maria (1882). En Pere es casarà amb Pia Chacon i

tindran tres fills: en Pere, en Frederic i la Teresa, que acabaran vivint tots a Mollet. La M. Montserrat es casarà amb Ramon Costa-Jussà Deu i tindran cinc fills; la Maria espera que el seu germà es casi per fer-se monja (la mare havia mort molt jove) i en Josep romandrà solter i convivint amb la família Ros Sallent a la torre de Mollet.

Ramon Ros l'any 1909 està greument malalt, però ho supera (*La Voz de Mollet*, 8-8-1909). Mor el març de 1916 i el seu fill Frederic el 17 de març compra un nínxol al cementiri de Mollet per enterrar-lo. Per herència, és un dels majors contribuents de Mollet, i ho serà com a mínim fins el 1936. De la mare hereta la finca de can Sallent i aprofita el bosc per fer-hi forns de calç. Per aquest fet li donen un diploma que

durant anys va tenir penjat al seu despatx de la torre de Mollet.

La torre de can Mulà (avui el parc i la Biblioteca) era un edifici de planta baixa, pis i golfes en un terreny de prop de 19.000 m². A la planta baixa, a mà esquerra, hi havia el despatx de Frederic Ros i a l'altra banda, una sala d'estar, amb una ràdio de galena. Més endins, per aquella banda, hi havia el menjador i després la cuina. Les escales ocupaven la part central de l'edifici. A l'altre costat hi havia la masoveria, amb el barri, el celler, l'espai per al bestiar, el garatge... i també la premsa del vi. Al primer pis hi havia totes les habitacions. Al davant de la façana de la casa hi havia un gran dipòsit circular d'aigua. A l'esquerra de la torre, un seient i un altre pou; entre la torre i els carrers Burgos i

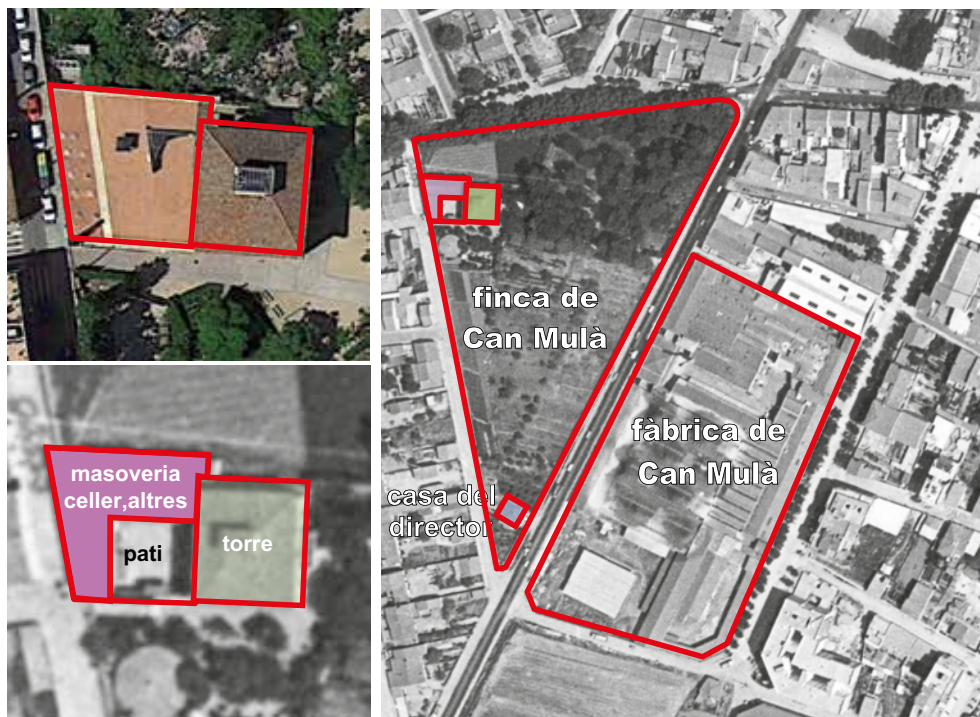


Figura 3. Fotografia aèria de 1967 on es veuen la torre i la fàbrica de Can Mulà. En els terrenys de la torre (avui parc Can Mulà) s'observen els jardins i horts. A l'extrem sud hi ha la casa del director de la fàbrica, Timoteu Parera, que encara existeix. La casa de la família Ros és avui la biblioteca. Si comparem aquesta fotografia amb una d'actual, el perímetre de la biblioteca coincideix amb el de l'antiga torre i les dependències annexes (masoveria, celler i premsa, bestiar...). Tota la superfície que ocupava l'antiga fàbrica és avui l'Illa de Can Mulà. Fotomuntatge: Jordi Bertran

Alsina hi havia un bosquet d'oms i allà van fer una pista de tennis on de vegades es jugaven partits amb directius de la fàbrica. A l'altra banda, al vèrtex entre els carrers Burgos i Alsina hi van fer una casa per al director, el senyor Parera. A partir d'aquí, hi havia una gran extensió d'horta i d'arbres fruiters, fins al camí que venia del c/Burgos on hi havia l'entrada principal.

Frederic aviat destaca per les aportacions en dos àmbits, el primer, el que li pertanyia per naixement, l'agrícola. Innova en nous productes, en la batuda mecànica, escriu, fa conferències, és professor de la càtedra agrícola Pere Grau... En el camp de l'associacionisme agrícola, és membre del Centre Mutual Mollet, de l'Associació de Propietaris rurals del Vallès, de la Cambra Agrícola de Mollet i del Sindicat Agrícola també de Mollet, de la Junta de Defensa de les Aigües del Mogent i del Besòs, de la Unió de Vinyaters, de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre... Relacionat amb el mateix àmbit, l'any 1901 viatja a Itàlia per estudiar nous mètodes per bregar el cànem i importa maquinària nova; funda l'empresa Bregadora del Vallès i passa de produir 30 kg en un dia, a 3.000 kg en una jornada.

El 26 de novembre de 1901 es casa amb Delfina Campañà Margarit. La primera filla és la Josefina (1902), després vénen la Maria (1904), que es casarà amb Emili Campanyà Valldeperas; la Roser (1906), en Ramon (1907), l'hereu, que es casa amb Rosa Costa-Jussà Ros i tenen dos fills, el Frederic i el Ramon; la Teresa (1909), que es farà monja, i en Salvador (1913). El Frederic i la Delfina viuen a la torre de can Mulà, amb els fills i filles. La Josefina és malaltissa i va a les monges de Cluny,



Figura 4. Frederic Ros Sallent, any 1907

com les seves germanes Maria, Roser i Teresa, però a diferència d'elles, no es queda interna, sinó que va cada dia a casa seva. A la Delfina no li agradava viure a Mollet i quan l'any 1922 la seva filla Maria es va casar, molt jove, va veure el cel obert i va decidir anar a viure a Barcelona.

Per encarregar-se de l'hort i els camp, van tenir diversos jardiners, però el més recordat és Ramon Negre Pou¹, que l'any 1957 es va traslladar a viure amb la seva dona a la torre² per fer de masover.

El pas a l'àmbit industrial es dona arran de llogar un terreny a dos socis, Arimany i Guiñau, per posar-hi uns telers; el fet de decidir fer el pas del terreny agrícola a l'industrial és important, ja que prefereix arriscar i emprendre nous camins. I a més, fer-ho al seu poble³.

¹ Era militant de la Lliga, com Ros i va ser alcalde de Mollet (18-10-1943/28-06-1952)

² ARIMON (2014). Josep M. Suñé. *Molletà Il·lustre*, pàg. 30. Ajuntament de Mollet del Vallès

³ Vegeu SECURUN (2015) *La fàbrica de Can Mulà en el record de la gent. Mollet del Vallès, 1913-1971*. Notes, volum 30

Amb la guerra, el febrer de 1937, els homes de la família fugen amb la intenció d'arribar a l'Espanya nacional. Són el Frederic, el seu germà Ramon, el gendre (Emili Campanyà) i algun conegut més. Pugen pel Cadí, la Cerdanya, travessen el Segre, enfilen la vall de l'Aransa i arriben a Andorra... però no tots, perquè l'Emili es trenca una cama i demana que els altres continuïn. Més endavant es retroben a França i d'allà passen a Sant Sebastià, on s'estan fins al final de la guerra. Mentrestant, es concentren totes les dones i la canalla al pis del c/Trafalgar de Barcelona. Durant la guerra, el Consell Obrer d'Empresa de Can Mulà havia col·lectivitzat la fàbrica i també la torre i els jardins amb l'objectiu de fer-hi una guarderia per als fills dels treballadors. L'any 1937, l'Ajuntament de Mollet els demana la utilització dels jardins perquè la quitxalla de les escoles hi pugui jugar, però el Consell els comunica que l'espai de què podran disposar serà el que hi ha entre l'antiga pista de tennis i la carretera, "durant el temps que fixem de comú acord i amb les garanties necessàries per desperfectes o destrosses que hi poguessin haver en cas de negligència". Signa la carta Alfons Falguera, del Comitè d'empresa de Can Mulà i secretari general del Sindicat de la Indústria Fabril Tèxtil de Mollet. I es posen d'acord.

Quan acaba la guerra els homes retornen, recuperen la torre i reinicien les activitats a la fàbrica. La família Ros es dona de baixa del padró municipal de Mollet l'any 1945 per anar a viure definitivament a Barcelona. Això sí, cada any venien a la torre a passar l'estiu, fins el 1971. Els néts del Frederic, Ramon i Frederic Ros Costa-Jussà (aquest, delicat de salut), anaven a l'Acadèmia Mollet a repàs; eren els únics que portaven sabates (els altres alumnes anaven amb espadenyes). Els

agradava jugar amb la quitxalla veïna al carrer. Feien d'escolans a l'església i van fer-hi la Primera Comunió. Un altre nét, Joan Campañà, recorda com anaven amb bicicleta.

Frederic Ros, al llarg dels anys, va participar en altres negocis com una fàbrica de nitrat de plata, Vestimenta (una xarxa de botigues de prêt a porter), Paños Margarit, l'Hotel Cortezo de Madrid, Costa Azul a Màlaga... activitats que compaginava amb la fàbrica de Mollet, Ros-Campanà, primer, i ITISA després.

4. Context polític general

Pel que fa al context internacional, hi ha les guerres amb Marroc, origen dels fets de la Setmana Tràgica, l'any 1909. El rector Jaume Fabregat de Mollet veu un grup de veïns reunits a la plaça de l'Ajuntament el 29 de juliol de 1909 i els pregunta: "Encara no heu cremat el convent? Encara no n'heu fet quatre de cadascun de nosaltres?" (*La Voz de Mollet*, 8-8-1909). Set anys després, les conseqüències de la Setmana Tràgica encara cuegen a Mollet, quan Pere Castells Güell, que havia estat escollit regidor electe, l'1 de gener de 1916 no pot prendre'n possessió perquè l'informen que està inhabilitat per la Comissió provincial acusat de participar en els fets de la Setmana Tràgica. Presenta un recurs que es resol favorablement i el 13 de febrer pren possessió del càrrec. La Primera Guerra Mundial esclata el 1914. Per a Espanya, que no hi participa, és un moment en què les empreses se'n beneficien. I si el 1909 Mollet havia estat solidari amb els soldats que anaven a la guerra, a la nova guerra anomenada del Rif (1921-1926), els molletans de nou recapten diners per ajudar els soldats.

Pel que fa a Catalunya, a Mollet,

l'Ajuntament es veu afectat pels canvis de govern, primer de manera positiva, quan el 1914 es crea la Mancomunitat de Catalunya i l'Assemblea de Parlamentaris, i després, el 1923, de manera negativa, pel cop d'estat de Primo de Rivera. Frederic Ros ja no hi era, perquè havia plegat l'any 1917, però recordem que el primer ple municipal que es fa és presidit per la Guàrdia Civil; es defenestra l'antiga Corporació i s'obliga un grup de ciutadans de Mollet nomenats a dit a formar-ne part.

5. La seva tasca a l'Ajuntament de Mollet del Vallès (1905-1917)

5.1 Oposició local

Al llarg dels dotze anys que Frederic Ros va estar a l'Ajuntament, va tenir dues etapes d'oposició forta. La primera, els anys 1905-1906, amb el cap de l'oposició, Narcís Santamaria, que havia estat alcalde fins que Ros el guanya, encapçalant la candidatura de la Lliga. Santamaria representava sectors republicans i liberals, i com a bon coneixedor de la política municipal i del funcionament de l'Ajuntament, discuteix totes i cadascuna de les propostes. En alguns moments, els debats són intensos, agres, durs. En un moment determinat, Santamaria i els seus decideixen absentar-se dels plens; llavors hi ha pau perquè Ros i els seus regidors poden fer sense problema les sessions dels plens.

L'any 1906 sorgeix Solidaritat Catalana (coalició electoral on hi havia la Lliga, carlins, republicans federals i Unió republicana), que el maig d'aquell any organitzen una festa a la pineda de can Mollet a la qual s'adhereixen l'Ajuntament, Unió Republicana, la Societat La Pau i l'Agrupació Catalanista. De l'Ajuntament hi assisteixen l'alcalde Ros, Rota, Ciurans i l'agutzil

Antoni Crusó (president de La Pau), a més de persones conegudes com els germans Moretó i molts altres (PÉREZ, 1998). El 10 de febrer de 1907 Solidaritat Catalana organitza un gran homenatge a Ros, primer amb un míting a la plaça de Prat de la Riba i després amb un àpat (en aquell moment Ros estava suspès del càrrec d'alcalde, tal com expliquem més endavant).

En les properes eleccions locals, l'any 1909, la crispació creix. El context polític i social també. Del març al novembre d'aquell any hem trobat nou pamflets⁴, amb acusacions, rèpliques i contrarèpliques. Alguns són signats i altres anònims. Els actors d'aquest serial són tres grups: Ros i la seva gent, Joan Santamaria⁵, i uns tercers, els anònims, que provoquen tan rebombori que fins i tot el governador civil envia un inspector de policia, Salagaray per esbrinar qui en són els autors. (El Pueblo, 28-10-1911).

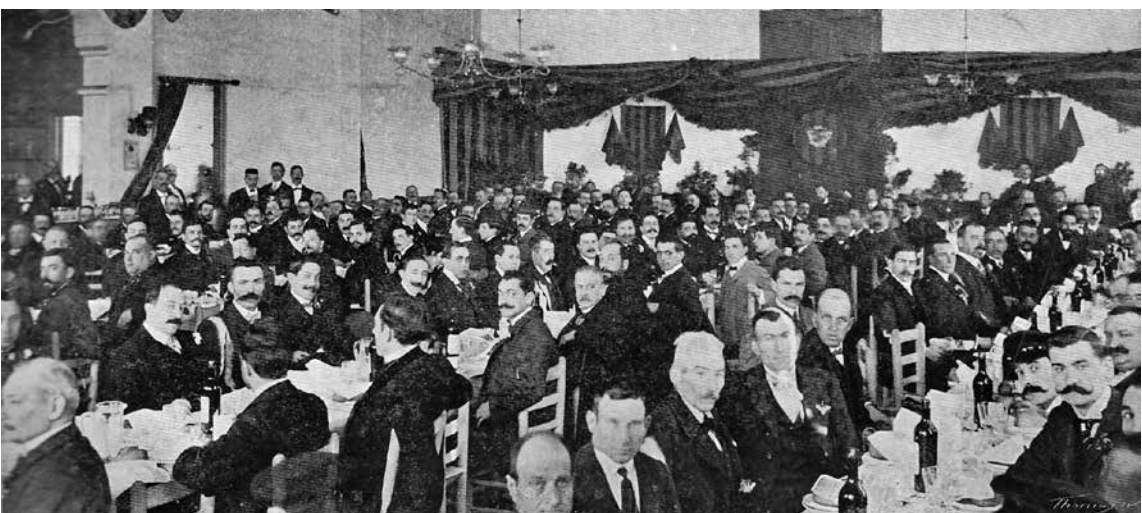
L'u de juliol de 1909 Vicenç Pujol Martells, també de la Lliga, succeeix Ros com a alcalde, poques setmanes abans que esclati la Setmana Tràgica i Ros continua a l'Ajuntament de regi-



Figura 5. Invitació de Solidaritat Catalana a l'homenatge a Frederic Ros Sallent, celebrat a Mollet (10-2-1907)

⁴ Col·lecció Martí Pou. Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès

⁵ Germà de l'exalcalde Narcís Santamaria, membre de l'Agrupació Catalanista juntament amb Salvador Plantada, director de la coral de l'església i dinamitzador de les activitats culturals de la Societat la Pau.



181

Figures 6 i 7. Homenatge a Frederic Ros Sallent, plaça Prat de la Riba i dinar (10-2-1907). Extretes del diari *Solidaritat Catalana*. Fotògraf: J. Merletti

dor. Santamaria l'acusa de "posar-se als portals dels col·legis electorals per veure qui s'atreveix a votar en contra" (*El Pueblo*, 21-10-1911). "Se entregaban vales para comer un plato de arroz y un café a todos los que votaban por el Sr. Ros" (*El Pueblo*, 18-11-1911).

Durant uns anys hi torna a haver calma política fins que la tardor de 1915 es forma una coalició electo-

ral *Solidaritat Molletana*, de tendència liberal, amb Joan Moretó Riera al capdavant, amb qui l'Ajuntament tenia nombrosos litigis per permisos d'obres: els acusaven de no pagar rebuts de voreres i clavegueres, de fer obres sense permís... i els Moretó acusaven el Consistori de tracte injust. En aquesta coalició hi ha, entre d'altres, S. Mayol, Ventura, Santamaria, Castells,

Fortuny... A les eleccions de 1916 surten elegits tres d'ells: Moretó, Castells i Ventura. Tornen, com als inicis de Ros, els enfrontaments als plens, les absències i les sessions en segona convocatòria per falta de quòrum. S'arriben a organitzar debats cara a cara entre Ros i Moretó fora de l'Ajuntament, a can Castells i a l'Ateneu.

Dins les files de Solidaritat Molletana, un altre regidor s'enfronta amb força a Ros. És Pere Castells Güell, que en el moment d'assumir el càrrec es troba amb la inhabilitació per ordre del governador civil: el motiu és de caire legal (no haver participat en anteriors comicis electorals, segons el vot obligatori), però al darrera hi ha el fet que se l'acusa d'haver participat en els fets de la Setmana Tràgica. Els que van intentar inhabilitar-lo, diu, el van fer passar per persona de "baixos costums i d'instints criminals, fent-lo passar per revoltós i el van empresonar la setmana de juliol de 1909, cosa que ha perjudicat la seva dignitat i honradesa". Quan es resol el recurs i s'aclareix tot, un mes i mig després, el 13 de febrer Castells pren possessió del càrrec i llegeix còpia d'una carta enviada al bisbe de Barcelona per l'alcalde el 5 de desembre de l'any 1915 (...) Ros explica que "ningú va fer cap artimaña per inhabilitar-lo, que els motius van ser nobles, més que els de la minoria a la qual pertany". En el Ple del 22 de febrer, Castells pregunta: "Què deia aquell ofici que Ros va enviar al bisbe?" i Ros replica que no deia res contra ell sinó contra el capellà. Els enfrontaments Castells-Ros són constants, i un dels motius més recurrents, el del Cafè de Baix del qual Castells era arrendatari i on la Societat La Pau hi tenia la seu, entitat que representava interessos diferents de l'Ateneu.

Ros continua a l'Ajuntament fins a finals de 1917, tot i que amb absències sovintejades.

5.2 Oposició funcionarial

No van ser gens plàcids per a Frederic Ros els dotze anys dins l'Ajuntament, amb oposició interna i externa potent, i una premsa que no s'estava de dir res. Des del principi que Ros entra a l'Ajuntament, hi ha un enfrontament entre els polítics i el secretari, Josep Alsina.

El 18 d'octubre de 1906 es llegeix al Ple una carta de governador civil on "suspèn de funcions l'alcalde Ros per haver fet fora el secretari". La Corporació acata la decisió, però fa un recurs. El regidor Rota és alcalde accidental fins que el 28 de febrer de 1907 Ros recupera l'alcaldia perquè han guanyat el recurs; el 14 d'abril d'aquell any el Ple declara vacant la plaça de secretari perquè fa dos mesos que Alsina no es presenta a la feina. Durant l'any 1909, entre març i novembre, es distribueixen per Mollet una sèrie de pamflets anònims contra Ros, darrera dels quals s'amaguen el secretari i el veterinari.

L'exalcalde Santamaria acusa Ros d'haver-se "compromès de portar un secretari a l'Ajuntament pagat per ell, però no se sap qui l'havia pagat" (*El Pueblo*, 21-10-1911). Qui s'encarrega de fer de secretari és Enrique Rojas, però el 17 d'octubre de 1913 Rojas mor atropellat a Barcelona quan hi havia anat a fer gestions per a l'Ajuntament ("El secretari va anar de cap a un automòbil per fugir de responsabilitats", *Vallès Nou*, 26-10-1913) i el 21 d'aquell mateix mes es torna a nomenar Josep Alsina. Frederic Ros plega el 1917, però el serial continua: el 9 de març de 1919 es destitueix el secretari del càrrec, i el 6 de juliol de 1923 es llegeix un comunicat en el Ple on el governador civil deixa sense efecte l'acord de març i l'han de readmetre. L'alcalde diu que hi ha un reglament d'empleats de 1919 que és fals, perquè el secretari Rojas va deixar un full amb trossos blancs i algú hi va posar "aprovat"; per tant, decideixen ratificar l'acord de destitució d'Alsina.

El Cafè de Baix

Es trobava a la cantonada del c/Barcelona amb la Pau i arribava fins a les escales que pugen al c/Jaume I; actualment el Forn de S. Vicenç ocupa una part d'aquest terreny, que era propietat de Vicenç Fonolleda Borrell. Allà hi tenia la seu la Societat La Pau, activa des del 1895. S'hi feia programació regular de cinema, ball, teatre, hi havia una coral, es jugava a cartes... i era freqüentat per gent republicana i d'esquerres. Els enfrontaments amb l'Ajuntament eren constants: tenien problemes per fer-hi cinema, els acusaven de joc (que es practicava a tots els cafès de Mollet), de no pagar impostos... fins que "una nit, l'alcalde, el sereno i dos o tres regidors més, sobtadament van entrar al cafè i es va produir un aldarull molt confús que encara no s'ha aclarit: el resultat va ser que el sereno va treure la pistola i va matar l'amo [no era l'amo sinó l'encarregat]. Aquells fets van ser l'inici de la fi del cafè" (VILLANUEVA, 1997). Desconeixem la data dels fets, però devia ser entre els anys 1905 i 1906. Segons dades de la Col·lecció Pou, durant la tardor de 1906 el secretari Alsina intenta arrendar el cafè tancat. Més endavant, Fonolleda demana permís a l'Ajuntament per "elevant una casa al c/Barcelona, número 9, on als baixos hi havia un cafè" (Ple 10-7-1910) i lloga la planta baixa a Pere Castells Güell.

No sabem què passa entremig, però el fet és que l'any 1914 l'Ajuntament decideix comprar el cafè de Baix "per fer-hi una nova Casa de la Vila i

al grandios hort, una plaça i un mercat" (Vallès Nou, 4-10-1914). Fonolleda demana 30.000 pta. per vendre'l i durant els anys 1915 i 1916 es van pagar 14.412,50 pta. (Llibre de Caixa 1915-1916), però aquesta decisió de Ros xoca amb l'oposició, que no ho veu clar i en demana la revocació (Ple 21-3-1916). Ros no hi està d'acord perquè diu que si no es comprava llavors s'hauria de comprar anys més tard, més car.

El governador civil revoca els acords dels plens del 1914 i 1916 i la venda queda anul·lada (12-7-1917), tot i que s'havia escripturat, i l'advocacia de l'Estat els reclama el pagament dels drets reals. Els regidors Ventura i Castells (15-11-1917) diuen que s'han liquidat els drets reals de la compra, que no s'ha saldat per haver-se anul·lat els acords de l'Ajuntament i que la despesa pagada hauria de sortir de les butxaques dels regidors. El Vallès Nou (17-12-1917) escriu: "Que la compra del Cafè de Baix va ser un disbarat? Doncs busquem qui en doni els mateixos quartos i en pau!". Finalment, la publicació *La Defensa* (5-10-1918) informa de la possibilitat que el cafè es reobri i que Ros vol comprar la propietat a Fonolleda per instal·lar-hi telers, cosa que fa per la banda del c/la Pau. A la banda que dóna al c/Barcelona, al número 9, on hi havia hagut el Cafè, l'any 1927 s'hi instal·la el germà de Frederic, Pere Ros, que havia arribat a Mollet procedent de Barcelona el 1914 i havia obert un forn just al davant, al número 12 (VILLANUEVA, 1997).

Què passava amb Alsina? Els secretaris, en aquells temps, tenien molt de poder. Aquest es va aliar amb el veterinari municipal, Josep Camp Pujol i l'octubre de 1905, durant la campanya de les eleccions municipals, van fer pamflets anònims en contra de Ros, a qui acusen de "carlista recalitrant i inquisitorial".

Durant els anys que Ros és a l'Ajuntament és constant la polèmica per com

es redacten les actes (de fet, sempre ha estat un tema polèmic, perquè o a uns o a d'altres no els agrada com queden reflectides les discussions). Ros proposa (22-2-1916), "que a partir d'ara no es redactin les actes de les sessions com ara, pel gasto de paper sellat" i "faculta el secretari de l'Ajuntament a no dir tot el que surt al Ple". El secretari torna a ser Alsina. De fet, hem constatat que les



184

Figura 8. Pamflet anònim contra Frederic Ros, octubre de 1905. Anotat a mà es diu que els autors són Josep Alsina Bonet i Josep Camp Pujol (Col·lecció Pou, Arxiu Històric Mollet del Vallès)

actes dels plens eren molt llargues i en lloc d'un llibre, com anys anteriors, en calien dos o tres. El 7 de març Ros diu que “en vista de les acusacions de la minoria, trenca relacions, i no vol que el llibre d'actes esdevingui un llibre d'escombraries”. Moretó diu que és ell, amb el que fa, qui ho provoca. El 7 de maig de 1920, el regidor Fullerachs demana que el secretari faci les actes amb més fidelitat per evitar que les manifestacions dels regidors no constin íntegres a l'acta. El 10 d'octubre de 1923 es dóna compte al Ple que per ordre del governador s'inicia expedient per veure presumptes falsificacions dels llibres d'actes (els regidors anteriors diuen que es van falsificar), en l'època d'Alsina, que havia demanat readmissió, però no el volen. El 22 de novembre l'alcalde informa que han hagut de readmetre'l, per ordre del governador. Pren possessió, fa arqueig de caixa però no signa perquè no se li dona accés a l'arxiu. L'alcalde ho justifica per por que faci



Figura 9. Notícia de la mort del secretari Rojas a La Vanguardia (19-10-1913)

desaparèixer papers. El suspèn de sou i feina per 30 dies i fa de secretari Francesc Rosell. Al Ple del 30 de novembre l'alcalde explica que “als llibres d'actes de 1912 hi ha 43 vultos i 44 redactats en lletra diferent dels altres llibres, que el secretari Rojas, el 29-12-1912 saltà del foli 43 al 44 vultos, deixant en blanc 2 pàgines”. Diuen que s'han falsificat les pàgines d'aprovació del Reglament d'empleats i acusen Rojas de falsificar llibres d'actes, reglament d'empleats i cartes pagament, entre 1912 i 1913. Però l'exsecretari ja era mort i no podia parlar.

La relació entre Corporació municipal i secretaris, doncs, no va ser gens

fàcil. De fet, el primer semestre del Llibre d'actes dels plens de l'any 1915 no hi és, i l'any 1919, tampoc.

5.3 Oposició clerical

El rector de Mollet des de l'any 1896 era mossèn Jaume Fabregat. Al principi hi havia bona relació entre Ros i ell (*La Voz de Mollet*, 8-8-1909). El rector fins i tot havia demanat la influència de Ros davant del diputat a Corts Plaja per obtenir una canongia. El setmanari *El Pueblo* parla de “íntima unió entre el capellà i el caic” (27-4-1912). Era habitual que des de la parròquia es demanés la col·laboració de l'Ajuntament per organitzar diferents actes, i la Corporació sempre hi responia positivament. Però l'any 1915 la situació comença a canviar. L'1 de desembre trobem reflectit a l'acta del Ple els primers signes de desavinença. L'Ajuntament acusa Mn. Fabregat de “comportament anòmal” i el gener de 1916, quan el rector con-

vida la Corporació a participar en la processió de la Festa Major d'Hivern i a col·laborar-hi econòmicament, hi ha una gran discussió i decideixen no participar-hi. L'acusen (20-2-1916) de pública i oberta oposició a l'Ajuntament “sent part de campanya electoral, fent reunions a la rectoria amb gent de l'oposició (“dels 3 candidats n'hi ha 2 revoltosos del juliol de 1909”); també diuen que ha presentat denúncies contra persones de l'Ajuntament: “el diumenge va fer un “lunch” a la rectoria i va convidar senyores de famílies d'amics polítics. I més coses delicades que no diu i que els vicaris que han passat saben”. Signa l'informe el regidor Ribas. El setembre d'aquell any es publica al *Vallès Nou* una còpia de la denúncia del rector on exposa que al costat de l'església hi ha un corral de porcs, a can Falguera, propietat “del cacic i soci de la Lliga, Frederic Ros”. Explica que el corral és exterior, que el

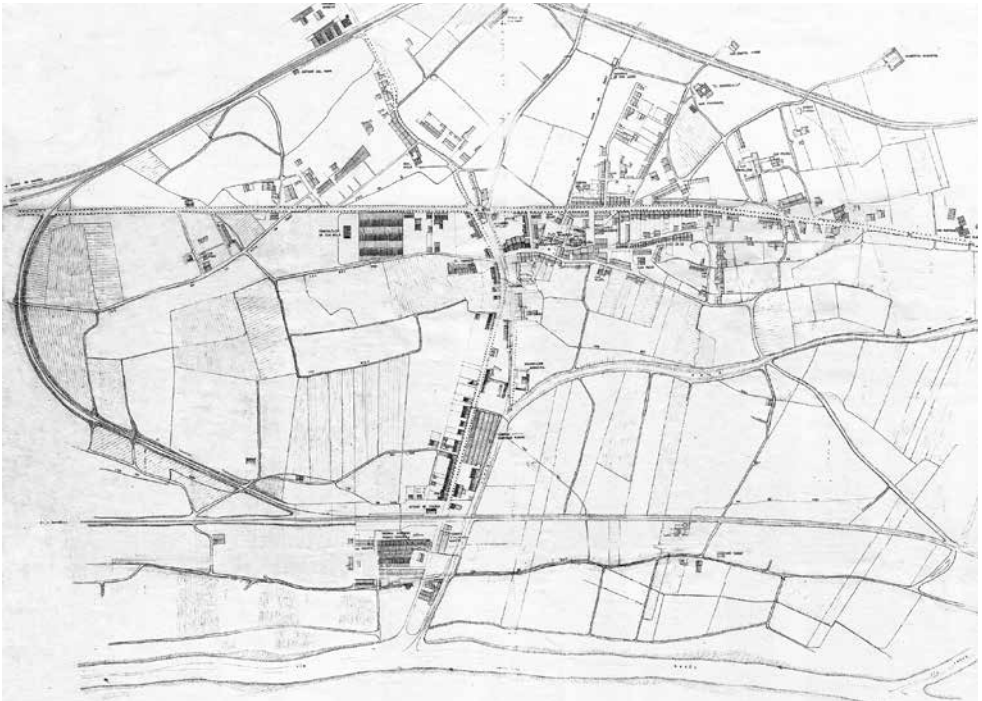


Figura 10. Plànol d'ordenació urbana de Mollet, de Domènec Sugañes (1912)

porquer es permet el luxe de passejar tots els matins els animals “immunds” per la plaça i que alguna vegada han entrat a l’església”, fets que desmenteixen des de la publicació. A finals de gener de 1916 queda vist per a sentència el judici instant pel rector contra l’Ajuntament. Es dóna compte en un Ple (5-12-1916) de l’ofici del 25 de novembre anterior en relació amb el procedir del rector, “fent-li algunes prevencions perquè tendeixi a portar més cordialitat en relació amb les autoritats locals”. El 22 de febrer Ros reconeix, al Ple, que ha enviat un ofici al bisbe denunciant l’actitud de Fabregat. Continua l’estira i afluixa la resta de l’any, fins que el 5 de desembre li envien un avís dient-li que “es comporti”. El gener de 1917, després d’una llarga discussió, la Corporació torna a assistir a la processó de la Festa Major d’Hivern, però a la processó de Corpus no hi van.

186

L’any 1920 Frederic Ros ja no és a l’Ajuntament i és alcalde Joan Soler Riguió, però sí que hi és el seu germà petit i solter, Josep Ros, que és regidor i membre de la Comissió d’Hisenda des del 5 d’abril de 1922 fins el 2 d’octubre de 1923, data en què ell i la resta de la Corporació són obligats a dimitir pel cop d’estat de Primo de Rivera.

Mn. Jaume Fabregat mor, i el 15 d’octubre l’Ajuntament en ple expressa el seu condol més sentit “per ser tan estimat i haver servit Mollet durant més de vint anys”.

6. Balanç del que va fer a Mollet

6.1 Primer plànol d’ordenació urbana

Mollet era un poble que anava creixent, i més creixeria amb el pas a la indústria. Hi havia terrenys i s’edificava cada vegada més. Tot i que amb l’alcalde Santamaria es va començar a intentar ordenar la urbanització, és, clarament, amb Ros quan es planifica i s’ordena el creixement, però no és un procés fàcil. Al Ple de desembre de 1907 Ros

planteja la urgència de tenir un plànol de Mollet i l’encarreguen a l’arquitecte Bonifacio Sanz Bravo, de Martorelles. Al Ple de l’u d’abril de 1909 el regidor de l’oposició, Santamaria, pregunta pel plànol i Ros diu que l’està fent l’arquitecte municipal. Quatre anys més tard (Ple 30-4-1911), Sanz ofereix el plànol a l’Ajuntament per 2.000 pta., amb el compromís d’incorporar-hi les novetats, però no l’accepten “per car i deficient”. El cert és que Ros havia descobert un arquitecte millor i no el volia deixar escapar: Domènec Sugrañes, deixeble de Gaudí, que s’havia compromès a elaborar un “Plano general de Reforma y Ensanche de Mollet del Vallés”. A la sessió del 31 de març de 1911, l’alcalde explica “que l’arquitecte Domenec Sugrañes es compromet a fer el plànol general i topogràfic, amb estudis de basats i traçat per perfils per cada carrer actual i el que es projecti en el futur, que haurà de lliurar el 31 de desembre”. Llavors l’arquitecte Sanz interposa un plet contra l’Ajuntament (Ple 30-4-1911) i la Corporació abona a Ros 550 pessetes pagades per l’adquisició del plànol que es tracta de completar i 950 pessetes pels litigis amb Bonifacio Sanz i saldar així el plet que aquest havia interposat contra l’Ajuntament.

Finalment, a la sessió de l’últim dia de l’any es presenta el plànol de Sugrañes, que fixa les directrius de creixement de Mollet per als següents anys (VENTURA, 1991) amb uns plantejaments valents i avançats per al seu temps. Els principals trets són: traçats de carrers que comuniquen els eixos nord-sud i est-oest, vies de ronda, avingudes amples, rotondes i arbrat. Segons els manaments de despeses a justificar, se li varen pagar 3.000 pessetes i en tot el procés, des de l’Ajuntament es va exercir un estricte control dels permisos d’obres.

Paral·lel a això, Ros, com a propietari de moltes terres, va utilitzar un



Figura 11. Document d'emprestit de l'Ajuntament de Mollet a favor de Frederic Ros Sallent (1-10-1911)

mecanisme jurídic, els censos, que permetia que persones que mai haurien pogut comprar un terreny per edificar-hi una casa, hi poguessin accedir mitjançant un lloguer que els permetia edificar-hi a canvi de pagar anualment una quantitat de diners (es redimia al cap de 60 anys a un 4%).

6.2 Criteris econòmics

Amb Ros es comença a planificar la despesa, es pressuposta en funció de les necessitats i no del que es recapta i es comencen a demanar crèdits. Un canvi important en aquells temps, acostumats a fer només el que permetien els escanyolits pressupostos. "Tot el meu interès era no gravar els impostos en cap concepte i administrar amb un pressupost summament reduït", escrivia Santamaria (*El Pueblo*, 4-11-1911). El pressupost municipal es duplica en 7 anys: passa de 35.000 pta. l'any 1908 a 60.000 l'any 1915. El 8 de setembre de 1907, per exemple, el Ple té clar que calen aigües potables però falten diners, per això Ros

proposa demanar un crèdit. Ros també proposa (17-7-1910) demanar un préstec per fer obres pendents, com l'ampliació de l'escorxador, la construcció d'un safareig públic, posar dues palanques (passarel·les) al torrent, fer vorades, millores a les escoles, demanar la instal·lació del telèfon, etc. L'11 de desembre d'aquell any es parla del problema de la llum, insuficient per il·luminar els carrers i Ros proposa ampliar el crèdit que tenen concedit. Ahora, també pretén apujar els impostos i taxes, però els veïns no estan disposats a pagar. En un Ple (24-7-1908), Ros lamenta el fracàs de la portada d'aigües potables "a causa de la incomprendible indiferència amb què ha estat acollit pels veïns, que hauria permès fonts públiques i facilitar el reg de carrers i places". En un altre Ple (6-12-1908) discuteixen sobre la taxa pels canalons i Ros ho justifica dient que és per atendre necessitats d'urbanització i millores a la via pública. El 17 de setembre de 1911 acorda que els propietaris de les cases que tenen vorada, es facin la vorera ells mateixos. En un Ple (22-7-1913) es diu que "cal reformar les voreres de Jaume I per fer-les més amples, i que els veïns en pagaran una part". O, davant les queixes del cost de l'aigua, Ros (5-12-1916) recorda l'estat higiènic de Mollet del 1906 i com havia canviat en 10 anys. Un problema afegit són les expropiacions que de vegades calia fer i, en conseqüència, pagar les indemnitzacions.

Des de l'any 1905 hi ha constància que l'Ajuntament emetia deute, que compraven persones amb recursos econòmics. Un mes abans de deixar de ser alcalde Narcís Santamaria (18-10-1905) cobra 165,57 pessetes corresponents a cupons. L'any 1911 Frederic Ros compra 10.000 pta., que es paguen a un interès del 5%. No és l'únic ni el que en compra més. Entre altres compradors hi ha gent com les germa-

nes Boix, Concepció Xufré i Francisco Monserdà. Uns anys més tard, el 10 de juliol de 1917 Frederic Ros cobra 2.250 pta. d'emprèstits municipals i el 29 de gener de 1919 cobra 425 pessetes més que corresponen a 68 cupons. I si en algun moment feien falta més diners, Ros també "exercia" de caixer: el 9 de gener de 1924, (ja no era a l'Ajuntament), davant la falta d'edificis escolars, ofereix vendre'ls el local de l'Ateneu per 110.000 pta. a pagar en terminis i a un 5% d'interès.

Un altre fet important en aquell període va ser la fundació de la primera caixa d'estalvis de Mollet, a instàncies de Frederic Ros. Explica un altre Frederic Ros, el Chacon (ROS, F. 1990) que el 6 de gener de 1911 es van reunir una cinquantena de persones de diferents classes socials presidides per l'alcalde Francesc Coll, "que donà la paraula a Frederic Ros per explicar la conveniència d'establir una caixa d'estalvis." Es va inaugurar el 20 d'agost de 1911, amb l'assistència de l'amic de Ros i diputat, Bonaventura Plaja, de la Lliga. Tots els infants nascuts aquell any van tenir una llibreta amb una pesseta, a la qual se n'afegí una altra del diputat. El president de la Caixa era Lluís Duran i el tresorer Frederic Ros Sallent.

6.3 Modernització del Mollet rural

Recordem el panorama del Mollet d'inicis de segle, quan Ros entra a l'Ajuntament. Durant la primera dècada treballen i negocien per aconseguir millores higièniques, de serveis, d'educació i cultura. No és fàcil. Tal com queda reflectit als plens, els intents de dotar els carrers de Mollet de llum, i que funcioni correctament, les negociacions per tenir aigua potable... són llargues i complexes. A partir de 1910, els canvis es comencen a visualitzar. El 1911 és un any clau, que segurament recull el fruit de la feina de la dècada anterior. Hi ha electricitat i els fanals funcionen. El poble dis-

posa de telèfon i també aconseguen tenir aigua potable. Es té un escorxador nou en un terreny de les Pruneres comprat a Antoni Argila on s'aconsegueix matar el bestiar amb condicions higièniques garantides, malgrat l'oposició dels carnisers locals, pels impostos. Però hi ha moltes crítiques: el telèfon no tot-hom el pot fer servir (Plens 4-11-1916 i 2-5-1916), es privatitza la bàscula (que donava beneficis), i les aigües públiques, que es valoren a preu de cost després s'adjudiquen a Moretó (Vallès Nou 17-12-1916). El 30-7-1912 s'acorda cobrir el torrent; fins llavors s'hi havien fet neteges i s'hi havien construït palanques, però és el primer cop que es fa aquest plantejament (de fet, no s'arriba a fer fins el 1939, després de la guerra, un projecte que ja havia plantejat l'Ajuntament republicà).

La millora de les escoles és un altre tema de preocupació permanent: ja el 9 de gener de 1910 Ros va a Madrid dins la Comissió Catalanoblear a entrevistar-se amb el ministre d'Instrucció Pública per demanar més pressupost per a les escoles. Davant la falta d'espai, es busquen nous terrenys i locals, es fan plànols, demanen subvencions, es queixen de la manca de material, sobretot a les de nenes... Aquest és el panorama que pinta *El Pueblo* (11-5-1912): "Mollet té més de 2.500 habitants i només un mestre i una mestra, i n'hi correspondrien quatre; hi ha més mestres, sí, però nomenats a dit; s'ensenya en un convent de monges franceses, amb retribució indirecta per als nens de menys de 7 anys (...) mentre que la Llei no autoritza els ajuntaments a subvencionar escoles privades mentre no tingui cobert el nombre de mestres oficials", i l'escola de nenes està quasi abandonada. Una proposta curiosa de Ros: l'onze de juliol de 1914 proposa que durant les vacances escolars, les escoles obrin per acollir nens per fer gimnàstica sueca. Aquell mateix,



Figura 12. Edifici de l'Ateneu, inaugurat el 21-6-1902, construït en terrenys de la família Ros. Fotografia cedida per Joaquim Garcia.

s'acusa Ros "de portar molts forasters al poble, que s'està convertint en una Babel" (Vallès Nou, 25-1-194).

6.4 Inversions ideològiques

Frederic Ros era propietari de nombroses terres i en molts moments cedeix terrenys a l'Ajuntament a canvi de contrapartides. En altres ocasions, dona terrenys per construir-hi entitats o escoles.

A les actes dels Plens trobem exemples de cessions de terrenys a canvi de compensacions, com quan es fa la bàscula: el Ple del 28 de març de 1914 accepta un tros de terreny propietat del seu pare als Quatre Cantons per instal·lar la nova bàscula. A canvi, Ros demana que l'Ajuntament "no els cobri cap pesada i si un dia l'Ajuntament canviés de parer, l'Ajuntament hauria d'emportar-se la bàscula i ell es quedaria el terreny". Un altre exemple és quan l'Ajuntament es planteja canviar el traçat de la carretera a Sta. Perpètua per eliminar una volta.

Al Ple del 8 de febrer de 1925 Ros cedeix una faixa de terreny de 1.332 m² al c/Sta. Perpètua, entre els carrers Montcada i Alsina, per alinear i canviar aquest traçat. A canvi, demana que l'Ajuntament "reconstrueixi la paret fins a la bàscula, que faci 1,5 m sobre la vorera que també construirà l'Ajuntament i ell podrà edificar i carregar com vulgui (pagant la part que li toqui)". Demana també: "canalitzar l'aigua de Can Lledó des del punt on deixa la terra de can Ventalló fins a les terres d'ell. Replantar els arbres fruiters que s'hauran tallat i indemnitzar-lo. Franquícia d'impostos o arbitris per millores a les finques urbanes o rústiques l·lindants amb els carrers Sta. Perpètua i Montcada, a més de franquícia dels drets d'edificació que podrien correspondre-li per construccions que es fessin, de la qual segrega la faixa de terra que dona". Finalment, demana que paguin la feina de trasplantar els arbres al Negre.

Frederic Ros Sallent va donar una sèrie de terrenys per edificar-hi diferents edificis. Va impulsar la creació de l'Ateneu en un terreny seu, del qual conservà la propietat, a través del pagament de censos. Era un edifici modernista dissenyat per l'arquitecte Duran i Calvet, que s'inicià el 1900 i s'inaugurà el 21 de juny de 1902 amb l'objectiu de fomentar la ciència i la cultura. Tenia un cafè, amb taules i billars, i es va anat ampliant amb una biblioteca i una gran sala per fer-hi teatre, cinema, conferències i espectacles inaugurada el 1906. L'Ateneu era la seu de la Lliga Regionalista, el partit de Ros, un partit catalanista, conservador i monàrquic; també era la seu del Sindicat Agrícola. Des de la Societat Anònima Ateneu s'impulsaven actes i conferències d'acord amb la seva ideologia. Per fer-nos una idea dels forts debats que s'hi feien, reproduïm un fragment d'una carta de Joan Ambròs i Lloreda a Teresa Ros Chacon (6-11-1971), on explica que l'any 1930 un frare va fer una conferència a l'Ateneu, i un xicot del públic va demanar la paraula per contradir el que deia; es va organitzar una discussió forta, la Guàrdia Civil es volia emportar el xicot a la caserna, en Costafreda, president de la Societat Recreativa Ateneu i alhora cap de l'oficina de la fàbrica de Can Mulà, defensava el frare i l'alcalde, i es va organitzar una bona batussa. Amb motiu d'això, molts joves es van donar de baixa de l'Ateneu. Explica Ambròs: "Vaig continuar essent soci de l'Ateneu, si més no per arrancar de les mans de la gent de la taula del *Soborno* la direcció i encaminament de la Societat. (Aquest nom de *Soborno* era el títol d'una pel·lícula de la nostra infància)⁶; així anomenàvem aquella taula de cafè on es reunien el Joanet de ca la Fonta, el Sidro sabater, el Blasi esparter, el Torras, el Costafre-

da, el Pepet Ros i uns quants altres que remenaven les cireres de l'Ateneu). I a fe que, a la fi, els vàrem arrencar la Societat de les mans, però la varen deixar anar quan gairebé era ja morta". (CORBALÁN i GARCIA-MORENO, 2002)

Ros era un home de profundes conviccions religioses. No és estrany, doncs, que volgués donar impuls a projectes que reforçaven aquesta opció. D'una banda, va cedir un terreny davant del torrent Caganell perquè s'hi fes una escola de monges. L'absentisme escolar era un problema. Al Ple de 27 de desembre de 1908 acordaren donar un premi als pares que els fills no fessin més de tres faltes a l'escola. Per llei, l'ensenyament graduat era gratuït i davant la falta d'espai van decidir que els pàrvuls anessin a les monges, que llavors eren les Germanes franceses de Sant Josep de Cluny, però el regidor de l'oposició, Santamaria, no hi està d'acord, perquè és una escola religiosa i a més, ell defensa que l'ensenyament gratuït inclogui les nenes. L'any 1912 l'Ajuntament pagava a les monges 150 pessetes trimestrals per l'ensenyament dels pàrvuls. Al Ple de l'u de gener de 1916 Moretó qüestiona el contingut del que ensenyen i una quinzena més tard, el 16 de gener, proposa que es revoqui l'acord per subvencionar l'escolarització dels nens de 4 a 7 anys que van a les monges, però Ros no hi està d'acord. El tema porta cua, perquè Moretó hi torna a insistir al Ple del 23, i al del 30 de gener força una votació sobre el tema: a favor de revocar l'acord voten Manils, Ventura i ell mateix. En contra, els altres dos regidors, Ros i Camp, més l'alcalde Josep Ribas i acorden continuar parlant del tema a la sessió següent. Ros afirma que es pot revocar la subvenció "davant de tot el poble i a toc de campana" però llavors Moretó diu que el recurs està en marxa i no s'hi pot fer res. Fi-

⁶ Es va projectar a Mollet el 1916



Figura 13. Torre de can Mulà, poc després que els germans Frederic i Ramon Ros Costa-Jussà la donessin a l'Ajuntament (carta del 25-8-1970 i acceptació del Ple l'1-9-1970). L'any 1990 s'inaugurà la biblioteca, amb el nom de Biblioteca Can Mulà.

nalment, l'u d'agost es llegeix un ofici del governador civil on desestima el recurs interposat per Ribas i altres veïns sobre l'anul·lació de la subvenció a les monges, però ja tant hi feia: uns mesos abans el col·legi havia tancat portes.

Un altre terreny que Ros destina a usos socials és el que es coneixerà més endavant com a Centre Parroquial, entre la rambla de Fiveller i el carrer de la Pau, amb finalitats culturals i recreatives. El 31 de març de 1936 es constitueix la societat mercantil Cultura Vallesana SA, amb 30.000 pta. i un solar, amb la finalitat inicial de constituir escoles de catecisme parroquial. Anys abans, es practicaven activitats esportives allà. L'any 1939 Ros dóna els terrenys al Bisbat de Barcelona. En aquell espai es van fer les misses mentre no es va poder inaugurar la nova església, l'any 1941. Després, s'inicien les activitats de teatre, cinema, excursions, revista *Sembra*, etc. El Bisbat, el gener de 1946, dóna el vistiplau al Reglament del Centre Parroquial, apro-

vat pel Govern Civil de Barcelona (ARIMON, 2006). El 1951, arriba a Mollet mossèn Josep Estevadeordal i Vall-Llobera gràcies a les gestions de Frederic Ros, que es fa càrrec del seu manteniment. Conegut com a "mossèn Esteva", va fer de capellà de les monges i participà en les activitats del Centre Parroquial. Marxà de Mollet el 1972.

7. Epíleg

El fill gran de Frederic, l'hereu Ramon, el que havia de succeir-lo en els negocis, s'havia casat amb Rosa Costa-Jussà Ros i tenien dos fills, en Frederic (1937) i en Ramon (1940). Però l'any 1956 mor d'accident de trànsit a Barcelona. Tres mesos després, el 18 de maig d'aquell any, mor el seu pare, Frederic Ros Sallent. "Su modestia exquisita dispuso que no se anunciara la hora del entierro y así ha sido conducido a su última morada con la sola compañía de sus familiares y personas más íntimas", escrivia el corresponçal Josep

Molas a la revista *Vallès* (27-5-1956). És enterrat a l'església del convent carmelita de monges de clausura "del Amor Divino", de Tàrrega on les monges s'encarreguen del culte del santuari de la Verge de Fàtima. La seva filla Teresa feia molts anys que s'havia fet monja i s'estava al convent carmelita de l'Encarnació de Barcelona, però a instàncies del bisbe Tarancón, que volia fer un convent a Tàrrega, el 1954 va ser-hi traslladada juntament amb altres carmelites i el suport econòmic de Frederic Ros, que va finançar part de l'edifici en concepte de la part de l'herència que li tocava a Teresa. Des de Mollet s'organitza un autocar per assistir-hi, amb la presència de conegudes persones com Joan Ventura i mossèn Daniel Monserdà, que porten un saquet amb terra de Mollet i el dipositen damunt del fèretre. Anys després, quan mor la seva dona, és enterrada al seu costat.

192

Pel que fa a la torre i el jardí, al Pla General d'Ordenació Urbana (17-5-1961), l'Ajuntament de Mollet destina la propietat a zona verda i encarrega al serveis tècnics (2-6-1970) la redacció d'un projecte de parc municipal. Llavors, els germans Frederic i Ramon Ros Costa-Jussà, el 25 d'agost envien una carta a l'Ajuntament on proposen donar els terrenys afectats a condició que l'edifici (1.372 m²) es destini a activitats culturals i que no s'edifiqui al jardí (18.679 m²). A canvi, demanen que l'Ajuntament accepti concedir llicències municipals per edificar en dos espais seus: l'espai entre la prolongació dels carrers Diputació, Burgos i Alsina, i entre els carrers S. Ramon, av. Llibertat, Onze de Setembre i Burgos. Si no es complissin aquests acords i no es concedissin les llicències municipals d'edificació, la donació retornaria als germans Ros. L'Ajuntament accepta la donació (1-9-1970) i el 7 de març de 1975 se signen les escriptures entre l'alcalde Jaurrieta i els hereus. El 14 de juny

de 1975 s'aprova indemnitzar Ramon Negre Pou amb 200.000 pta., per haver hagut de deixar de treballar als terrenys de la finca, en el benentès que serà fins l'1 de setembre de 1976 i amb el compromís de tenir cura de les plantes i l'arbrat. La biblioteca s'inaugura el 1990, amb el nom de Biblioteca Can Mulà en record dels antics propietaris.

Bibliografia

- ARIMON, G. (2006) *El teatre al Centre Parroquial de Mollet del Vallès (1945-1961)*. Mollet del Vallès: Ajuntament de Mollet del Vallès. 226 p.
- CORBALÁN, J i GARCIA-MORENO, C. (2002). *Joan Ambrós Lloreda. Per Catalunya i la llibertat*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans, 2002, Col·lecció Vicenç Plantada, 7, 526 p.
- PÉREZ, F. (1998). *Obres completes de Vicenç Plantada. Monografies i altres escrits*. Mollet del Vallès: Centre d'Estudis Molletans. Col·lecció Vicenç Plantada, 2, 238 p.
- PLANAS, J. coord. (2007). *Alcaldes i alcaldesses del Vallès Oriental. Diccionari biogràfic*. Museu de Granollers. Granollers.
- ROS, F. "Els inicis, fundació i desenvolupament de la Caixa d'Estalvi i Previsió Molletense", *Notes*, 1990, vol. 4, p. 107-115
- VENTURA, J. "Domènec Sugrañes i Gras, arquitecte". *Notes* 1991, vol. 5, p. 87-91
- VILLANUEVA, S. "Frederic Ros i Chacon: un home de cultura" *Notes*, 1997, vol. 11, p. 111-128

Fonts orals

Joan Campañá Ros, Núria i Montserrat Ros Sabaté, Joan Ventura, Mercè i Pere Ros Giralt

Arxius

- Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès: Actes de Plens 1906-1927, Manaments de pagament 1911-1919, Pressupostos 1908-1915, Llibres de caixa 1905-1917, Contribució territorial 1876-1936, Fitxes cadastre, contribució territorial (1876-1918), Amirallament rústica i urbana 1896-1964, Col·lecció Martí Pou, Col·lecció Suñé, Hemeroteca (*La Defensa, Vallès, El Vit de Bou, EL Pueblo, Sembra*)
- Arxiu Digital de l'Ajuntament de Granollers (El Vallès Nou, La Veu del Vallès, El Demòcrata).

Tallers familiars i petites indústries tèxtils a Mollet del Vallès

M. Carme Macià Gràcia*

Resum

A la segona meitat del segle XX, els petits tallers tèxtils convivien amb les grans indústries. Al centre de Mollet hi havia una zona d'aquestes, amb quatre indústries: les Cintes (Oliveras i Martí), Rayalse, Textil Mollet i Can Gonzalvo (Tèxtil Gelpí). Aquestes quatre empreses van constituir, per la seva ubicació a la cruïlla dels carrers Bernat Metge i Sant Jordi, una peculiar zona de petita indústria tèxtil. En els dos primers casos, la proximitat es va produir perquè els propietaris i iniciadors eren les mateixes persones. En els altres, creiem que era per la disponibilitat del terreny en aquells moments. Però també hi va haver petits tallers en moltes altres zones de Mollet, a qualsevol habitatge hi podia haver una petita indústria tèxtil. En aquest recull potser no hi són tots, però expliquem els que hem pogut documentar: Miquel Rabasó, Indústries Defaus, Àngel Cuní, Germans Sanmartí, Joan Margarit i Josep Comellas, Manel Tarrats, els Visillos (Cortinatges Josep Colomer), les Alfombres (Herederos de J. Canal), Tejidos Sánchez Diaz, Aprestos y Acabados Mollet i Cosmos de Tints.

Paraules clau: petita indústria, Oliveras y Martí, Cintes, tallers familiars.

1. Introducció

Des dels inicis del tèxtil, a Catalunya van coexistir les petites i mitja-

nes empreses, sense que l'aparició de les grans fos una dificultat per seguir desenvolupant les seves activitats. Al contrari, sovint les grans indústries promogueren la creació de les petites i mitjanes perquè en cas de necessitat els permetia superar les fluctuacions del mercat. Així, el treball "a mans" com s'anomenava la producció a domicili o de petites empreses, era el suport que utilitzaven quan la demanda superava les seves possibilitats de personal o de maquinària, sense haver d'incrementar plantilles ni instal·lacions. En el cas contrari, en èpoques de dificultats, se'n prescindia.

És evident que l'impacte de les crisis requeia directament sobre els teixidors a domicili; els petits tenien, però, una millor resistència. Gairebé sempre eren unitats familiars que complementaven l'economia amb altres fonts d'ingressos i de forma freqüent amb assistències tècniques compartides, com la utilització d'un motor, l'arrendament de maquinària, de força motriu, o compartint processos. Aquest sistema de relació el trobem a Mollet dels anys 1940 al 1970.

És aquests anys quan hi ha una gran expansió a Mollet de petits tallers, algunes vegades en l'àmbit familiar i domèstic i d'altres amb local propi i amb certa entitat, que els donava la característica de petita empresa. En alguns casos es tractava d'activitats no regularitzades, i per tant, amb poques

possibilitats de detallar-ne les característiques de forma contrastada i amb un període de funcionament limitat en el temps. Però un nombre significatiu estan documentats i per sort encara hi ha persones que poden explicar la seva història i l'activitat que s'hi feia.

2. Una zona de petita indústria tèxtil en el centre de Mollet: les Cintes (Oliveras i Martí), Rayalse, Textil Mollet i Can Gonzalvo (Tèxtil Gelpí)

2.1 Les Cintes (Oliveras i Martí SL). 1942-2004

Oliveras i Martí, popularment anomenat les Cintes va ser un dels tallers familiars més conegut i amb més anys de durada a Mollet del Vallès. Va ser fundat per Jacint Oliveras Lapasset i Pau Martí i Torras el 1942, va tancar el 2004, quan es va jubilar Jaume Oliveras Argelaguet, fill d'un dels fundadors.

Els inicis són una història d'amistat, imaginació i valentia. Els dos socis eren amics i treballadors de dues grans fàbriques tèxtils de la població, i per no tenir problemes en el lloc de treball estable, decideixen elaborar un producte diferent: cintes en diferents models i aplicacions. Eren moments difícils, i aquesta determinació suposava una novetat i llançar-se a una aventura desconeguda. Tot el procés de com van anar els inicis, els detalls de funcionament i trajectòria, ho explica el qui fou fill d'un dels socis fundadors i darrer empresari, Jaume Oliveras Argelaguet, en un escrit que reproduïm després d'aquestes línies.

Una de les persones que hi va treballar és la Balbina Camp Plans. Per a ella, igual com a tantes altres dones de la seva generació, l'ingrés al món del treball va ser als primers anys de l'adolescència. Va entrar-hi l'any 1949, tot just havent complert els 15 anys. L'empresa llavors encara estava a l'avinguda de Rafael Casanova. La primera feina que va fer era omplir rodets i aprendre l'ofici d'ordi-

dora. D'aquells anys, la Balbina recorda com a cosa curiosa que l'ordidor funcionava amb l'energia de carbó d'una caldera de calefacció, i que cada dia s'havia d'encendre i mantenir. Feia l'horari de matins, de 5 a 2/4 de 2, amb mitja hora de descans, i el que li costava més era llevar-se tan d'hora, sobretot a l'hivern, amb fred i boira. El sou que guanyava era de 180 pessetes a la setmana, amb l'increment de 25 cèntims per rodets que omplia, el que venia a ser unes 200 pessetes, en total.

Després del trasllat al c/Bernat Metge, va continuar a l'empresa, aleshores ja com a ordidora, fins el 1956 en què va plegar per casar-se ("aquells anys era normal que fos així", explica). Té molt present encara les companyes d'aquells dies i ens n'ha donat alguns noms, com les germanes Rosita i Montserrat Bertolín, l'Antònia i l'Angelina Prunés, la Roser i la Núria Costafreda, la Magdalena i la Pepita Raduà, l'Antònia Planellas, la Montserrat Tomàs, la Teresa Belmonte, la Rosa Ordoño, el Josep i el Pere Carreras, en Joan Costa, la Maria Lorente, la Rosa Carreras i les germanes Montasell.

Les germanes Roser i Núria Costafreda Abelló eren filles de Valentí Costafreda i Marcelina Abelló. Valentí havia estat cap de comptabilitat de Can Mulà i director de la fàbrica durant la guerra, els anys 1936-39, mentre va estar col·lectivitzada. La Roser Costafreda, la filla gran, va entrar a les Cintes el 1947, amb 14 anys. La seva primera feina va ser fer bitlles que era omplir els rodets de fil, i més endavant, quan ja havia après l'ofici, va treballar de teixidora fins que va plegar l'any 1961, ja casada. La seva germana Núria és tres anys més jove i va entrar-hi amb 13 anys. També va seguir el mateix camí per fer de teixidora com la Roser. Va entrar l'any 1949 i en va plegar el 1958. La Roser, dels records que té d'aquells anys destaca el fet d'haver d'anar a treballar de

nit en períodes de restriccions d'energia elèctrica; també el bon ambient i la confiança que els caps li tenien, ja que li deixaven les claus de l'empresa perquè durant les vacances anés preparant els telers per a l'engegada. El motiu pel qual va plegar i va anar a treballar a can Fàbregas, era perquè estava a prop de casa seva. També té un bon record de la relació entre les companyes i de l'ambient familiar que s'hi vivia.

Escriu Jaume Oliveras i Argelaguet

El meu pare, Jacint Oliveras Lapasset, estudià batxillerat i va treballar a can Mulà del 1928 al 1949. La meua mare, Rosa Argelaguet Lacueva, també va treballar a can Mulà del 1928 al 1934, on començà d'aprenentat fins arribar a teixidora. Jo vaig estudiar peritatge industrial tèxtil, vaig treballar als laboratoris de tintoreria de Sandoz SAE del 6-10-59 al 31-6-61 i l'endemà vaig començar a la fàbrica de Cintes.

Pau Martí Torras va treballar a can

Fàbregas fins el 1949, on arribà a contramestre. La seva esposa, Manela Mogas Bret també va treballar a can Fàbregas de nuadora. En Joan Martí Mogas, el fill gran, va estudiar el peritatge industrial tèxtil i s'incorporà a l'empresa del seu pare el 1962.

Jacint i en Pau foren dos amics de la infància de famílies veïnes, l'un de les Pintes i l'altre de can Caseta. Acabada la guerra, decidiren emancipar-se i muntar una indústria tèxtil. Com tots dos treballaven en el ram, no van gosar engegar una fàbrica de teixits (que coneixien bé) per por de represàlies de les dues empreses on treballaven, i per això van muntar una fàbrica de cintes que, tot i ser de teixit estret, no era ben bé el mateix. Durant uns anys, van compaginar el treball a les respectives empreses, amb la creació de la seva pròpia.

Oliveras y Martí SL (fàbrica de les Cintes) fou fundada per Jacint Oliveras Lapasset i Pau Martí Torras, a principis

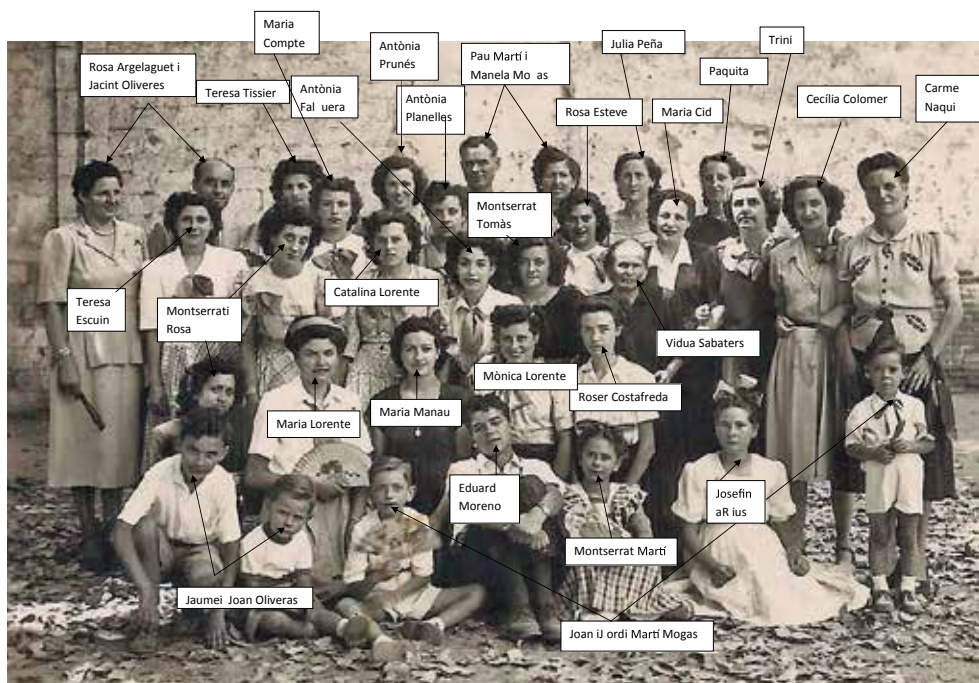


Figura 1. Treballadors de les Cintes, 2 d'agost de 1949. Fotomuntatge: Jordi Bertran



Figura 2. Muntatge de telers a la nova nau d'Oliveras i Martí, al c/Bernat Metge, l'estiu de 1950

196

del 1942 en una nau de l'antiga fàbrica de les Pintes, a l'avinguda de Rafael de Casanova amb el nom inicial d'Oliveras y Martí; un cop consolidada es va constituir en SL el 21-1-1949. En el transcurs de la seva trajectòria va tenir diversos noms: Jacinto Oliveras Lapasset (1-4-1961), Jacinto Oliveras S.L. (3-2-1968), Jaime Oliveras Argelaguet (1-2-1972).

"Fàbrica de Cintas de Rayón, Algodón y Mezclas" estava inclosa en el sector tèxtil seder. El principal article que feien eren cintes per als magatzems de merceria amb la marca comercial "Cintas Marol". Treballaven amb magatzem regulador propi i es venia mitjançant representants. També es feien cintes per als tallers de corseteria i benes de crespó per a un laboratori de benes elàstiques i esparadraps.

Hi havia 10 telers de cinteria de 3 metres d'amplada entre bancades i s'hi podien fabricar a la vegada des de 40 cintes de 7 mm. fins a 12 cintes de 120 mm. segons com estiguessin equipats els telers. Aquestes màquines eren força

diferents dels telers convencionals, per exemple, el teler de 40 cintes portava 40 plegadors per l'ordit i 40 llançadores per la trama, la resta (llisos i maquineta) era bastant similar. La velocitat variava entre 120 passades/minut per cintes estretes i 60 passades/minut per cintes amples. Com a maquinària preparatòria per poder teixir hi havia dos ordidors equipats tots dos amb màquines d'encolar raió, i s'ordia i s'encolava alhora. També un ordidor per crespó, diverses màquines de fer bitlles manuals de 2 pues i dues automàtiques de 4 pues. Hi havia un aspi i dues màquines de debanar. Com a maquinària d'acabats hi havia una màquina d'aprestar de 4 bombos a vapor, una de gofrà i una de plegar 6 cintes a la vegada. També hi havia màquines auxiliars per manipular la cinta.

Aquesta maquinària era fruit d'una transformació i ampliació constants, que va implicar haver de canviar de local. Es comprà un terreny a can Ventalló al c/Sant Jordi xamfrà amb Bernat

Metge de 32 x 18 m i es construí una nau de 392 m², més un pis al xamfrà de 92 m² per al despatx i magatzem de productes acabats. Aquí ja s'instal·la una caldera de vapor per alimentar la calefacció, les màquines d'encolar, la d'aprestar i un grup electrogen, ja que hi havia freqüents interrupcions elèctriques.

L'estiu de 1950 es va fer el trasllat al nou local del c/ Bernat Metge, 28 i la fàbrica ja no es mou d'allà.

Una curiositat:

En aquesta època (1949/50) un tal Sr. Pujol, més conegut per "Escrurmac", provinent de Mèxic, va aparèixer per Mollet amb un Cadillac impressionant. Crec que les esposes del Sr. Pujol i del Sr. Andreu eren germanes. També va venir el seu fill Mario Pujol Maynou, que estava interessat en comprar maquinària per muntar una fàbrica de cintes a Puebla (Mèxic). Com que la fàbrica estava en ple creixement i s'havia de fer una segona màquina d'ordir/encolar raió, ell en va voler una d'igual, i, per tant, se'n construïren dues i una se li va vendre per 25.549'50 pta. En acabar-se la màquina, Mario va pagar un dinar a la Font dels Castanyers a tots els que hi van intervenir.

En un principi el personal era de la família, però a mesura que es van posar telers i màquines auxiliars, es va anar incorporant més gent. L'època de més personal va ser als anys cinquanta, quan hi havia 16 dones i 2 homes en nòmina més els dos propietaris. També solien venir a fer hores unes 6 o 7 dones i alguns homes, ja que algunes màquines auxiliars s'havien fet al taller de la fàbrica. Es feien dos torns i cada teixidora portava dos telers.

Cap el 1954 es compra el solar del costat on es construeix una nau petita alineada al c/Bernat Metge. Allà s'instal·la la màquina d'aprestar i alhora quatre telers de teixit i un ordidor. Més endavant s'amplia la nau que ocupa la

meitat del solar. Això ja era l'embrió de la futura fàbrica de teixits.

El 1956 els mateixos socis creen la societat Tèxtil Mollet SL compren 28 telers més i la maquinària auxiliar per a la fabricació de folreria de raió. Les dues empreses, Oliveras y Martí SL i Textil Mollet SL estan intercomunicades i funcionen sota la mateixa direcció i administració, tot i que cadascuna té el seu propi personal. Tot això es prepara perquè un dia no llunyà es puguin separar ambdues empreses i quedar-se'n una cada soci. Segons consta a l'última acta de la societat el 31-3-1961 es firma el repartiment d'actius i passius de l'empresa. De comú acord, la fàbrica de cintes Oliveras y Martí SL se la queda Jacint Oliveras i la fàbrica de teixits, Pau Martí. A partir d'aquesta data es desfan les societats i les empreses prenen els noms de Jacint Oliveras Lapasset una, i l'altra, Tèxtil Mollet de Pablo Martí Torras.

A partir de l'1-7-1961 jo començo a treballar amb el meu pare. En aquesta època, concretament l'octubre de 1962, s'amplia la fàbrica amb la cobertura d'un pati interior de 22,37 x 7,10 (158,83 m²).

Amb la incorporació del meu germà Joan a l'empresa, el meu pare crea el 3-2-1968 la SL. La fàbrica estava molt ben preparada per fer cintes de raió, però el mercat dels nostres articles va minvar molt i vàrem haver de buscar nous mercats i adaptar-nos a nous articles. Va ser una mala època.

El pare arribà a l'edat de la jubilació cansat de problemes i decidí tancar la fàbrica si un dels fills no se la queda. Llavors, jo, que era fill gran, prenc la responsabilitat i comença una nova etapa. Començo com a autònom l'1-1-1972, prèvia dissolució de la Societat Limitada. Es tractava de renovar o morir. Per tant, comença una etapa d'adequació de la maquinària que ja teníem i aguantar fins a poder-la renovar. Continuen sent

uns anys difícils. El 1976 es compra el primer teler d'alta velocitat i amb 6 anys es renoven els telers i algunes màquines. Els dos últims telers es compren el 1985 i el 1988. Els nous telers de cinteria són $\frac{1}{4}$ part de voluminosos que els tradicionals i molt més manejables. N'hi ha de dues, quatre o sis cintes cadascun, en diuen telers d'agulla, funcionen sense llançadora ni maquineta ja que funcionen amb excèntriques, estan ben carenats, amb circuit i bany d'oli, i segons l'ample de cinta poden arribar a una velocitat de 2.500 passades/minut. L'atenció personal per màquina es mínima, els canvis son fàcils de fer i són d'una gran versatilitat.

Les màquines d'aquesta última etapa eren:

- 2 telers OMM de 6 cintes fins a 25 mm ample cada una
- 3 telers OMM de 2 cintes fins a 40 mm ample cada una
- 1 teler OMM amb 4 cintes fins a 40 mm ample cada una
- 1 teler OMM amb 2 cintes fins a 100 mm ample cada una
- 1 teler AURO amb 2 cintes fins a 120 mm ample cada una
- 1 màquina de crochet "Comez" 120 cm ample
- 4 trenadores "Ratera" per fer cordó de 16 boxets
- 1 màquina de 4 pues per enrodetar boxets
- 1 ordidor amb fileta de conos
- 1 màquina d'aprestar (venia de l'etapa anterior)
- 2 màquines de mesurar i enrotllar pneumàtiques

La producció va ser molt variada, ja que aquest tipus de màquines ho permetien. Tot es fabricava sota comanda. Continuàvem fent benes per al mateix laboratori, cintes elàstiques per a cinturons i tirants, cintes per a medalles, vins i caves, decoratives, etc. xarxes de ping-pong, cintes per a "slingues", per a merceria, passamaneria i confecció, cor-

dons rígids i elàstics, etc. El personal va anar minvant, amb 6 persones es podia funcionar bé i al final vam quedar dues, fins el tancament definitiu de l'empresa.

Tot i que els primers anys foren durs, vàrem treballar bé molts anys, fins que els productes tèxtils provinents d'Àsia s'introduïren a poc a poc en el nostre mercat a uns preus molt baixos, fet que provocà una crisi en el sector de difícil solució. Amb la meua jubilació, vam tancar definitivament el 31-1-2004.

Sé que vam causar moltes molèsties als veïns. Amb les quatre fàbriques hi havia molts telers en marxa, 15 hores diàries, sobretot a l'estiu amb les finestres obertes. Una de les coses que més greu em sabia era quan a les cinc del matí, per falta de corrent, s'havia d'engegar el grup electrogen (la burra). Una rera l'altra, eren quatre les que s'engegaven.

2.2 Rayalse SL. 1954-1972?

Aquesta societat va ser creada pels socis Miquel Santamaria Sabé, Eusebi Ramírez, Domingo Ballús Vilaseca i Miguel Arèvalo Sanges. Situada al c/ Sant Jordi, 1, pels laterals limitava amb el c/Bernat Metge i el passatge particular, actualment de Rafael Casanova.

Va iniciar l'activitat l'any 1954. El 25-3-1955, Miquel Santamaria demana permís a l'Ajuntament per ampliar i en detalla la maquinària que instal·laran: 46 telers, 2 ordidors, 6 màquines de fer bitlles automàtiques, 6 debanadores i 8 motors (7 elèctrics i 1 diesel de 45 cv).

La producció era teixits de raió i altres mesclades per a folreria, gènere que distribuïa l'empresa Nacional Sadera SA de Barcelona de la qual era gerent Eusebio Ramírez. Hi van arribar a treballar al voltant de 50 persones en dos torns i l'encarregat, fins que es va jubilar, va ser Andreu Codina. Llavors el substituï Arturo Estrada, fill de Josep Estrada, contractat mestre de can Mulà els anys trenta.

Cap el 1972 van tancar i s'hi construï un bloc d'habitatges.

2.3. Textil Mollet SL. 1956-1989

Els dos socis i propietaris de la fàbrica de les Cintes l'any 1956 creen Textil Mollet SL dedicada a la fabricació de teixits de raïó, cotó i altres teixits. Estava situada al número 30 del c/Bernat Metge de Mollet del Vallès. Va iniciar l'activitat amb 32 telers, 1 ordidor, 1 màquina de bitlles, 2 màquines de pues automàtiques, 2 màquines de debanar, 1 motor elèctric i un grup electrogen. La producció era de forma principal teixit per folre, però es va ampliar amb altres de fantasia, més elaborats i en seda natural. El personal que hi treballava d'inici, era d'unes 20 persones entre les fixes i a hores, en un torn i mig. Les dones portaven dos telers. En els darrers anys, amb una producció important, hi treballaven 25 dones i cinc homes, en tres torns i amb la necessitat de donar feina a mans.

Els 31-3-1961 la societat es va desfer i es va fer càrrec de l'empresa Pau Martí

Torres. A principis de 1963 s'incorpora el seu fill gran, Joan Martí Mogas. Cap a mitjans dels anys setanta es crea la SA i n'és gerent el mateix Joan Martí. Alhora s'inicia una renovació de telers i altres màquines. Tot i que aquests anys foren els més importants en relació amb la producció, les dificultats econòmiques i l'automatització van obligar a reduir el personal. El 22-12-1989 es va tancar de forma definitiva per motius econòmics, tal com ha explicat la família Carreras-Martí, nebots de Pau Martí. Josep Carreras pare hi va treballar des del primer fins al darrer dia. La Montserrat Martí, els primers anys i en Josep fill, els anys finals.

2.4 Can Gonzalvo (Textil Gelpí). 1957-1969?

Aquesta empresa s'instal·la a Mollet per mediació de Mariano Gonzalvo (conegut jugador de futbol), el mes de maig del 1957 al número 26 del c/Bernat Metge. El gerent era Josep



Figura 3. Grup de treballadores de Tèxtil Gelpí, SA.. D'esquerra a dreta: Rosa, Mercè, Gracieta, M. Jesús Vázquez, Maria, Assumpció Vázquez, Glòria, Rosa Pelegrí, Fina Argamasilla, Montse Mas i Rosario Ballesteros.

M. Gelpí Pi i Gonzalvo n'era l'apoderat, encara que al cap de poc es va retirar del negoci. Tenien el despatx i el magatzem a Barcelona (c/Dr. Dou) i es dedicaven a la fabricació de teixits de raïó i mesclades destinats a folres. També van fer catifes per a bany i confecció de corbates.

La maquinària en funcionament era de 12 telers, tres màquines de bitlles automàtiques, una màquina de rodets, un ordidor i un motor diesel de 45 cv. Hi treballaven 25 persones en dos torns: de 5 a 2/4 de 2, amb una aturada de 2/4 de 9 a 9 per esmorzar; i de 2/4 de 2 a 2/4 d'11, amb un descans de 7 a 2/4 de 8. Als inicis van tenir queixes dels veïns per sorolls, però ho van resoldre posant esmorteïdors als peus dels telers i folrant les parets amb material aïllant.

La Montserrat Mas Ollé és una de les persones que hi van treballar. Explica que va entrar-hi l'any 1960 tot just acabats de complir 14 anys i va plegar el 1967 per casar-se. Els seus pares eren treballadors de Can Mulà i la seva germana del taller de Josep M. Canals, fabricant de tapissos, anomenat de forma popular les Alfombres, que estava a l'avinguda Llibertat cantonada c/S. Ramon. Té el record d'un ambient familiar i sense problemes. El contramestre era Jaume Marfà, traspassat a inicis del 2014, i del que en guarda un bon record. Guanyava 17 pessetes setmanals que la mare rebia amb alegria pel que suposava d'ajut a l'economia familiar.

No tenim la data exacta del tancament, que devia ser cap el 1969, segons la informació de la Montserrat, i la causa, els efectes de la crisi que el tèxtil ja patia. L'edifici el va comprar Josep Armengol per instal·lar-hi una empresa de jardineres de pedra artificial amb el nom d'Arpa.

3. Altres tallers familiars i petites indústries tèxtils

3.1 Miquel Rabasó SL. 1951?-1960

Director de tissatge de Can Marcet de Sabadell, va obrir un taller a Mollet els anys cinquanta. Abans havia treballat de teòric¹ a can Mulà. L'11-10-1952 demana permís per instal·lar el taller al c/Portugal, 103, cantonada Verge del Carme.

Van treballar amb tres telers, una màquina de fer rodets, una de bitlles i un ordidor, i feien teixit a mans per a l'empresa Altayó de Santa Perpètua. Tenia un contramestre i dues treballadores a hores; una era la Dolors Pallarès, mare de Raimundo Roca i l'altra Isabel Sancho Costa, que havia plegat en casar-se, de la fàbrica Canals (Les alfombres).

El taller va funcionar fins l'any 1960.

3.2 Indústries Defaus SL. 1952-1961?

Empresa iniciada per Felicià Defaus Alavedra en una nau annexa al domicili familiar al c/La Casilla, número 29-31 al barri del mateix nom. Felicià treballava de pagès, però poc després de casar-se amb la Joana Rutllan, el qui era el seu sogre, Pere Rutllan, treballador de Can Fàbregas, el va posar en contacte amb Ramon Humbert, professor tèxtil de La España Industrial, que li va ensenyar l'ofici, ja que tenia el projecte d'establir-se pel seu compte.

El 19-2-1952 demana autorització per obrir un taller tèxtil on instal·la quatre telers, una màquina de fer bitlles i un ordidor. Produïen teixit de cotó per a tovalloles i llençols, que venen a un majorista de Barcelona. El fil que utilitzaven per teixir també l'adquirien en madeixes a Barcelona i els el duia un transportista. El personal eren quatre dones i el matrimoni propietari. La Joana i les seves filles encara recorden el nom de les treba-

¹ Els "teòrics" eren els tècnics que projectaven els dibuixos per als diferents teixits

lladores: la Carmeta Font, la Rosita Font, la Rosa de cal Mauri, i la Cristina Conill.

Es donava la circumstància que els Defaus llogaren a alguns petits tallers de Mollet l'ordidor, ja que no totes les indústries casolanes en disposaven i tal com s'ha explicat, era freqüent l'arrendament de maquinària i el compartir processos en aquest tipus d'empreses.

La Joana, l'Anna Maria i la Carme destaquen el caràcter emprenedor del marit i pare, i la facilitat per aprendre qualsevol ofici. Tant era així, que deixava admirat el sogre, quan va aprendre sense problemes la tècnica de planificar i calcular les variables que en aquell moment calien per desenvolupar la producció tèxtil, integrant les últimes novetats del moment.

Passats cinc anys, a principis dels anys seixanta, a Mollet es va generalitzar el treball tèxtil en petits tallers casolans. La crisi s'albirava i tal com expliquen les senyores Defaus, va deixar de ser negoci. Llavors van canviar l'activitat per la cria d'aviram també en el domicili familiar.

3.3 Àngel Cuní. 1952-1959

Àngel Cuní, treballador de Can Fàbregas, va obrir un taller familiar al c/Roger de Llúria, 2, l'any 1952. Va començar amb un teler, una màquina de fer bitlles, una màquina de fer rodets i un ordidor. Produïen teixit de cotó per a llençols i piqué, que venien a Ramon Bertolin de San Fost i Vicenç Ventura Gurqui de Martorelles (aquests també tenien un taller familiar amb dos telers cada un). La producció dels cinc telers es venia a un comercial de Barcelona. El personal era la família i una dona que hi treballava a hores. El taller va funcionar fins l'any 1959, moment en què ja començava a notar-se la crisi, però el principal motiu, segons explica Joaquim Cuní Tugas, fill petit del propi-

etari, va ser la molèstia que la vibració del teler donava a l'empresa de vins de Salvador Badó, causa que el vi es fes malbé. Aquest inconvenient, juntament amb què l'empresa deixava de ser rendible, va motivar el tancament.

3.4 Germans Sanmartí. 1955-1960?

Antoni Sanmartí Ramon, procedent de Tarragona, va anar a treballar a una indústria tèxtil de Granollers



Figura 4. Taller de la família Cuní. Àngel Cuní, la seva dona i el seu fill, Quimet Cuní

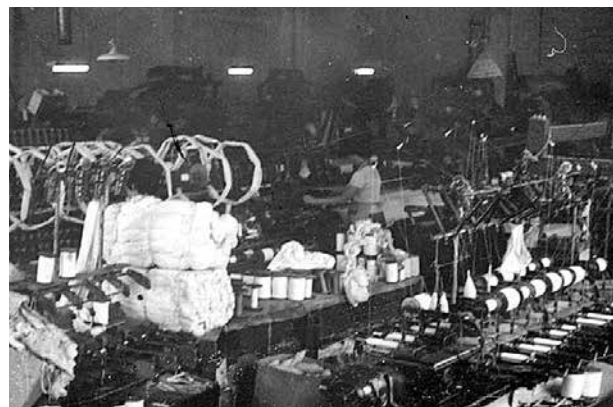


Figura 5. Taller tèxtil Comellas

com a contramestre i mecànic. Els seus tres fills, Antoni, Miquel i Pere també aprengueren l'ofici de mecànic. L'Antoni, el més gran, havia estudiat a l'Escola Industrial de Barcelona i era el més emprenedor. Quan van venir a viure a Mollet, va entrar a treballar al Cotó (Texal SA) com a mecànic de telers i també de contramestre.

El 9-3-1955 demanen autorització per obrir un taller artesà tèxtil al c/Jaume I, número 169, amb tres telers, una màquina de bitlles i una de rodets. Raimundo Roca, que hi va treballar com a mecànic, explica que la producció que s'hi feia eren mostres de teixit de cotó, experimentant amb diferents models, que comercialitzaven "a mans" és a dir a altres indústries. L'empresa va funcionar uns cinc anys i després de tancar, l'Antoni i el Pere van marxar a Managua, on treballaven en una indústria tèxtil, l'Antoni com a contramestre. L'altre germà, en Miquel, es va quedar a Mollet per tenir cura dels pares.

La família Sanmartí va estar vinculada laboralment i en diferents èpoques a Texal SA, sempre en el vessant mecànic de telers o manjans, com explica el senyor Raimundo Roca.

3.5 Joan Margarit i Josep Comellas. 1957-1960

El 9-7-1957 Joan Margarit Santamaria i Josep Comellas Postigo van demanar autorització per instal·lar un taller de fabricació tèxtil, al c/Palau de Plegamans 2, en un edifici propietat de Comellas. Els van donar l'autorització el 24 d'agost. Tenien 8 telers i un ordidor i fabricaven teixit de cotó per a llençols i de raïó per a folre, que es comercialitzava "a mans" a una empresa de Barcelona. Hi treballaven tres dones i els dos empresaris. Va funcionar durant tres anys, fins el 1960. Actualment, Joan Margarit viu a Barcelona i conserva algun edifici de la seva propietat a Mollet.

3.6 Manel Tarrats. 1957- 19??

Manel Tarrats Bonjoch, el 6-3-1957 demana permís per instal·lar un taller artesà tèxtil al c/Palau de Plegamans, 2, amb una maquinària de dos telers i dos motors d'un cv. L'autorització se li va concedir el 30 d'octubre i el 29 de maig següent demana de nou traslladar-se, aquest cop al c/Sta. Perpètua.

3.7 Els Visillos (Cortinatges Josep Colomer). 1959-1974

Josep Colomer Claverol, treballava a Barcelona en una fàbrica anomenada Casa Cardona. Després d'uns anys va decidir establir-se pel seu compte i va obrir a Mollet la fàbrica que tothom coneixeria com els Visillos, al c/Anselm Clavé, 19, cantonada amb Ramon Casas. Demana el permís d'obertura el 7-4-1959 i la producció era teixits sintètics amb la tècnica jacquard per a cortines de vidres, comercialitzada per la mateixa fàbrica on Colomer havia treballat. La Casa Cardona li havia facilitat els telers en renovar els propis i també el proveïa de la matèria primera, és a dir, els fils per teixir les cortines.

L'empresa va començar amb quatre telers i va anar ampliant-se fins arribar a tenir-ne 20, per una producció de 3.000 metres de cortines de jacquard. També tenien una màquina de carretes de 12 pues, una màquina de casilles de 6 pues, un ordidor i tres motors. El personal fix que hi treballava eren tres teixidores, una nuadora i un contramestre i també una o dues persones més a hores. L'horari era de 6 del matí a 2 i de 2 a 10 de la nit. Colomer explica que l'any 1963, una noia de 14 anys cobrava per 20 hores a la setmana, 250 pessetes i l'any 1973 el contramestre, que era el sou més elevat, 90 pessetes l'hora, per 48 hores a la setmana, 4.320 pessetes.

Aquesta empresa va funcionar du-

rant 15 anys i els de més activitat van ser del 1960 a 1970. Va tancar el 1974 per malaltia del propietari.

3.8 Les Alfombres (Herederos de J. Canal SL). 1961?-1984

L'origen de Herederos de J. Canal SL és a Barcelona, en la indústria de catifes i velluts que va fundar Josep Canal Campañá a l'av. Carles I, 135 (ara c/ Marina cantonada Ausiàs March). En anar creixent i amb el propòsit d'expandir-se, a principis dels anys seixanta instal·len a Mollet (av. Llibertat cantonada Sant Ramon), una fàbrica de velluts destinats a tapisseria. Josep Canal tenia cinc fills i la fàbrica queda sota la gerència de Josep M. Canal Autonell, el més gran dels germans. A la mateixa època, a Taradell, s'instal·la una altra fàbrica amb la gerència d'un altre germà, on es fabricaven catifes, i per això és probable que es donà el nom popular de les Alfombres a la de Mollet.



Figura 5. Josep Canal Campañá, pare de Josep M. Canal Antonell

A Mollet es feien teixits per a la llar en el vessant decoratiu, però també d'utilitat tècnica i per al sector de l'automòbil, com gespa artificial i tires de teixit per emmarcar les finestres dels cotxes. La maquinària amb la qual treballaven eren uns vint telers, entre els que n'hi havien d'última generació en aquell moment, com un en el que es podien teixir dos ordits i dues trames en el mateix teler, units per fils del plegador, que portava els fils de la cara del vellut, i en tallar-se donaven un teixit tridimensional, amb tacte de vellut. També hi havia un ordidor i dues màquines de fer bitlles. En el mateix edifici hi havia una secció de tints i acabats. Segons Carme Mas, antiga treballadora, durant els anys seixanta, el personal era d'una trentena de persones fixes en dos torns, el matí de 6 a 2 i el de tarda de 2 a 10 de la nit. A més, hi havia 10 persones que anaven a hores (més dones que homes). Qui va ser contramestre del torn de tarda, Àngel Boixader Puig, confirma aquestes dades. Ell va entrar a l'empresa l'any 1969 i la seva feina consistia en tenir cura del bon funcionament dels telers. Hi va treballar 15 anys i també va viure en un dels dos habitatges annexos a la fàbrica, amb la seva família. La seva dona, Consol Ibáñez Rafart, també hi treballava de teixidora i explica que la producció, en ser gèneres molt delicats de tapisseria, cortinatges, velluts... requeria més atenció i temps que altres. Encara conserven en el seu domicili actual, retalls de vellut dels cortinatges del Teatre del Liceu de Barcelona i un tros de gespa artificial, tot produït a Mollet.

Recorden que gairebé tota la flota de cotxes de la marca Seat, els anys setanta, duïen les tires de teixit fet a Mollet, que es col·locaven a les finestretes. Dels telers expliquen que alguns eren molt antics, gairebé de museu, però també en els darrers anys, el propietari va adquirir-ne 5 o 6 de moderns, anomenats

Íbers, que funcionaven sense llançadora.

Josep M. Canal Arias, fill de Josep M. Canal Autonell i gerent des del 1970 fins el 1982, explica que la producció els primers anys era bona, perquè l'emprenedoria del seu pare buscava diversificar-la i innovar en maquinària i tècniques. Dels treballs més importants fets a Mollet, destaca la tapisseria dels seients del teatre del Liceu de Barcelona, d'abans de l'incendi de 31-1-1994 i la participació en exposicions nacionals i internacionals, com les de Sevilla i Nova York.

Les vendes, però, van anar minvat, i a principis dels vuitanta, la crisi va obligar-los a buscar una sortida que van trobar en la venda de l'empresa.

L'agost de 1982 van canviar el domicili social, a Mollet del Vallès, i el mateix any van vendre el negoci a José Juan Prior i Pedro Cuadrado, de Barcelona. La nova etapa va dur al tancament, a càrrec dels nous empresaris, de forma traumàtica per als treballadors. Van deixar de pagar a proveïdors, tampoc pagaren els impostos ni la Seguretat Social dels empleats. L'any 1984 l'empresa tanca les portes i els treballadors han de recórrer al Fons de Garantia Salarial per cobrar part del deute. Finalment va anar a subhasta i els compradors hi van construir els blocs d'habitatges actuals.

3.9 Tejidos Sánchez Díaz SA. 1981?-1990

Fou un taller de confecció gestionat pels germans Sánchez Díaz, situat al c/Sant Jordi, 46, dedicat a la confecció de vànoves, edredons i jocs de llit. Van iniciar l'activitat com a "Hermanos Sánchez Díaz SA" i va funcionar de principis dels anys vuitanta fins el 1990.

Actuaven com a centre receptor de teixits on tallaven les peces a mida i les enviaven a altres tallers i particulars on es confeccionava el gènere acabat. Les

peces ja confeccionades eren després emmagatzemades i venudes al major a distribuïdors i botigues. Disposaven per a aquesta activitat d'espais de magatzematge en el mateix local, en el número 47 del mateix carrer i en el carrer Zorrilla número 10, locals A i B.

3.10 SA Cosmos de Tints. 1982-2007

L'any 1982, un reduït grup de tècnics del ram tèxtil, van decidir instal·lar una petita fàbrica d'acabats. El sector es trobava en una forta crisi: tancaments, reconversions, reduccions de personal, però coneixedors del procés i del mercat van creure que una nova empresa, petita, pensada per una determinada gamma de productes, amb poc personal i bona productivitat podria omplir el buit que deixaven altres grans empreses.

Per altra banda, el tancament d'aquelles indústries col·locava en el mercat de segona mà una maquinària en bon estat, perfectament aprofitable, en un moment d'apatia inversora, la qual cosa feia que el cost d'aquestes màquines fos realment baix.

Per últim, un tercer factor decisiu. L'antiga empresa La España Industrial SA² havia tancat pocs mesos abans i reestructurada totalment, començava a llogar les naus industrials; entre elles hi havia un espai de 2000 m² que corresponien a la secció de tintoreria. Era una ocasió immillorable perquè la infraestructura principal ja la tenien (aigua, vapor, fuel, gas, descalcificador, desguassos, etc.) i per fer més viable i estimulant la instal·lació, el polígon industrial tenia pou propi i subministrava l'aigua a preu de cost (10 pessetes el m³).

Tot això motiva que SA Cosmos de Tints, el 4-3-1983 fa per primer cop la sol·licitud de llicència d'obertura d'activitat, tot i que la fàbrica ja havia sofert desperfectes a causa d'un incendi de-

² Veieu MACIÀ (2015). Els darrers batecs del tèxtil a Mollet del Vallès: Shappe-tex SA i La España Industrial SA. Notes volum 30.

clarat el 14 de febrer en un alternador elèctric, sense que es produïssin danys personals³.

El 31-12-1992 l'empresa presenta a l'Ajuntament de Mollet un projecte d'ampliació de les instal·lacions on passa d'una potència instal·lada de 335 kw a 506 kw (un augment d'un 55 %) per a la mateixa activitat que a l'inici, el 1983. L'abril de 2001 absorbeix l'empresa Aprestos Mollet SA també instal·lada a les antigues naus de La España Industrial. L'activitat consistia en tractar els teixits propietat de tercers, en processos de tint i estampat. No s'elaboraven nous teixits. El procés s'iniciava amb el rentat del teixit, seguit del blanqueig, després l'operació de tenyit (diferent segons la fibra del teixit a tractar), i posteriorment l'assecat i tractament amb suavitzants per aconseguir el tacte final. Es complementava l'acabat planxant i donant brillantor. Per via seca s'aconseguia l'estampació, amb l'ajuda de paper estampat amb colorants, per pressió i temperatura. El producte acabat després dels controls era cargolat amb forma de rotlles per enviar-lo als clients. Van utilitzar maquinària de procés i de serveis, en la seva primera etapa, procedent de les antigues instal·lacions de La España Industrial.

Utilitzaven colorants, àcids ascètic i clorhídric, sulfat i carbonat sòdics, a més de productes suavitzants de fixació i humectants. Un total de 140 tones cada any de matèries pels tractaments, que feia imprescindible una estació depuradora d'aigües residuals de certa importància.

El nombre de treballadors era de 29, a dos torns. El personal, tècnics i obrers, procedia d'empreses de fora de Mollet, del sector en crisi que havien tancat o reduït molt la seva activitat. La capacitat de tractament era de 13 milions de metres de teixit a l'any.

Els avantatges d'utilitzar les antigues instal·lacions de La España Industrial SA, no van ser tant en allò que es refereix als serveis (vapor, aigua i depuradora). Compartir el subministrament de vapor amb altres petites indústries (La España Industrial va fragmentar les naus i va llogar els espais), va ser finalment un inconvenient. Coordinar puntes de consum i horaris era molt difícil i va portar a SA Cosmos de Tints a instal·lar la seva pròpia caldera de vapor.

El consum d'aigua era important i l'Ajuntament no estava en condicions de subministrar la necessària per a tot el polígon. Els costos van augmentar, del pou del polígon a 12 pessetes el m³ (en podien consumir poca), de la xarxa municipal el preu era de 27 pessetes el m³ (el consum era limitat), de camions cisterna (en situacions excepcionals), el cost sortia a 350 pessetes el m³, i per la depuració de les aigües residuals el cost era de 40 pessetes el m³. Es van fer fortes i costoses accions per recuperar aigua i calor dels condensats de vapor i la substitució per productes químics en el procés.

El correcte tractament de les aigües residuals havia estat una dificultat per a La España Industrial i ho va ser també per SA Cosmos de Tints. Durant el 1982 van presentar un projecte d'estació depuradora d'aigües residuals i el novembre del mateix any els serveis tècnics municipals de l'Ajuntament de Mollet informaven dient: "... com que queda encara un cert temps per construir la depuradora municipal, aquest servei tècnic deixa ben clar que la nova indústria que ocuparà La España Industrial, tot i fent el tractament previ, contaminarà més la conca del Besòs, per tant, si li interessa avui a aquesta indústria venir a Mollet que faci tot el procés complet i el dia que fem la depuradora podran eliminar –si així ho creiem oportú– aquest darrer procés de tracta-

³ La Actualitat comarcal, Granollers 18-2-1983

ment”. El 3-5-1984 l’empresa presenta un nou projecte d’estació depuradora d’aigües residuals, i el 31-7-1992, un altre, dins d’un projecte d’una planta de tints i acabats tèxtils.

La situació de crisi en el sector els va afectar de forma negativa. A més, s’hi va sumar la malaltia i la mort d’un dels socis propietaris. SA Cosmos de Tints, va finalitzar l’activitat industrial a Mollet del Vallès l’any 2007.

3.11 Aprestos y Acabados Mollet SA (1983-2001)

Fàbrica d’acabats tèxtils. El 25-1-1983, l’empresa Rametex SA, que havia iniciat la seva activitat a finals de 1981, i estava domiciliada a Terrassa al c/S. Valentí, 31-33, canvia de nom i es trasllada a Mollet. Pren el nom de Aprestos y Acabados Mollet SA i s’instal·la a l’edifici de La España Industrial SA al polígon de Can Magre, en una nau de 890 m².

L’activitat era la de dotar les teles d’aprests i acabats especials, que consistia en el recobriment dels teixits per mitjà de resines: immersió de les teles en bany hidrofugants, escorregut i assecat amb la posterior aplicació per mitjà d’un rasclat d’una capa fina de resina. Al final, l’assecat total i recargolament del teixit tractat per a l’emmagatzematge.

La capacitat era d’un milió de metres de teixit tractat a l’any. Tenia una plantilla de set persones, totes de Terrassa, i treballaven 8 hores diàries. La potència elèctrica instal·lada era de 75 Kw amb dues calandres, una Rame i dues plegadores. El consum anual de matèries primeres era d’unes 20 tones de resines acríliques, 2 tones de silicones i 14 tones de dissolvents, amb un consum d’aigua d’uns 4.800 m³ anuals.

L’abril del 2001 l’empresa fou absorbida per SA Cosmos de Tints i es mantingué en el mateix lloc. L’activitat d’aquestes dues empreses era la que popularment s’anomenava “del ram de l’aigua” per la gran quantitat que se’n necessitava.

4. Conclusions

Dels 15 tallers que hem estudiat, 12 coincideixen funcionant durant la dècada dels anys cinquanta i principis dels seixanta. La diversificació és una de les característiques. Mentre que les grans empreses es van especialitzar en la seda, les petites, a més de raió per a folres, produïen des de cintes i venes per a infermeria, fins a cortinatges i tapisseria per a seients, passant per gespa artificial, complements per a l’automòbil, viscosa per a folres i cotó per a tovalloles. També hi va haver tallers de preparació de teixits per a confecció i de tint i acabats. A tots, la presència majoritària de dones.

Ara no queda cap d’aquests petits tallers. Només podem situar-nos en els espais que van ocupar i imaginar el temps que el tèxtil batejava a Mollet del Vallès en totes les seves variants.

Bibliografia

- ABEL, Jordi i JORDANA, Jacint. “L’activitat econòmica al Vallès Oriental”, Oikos-tau S.A., Vilassar de Mar, Barcelona.
- GORDI, Josep i VILAGINÈS, Jaume (coordinadors). “Moledo-Mollet, 993-1993”, Ajuntament de Mollet del Vallès 1993, Barcelona.
- NADAL OLLER, Jordi (coordinador). “Història Econòmica de la Catalunya contemporània”, 1989, volum 1, Enciclopèdia Catalana Barcelona.

Arxius i fonts documentals

Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMV).

Antics treballadors/ores i empresaris: Boixader Puig, Angel; Canal Arias, Josep M; Carreras-Martí, (família); Colomer Claverol, Josep; Costafreda Abelló, Roser; Cuní Tugas, Joaquim; Defaus Rutllan, Anna M; Defaus Rutllan, Carme; Margarit Santamaria, Joan; Mas Ollé, Carme; Mas Ollé, Montserrat; Oliveras Argelaguet, Jaume; Roca, Raimundo; Rutllan Guitet, Joana.

Agraïm la col·laboració del senyor Joan Ventura Maynou.

Els darrers batecs del tèxtil a Mollet del Vallès: Shappe-tex (Texlene) i La España Industrial

M. Carme Macià Gràcia*

Resum

Ja en plena crisi del tèxtil, es van instal·lar a Mollet del Vallès dues empreses de tipologia mitjana procedents del Barcelonès. Una era Texlene SA, relacionada amb la Seda de Barcelona, l'altra, La España Industrial SA, una de les més emblemàtiques de la història tèxtil de Catalunya i que després de moltes dificultats intentava una nova etapa amb un canvi d'ubicació. Totes dues coincideixen en què varen finalitzar l'activitat a Mollet el mateix any, el 1981. Les raons perquè aquestes empreses sense cap relació amb Mollet s'hi establissin eren les bones comunicacions i l'existència d'aigua, però també hi va haver factors concrets i específics de cadascuna.

Paraules clau: Texlene SA, Shappe-tex, La España Industrial, crisi tèxtil.

1. Texlene SA

Texlene era molt coneguda en les dècades dels seixanta i setanta del segle XX. Nombroses persones de Mollet i rodalies hi van treballar i algunes en poden donar testimoni. Estava situada en el polígon industrial Can Prat, al c/Bilbao, 77-85. En ser un negoci que es formava vinculat a la Seda de Barcelona, podia haver triat un terreny més a prop d'aquesta empresa, en polígons dels Baix Llobregat o del Barce-

lonès, però els preus l'any 1961 eren més elevats en aquest emplaçaments que al Vallès Oriental. Un altre motiu era el relatiu al personal; calia evitar la concentració excessiva de treballadors en moments en què la crisi propiciava la conflictivitat laboral, més alta en les indústries properes als grans nuclis urbans. També es va donar el fet que a Mollet van trobar bones perspectives per contractar personal tècnic especialitzat, del tot imprescindible pel tipus de producció prevista.

El director general dels primers anys va ser Ricardo Fiol Bach-Esteve, designat per la Seda de Barcelona SA, d'on procedia. Ell mateix fa constar l'existència de la fàbrica des d'abans del 7-3-1962, en una instància dirigida a l'Ajuntament el 1966 en la qual sol·licita la concessió de la llicència municipal. El director d'instal·lacions i manteniment i mà dreta de Fiol en el vessant tècnic va ser Enric Aguilar Vilaró, enginyer industrial, fill i veí de Mollet, recentment traspassat.

El 30-5-1963 Ricardo Fiol demana a l'Ajuntament autorització per instal·lar una indústria de torçar i texturar fils de fibres sintètiques, amb el nom de Fibras Texturadas SA. En el document s'adjunta la memòria on detallen les característiques del procés industrial, la producció, els objectius, el personal i es preveu el potencial econòmic i social

per a la població de Mollet, així com altres dades complementàries¹.

L'objectiu principal del procés era la manipulació de fibres sintètiques en forma de fil continu per a la transformació en fils elàstics, preparats per a la utilització en la indústria tèxtil de sintètics. La primera matèria procedia de la Seda de Barcelona de la qual n'era filial, amb participació de Perlofil SA i Burlington Indústries (aquesta, d'un important grup tèxtil nord-americà). El detall del procés industrial n'incloïa dos: 1r el torçat i 2n el texturat. El primer consistia a aplicar als fils procedents de la indústria proveïdora, un nombre específic de torsions que li conferissin una resistència suficient per ser utilitzats en la indústria tèxtil; també se submergien a l'acció del vapor per fixar-los i estabilitzar-los i així quedaven llestos. El segon procés consistia en sotmetre el fil en una sola màquina a una operació de falsa torsió i fixat tèrmic amb el què s'aconseguia dotar-lo d'una forta elasticitat per ser utilitzat en teixits elàstics.

El nombre de màquines amb diferents funcions era de 37, valorades en 12.600.000 pessetes. Les matèries primeres eren fils sintètics de poliamida i de polièster en una previsió de 30.000 kg. cada mes. A l'apartat energètic es preveia un consum de fuel-oil de 25.000 litres mensuals; l'energia motriu era l'electricitat amb un grup electrogen per possibles talls de corrent, i també preveien fer servir aigua extreta d'un pou d'un terreny propi annex a la fàbrica, amb un consum estimat de 50 litres/minut.

La previsió de personal inicial era de 59 persones, tres a les oficines i la resta a la fàbrica i tres torns, ja que el procés, per les característiques, obligava a ser continu durant gairebé tot l'any. Durant els anys setanta, la plantilla va arribar a ser de 300 persones. La pro-

ducció estimada era de 240.000 kg/any, de fil torçat i 120.000 Kg/any, de fil texturat.

En un altre punt remarquen la rellevància que la fàbrica pot significar per a Mollet: a part de la creació de nous llocs de treball, preveuen grans possibilitats d'expansió en poc temps, i es poden convertir, afirmen, en una de les indústries referents en aquest àmbit a tot Catalunya, la qual cosa implicava per a Mollet una font de riquesa i prestigi industrial. "Aparte de la creación en Mollet de nuevos puestos de trabajo, este tipo de industria, cuyas posibilidades de expansión son muy elevadas, hacen preveer que en un plazo no muy lejano, pueda convertirse en una de las industrias de torcidos y texturados más importantes de la región catalana, lo que determinaría no solo una fuente de riqueza para Mollet, sino que también podría contribuir al prestigio industrial, hoy ya consolidado de la ciudad." Però els fets no van anar per aquí i aquestes previsions van quedar en un mer desig.

L'any 1966, en una sol·licitud d'ampliació, es detallen 29 màquines per fer diferents funcions del procés que se sumaven a les existents; el personal també s'amplia en sis persones. Del 1967 al 1970 es demanen permisos per obres de millora: la construcció d'un menjador per al personal, la instal·lació d'aire condicionat i d'un ascensor... i encara hi ha sol·licituds per obres fins el 1974.

L'empresa va iniciar la seva activitat amb el nom de Fitex SA, fins l'any 1966, amb ampliacions documentades el 1965 i 1966. A partir d'aquest any apareix com a Schappe-tex SA fins el 1973, en què hi ha un nou canvi de nom i queda com a Texlene SA. Amb la denominació de Schappe-tex SA hi ha la societat La Seda de Barcelona i una empresa suïssa anomenada "Schap-

¹ Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès (AHMMMDV) dossier Texlene SA



Figura 1. Logo de Texlene

pe”, que aportava l’assessorament tècnic. Quan aquesta associació acaba l’any 1975, es modifica el nom pel de Texlene SA².

Tenim el testimoni d’algunes persones que van treballar-hi, una d’elles, Ana M. Pérez Sánchez. Hi va entrar el juliol de 1970, i la seva primera feina consistia en posar els fils en cons. Feia una jornada de 8 hores i treballava algun festiu de forma obligatòria. Recorda que era una feina fatigosa, que cada dona portava tres o quatre màquines i que hi treballaven més homes que dones. Explica que cap el 1978, l’empresa estava en crisi i va iniciar una reestructuració de personal, amb l’opció d’anar a La Seda de Barcelona, però ella va preferir marxar.

Un altre testimoni és Ramon Buxés Nicolàs. Va entrar-hi el 1967 i també feia cons; després passà al laboratori on va treballar fins el 1979. Explica que van arribar a ser unes 120 persones en tres torns diaris i només paraven dos dies a l’any. Els homes portaven les màquines de texturar i les dones repassaven els cons i els posaven en caixes. Les remuneracions eren més aviat altes en comparació al que es cobrava a l’època; ell cobrava 2.500 pessetes al mes i els punts per cada fill.

Tots dos coincideixen en la vivència d’una vaga important durant els anys setanta, de la qual se’n va fer ressò tota la premsa catalana. Aquesta vaga marcà un punt d’inflexió a l’esdevenir de l’empresa. Els fets van passar entre

el dilluns 13 de novembre de 1972 i el dissabte 18. El conflicte es va iniciar mentre s’estaven negociant peticions de millora de condicions de treball i d’augment de sou, amb aturades intermitents. L’empresa va respondre amb l’acomiadament d’un treballador i l’amenaça de sancions a 60. Tota la plantilla es va tancar a la fàbrica (eren uns 300 treballadors). El dimecres 15, el sindicat Comissions Obreres va distribuir uns fulls volants on explicava les accions que havien fet d’aturada i ocupació, i la intenció de mantenir una actitud de lluita enfront el que consideraven una posició repressiva de l’empresa.

Després de la intervenció policial, els treballadors van sortir sense incidents, el dimecres 17 a les 11 de la nit. L’endemà, dijous, a les 9 del matí, un grup d’uns 200 treballadors es van tancar a l’església fins a 2/4 de 5 de la tarda (amb el rector de mitjancer s’havia negociat amb la policia la sortida sense represàlies). El mateix rector Pere Vivó i el vicari Josep Pausas van divulgar una nota amb data 18 de novembre, dirigida a la comunitat cristiana de Mollet, on explicaven la seqüència del tancament de forma objectiva, sense fer-ne cap valoració, però sí fent referència a la inviolabilitat dels temples davant el poder civil i a l’acció de l’Església a través de la Història, de donar asil i cobertura a qui ho demanés.

Ramon Buxés puntualitza que en aquesta vaga, la producció no va parar del tot. La direcció va reunir els comandaments i els va comunicar que si arribava a parar del tot, haurien de tancar. En veure que els hi anava la continuïtat de la feina, van decidir mantenir la producció més important, mentre la totalitat dels obrers secundaven la vaga. Aquest fou l’inici d’un procés de protestes i aturades que s’anà repetint pe-

² Fitex SA és l’abreviació de Fibras texturadas SA, tot i que entre la població va seguint parlant de “la Schappe-tex” i també “la Terlenka”

riòdicament i que, afegit a la crisi que ja patia el sector, va culminar amb el tancament de l'empresa.

El dia 10-6-1975, Texlene SA, que en aquell moment formava part de la multinacional holandesa Akzo i en consorci amb La Seda de Barcelona, Cyanenka i SAFA, presenta expedient de crisi a la Delegació de Treball, on al·lega que es troba amb un encariment de les matèries primeres i una disminució de comandes com a factors més destacats de la crisi. També presenta un informe econòmic amb pèrdues a l'exercici de 1974. Per tot això demana una reducció de plantilla en més de 60 treballadors dels 140 d'aquell moment.

En una publicació d'aquell any, tres treballadors i un membre del jurat d'empresa, argumenten que els 60 afectats vivien tots a Mollet, excepte un de Barcelona, i que les solucions proposades eren, en primer lloc, la rescissió de contracte sense indemnització ni reconeixement d'antiguitat, per passar a formar part de la plantilla de la Seda de Barcelona o Cyanenka SA, totes dues al Prat de Llobregat (en aquest cas mantenint el sou i algun crèdit per poder canviar de domicili). La segona solució era la rescissió del contracte amb una indemnització de 20 dies per any treballat i el subsidi d'atur. Cap de les dues foren acceptades, la primera, perquè el trasllat portava implícit un canvi de domicili o l'increment en la despesa de temps i diners en viatges. L'altra, perquè aleshores, passar a l'atur ja suposava una dificultat per tornar al mercat laboral, sobretot a la gent de més edat.

Per altra banda, l'advocat que duia la defensa dels treballadors, Alfredo Bienzobas, veia altres motivacions a les que al·legava l'empresa. Esmentava que no hi havia estocs de material als magatzems; que algunes màquines estaven aturades per manca de personal i el compliment de les comandes es feia amb retard; i que el 20% de ma-

tèria primera era subministrat per les empreses que formaven part del consorci. Altres dades significatives per a l'advocat eren el fet que l'any 1973 va haver-hi una adquisició de terrenys a tocar de la fàbrica i de maquinària d'última generació, la qual cosa feia pensar en una expansió. Però el fet que Texlene formés part d'un grup multinacional, era probable, segons Bienzobas, que hagués estat víctima d'un canvi de rumb dirigit des d'Holanda per interessos d'alta política empresarial. El 7-2-1976, la Delegació de Treball dicta sentència favorable als treballadors, no accepta l'expedient de crisi i indica que "la falta de rentabilidad de la empresa no ha sido constatada".

Des de la part empresarial es va seguir amb la política de reajustament de plantilla, (a principis de 1975 s'havia reduït en 74 persones de forma voluntària) i les protestes, vagues i aturades intermitents s'anaven repetint, fet que enraria el clima i la convivència laborals.

Martí Juanola hi va treballar des del 1967 fins el 1981 i ocupava el càrrec de director des del 1975. Va viure de primera mà la situació que va provocar el tancament i explica que la Seda ja feia temps que obstaculitzava de forma indirecta el funcionament de l'empresa de Mollet, probablement, perquè ja no li era rendible i preveia liquidar-la. D'alguna manera, coincideix amb les observacions de l'advocat laboralista. El juliol de 1981, els obrers no van rebre el pagament establert del mes de vacances i això provocà una reacció de protesta que es va materialitzar en un nou tancament de treballadors, aquesta vegada amb el mateix director de forma obligada. Martí Juanola va estar dins la fàbrica en contra de la seva voluntat, durant 24 hores, fins que la policia nacional va intervenir-hi. A partir d'aquest fet, l'empresa va deixar de funcionar i va iniciar els tràmits del tancament.

Amb el nom de Texlene SA, el 22-

12-1981 hi ha un dictamen als arxius del Jutjat número 12 de Primera instància de Barcelona, on es declara la societat propietària en estat de fallida voluntària, amb efectes retroactius a 30 d'octubre del mateix any, la qual cosa implicava l'acabament de tota activitat industrial, així com pagament a creditors i liquidació de béns.

Després del tancament, l'edifici va ser ocupat al cap de poc per una altra empresa de confecció de punt al major i detall, en actiu durant cinc anys. Actualment, l'edifici està enderrocat.

2. La España Industrial SA a Mollet del Vallès

Primera etapa (1847-1972)

L'exemple de L'Espanya Industrial és el paradigma de les empreses que neixen i creixen fruit de l'empenta, la capacitat i l'esperit empresarial dels seus dirigents, la burgesia catalana de segle XIX i que cauen quan fallen aquestes característiques empresarials tot coincidint amb períodes de crisi del sector.

La España Industrial es va constituir a Madrid el 1847 i fou la primera societat cotonera de l'estat espanyol, amb accionistes propers al govern d'Isabel II i els sis germans Muntadas i Campeny, néts de Matias Muntadas i Font, fabricant de draps a Igualada. El 1851, després de la crisi financera de 1848, es van traslladar a Barcelona, al barri de Sants i va arribar a ser la primera empresa industrial catalana, amb una plantilla de 2.500 treballadors l'any 1880 i una trajectòria de 134 anys.

Aquest llarg periple és ple de transformacions i esdeveniments de tot tipus. En el vessant productiu, introdueixen noves tècniques i absorbeixen altres empreses. En l'aspecte social i laboral destaquen visites reials i de presidents de govern, premis internacionals i fets més desgraciats com la mort i assassinat de treballadors per conflictes laborals i alguns intents d'incendi³.

La mort de Josep M. Albert el 1952 marca el punt d'inflexió. Quan es decideix el trasllat a Mollet, el 1966,



Figura 2. La España Industrial. Litografia publicada a "Història Econòmica de la Catalunya Contemporània", 1989, pàg 12 del volum 6. Enciclopèdia Catalana, Barcelona.

³ El 15-7-1854, en ple conflicte social per causa de les selfactines, mor a trets el contramestre del c/Riereta, Bartomeu Miserachs. El març de 1918 intenten cremar la fàbrica, enmig d'una forta tensió social. El 1921 moren assassinats el segon cap de filatures Joan Perramon i l'escriptor Salvador Miralles, el fill del qual estudiarà per capellà amb l'ajuda de la família Muntadas (FABRE i HUERTAS, 1981)

l'empresa havia patit dues reestructuracions recents, el 1962 i el 1965, i en seguirien dues més el 1969 i el mateix 1972, any del trasllat. Després encara n'hi ha tres més (1977, 1979, 1980) fins el tancament definitiu, moment en què hi treballaven uns 150 empleats.

El juny de 1972, en junta extraordinària s'informa els accionistes de la reestructuració i el trasllat, en termes triomfalistes. El quart punt diu: "... La continuidad de La España Industrial SA es un hecho. Las esperanzas son ya una realidad, con una absoluta confianza en un porvenir lleno de entusiasmo... Ha comenzado una nueva etapa, que habrá de complacer al Consejo y a los accionistas, pues se conseguirán mayores rendimientos a la inversión; al personal, que podrá trabajar mejor; al exigente mercado consumidor, pues los productos serán más variados y de mejor calidad...". Es destaca l'emplaçament dels terrenys adquirits a prop de Barcelona i a poca distància de la carretera de Barcelona a Puigcerdà i la reconversió en una empresa redimensionada, àgil, competitiva i amb futur.

Mollet, segona etapa (1972-1981)

Pel processos d'acabats dels seus productes La España Industrial necessitava grans quantitats d'aigua, i a Mollet tenia la possibilitat d'obtenir-la de forma abundant, factor important en la decisió. Quan van construir l'edifici, van fer el primer pou radial del polígon Can Magre amb un dipòsit on conflüen diverses mines d'aigua.

La finca on es van instal·lar feia 47.936,82 m², que ocupaven dues naus al Polígon Industrial de Can Magre. A la nau A, de 7.128 m², hi havia la secció de preparació de teixits i els teixits a base de cotó i de fibres artificials. La nau B, de 6.372 m², es destinava a la secció d'acabats, amb operacions de tint i aprest així com preparació de teixits per a enquadernació; també l'empaquetat de peces i el magatzem d'acabats. A la part superior de les dues naus havia espais d'oficines i de serveis. Es calculava que calia una plantilla d'unes 400 persones, a tres torns de 8 hores. La producció prevista era teixits de cotó, vellut i pana destinats a tapisseria; teixits per a enquadernació, fibres sintètiques i paper flocat per a estoigs.

212



Figura 3. Fàbrica de Mollet el 1973. Fotografia de la nova factoria de Mollet del Vallès. *La Vanguardia*, 31-7-1973

La maquinària fou traslladada des de la fàbrica de Barcelona en un trasllat complex pel nombre i el volum⁴. A la nau de fabricació del teixit hi havia 85 telers, quasi tots amb llançadora, més de 1.200 fusos a les ordidores i bobinadores i la maquinària. A la nau d'acabats, tenyits i estampats hi havia telers Rame, màquines de flocar, calandres, autoclaus, tonedores i la maquinària auxiliar. També hi havia dues calderes de vapor de 5.000 Kg/h cadascuna, amb els corresponents dipòsits de combustible i el tractament previ de l'aigua, compressors, tallers de reparacions entre d'altres equipaments, que donaven suport als processos de fabricació i acabats. La inversió feta era de 82 milions de pessetes, que incloent els terrenys donava una valoració total estimada d'un patrimoni de 120 milions de pessetes⁵.

Joaquín Labuena Torres⁶, com a director gerent de La España Industrial demana permís a l'Ajuntament de Mollet per obrir la fàbrica (1-6-1971). La indústria estava classificada com a molesta (per sorolls i vibracions, típic del tèxtil), insalubre (pel vessament d'aigües residuals tòxiques), nociva i perillosa. Les mesures correctores, a més de les preventives contra incendis, consistien en instal·lar suports aïllants de terres i parets per la maquinària, de manera que a l'exterior el soroll no fos superior a 50 decibels. En relació amb les aigües residuals, s'indicava que l'empresa havia de fer una depuració primària i abocar l'aigua a la xarxa general, i també que el polígon Can Magre havia de tenir una estació depuradora sense especificar qui l'havia d'instal·lar. La inauguració

és a l'agost de 1972.

La plantilla venia de forma majoritària de Barcelona i l'empresa s'encarregava del trasllat en microbús. Entre les poques persones de Mollet amb qui hem pogut parlar, una persona que demana anonimats, ens explica que hi va treballar uns vuit anys, fins que van tancar (abans havia treballat a Can Mulà i a Can Fàbregas). Recorda que hi havia un centenar de telers i ella teixia jaquard i omplia rodets. La producció final era per a tapisseria de vellut i pana. No en té gaire bon record, perquè la relació amb els treballadors que venien de Barcelona eren molt diferents i no van acabar d'encaixar mai amb la gent de Mollet (fet que altres molletanes que hi van treballar, confirmen). La Maria Alzina hi va treballar un any, entre el 1972 i 73, i feia de teixidora de jaquard, de 2 a 9 del vespre. Recorda que només cinc o sis persones del seu torn vivien a Mollet. Totes van haver de fer un curs d'aprenentatge a les instal·lacions de Barcelona per aprendre les tècniques de producció pròpies.

Josep-Matias de España Muntadas, descendent de la família propietària i alcalde de l'Hospitalet de Llobregat (1962-1973), l'any 1974 és nomenat president del Consell d'Administració. El maig de 1975 des de l'Ajuntament de Mollet els reclama la solució de forma individual de la depuració d'aigües residuals, "...pendent de resposta dels organismes oficials superiors competents i mentre no se solucioni aquesta qüestió no es pot concedir el permís definitiu". La Comissió Municipal Permanent de l'Ajuntament de Mollet de juliol va decidir que no es podia

⁴ Francesc Tallada, un dels representants obrers, explica a "... de la fàbrica de Sants van aprofitar tot el que van poder i la resta van vendre-la com a "xatarra". En el trasllat es van gastar 50 o 60 milions ptes". L'Avenç núm. 34, gener 1981 pàg. 30

⁵ AHMDV, expedient de sol·licitud de llicència d'obertura 1-6-1971

⁶ Durant la guerra civil havia estat membre del Comitè de Col·lectivització, nomenat per la UGT. Antoni Cuenca, advocat dels treballadors, el responsabilitza en part de la davallada de Mollet, per la seva manca de professionalitat.

concedir la llicència d'activitat mentre no es resolgués això.

Feia dos anys que s'havien traslladat a Mollet i un dia de tempesta s'en-sorra part del sostre d'una de les naus. Aquest fet s'exposa a la Junta d'accionistes de juliol de 1975 com un dels factors que van influir en les pèrdues de l'exercici anterior, per la paralització de la fàbrica i el desaprofitament per mal estat de gènere acabat, amb pèrdues de producció i vendes, tot i que l'assegurança cobria els desperfectes⁷.

La situació financera era delicada; van demanar un préstec de 60 milions de pessetes al Banc Hipotecari d'Espanya a tornar en vuit anys, a un interès de l'11,5% anual (la fàbrica es taxava en 120 milions)⁸. A primers de gener de 1978 s'inicia un procés preventiu d'embargaments, el primer, promogut per Llambes SA d'Igualada per l'impagament de 131.373 pessetes, seguit d'altres empreses i administracions locals. El juny de 1979, els treballadors inicien una vaga com a protesta per no haver cobrat durant set setmanes i per les reestructuracions fetes. Finalment, 188 treballadors presenten demanda a Magistratura de Treball per l'incompliment de conveni col·lectiu en el pagament de salaris, que provocà també l'embargament. L'any 1980 es presenta el darrer expedient on l'empresa proposa una liquidació honrosa.

El gener del mateix 1980, quan l'empresa estava prop de fer fallida, Josep-Matias de España Muntadas, manifesta en una entrevista: "... Ens havíem traslladat a Mollet, però no vam saber-ho fer. La nova factoria requeria molta menys mà d'obra de la que teníem. Els processos d'alleugeriment de la plantilla no van ser prou ràpids,

van haver-hi moltes dificultats, i això va provocar, juntament amb un excés d'inversió (es va invertir més del que disposàvem) una situació molt difícil. La factoria no podia dir-se que perdia molt, però els costos financers van ser "tremendos". Aquest refinançament a curt termini va ser caríssim..."⁹

Amb l'empresa aturada i fora de servei, hi ha la subhasta pública i la venda judicial. La subhasta (4-7-1989) adjudica a l'empresa Big Grupo Prizcart SA per 900.000 pessetes el terreny i les instal·lacions, amb l'obligació de pagar la hipoteca de 60 milions i de fer front a tots els deutes per valor de 490.591.904 pessetes¹⁰.

Quan queda paralitzada l'activitat productiva, part de les instal·lacions i naus són llogades a altres indústries del ram tèxtil. A finals del 1981 l'empresa Aprestos y Acabados Mollet SA ocupa una superfície de 890 m² en una de les naus. El març de 1983 l'empresa SA Cosmos de Tints n'ocupa una altra de 2.000 m² i després reordena els terrenys, aprofita les naus en desús i en construeix de noves per a la venda o lloguer a tercers.

Els advocats dels treballadors i de l'empresa coincideixen en assenyalar algunes de les causes de la crisi que van dur a la desfeta, entre les quals hi hauria el fet de realitzar tot el procés tèxtil, des de l'entrada del cotó fins a la sortida del teixit acabat, quan la majoria d'indústries, aquells anys ja havien diversificat la producció. I això tot mantenint els mateixos pressupostos de cinquanta anys enrera, ja que aquest funcionament implicava impostos elevats i grans despeses de manteniment. També influí el fet de tenir una estructura empresarial fora mida i molt

⁷ (FABRE i HUERTAS, 1981). A Mollet aquest fet va passar desapercbut. No figura cap expedient a l'Ajuntament ni tampoc va ser conegut. Memòria de l'exercici 1974, El Correo Catalán de 10-7-1975

⁸ Registre de la Propietat, finca 11476 de Mollet del Vallès, inscripció 3a

⁹ Entrevista a L'Avenç, gener 1981, pàg. 33

¹⁰ Registre de la Propietat, finca 11476-8/do de Mollet del Vallès, inscripcions 4a i 5a

costosa. I finalment, l'acció de l'últim gerent, José Matias de España, que en un intent d'emular els seus avis i besavis va voler fer de polític i d'empresari, amb un aire de romanticisme que potser no el va ajudar a mantenir un llegat d'aquella envergadura.

A Mollet va finalitzar l'activitat després d'un esforç per allargar-ne l'existència.

Bibliografia

- ABEL, Jordi i JORDANA, Jacint. "L'activitat econòmica al Vallès Oriental", Oikos-tau S.A., Vilassar de Mar, Barcelona.
- CABANA, Francesc. "Cotoners. Fàbriques i empresaris. Els protagonistes de la Revolució Industrial a Barcelona". Enciclopèdia Catalana, 1992. Barcelona.
- FABRÉ, Jaume i HUERTAS, J.M^a. Dossier: "La penúltima mort de la España Industrial. Un assaig d'història oral", revista *L'Avenç* núm. 34, gener de 1981, Barcelona.
- GORDI, Josep i VILAGINÈS, Jaume (Coordiadors). "Moledo-Mollet, 993-1993", Ajuntament de Mollet del Vallès 1993, Barcelona.

NADAL OLLER, Jordi (Coordinador). "Història Econòmica de la Catalunya contemporània", 1989, volums 1,4 i 6, Enciclopèdia Catalana Barcelona.

Arxius i fons documentals

- ANC, Arxiu Nacional de Catalunya. Fons La España Industrial SA
- AHMMDV Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès i Fons Martí Pou Torrents.
- AHMMDV Arxiu Històric Municipal de Mollet del Vallès, Dossier: "La España Industrial SA Articles de: *La Vanguardia*, 17-11-1963 i 17-11-1972, *El Noticiero Universal*, 17-11-1972, *Revista Vallès*, 25-11-1972 i 2-12-1972, *El Correo Catalán*, 15 i 17-11-1972, 23-9-1975 i 7-2-1976, *El Periódico*, 5-2-1982
- Registre de la Propietat de Mollet del Vallès

Fonts orals

- Antics treballadors de Texlene SA: Ana M. Pérez Sánchez, Ramon Buxés Nicolàs i Martí Juanola Porqueras.
- Antics treballadors de La España Industrial SA: Maria Alzina i A C (demana anonimament) Pere Lluís Pedragosa i Joan Ventura Maynou.

Lèxic de la indústria tèxtil a Mollet del Vallès

Manel Domènech Mir, Maria Fornas Roca, Maria Navas Jara,
Montserrat Pocurull Roca, Joan Ventura Maynou*

Aquest vocabulari pretén aplegar els mots i les expressions més comuns de la indústria tèxtil de Mollet. L'Ajuntament ha impulsat, mitjançant el Centre d'Estudis Molletans, un treball de recerca sobre el que ha estat la indústria tèxtil per a aquesta ciutat durant més de cent cinquanta anys. El Servei de Català - Consorci per a la Normalització Lingüística ha elaborat el vocabulari que teniu a les mans, juntament amb experts de l'àmbit, per tal que els mots, amb les definicions, ens ajudin a conèixer i entendre millor aquest món. En tot aquest procés, el TERMCAT ha coordinat les propostes lèxiques de tots els participants del projecte i n'ha fet la revisió final.

El resultat és el Lèxic de la indústria tèxtil a Mollet del Vallès, que també podreu consultar als webs:

www.molletvalles.cat

www.cpnl.cat/xarxa/cnlvallesoriental

www.termcat.cat

acabat n m

Cada un dels processos finals a què són sotmesos els teixits abans de servir-los, per millorar-ne les propietats i la qualitat.

allargament n m

veg. **estiratge** n m

aprest n m

Acabat a què són sotmesos els teixits per millorar-ne l'aspecte i el tacte, fo-

namentalment, i fer-los més atractius i consistents.

aspi n m

Instrument de fusta o de metall que serveix per anar prenent el fil i fer troques.

ser un aspi sense troques Estar molt magre.

batà n m

veg. **batan** n m

batan n m

sin. compl. **batà** n m

Dispositiu del teler amb un moviment oscil·latori en un punt, que suporta la pua i les taules sobre les quals corre la llançadora.

NOTA Específicament, el **batan obridor** continua la neteja i la disgregació de les floques, que ja havia començat en les obridores de bales, i les transforma en napa. Per la seva banda, el **batan acabador** (o **batan repassador**) continua la feina del batan obridor i, al mateix temps, fa més homogènia la distribució de les fibres en la napa. També serveix per enfeltrar els teixits de llana.

batanatge n m

Acabat a què són sotmesos els teixits de llana per enfeltrar-los i modificar-ne algunes propietats.

bataner | **batanera** n m, f

Persona que treballa en un batan.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, homes.

* Maria Fornas i Montserrat Pocurull, assessorament lingüístic, Consorci per a la Normalització Lingüística (CPNL); Maria Navas, assessorament metodològic, TERMCAT; Manel Domènech i Joan Ventura, experts en el ram, Centre d'Estudis Molletans (CEM). mollet@cpnl.cat

batista n f

Teixit de lli o de cotó amb lligat de plana, blanc i molt fi, usat en la confecció de mocadors de butxaca i roba d'ús interior.

NOTA Rep el nom del seu primer fabricant, el francès Jean Baptiste.

bitlla n f

sin. **canilla** n f

Conjunt format per una peça buida de fusta tornejada o de material plàstic o bé per un tub de cartró, i el fil que hi va enrotllat, disposat dins la llançadora i que forma la trama del teixit.

bitllaire n m, f

Persona que prepara les bitlles enrotllant-hi el fil.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

blanqueig n m

Acabat a què són sotmesos els teixits per eliminar-ne les impureses que els coloren i fer-los tornar blancs.

bobina n f

Rodet de fil de cotó obtingut en la contínua de filar o la retorcedora.

brocat n m

Teixit de seda que presenta una decoració a realç.

cabdell n m

Bola obtinguda enrotllant un fil, de qualsevol fibra tèxtil, sobre si mateix.

calada n f

Obertura que, en el moment precís de passar la llançadora d'una banda a l'altra del teler, es produeix en els fils d'ordit en aixecar-ne una part.

fer calada buida No avançar.

no perdre calada No desapropiar cap oportunitat.

calandra n f

Màquina consistent en un conjunt de corrons superposats entre els quals passa el teixit, que és sotmès a l'acció combinada de la pressió i el lliscament. NOTA S'utilitza sobretot en l'acabat dels teixits de cotó, lli, raíó i seda, i per fer compacta la napa.

cànem n m

Fibra natural, obtinguda de la tija de la planta del mateix nom, menys fina que la del lli i de color groguenc.

NOTA Com que les fibres de cànem són fàcils de manipular i molt resistents, s'utilitzen per fer sacs d'arròs o de patates, davantals i espartenyas, entre altres coses.

passar-ne més que el cànem Passar trifulgues i contratemps constants.

ser filat del mateix cànem Assemblar-se molt.

canemàs n m

Teixit groller i molt clar de fils i passades, fet amb fil de cànem, que forma una mena de reixat, el qual serveix de suport a labors casolanes brodades amb fils de seda o de llana i com a guia per brodar damunt d'altra roba.

canilla n f

sin. **bitlla** n f

carda n f

Màquina emprada per fer el cardatge. NOTA Quan el cardatge es feia a mà s'utilitzava una carda primitiva que consistia en una fusta plana, amb un mànec, que tenia clavada una peça de cuir guarnida amb puntes de ferro.

cardatge n m

Operació que consisteix a posar les fibres paral·leles i separar-les de les impureses que les acompanyen.

uns tenen la fama i altres carden la llana

Atribuir-se beneficis o perjudicis que corresponen a altres.

cinta n f

sin. **veta** n f

Feix de fibres en forma de corda per l'acció de la carda i el manual.

comptafils n m

Instrument òptic de petites dimensions usat en el tissatge per comptar el nombre de fils i passades que té un teixit i determinar-ne, així, la qualitat.

contínua de filar n f

Filadora de funcionament continu, a diferència de la selfactina, que és intermitent.

contramestre | **contramestra** n m, f

Persona que té cura dels telers i vetlla pel seu bon funcionament.

NOTA Les persones que exercien aquest càrrec eren, bàsicament, homes.

cotó n m

Fibra natural, blanca i suau, que recobreix la llavor de diverses plantes malvàcies, especialment les del cotóner.

NOTA El **cotó americà** és un cotó de fibra mitjana procedent d'Amèrica.

El **cotó egipci** és un cotó de fibra llarga procedent d'Egipte.

El **cotó jumel** és un dels cotons egipcis de més qualitat i rep el seu nom de l'industrial francès Louis Alexis Jumel.

El **cotó merceritzat** és el cotó que s'ha sotmès a un procés per donar-li una brillantor semblant a la de la seda. El seu nom prové del químic anglès John Mercer i probablement d'aquí ve, també, el nom de merceria.

El **cotó en floca** és el cotó tal com surt de la capça de la planta, abans de manufacturar-lo.

estar més bla que un cotó Estar molt amansit, sense irritació.

ser com cotó Ser molt fluix.

crepè n m

Teixit de cotó o lli, fonamentalment, de lligament molt irregular, que forma una ondulació en la seva superfície, produïda per la superposició de bastes.

NOTA El crepè té un tacte suau i una aparença noble.

cretona n f

Teixit fet amb fils gruixuts de cotó, lligat de plana i bastant d'empesa, que es destina generalment a l'estampació.

cuina de colors n f

Secció de les fàbriques de tintura i d'estampació on es preparen els colors.

debanadora n f

Màquina que serveix per fer el debanament.

anar com unes debanadores | **semblar unes**

debanadores Moure's veloçment d'una part a l'altra.

debanar més fil que unes debanadores Parlar molt, sense parar.

debanament n m

Operació que consisteix a anar prenent el fil d'una troca i enrotllant-lo formant un cabdell, omplint un rodet, etc.

denier n m

Sistema de numeració emprat per classificar els fils de seda i de fibres sintètiques.

domàs n m

Teixit de seda, d'un sol color, amb una sola trama i un sol ordit i la decoració obtinguda per l'alternança de setí per ordit i setí per trama.

empesa n f

Qualsevol teixit cru abans de blanquejar-lo o estampar-lo.

ser flac d'empesa Tenir poca consistència o ser de mala fabricació. Ser escanyolit.

encarregat | **encarregada** n m, f

Persona que té al seu càrrec una de les seccions d'una fàbrica.

NOTA L'encarregat controla la producció de la seva secció i vetlla pel seu bon funcionament. Té responsabilitat per sobre del contramestre i per sota del majordom. Les persones que exercien aquest càrrec eren, bàsicament, homes.

enfeltrament n m

Acabat que consisteix a compactar els teixits de llana mullant-los i comprimint-los enmig de corrons, perquè augmentin de densitat.

NOTA Així, el teixit resultant presenta un aïllament tèrmic més gran, adequat per confeccionar peces d'abric.

escarabat n m

Defecte de tissatge que es produeix quan alguns fils consecutius resten sense lligar i fan bastes indègudes en el teixit.

estampació n f

Procés que consisteix a aplicar color

a un teixit blanc o tenyit llis, formant un dibuix.

estiratge n m

sin. compl. **allargament** n m

Operació que consisteix a aprimar les cintes i les metxes, allargant-les.

fibra n f

veg. **fibra tèxtil** n f

fibra acrílica n f

Fibra sintètica que conté com a mínim un 85 % d'acrilonitril, producte químic que dona nom a aquesta fibra.

NOTA La fibra acrílica és suau, calenta, lleugera, resistent a la intempèrie i elàstica. S'utilitza principalment per elaborar teixits d'abric, semblants als de la llana.

fibra tèxtil n f

sin. compl. **fibra** n f

Matèria tèxtil de longitud limitada caracteritzada per unes propietats idònies de resistència per a tot el procés tèxtil i per al seu ús posterior.

NOTA Les fibres tèxtils es classifiquen en tres grans grups: fibres naturals, fibres artificials i fibres sintètiques. Les fibres naturals poden ser d'origen animal o vegetal, com ara la llana o el cànem. Les fibres artificials se solen obtenir del processament de la cel·lulosa, com és el cas del raió, però també és fibra artificial la fibra regenerada, obtinguda de la recuperació de restes tèxtils ja elaborades. Per la seva banda, el niló, el polièster i la fibra acrílica són fibres sintètiques, que s'obtenen per mitjà de síntesis químiques. Així mateix, algunes fibres tèxtils provenen de filaments d'origen natural, artificial o sintètic.

fil n m

Cos de forma capil·lar, flexible i de llargària indefinida, fabricat amb fibres i filaments, que serveix per teixir i cosir.

NOTA És també el nom vulgar donat al fil de lli.

aguantar-se per un fil Estar a punt de caure, de trencar-se; tenir poca esta-

bilitat, poca seguretat.

donar fil (a algú) Deixar-lo dir, deixar-lo fer, etc., com es fa amb aquella persona de qui no cal fer cap cas digui el que digui, faci el que faci.

fil per randa | **fil per l'agulla** Minuciosament, amb tots els detalls.

posar fil a l'agulla Iniciar una actuació.

seguir el fil Seguir l'explicació o la conversa.

ser de fil de vint Ser de qualitat màxima.

tallar el fil Interrompre la conversa, el parlament.

filador | **filadora** n m, f

Persona que treballa amb la filadora.

NOTA Es diu que per filar cal tenir unes mans molt fines i àgils. És per això que les persones que exercien tot el procés de filatura i tissatge eren, bàsicament, dones.

filadora n f

Màquina emprada en el procés de filatura.

NOTA Hi ha diversos tipus de filadores, com ara la berguedana, la selfactina, la contínua de filar i la filadora de cap obert. La selfactina i la contínua de filar estiren la metxa per aprimar-la fins al seu gruix definitiu i li donen la torsió necessària per obtenir el fil, de manera que les seves fibres no puguin lliscar les unes sobre les altres. En canvi, la filadora de cap obert s'alimenta directament amb una cinta de manual, prescindint de les metxeres.

filatura n f

Procés que consisteix a transformar les fibres en fils.

NOTA Inclou diverses operacions per netejar les fibres, pentinar-les, estirar-les, torçar-les i retorçar-les.

filar (algú) Endevinar els propòsits, la intenció, d'algú. Veure, adonar-se de la presència d'algú.

filar prim Subtilitzar.

floca n f

Matèria tèxtil en forma de fibra abans d'entrar en manufactura.

guiafils n m

Peça metàl·lica, de vidre o de material ceràmic, que hi ha en diferents màquines de la indústria tèxtil per guiar els fils en el seu trajecte i evitar que s'ajuntin.

llana n f

Fibra natural procedent del pèl de diversos animals, sobretot ovelles i moltons.

NOTA Hi ha dos tipus de llana de gran qualitat: el **caixmir**, suau, procedent de la cabra caixmiriana (del nord de l'Índia) i l'**alpaca**, lleugera, càlida i resistent, de pèl més llarg i fi, procedent de l'animal del mateix nom, originari del Perú. D'igual manera es designen els teixits fets amb aquestes llanes.

haver-hi llana (en un lloc) Haver-hi gent ignorant, poc desperta, fàcil d'enganyar.

la llana ben rentada és mig acabada Fer bé el primer procés perquè la resta surti bé.

tenir llana al clatell Ser ignorant, poc despert; deixar-se enganyar fàcilment.

treure la llana del clatell (a algú) Llevar-li la ignorància, la niciesa.

llançadora n f

Peça del teler, generalment de fusta, en forma de barca amb les extremitats afusades i guarnides amb punta de ferro, que es fa servir per inserir el fil de trama dins la calada.

córrer més que una llançadora Córrer molt.

fer la llançadora | ser com una llançadora Anar i venir repetidament.

teixir amb llançadora buida Fer poca feina i malament.

lli n m

Fibra natural, obtinguda de la tija de la planta del mateix nom, lluent, de poca elasticitat, més fina que la del cànem i de color blanquinós.

NOTA Els teixits de lli s'utilitzen per confeccionar roba de taula, de llit i indumentària estival.

lliç n m

Conjunt de bagues muntades en un marc obert o tancat, que serveix, en els telers, per classificar i fer pujar o baixar l'ordit.

prendre el lliç Tenir o adquirir facilitat per una cosa.

lligat n m

Ordre d'entrellaçament dels fils d'ordit amb les passades de trama en els teixits.

NOTA El **lligat de plana** és el més senzill dels lligats, que dona teixits d'aspecte llis, sense dret ni revés en les seves cares.

madeixa n f

sin. **troca** n f

Fil enrotllat regularment i plegat de manera que no s'embullin les voltes les unes amb les altres.

embolicar la troca Complicar les coses.

madeixa sense cap ni centener Dificil de fer sense els elements essencials.

més embolicat que una madeixa Estar molt embullat.

pel fil es desfà la madeixa Estirar la llengua. Esbrinar a fons.

majordom | **majordoma** n m, f

Persona que coordina tots els treballs d'una secció d'una fàbrica, o més d'una, i que distribueix el personal i el material.

NOTA El majordom és qui dona als encarregats les normes que cal seguir dins la secció. Les persones que exercien aquest càrrec, un dels més importants del ram tèxtil, eren, bàsicament, homes.

manuaire n m, f

Persona que fa anar el manual.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

manual n m

Màquina emprada en el procés de filatura per produir un estiratge en un conjunt de vetes procedents de la carda o la pentinadora, prèviament doblades per tal de compensar-ne les irregularitats.

metxa n f

Feix de fibres més prim que la cinta i proveït d'una lleugera torsió.

metxer | **metxera** n m, f

Persona que treballa en una metxera.
NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

metxera n f

Màquina emprada en el procés de filatura per aprimar la cinta de manuar o de carda tot donant-li una lleugera torsió i obtenir, així, la metxa, que s'enrotlla en bobines cilíndriques d'extrems cònics.

napa n f

sin. **tela de batan** n f

Tela formada a la sortida del batan obridor, de pes i de densitat controlades, amb la qual és alimentat el batan acabador.

niló n m

Fibra sintètica formada per llargues cadenes de poliamida, molt resistent i amb més elasticitat que no pas el polièster.

NOTA El niló, nom que va rebre la fibra de poliamida quan es va comercialitzar l'any 1939, va representar una revolució en el camp tèxtil per la seva durabilitat i elasticitat. Després de la Segona Guerra Mundial, els americans van revolucionar el món amb les mitges de niló sense costures, ja que eren més fines i resistents.

niu d'abella n m

Teixit amb reticles hexagonals en relleu, semblant a l'estructura dels nius d'abelles, obtinguts per una determinada combinació de l'ordit i la trama.

nuador | **nuadora** n m, f

Persona que s'encarrega de nuar.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

nuar v tr

Unir d'un en un els extrems d'un ordit acabat de teixir amb els d'un ordit encara no teixit.

qui bé nua, bé desnua Trobar l'esforç

compensat per la perfecció de la feina i per la facilitat amb què es resolen les operacions subsegüents.

qui no nua, un punt perd Perdre el temps per la imperfecció de la feina feta.

nus de teixidor n m

Nus emprat, especialment pels teixidors, per ajuntar les dues parts d'un fil trencat.

NOTA És el nus més petit i resistent que s'empra en el tèxtil. Es fa disposant un dels caps en forma de laç escorredor en el qual s'introdueix l'altre cap.

obridora de bales n f

Màquina que s'utilitza en la preparació del procés de filatura del cotó i que obre les bales, les desfà i les redueix a trossos petits.

ordidor | **ordidora** n m, f

Persona que fa l'ordit.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

ordit n m

Conjunt de fils disposats paral·lelament a les vores del teixit i que es mantenen en tensió en un teler o sobre un plegador.

ordir (alguna cosa) Maquinar alguna cosa contra algú, a un fi determinat.

peça ordida és mig teixida Ser a la meitat d'un procés.

parador | **paradora** n m, f

Persona que treballa en una paradora.
NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones.

paradora n f

Màquina que serveix per adobar, amb midó o altres compostos, els fils d'ordit perquè puguin resistir millor els intensos esforços i refrecs que sofreixen durant el tissatge.

passada n f

Llargària de trama o de fil que va de vora a vora en un teixit.

no s'han de perdre passades Estar molt atent a alguna cosa sense perdre l'atenció, per no perdre oportunitats.

pentinament n m

veg. **pentinatge** n m

pentinatge n m

sin. compl. **pentinament** n m

Operació que consisteix a eliminar les impureses que eventualment s'han escapat del cardatge i, a més, separar les fibres curtes de les llargues, per eliminar, també, les que no arriben a una longitud determinada.

pentinar (algú) Donar una bona repulsa (a algú).

perxatge n m

Cardatge mecànic de la superfície dels teixits per fer-hi aparèixer pèl en una o en les dues cares del gènere.

pinta de teixir n f

veg. **pua** n f

planxament n m

Acabat que allisa els teixits, els treu les arrugues i els dona lluentor.

plegador n m

Peça del teler que consisteix en un corró, antigament de fusta, en el qual s'enrotllen els ordits i els teixits durant el tissatge.

NOTA En concret, el plegador de l'ordit està situat a la part del darrere del teler; el plegador dels teixits, a la part del davant.

veure's el plegador | **clarejar el plegador** Fer mofa de tenir poc cabell, igual que el plegador d'ordit quan es queda sense fil.

plegatge n m

Acabat a què són sotmesos els teixits que consisteix a disposar-los formant dobles.

polièster n m

Fibra sintètica de poliamida molt resistent i elàstica, obtinguda a partir de combustibles fòssils, més suau i una mica més resistent que el niló, sobretot pel que fa a la decoloració.

pua n f

sin. compl. **pinta de teixir** n f

Peça del teler que consisteix en un marc llargarut amb una munió de planxetes d'acer per entre les quals passa l'ordit.

a fil per pua A poc a poc, amb molta mesura.

raió n m

Fibra artificial, brillant, obtinguda per extrusió de solucions de cel·lulosa regenerada.

NOTA Inicialment, el propòsit era la imitació de la seda natural, motiu pel qual va rebre el nom, avui prohibit, de **seda artificial**.

Un tipus de raïó força conegut és el **raïó de viscosa**.

ram de l'aigua n m

Fàbrica o secció d'una fàbrica especialment dedicada als tints, aprests i acabats de peces tèxtils teixides.

NOTA Es coneix amb aquest nom perquè en tots els processos implicats es necessita una gran quantitat d'aigua.

Els oficis relacionats amb aquests processos els exercien, bàsicament, homes, que vestien un uniforme de color blau marí que els identificava.

ras n m

veg. **setí** n m

repassador | **repassadora** n m, f

Persona encarregada de fer el repassat d'un teixit.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, dones, moltes vegades a cases particulars.

repassat n m

Inspecció ocular final a què se sotmet un teixit, quan ja ha passat per tots els processos d'acabat, per detectar-hi imperfeccions i, sempre que es pugui, arranjar-les.

retorcedora n f

Màquina que s'utilitza en el procés de filatura per reunir un o més caps de fil i enrotllar-los els uns sobre els altres, de manera que rebin conjuntament un suplement de torsió.

retorsió n f

Torsió del conjunt de dos o més fils que ja tenen una torsió individual.

reunidora de cintes n f

sin. **reunidora de vetes** n f

Màquina emprada en la preparació de la filatura del cotó per reunir un nombre determinat de cintes o vetes

provinents de la carda en un rotlle destinat a l'alimentació de manuars i de pentinadores.

reunidora de vetes n f

sin. **reunidora de cintes** n f

ris n m

Teixit de cotó en el qual un segon ordit forma petites bagues, en una cara o en totes dues.

seda n f

Fibra natural constituïda pels filaments fins, forts i llustrosos amb què fabriquen els seus capolls diferents larves d'insectes, especialment el cuc de seda.

NOTA El vestit de seda de la reina Fabiola es va teixir a Mollet. Els teixits dels primers paracaigudes eren de seda; més tard es van fer de niló.

anar com una seda Anar, alguna cosa, molt bé.

setí n m

sin. compl. **ras** n m

Teixit de seda, cotó, lli o fibres químiques, sovint amb un ordit molt dens i de material lluent, que forma llargues bastes d'ordit adjacents.

tafetà n m

Teixit llis i llustrós, elaborat amb el lligat de plana, de dos fils de curs, tant per ordit com per trama.

teixidor | **teixidora** n m, f

Persona que té per ofici fer teixits.

NOTA Bàsicament la feina consistia a canviar les bitlles dels telers quan s'acabava el fil. Al Vallès Oriental no hi havia teixidors, només teixidores, perquè es treballava bàsicament amb la seda i es considerava que les dones ho podien fer millor perquè eren més hàbils amb els dits. En canvi al Vallès Occidental, sí que hi havia teixidors, perquè treballaven bàsicament la llana.

teixit n m

Entrellaçament del fil o fils durant el tissatge.

NOTA La tela que en resulta rep el mateix nom. La base del teixit són l'ordit i la

trama. El **teixit pla** (o **teixit de calada**) és el teixit més senzill que es pot fer. Per contra, el **jacquard** és el més complicat pel que fa a colors i dibuixos. Es fa amb un dispositiu, inventat per Joseph Marie Jacquard, que s'acobla al teler i permet la selecció individualitzada dels fils d'ordit a cada passada.

tela de batan n f

sin. **napa** n f

teler n m

Màquina amb què es du a terme el tissatge.

soroll de telers, soroll de diners Haver-hi negoci. El soroll de telers denota que hi ha comandes en procés.

tenir una cosa en el teler Tenir-la començada i a mig fer.

tenir mala peça al teler Estar ficat en una situació molt difícil.

tenyit n m

veg. **tintura** n f

tintorer | **tintorera** n m, f

Persona que té per ofici tenyir el fil de les madeixes i l'ordit cru.

NOTA Les persones que exercien aquest ofici eren, bàsicament, homes.

tintura n f

sin. compl. **tenyit** n m

Procés que consisteix a aplicar una matèria colorant a una matèria tèxtil.

tissatge n m

Procés que consisteix a convertir el fil en teixit.

torsió n f

Operació que consisteix a fer girar un fil i cargolar-lo en espiral per donar-li més resistència.

trama n f

Conjunt de fils que van de vora a vora d'un teixit, entrellaçats i encreuats amb els fils d'ordit.

ser una trama molt ben ordida Ser un assumpte molt ben calculat.

troca n f

sin. **madeixa** n f

veta n f

sin. **cinta** n f

**Centre
d'Estudis
Molletans**



Ajuntament de
Mollet del Vallès



9788493802578